

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRK ÖYKÜSÜNDE GÖÇ
(2000 SONRASI)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ERDEM

OCAK - 2025

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRK ÖYKÜSÜNDE GÖÇ
(2000 SONRASI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ERDEM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ülkü ELİUZ

OCAK - 2025

TRABZON

ONAY

Mehmet ERDEM tarafından hazırlanan “Türk Öyküsünde Göç (2000 Sonrası)” adlı bu çalışma 15.01.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Bilal KIRIMLI	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Elif ÖKSÜZ GÜNEŞ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mehmet ERDEM

13.01.2025

ÖNSÖZ

Göç insanlığın ortaya çıktığı ilk andan itibaren varlığını devam ettiren bir kavram olarak karşımıza çıkar. Göç, genel tabirle bulunulan yerden başka bölgeye doğru yapılan hareket şeklinde nitelenir. Bireyler çeşitli sebeplerle (ekonomik, siyasi, coğrafi, iklimsel vb.) bulundukları mekânı zorunluluk veya gönüllülük esasına dayalı terk ederler. Olgunun merkezinde insanın bulunması nosyonunun eserlerde fazlaca işlenmesini sağlar. Konu roman, şiir, hikâye türleri içinde farklı biçimlerde ele alınır. Çalışmada meydana gelen eylemin Türk hikâyesindeki görüngüleri çözümlenmeye çalışılır.

Çalışmada, 2000 sonrası Türk öyküsünde göç konusu işlendi. Bunun üzerindeki farklı anlatı biçimleri ve bakış açıları derinlemesine incelendi. Yazarların göçü nasıl ele aldığını ve öykülerinde nasıl işlediğini anlamak, hem göç olgusunun hem de Türk öykücülüğünün modern yönlerini daha iyi kavramamıza olanak tanır. Bu öyküler, hem göçmenlerin hem de göçmen olmayanların bu karmaşık ve çok boyutlu deneyimlere dair daha geniş bir anlayış geliştirmesine katkıda bulunur. İncelemede sekiz adet göç kuramının eserlerdeki yansımalarına örnekler verilerek bunlar aracılığı ile göçmenlerin göçü gerçekleştirmeleri esnasında kendilerine oluşturdukları nedenlerin altında yatan düşünceler öyküler vasıtasıyla irdelenir. Çalışma, hem göçmenlerin edebi temsillerinin anlaşılmasına katkıda bulunmayı hem de Türk öyküsünde göç temasının edebi ve toplumsal boyutlarını daha iyi kavrayarak literatüre katkıda bulunmayı amaçlar. Çalışmanın merkezinde, belirlenmiş 15 öykü kitabında (Kara (2017), Mürekkep (2017), Adem'in Cevap Vermesi (2017), Fotoğrafta Ayrı Duran (2017), Ayak İzlerinde Uğultu (2017), Portakal Bahçeleri (2019), Adı Leyla Olsun (2019), Utanç (2020), Seyircisiz (2020), İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka (2020), Hatırlı Yara (2022), Kar Makamı (2022), Cam Kenarı (2023), Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım (2023), Arasta'nın İnsanları (2024) göç olgusunu işleyen eserler ele alındı ve incelendi. Özellikle Suriye savaşı sonrası meydana gelen göç olayı temel alınarak bunun Türkiye'ye olan etkilerinin bireysel, toplumsal, ekonomik, coğrafi, siyasi vb. sonuçlarının edebi metinlerdeki yansımaları göç kuramları bağlamında değerlendirildi (Çalışmada kullanılan eserlerin baskısı 2011 ve sonrasını kapsamaktadır. Bunun nedeni özelde Suriye göçünün genelde ise göç hareketlerinin baz alınmasıdır. Suriye göçü 2011 ve sonrasında Türkiye'ye yoğunlaşır).

Bu tezin hazırlanış sürecinde yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Ülkü ELİUZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ocak, 2025

Mehmet ERDEM

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖÇ VE GÖÇMENLİK KAVRAMLARINA BAKIŞ	5-33
1.1. Göç Nedir?	5
1.2. Göçmenlik Kavramlarına Bakış	7
1.3. Göçün Nedenleri Nelerdir?	10
1.4. Göç Türleri.....	12
1.5. Göçün Tarihi	15
1.5.1. Dünya Tarihinde Göç.....	15
1.5.2. Türk Tarihinde Göç.....	20
1.6. Göç Kuramları.....	24
1.6.1. Ravenstein'in Göç Kanunları.....	25
1.6.2. İtme Çekme Kuramı (Everett Lee).....	27
1.6.3. Petersen'in Beş Göç Tipi	29
1.6.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı	30
1.6.5. Merkez Çevre (Dünya Sistemleri) Kuramı	30
1.6.6. Göç Sistemleri Kuramı	32
1.6.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	32
1.6.8. Wolpert'in Göç Teorisi.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

2. 2000 SONRASI TÜRKİYE'YE GÖÇÜN ANLATIDAKİ YANSIMALARI.....	34-109
2.1. Edebiyat- Göç İlişkisi.....	34
2.1.1. Türk Edebiyatında Göç	36
2.2. Türkiye'ye Göçün Türk Öyküsüne Yansımaları.....	38
2.2.1. 2000'lere Kadar Türk Öyküsünün Gelişimi.....	38
2.2.2. 2000 Sonrası Türk Öyküsünün Genel Görünümü.....	43
2.3. 2000 Sonrası Türk Öyküsünde Göçü Konu Alan Eserlerin Kimliği.....	48
2.4. Göçün Çekici ve İtici Yönleri	63
2.4.1. Göç- Savaş İlişkisi	63
2.4.2. Coğrafyanın Cazibesi.....	80
2.5. Hayal Edilenin Karşısındaki Değişmeyen Son: Göçün Değiştir(eme)diği Hayatlar.....	83
2.6. Ben'in Ötekileştirilmesi: Senin Adın Suriyeli	88
2.7. Gidenler – Geride Kalanlar	97
2.8. Diğerleri	102
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	110
KAYNAKÇA	119
ÖZGEÇMİŞ.....	126

ÖZET

Göç insanların savaş, doğal afet, ekonomik koşullar, siyasi ve sosyal vb. sebeplerle bir yerden başka bir yere gitmek amacıyla çıktıkları gönüllü veya zorunlu yer/ mekân değişikliğidir. Birey ve ona ait tüm gerçekliklerde olduğu gibi göç, edebi eserlerde konu veya tema şeklinde metnin entrik kurgusuna dâhil edilir.

Çalışma 2000 sonrası Türk öyküsünden –özellikle Suriye’den göçün merkeze alındığı- belirlenen eserler bağlamında göç alan - veren ülkelerin durumları; birey ve toplum üzerindeki fiziki ve ruhi etkileri, birey-toplum-mekân üçgeninde meydana gelen değişimler; olgunun düşünceden eyleme dönüşüne dek kitleleri nasıl etkilediği belirlenen göç kuramları bağlamında incelenerek tematik bakımdan çözümlenir.

2000 sonrası yazılan Türk öykülerinden göçü merkeze alan eserler, konu-tema bağıntısı göz önüne alınarak seçilen metinler aracılığı ile göç kuramları bağlamında incelenmesinin esas olarak belirlendiği çalışma, kavramın bireylere ve toplumlara yansımalarının değerlendirilmesi, mekânsal değişimin kültürel, siyasi, ekonomik, toplumsal, bireysel boyutlarına dönük çıkarımlarda bulunulması bakımından özgün niteliklere sahiptir.

Alandaki faaliyetlerin eksikliği dolayısıyla karar verilen bu çalışmanın kapsamı, kuramsal bir çerçeve oluşturulması, metin tahlilleri ile özgün sonuçlara ulaşılması, çıkarımlar çerçevesinde yeni metinlere kaynaklık etmesi yönüyle alanındaki diğer eserlerden daha yaygın etkiye sahiptir.

Savaşlar, doğal afetler, iklim koşulları, toplumsal, siyasi vb. gelişmelerle artış gösteren göç, 2000 sonrası yazılan Türk öykülerinde kavram ve kuram (Ravenstein’in Göç Kanunları, İtme Çekme Kuramı, Petersen’in Beş Göç Tipi, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Merkez Çevre Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı, İlişkiler Ağı (Network) Kuramı, Wolpert’in Göç Teorisi) boyutunda ele alınarak konu- tema bağlamında çözümlendi. On beş adet hikâye kitabından seçilen öykülerin irdelenmesi sonucunda; birey ve toplumun göç alan-veren ülkeler genelinde verdikleri tepkiler neticesinde ötekileşme, mekânsızlık, aradığını bulamama sonuçlarını doğurduğu gözlenir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Göç Kuramları, Türk Edebiyatı, Türk Öyküsü

ABSTRACT

Migration is a voluntary or compulsory change of place/space in which people go from one place to another due to reasons such as war, natural disaster, economic conditions, political and social etc. As with the individual and all realities belonging to him/her, migration is included in the intriguing plot of the text in literary works as a subject or theme.

The study examines the situations of the countries that receive and send migration in the context of the works determined from the Turkish story after 2000 -especially those centered on migration from Syria-; the physical and spiritual effects on the individual and society, the changes that occur in the triangle of individual-society-space; how the phenomenon affects the masses from thought to action in the context of migration theories, and is analyzed thematically.

The study, which primarily determines the examination of the works centered on migration from the Turkish stories written after 2000, in the context of migration theories through selected texts considering the subject-theme relationship, has original qualities in terms of evaluating the reflections of the concept on individuals and societies, and making inferences regarding the cultural, political, economic, social and individual dimensions of spatial change.

The scope of this study, which was decided due to the lack of activities in the field, has a more widespread impact than other works in the field in terms of creating a theoretical framework, reaching original results with text analyses, and providing a source for new texts within the framework of inferences.

Migration, which has increased with wars, natural disasters, climate conditions, social, political, etc. developments, was analyzed in the context of subject and theme by addressing the concept and theory (Ravenstein's Migration Laws, Push-Pull Theory, Petersen's Five Types of Migration, Intersecting Opportunities Theory, Center-Periphery Theory, Migration Systems Theory, Network Theory, Wolpert's Migration Theory) in Turkish stories written after 2000. As a result of the examination of the stories selected from fifteen story books; it is observed that the reactions of the individual and society in the countries that receive and send migration lead to the results of othering, lack of place, and not being able to find what they are looking for.

Keywords: Migration, Migrant, Migration Theories, Turkish Literature, Turkish Story

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Göçün Tanımları.....	7
2	Türkiye'nin İllerinde Bulunan Göçmenlerin Nüfusa Oranları.....	26
3	Göçün Merkeze Alındığı Seçili Eserler	48
4	Öykülerdeki Kişiler ve Ortak Özellikleri.....	49

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Balkanlar'dan Kağnılarıyla Yola Çıkan Köylüler	22
2	Göç Süreci	24
3	Göçün Çekici ve İtici Yönleri.....	28

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt:	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Nr.	: Numara
TDK	: Türk Dil Kurumu
Trs	: Türkçe Sözlük
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Göç farklı sebeplerle (ekonomik, coğrafi, siyasi, tarihi, demografik, çevresel, bireysel, toplumsal, eğitimsel ve sağlık vb.) gelişmemiş veya gelişmekteki ülkelerden gelişmiş bölgelere doğru yapılan eylem şeklinde ortaya çıkar. Hareketin bu yönlü olmasındaki temel etmen ekonomik koşullardır. Şartlar sadece uluslararası platformda görülmez devletlerin kendi içerisinde de gelişmemiş yerlerden gelişmiş alanlara ilerler. Özellikle kırsal bölgede yaşayan bireylerin kente gitmesinden ötürü göç kırsaldan şehirlere doğru gerçekleşir. Bu durumun başlıca nedenleri arasında iklim değişiklikleri, hasat edilen ürünlerin beklenen karşılığı getirmemesi, daha rahat hayat sürme, alt yapı yetersizliği gibi nedenler etkilidir.

Göç, ülkelerin ekonomik, coğrafi, siyasi, tarihi, demografik, çevresel, bireysel, toplumsal, eğitimsel ve sağlık alanlarında önemli değişimlere yol açan karmaşık bir süreçtir. Kavramın nedenleri ve sonuçları hem göç veren hem de alan ülkeler üzerinde geniş kapsamlı etkiler yaratır. Bu çalışma, meydana gelen olayların bahse konu disiplinlerdeki sonuçlarını detaylı şekilde ele almaktadır.

Göçün sonucunda ortaya çıkan gelişmeler olumlu ve olumsuz anlamda toplumu etkiler. Her anlamda rahat etmek isteyen bireyler ülke içinde yer değiştirdikleri zaman geldikleri yerde alt yapı problemleri, eğitim, işsizlik, barınma, geçim sıkıntıları ile karşılaşmaktadırlar. Gittikleri yerlerde dil, aidiyet meselesi, topluma uyum noktasında görülen hadiseler, ötekileştirilme ve yabancılaşma, iletişimsizlik, yurt özlemi gibi birçok duruma maruz kalırlar. Bu yaşanan olaylar milyonlarca insanı derinden sarsar. Çerçevesi geniş alanı kapsayan konu edebiyatın da malzemesi haline gelir.

2000 sonrası Türk öyküsü, bu dönemde yaşanan göçü ve göçmenlerin yaşam deneyimlerini, kültürel kimliklerini ve toplumsal bütünleşme süreçlerini ele alan edebi üretim süreci ortaya çıkar. Göçmenlerin hayatındaki zorluklar, kimlik arayışları ve toplumsal uyum süreçleri, öykülerde sıklıkla işlenen temalar arasında bulunur. Bu bağlamda, Türk öyküsü, göç olgusunun birey ve toplum üzerindeki etkilerini, mekân, zaman ve kişiler açısından çok boyutlu bir şekilde inceleme fırsatı sunar.

Çalışma, 2000 sonrası Türk öyküsünde göç teması üzerine yapılan araştırmaları analiz etmeyi ve bunlar aracılığıyla sığınmacıların öyküleştirilme biçimlerini, tematik olarak ele alınışlarını ve temsil biçimlerini değerlendirmeyi amaçlar. Türk edebiyatında bu tema etrafında şekillenen hikâyelerin birey, mekân ve toplum bağlamında nasıl temsil edildiğini ortaya koyarak, mültecilerin

edebi temsillerini anlamayı hedefler. Ayrıca burada öykülerdeki mekân tasvirleri ve karakter analizleri üzerinden, göçmenlerin yeni toplumsal yapılar içinde nasıl yer buldukları ve eski kimlikleriyle kurdukları ilişkiler ifade edilir.

Göç, hem bireylerin hem de toplumların hayatında derin etkiler yaratan bir olgudur. Türk hikâyesinde bu tema, geniş bir yelpazede ele alınmakta olup ekonomik, toplumsal, siyasi, bireysel, coğrafi, tarihi, demografik, askeri ve iklimsel sonuçlarıyla edebi metinlerde çeşitli biçimlerde ele alınır. Bu tezde, göç edebiyatının Türk hikâyesinde ortaya koyduğu çok boyutlu sonuçlar detaylı şekilde işlenir.

Türk Öyküsünde Göç (2000 Sonrası) isimli çalışmanın konusunu ve kapsamını Arap Baharı ile başlayan savaş zincirinin Suriye'yi de etkilemesi ile birlikte orada bulunan insanların göç etmeleri ve hedef ülke olarak kendilerine Türkiye'yi seçmesi sonucu değişen veya değişmeyen hayatların Türk hikâyesindeki yansımalarının belirlenen göç kuramları bağlamında incelenmesi oluşturur.

Suriye'de meydana gelen savaş sonucunda ekonomik, toplumsal, bireysel vb. anlamda rahatı bozulan insanlar daha iyi bir yaşam için başka ülkelerin yolunu tutarlar. Hedef devlet olarak kendilerine mesafe anlamında yakın, kültürel, toplumsal ve tarihi manada ortak bir geçmiş, Avrupa'ya geçmek için kullanabilecekleri basamak bulmak isteyen göçmenler Türkiye'yi seçerler. Türkiye'ye yönelişte hem yol hem yolculuk, hem ulaşılan mekân hem de gelinen noktada birçok hikâye ortaya çıkar. Yaşanan hadiseler öykü başta olmak üzere birden fazla türün içerisinde işlenir.

Yapılan çalışmada amaç; göçmenlerin yaşadığı deneyimleri ve bunların edebi anlatıdaki yansımalarını derinlemesine anlamak, Türk öyküsünde göç temasının nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, literatür taraması, metin analizi ve tematik inceleme yöntemleri kullanılarak göç olgusunun Türk öyküsündeki temsili detaylı bir şekilde ele alınır.

Araştırmanın problemi; bireylerin göç etme kararı almasında etkin olan etmenler; gittikleri yerlerde hangi sıkıntılarla veya olumlu durumlarla karşılaştıkları; problemlerin çözümü noktasında toplumun ve yetkili kişilerin yaptıkları seçilen edebi metinlerin kurgusuna nasıl aktarılmaktadır. Bu açıdan hikâyeler aracılığı ile sorunları tanımlamak, göçmenleri tanımak ve incelemek, meselelerin çözüm yollarının neler olduğuna dair kuramlar vasıtasıyla öneriler getirilmesi gerekir.

Çalışma göçle ilgili tespit edilen on beş adet hikâye kitabı içerisinde yer alan ve mültecilerle bağlantılı 61 öyküyle sınırlıdır (Suriye'den Türkiye'ye yapılan göçler 2011 sonrasını kapsadığı için bu yıldan sonra basılan eserler araştırmada temel alındı).

Araştırmanın çalışma evreni Türk hikâyesinde göçtür. Örneklem; öykülerde yer alan genelde tüm göçmenleri özelde ise Suriye’den göç eden bireyleri merkeze alan 15 adet hikâye kitabı içinde bulunan 61 metin seçilir.

Verilerin toplanması ve yorumlanması noktasında ise Türk edebiyatındaki öyküler içerisinde yer alan göçmen hikâyeleri tezler, makaleler, dergiler, bildiriler, yazılar, göçle ilgili yapılan bilimsel çalışmalar taranarak incelenir. Bunun sonucunda nitel değerlendirmeler yapılarak objektif sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışma, iki bölümden meydana gelmektedir. Eserin giriş bölümünde araştırmanın kapsamı, amacı açıklanıp göç kavramı ile ilgili genel bilgiler verilmektedir. Metnin problemi, evreni, örnekleme, varsayımlar ve önemi üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın Birinci Bölümü’nde göç ve göçmenliğin tanımlanması yapılarak sosyal hayata etkilerine değinilir. Bu kavramların ne olduğu ile alakalı bilgilere yer verilerek uluslararası hukuktaki karşılıkları belirlenir. Ele alınan olgunun nedenlerine dair veriler toplanarak sıralanır.

Göç türlerinin ne olduğuna dair açıklama yapılmaktadır. Kavramın dünya ve Türk tarihindeki yeri hakkında elde edilen bulgular ortaya konur. Göçmenlerin kararında etkili olan unsurlar gözden geçirilir. Sekiz adet kurama (Ravenstein’in Göç Kanunları, İtme Çekme Kuramı, Petersen’in Beş Göç Tipi, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Merkez Çevre Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı, İlişkiler Ağı (Network) Kuramı, Wolpert’in Göç Teorisi) dair açıklamalar yapılarak temel sayıltıları hakkında bilgilerden bahsedilir.

İkinci Bölüm ’de edebiyat ile göç arasındaki ilişkilere değinilir. Dünya ve Türk edebiyatına göçün yansımaları üzerinde durularak eserlere nasıl sirayet ettiği aktarılır. Türk öyküsünün 2000 öncesi ve sonrası gelişimi hakkında detaylı bilgi verilir. İncelenecek olan eserlerin tanıtımları yapılarak ele alınan hikâyelerin göçmenlikle ilgili olanlarına dair açıklamalar yapılır.

Eserler belirlenmiş göç kuramları bağlamında irdelenerek, bunlarla olan ilişkilerinden hareketle başlıklandırmalar yapılmaktadır. Metinler detaylı bir şekilde incelenir. Göçün itici ve çekici yönleri ile etkilediği hayatlar, ötekileştirilen ve yabancılaştırılan insanlar vb. birçok etmen öyküler aracılığıyla ayrıntılı ile anlatılır. Göçe karar veren bireylerin bu sonuca ulaşmasının altında yatan mekanizmanın ne olduğu kuramlarla ilişkilendirilerek sıralanır. Hayal edilenin karşısındaki son ve gerçeklerle yüzleşen mültecileri yaşadığı hayatlar neticesindeki fikirleri de çalışma içerisinde yer alır.

Sonuç ve öneriler kısmı; göç hem isteğe bağlı hem de zaruri durumlar nedeniyle yapılan bir eylemdir. Hangi sebeple yapılırsa yapılsın göç eden insanlar ummadıkları sonla karşılaşılır.

Yaşanan hadiselerin ekonomik, coğrafi, siyasi, bireysel, toplumsal, demografik sonuçlarına dair detaylı bilgilendirmeler yapılır.

Meydana gelen sonucun değiştirilmesi ve iyileştirilmesi noktasında neler yapılabileceği hakkında fikir beyan edilmektedir. Yaşanan bu hadiselerden edebi metinlerin ne şekilde etkilendiği ve bu tesirin eserlerde ne kadar yer aldığı da bu kısma eklenir. Bunun neticesinde; toplumların göçmenlere karşı tavırları ve mültecilerin büründüğü kimliklerin onlara nelere mal olduğu, göç konusunda aldıkları kararları etkileyip etkilemediği de bölüm içinde yer verilir. İnsanların gitmek ve kalmak arasında ikilem içerisinde kalmalarına sebep olan zorunlu durumların neler olduğu anlatıldı.

Kaynak bölümünde; literatür taraması sonucu elde edilen ve incelenen eserlerin künyeleri ayrıntılı bir şekilde aktarılır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖÇ VE GÖÇMENLİK KAVRAMLARINA BAKIŞ

1.1. Göç Nedir?

Göç; insanların ekonomik, siyasi, toplumsal, askeri, kişisel, iklimsel, çevresel vb. nedenlerle bir yerden başka bir yere gitmek amacıyla çıktığı gönüllü veya zorunlu yer/mekân değişikliğidir. Bireylerin veya toplulukların yerleşim yerlerini terk etmesi anlamına gelen bu kavram hem dünya genelinde hem de Türkiye'de sosyal, ekonomik, politik ve kültürel faktörlere bağlı, çeşitli şekillerde tanımlanır. Türk Dil Kurumunun (TDK, 2011: 954) güncel Türkçe sözlüğünde göç kavramı —ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka ülkeye, yerleşim yerinden başka yerleşim yerine gitme işi, taşınma şeklinde ifade edilmektedir. Olgu ile alakalı diğer tanımlama: “Göç kavramı, en genel anlamda yaşam alanında kalıcı ya da geçici olarak yapılan değişiklikler olarak tanımlanmakla birlikte bireylere sunulan farklı coğrafyalar ve alternatifler olarak da karşımıza çıkmaktadır.” (Tekemen, 2022: 7) şeklinde yapılır.

Göç, toplumları ve bireyleri geriye ya da ileriye doğru taşır. Göç toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketi (Işık, 2018: 22) diye kabul edilmektedir. Bunun meydana gelişinde zorunlu veya gönüllük olgusu esas alınır.

Göç olgusu ile alakalı tanımlama ve anlamlandırmanın birden fazla kullanılmasının çeşitli sebepleri vardır. Zira kavramı etkileyen nedenlerin çok oluşu tarifi de artmasına yol açar. Konu itibarıyla birçok disiplini içine alarak geniş literatürde kendine yer bulan, hem bireyi hem toplumu hem de ülkeleri çeşitli yönlerden tesir eden geçmişin, şimdinin ve geleceğin temaları arasında var olmaya devam eder. Buradan hareketle mefhumu tek merkezden açıklamaya çalışmak yetersiz kalır. Göç kavramı, Göç Terimleri sözlüğünde şu şekilde ifade edilir; Göç (migration): Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir. (Çiçekli, 2009: 22).

“Göç, Eski Türkçe ’de “taşınma, taşınan yük” anlamına gelen “köç” sözcüğünden evrilir. Kelimenin kullanıldığı ilk yer Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eseridir” (www.nisanyansozluk.com). Kavram genel manada bir yerden başka alana doğru gerçekleşen insan, hayvan veya başka varlık gruplarının hareketini ifade eden bir terimdir.’e göre kavram; en genel

tanımıyla göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yönleriyle toplumun yapısını değiştiren nüfus hareketleri (Özer, 2004: 11) şeklinde tanımlanır. Kişiler için ise bir bölgeden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan sürekli ve geniş çaplı bir hareketi anlatır:

Göç ile ilgili tanım yapılacak olunursa, bir kişinin bulunduğu yerden bir başka yere ekonomik, doğal ya da sosyo-politik nedenlerden dolayı hareketliliği göçü meydana getirmektedir. Buradaki hareketliliğin süresi önemli değildir çünkü kişi kısa süreli de olsa göç etmiştir. Bir insan bulunduğu yeri değiştiriyorsa önceki yerinden vazgeçmiş demektir. Kişi bir defa gitmek istediği yere karar verdikten sonra göç olgusu artık başlamış demektir (Akyıldız, 2019: 6).

Göç olgusu, tarih boyunca insanlık için dönüşüm ve değişim kaynağı olur. Hem bireylerin hem de toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarında köklü farklılıklara yol açan karmaşık bir süreçtir. Özellikle 21. yüzyılda, küreselleşmenin hızlanması ve uluslararası çatışmaların artmasıyla birlikte kavramın hareketliliği daha belirgin hale gelir ve göçmen nüfuslarının genişlemesi, birçok ülkenin sosyal dinamiklerini etkiler. Türkiye bu küresel olgunun dalgasından önemli ölçüde etkilenir ve son yıllarda Suriye'den yaşanan büyük göç hareketleri, ülkenin toplumsal ve kültürel yapısında ayrımlara yol açar. Eskiden beridir varlığını devam ettiren olgu zaman geçtikçe de hızlanır.

İnsan göçleri, farklı temellere dayanır. Ekonomik yönden yapılan iş göçleri, savaşlar veya çatışmalar nedeniyle zorunlu göçler, doğal afetlerin etkisiyle gerçekleşen göçler gibi birçok farklı sebep bunların kaynağını oluşturur. Göç, genellikle bir yerleşim yerinden diğerine gerçekleşir ve kültürel, ekonomik, politik veya çevresel etmenlerden etkilenir:

Göç, ailenin ev, kent, ülke değiştirmesidir. Ancak zorlamaya neden olan göç, doğal, ekonomik, kültürel, politik nedenlerle insanların, ailelerin, belirli bir toplum kesiminden, bir köyden, kentten, ülkeden başkasına gidip yerleşmesidir. İnsanlık tarihi boyunca, olay yaratan büyük göçler olmuştur. Doğal koşullar nedeniyle Orta Asya'dan Anadolu'ya; ekonomik koşullar nedeniyle Avrupa'dan Amerika'ya; kültürel-siyasal nedenlerle, Rusya'dan Avrupa'ya göçen insanlar kültürel, toplumsal, politik olayların temel konusu olmuştur (Kılıçer ve Görgün, 2017: 7).

Göç, toplumsal ve demografik değişimlere yol açar ve hedef yerleşim yerlerinde yeni dinamiklere sebep olur. Aynı zamanda, göçün yasal veya yasa dışı olması, göçmenlerin yeni yerleşim yerinde nasıl kabul edildiği ve uyum sağladığı gibi konular da toplumlar arasında çeşitli sorunlar çıkartır. Bu hareketliliğin gösterdiği etkiler için şunlar söylenir:

Göç, toplumsal ve demografik değişikliklere neden olur. Hedef bölgelerde nüfus artarken, kaynak bölgelerde azalır. Bu durum, ekonomik dinamikleri etkiler ve iş gücü piyasasında değişikliklere yol açar. Göçmenlerin yeni toplumlarına entegrasyonu, sosyal dinamikleri şekillendirir ve kültürel etkileşimlere olanak tanır. "...Barış, demokrasi, insan hakları, fikir özgürlüğü, gelir dağılımı, istihdam, ücretler gibi insan hayatını kuşatan bütün alanlarda; yerel, ulusal veya uluslararası ölçekte adil bir paylaşımın sağlanması çok zor olduğu için bu göçler bundan sonra da devam edecektir." (Adigüzel, 2016: 1).

Kültürel açıdan, göç, farklı irfanları bir araya getirir ve toplumları daha çeşitli hale evirir. Bu aynı zamanda kültürel uyumsuzlukları da etkiler. Yer değişikliği cemiyetlerin farklı alanlarda, özellikle dil, gelenekler ve yaşam tarzları konusunda değişmesine neden olur.

Göçün farklı tanımlamaları Tablo 1’de bir araya getirilmektedir:

Tablo 1: Göçün Tanımları

ARAŞTIRMACI / KURUM	TANIM
Marshall (1999: 685)	“Bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir.”
Faist (2003: 30)	“Çok sayıda bağ ile çok sayıda ulus-devlet içindeki iki ya da daha çok konumu ve hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreçtir.”
Karpat (2003:3)	“Kişinin doğduğu yerden hedeflediği yere gerçekleştirdiği harekettir.”
Castles ve Miller (2008: 30)	“Toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir.”
Tunç (2015: 30)	“İnsanların bireysel veya kitlesel olarak çeşitli nedenlerle bulundukları yerden başka bir yere yer değiştirme hareketleridir.”
Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM), Göç Terimleri Sözlüğü (2019: 135)	“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.”
Türk Dil Kurumu (TDK) (2019)	“Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.”

Kaynak: Uslu Ak, 1750: 2021.

1.2. Göçmenlik Kavramlarına Bakış

Göçü gerçekleştiren kişiler farklı isimlendirmelerle ortaya çıkarlar. Bu duruma gittiği ülkelerde ki toplumlar, onların gösterdiği davranışlar, uluslararası hukukta yapılan çalışmalar, hangi amaç ve niyetle gittikleri vb. görüşler neden olur:

Çok çeşitli sebeplerle oluşan göçün aktörleri çeşitli kategorilerde incelenebilir:

- 1- Devamlı yerleşim alan göçmenler
- 2- Geçici sözleşmeli işçiler
- 3- Geçici görevli uzman ve meslek sahipleri
- 4- Kaçak işçiler, göçmenler
- 5- Sığınma arayanlar
- 6- Mülteciler (Adıgüzel, 2008: 9-10).

Göçmen; genel anlamda bir yerden başka bölgeye taşınan veya yerleşen kişiyi tanımlar. Kavram bireylerin, ailelerin veya toplulukların bir ülkeden başka ülkeye, bir bölgeden başka bölgeye veya yerleşim yerinden başka mekâna taşınması; burada kalıcı veya geçici yaşamaya başlaması durumunu kapsar. Gelişmiş ekonomilerde göçmenler genellikle işgücü eksikliğini kapatmak için ülkeye getirilen veya izin verilen düşük vasıflı işçiler olarak kabul edilmekteydi (Parin ve Kılıç, 2022: 19). Onlar, farklı nedenlerle, ekonomik, sosyal, politik, dini, çevresel veya diğer faktörlerden kaynaklanan sebeplerle göç etmektedirler. Göçmen sözlükte şu şekilde tanımlanır:

Göçmenlik kavramı, Göç Terimleri sözlüğünde şu şekilde tanımlanır; Uluslararası düzeyde genel kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Göçmen teriminin, “kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklediklerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır (Çiçekli, 2009: 22).

Göçmenler şu kategoriler altında sınıflandırılır:

- 1. İç Göçmenler:** Bir ülke içinde, bir bölgeden başka bir bölgeye gerçekleşen yer değişikliğini ifade eder. Bu, genellikle ekonomik fırsatlar, iş olanakları veya diğer sebeplerle gerçekleşir.
- 2. Uluslararası Göçmenler:** Bir ülkeden başka bir ülkeye olan göçleri içerir. Bu genellikle ekonomik nedenler, savaşlar, siyasi zorluklar veya diğer yaşam şartlarından kaçmak amacıyla yapılmaktadır.
- 3. Misafir İşçiler:** Bir ülkede geçici olarak çalışmak üzere bulunan kişilerdir. Misafir işçiler, belirli süre boyunca çalışma izni alarak ülkeye gelirler ve ardından geri dönerler.

Göçmenlerin durumları geldikleri toplum tarafından da değişik şekillerde algılanır. Onlar; “ev sahibi” uygun olduğunda/ihtiyaç duyduğunda “misafir” olacak, uygun olmadığında ise “misafirlik talebi” kabul edilmeyenler olacak.” (Erbaş, 2019: 10). diyerek kavrama farklı bir değerlendirme getirir. Yeni bulundukları ülkelerdeki bireylerin mültecilere dair bakış açısı göçmenlerin konumlarını belirler.

Sığınmacı; bireyler zorunlu veya gönüllü hallerde bulundukları mekânı terk ederler. Alandan ayrılış neticesinde kendilerine yeni yerler bulmak isteyen kişiler başka ülkelerde yaşamak için başvuru yaparlar. Bunun sonucunu bekleyen insanlara sığınmacı denir. Sözcüğün kelime anlamı sözlükte şu şekilde tanımlanır:

Sığınmacılar (asylum seekers): İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terketmek zorundadırlar, ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınırdışı edilebilirler.” (Çiçekli, 2009: 49).

Sığınma talebinin kabul durumunu bekleyen kişinin adına sığınmacı denir. Başvuruda bulunmuş ancak resmi cevap alamayan insanlardır.

Mülteci; çeşitli nedenlerle (savaş, iç çatışma, zulüm, insan hakları ihlalleri vb.) kendi ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve başka yere sığınan kişilere denir. Göç Terimleri Sözlüğünde mülteci şu şekilde tanımlanır:

Mülteci (tanınmış) (refugee (recognized): “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve, söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” (1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi) (Çiçekli, 2009: 43).

Mülteciler, genellikle devlet korumasından ve sığınma hakkından yararlanma amacı güderler. Uluslararası hukuk, onlara koruma sağlamak ve temel haklarını müdafaa etmek üzere çeşitli sözleşmeler ve anlaşmalar içerir. Mültecilerin temel özellikleri şunlardır:

- **Zorla Göç:** Mülteciler, genellikle kendi ülkelerinde yaşanan olumsuz koşullar nedeniyle zorla göç etmek zorunda kalan kişilerdir. Bunlar savaş, iç çatışma, zulüm, insan hakları ihlalleri, baskı, soykırım veya doğal afetler gibi faktörlerden kaynaklanır.
- **Sığınma Hakkı Arayışı:** Mülteciler, yaşadıkları ülkede kendilerine yönelen tehditler veya kötü yaşam şartları nedeniyle başka yerlerde sığınma hakkı ararlar. Bu süreç, genellikle uluslararası koruma talepleri, sığınma ve mülteci statüsüne başvuruları içerir.
- **Uluslararası Hukuki Koruma:** Mülteciler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından belirlenen ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Sözleşmesi'ne tabi olan bir hukuki statüye sahiptir. Bu sözleşme, mültecilere temel ve sığınma hakkını, başka yere güvenli bir şekilde yerleşmelerini güvence altına alır.
- **Sığınma ve Yerleşim:** Mülteciler, başka bir ülkede sığınma hakkı elde etmek amacıyla mülteci kamplarına yerleştirilir, yerel topluluklarda barınır veya hükümetlerden resmi bir şekilde tanınmış sığınma statüsü alırlar.
- **Uyum ve Yeniden Yerleştirme:** Mülteciler, yeni yaşam koşullarına uyum sağlama sürecine girerler. Bu süreçte, dil öğrenimi, mesleki eğitim ve toplumlarına entegrasyon gibi konularda destek alırlar. Ayrıca, bazıları, üçüncü bir ülkede kalıcı olarak yerleşmeye hak kazanır.

Mültecilik durumu genellikle uzun ve karmaşık bir süreçtir. Bu konuda uluslararası toplum, hükümetler ve sivil kuruluşlar mültecilerin temel ve insan haklarını korumak amacıyla işbirliği yaparlar.

Kaynak ülke, göçmenlerin ayrıldığı ve göç ettikleri ülkeye gitmek için bulundukları yerdir. Burası, genellikle ekonomik zorluklar, savaş, siyasi istikrarsızlık veya doğal afetler gibi nedenlerle göçmenlerin başka mekânlara gitmeye karar verdikleri bölgedir. Örneğin savaş sebebiyle Suriye'den kaçan insanlar, Suriye'nin kaynak ülke olduğu durumu temsil eder.

Hedef ülke, göçmenlerin gitmek istedikleri, yerleşmek veya geçici olarak bulundukları ülkedir. Burası göçmenler tarafından genellikle daha iyi yaşam koşulları, iş fırsatları veya güvenlik arayışı için tercih edilir. Örneğin Almanya'ya göç eden bir birey adına orası hedef ülke olur.

Transit ülke, göçmenlerin hedef ülkeye varmadan önce bulundukları veya transit geçtiği yerdir. Burası, göçmenlerin amaca ulaşana kadar geçici bir süre kaldıkları ya da sınır geçişlerinde durdukları mekândır. Örneğin, Suriye'den Avrupa'ya gitmek isteyen birisi Türkiye'yi geçiş noktası amacıyla kullanır, bu durumda Türkiye transit ülke olur.

1.3. Göçün Nedenleri Nelerdir?

İnsanlar göç eylemlerini gerçekleştirirken durdukları alandaki bütün koşulları değerlendirirler. Sosyal, ekonomik, toplumsal birçok faktörün etkisi altında kalarak göç etme ihtiyacı hissederler. Özellikle az gelişmiş yerdeki bireyler göç etmeye daha elverişli konumda bulunmaktadır. İleri seviyedeki yaşama standartları diğer bölgelerdekiler için cezbedici neden olarak ön plana çıkar. Bu durum göç hareketlerini hızlandırır. Dünyada yaşanan göçlerin nedenleri oldukça çeşitlidir; genellikle karmaşık etkenlerin bir araya gelmesi bu durumu doğurur. Küreselleşme faktörünün yanı sıra insanlar; doğal afetler, ekonomik, siyasi, daha iyi bir eğitim alabilme umudu, terör ve savaş gibi çeşitli sebeplerden ötürü gerek kendi iradeleri gerekse de zorunlu şekillerde (Güngör, 2020: 53). Göç etme durumuyla karşı karşıya kaldıklarını dile getirir.

Savaşlar ve çatışmalar, insanların yeni yerlere kaçmalarına neden olur. Bu tür göçler genellikle zorunlu ve acil durumlarda gerçekleşir ve geniş çaplı yıkım, belirsizlik yaratır. Çatışmalar sırasında altyapılar tahrip edilir, temel hizmetler aksar ve ekonomik sistemler çöker. Kişileri sığınacakları bölgeler aramaya yönlendirir. Savaş alanlarındaki bireyler hem fiziksel hem de psikolojik açıdan büyük zorluklar çeker. Güvenlik endişesi, ailelerin dağılması ve yaşamsal ihtiyaçların karşılanamaması kavramı etkileyen başlıca sebepler arasında bulunur:

Göç her ne şekilde olursa olsun gittikçe artan bir şekilde ve artan sayıda insanın hayatını etkilemeye devam ediyor. Bugün Suriye'de meydana gelen olaylardan, Afganistan'da uzun yıllardır devam eden savaş ve istikrarsız duruma, ekonomik yönden az gelişmiş ülkelerdeki işsizlik ve geçim sorunlarına kadar birçok nedenin yakın ya da öngörülebilir bir zaman içerisinde ortadan kalkacağına ya da azalacağına dair bir veri, bir ümit maalesef bulunmuyor (Yılmaz, 2014: 1698).

İnsanlar, daha iyi bir yaşam standardı, iş olanakları ve ekonomik fırsatlar arayışında oldukları için göç eder. Düşük gelir, yoksulluk gibi zorluklar hareketliliği etkiler. Özellikle günümüzde meydana gelen kaçışın temel nedeni ekonomi gösterilir. 1960’larda Türkiye’den Almanya’ya yapılan göçün nedenleri arasında da bu durum bulunmaktadır. Ortaya çıkan göçler insanın isteyerek yaptığı eylem değildir. Karar mekanizması dış etkenlere bağlı olarak çalışır. Tsunamiler, depremler, seller ve diğer doğal afetler, bireyleri yaşadıkları mekânlardan uzaklaştırır. Hareketliliğe genellikle acil durum tahliyeleri veya uzun vadeli yer değiştirmeler sebep olur. 6 Şubat 2023 yılında Hatay merkezli depremde yüzbinlerce kişi evlerini terk etmek zorunda kalır:

Hatay’da depremde daha az etkilenen Reyhanlı, Yayladığı gibi ilçeler Suriyeli göçmen nüfusun yoğun olduğu bölgelerdir. Antakya’da yıkım çok etkili olunca bu ilçelere çok yüksek düzeylerde nüfus akımı olmuştur. Reyhanlı ilçesinin normal şartlarda nüfusu yaklaşık yüz bindir. Suriyeli göçmenlerin gelmesiyle nüfus iki yüz bine yaklaşmıştır. Deprem sonrası Reyhanlı’nın nüfusu dört yüz bini aşmıştır. Depremde daha az etkilenmesi bölgeye olan yerleşimi ciddi manada artırmıştır (Duruel, 2023: 246).

Toprak erozyonu, iklim değişikliği ve su kaynaklarının azalması gibi çevresel faktörler, insanların yaşadıkları bölgeleri terk etmelerine sebep olur. Güneydoğu Anadolu bölgesinde GAP projesi gelmeden önce bireyler su kaynağının eksikliği nedeniyle göç etmeye mecbur kalmışlardır:

Hane halkı reislerinden ülke içinden göç ederek geldiğini belirtenler %3,2 orandadır. Bu da, GAP’ın bir çekim gücü oluşturmaya başladığını göstermektedir. Ülke içinden göç ederek gelenlerin çoğunluğu Adana (%38,5) ve Gaziantep’ten gelmiştir (%30,8). Şanlıurfa’dan göç ederek geldiğini belirtenler de önemli bir orandadır (%15,4), (Tablo 9). Daha önceleri tarımda ve değişik işlerde çalışmak amacıyla Adana ve Gaziantep’e çalışmaya giden ailelerin geriye dönmeye başlamış olması iç göç içerisinde değerlendirilebilir (Akış, 2002: 536).

Siyasi zulüm, baskı ve insan hakları ihlalleri, bireyleri veya toplulukları, güvenli ve özgür bir yaşam arayışında başka ülkelere göç etmeye iter. Bu kaçışın geri planında yatan sebeplerden birisi de kişilerin yaşama haklarının kısıtlanmasıdır. Özellikle Afrika bölgesinde çoğu insan bu nedenlerle bulunduğu yeri terk eder:

...Afrika ülkeleri 2017 verilerine göre toplamda 25 milyon göçmene ev sahipliği yapıyor. Bu ülkelerin, ülke dışına verdikleri göç sayısı ise 36 milyon. Bu rakam 2017’de tüm dünyada meydana gelen uluslararası göçün yüzde 14,1’ine denk geliyor. 2000-2017 arasında dünya genelinde göç verme nüfusuna bakıldığında en hızlı büyüme oranı da yine Afrika’da. Bu bağlamda 2000’de Afrika kıtasında ülke dışına gerçekleştirilen göç sayısı yaklaşık 20 milyon iken 2017’de bu rakam yaklaşık yüzde 68’lik bir artışla 36 milyon oldu. Bu göçlerin yüzde 53’ü kıta içerisindeki farklı ülkelere gerçekleşmişken, yüzde 47’si ise kıta dışındaki ülkelere gerçekleşti. Kıta dışına gerçekleşen göçlerin ise yaklaşık olarak yüzde 26’sı Avrupa’ya, yüzde 12’si Orta Doğu ve Asya’ya, yüzde 7’si Kuzey Amerika’ya yüzde 1’i ise Avusturalya’ya gerçekleşti (Özdemir, 2021: 25).

Dini veya etnik ayrımcılık, bazı grupları diğerlerine yönelik baskılara maruz bırakır ve bunları göç etmeye zorlar. Bulgaristan ve Yunanistan ile yaşanan gelişmelerden sonra Türklerin Türkiye’ye göç etmesini örnek olarak vermek gerekir:

Göçmenlerin Türkiye'ye ilk geldiklerinde yerleşmek için %23,9'unun Bursa'yı ve %15'inin de Tekirdağ'ı tercih ettiği görülmektedir. Bu iki ili 30 kişi ile Kocaeli, 28 kişi ile Edirne ve 25 kişi ile İstanbul izlemektedir. 10 katılımcı Türkiye'ye ilk geldiğinde Yalova'ya yerleştiğini belirtmiştir. Katılımcılardan 5'i ilk geldiğinde yerleşmek için Eskişehir'i, 3'er katılımcı da yerleşmek için Ankara, İzmir ve Kırklareli illerini tercih etmiştir. Balıkesir, Isparta, Manisa ve Samsun illerini ise 2'şer katılımcı ilk geldiklerinde yerleşmek için tercih etmiştir. Çanakkale, Çankırı ve Sakarya illerini de sadece birer katılımcı ilk geldiklerinde yerleşmek için tercih etmiştir (Çetin, 2008: 75).

Kültürel etkileşim ve medya, insanların diğer bölgeleri keşfetmelerine ve bu alanlara göç etmelerine yol açar. Bazı şirketlerin abartılı ve gerçeği yansıtmayan reklamlar da göçü teşvik eder (Yazıcı, 2022: 45). Günümüzde teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve nerdeyse her eve girmiş olması bireylerin içindeki gitme isteğini artırır, aynı zamanda başka yerlere ulaşan göçmenlerin yaşadıkları hayata da medya aracılığı ile şahit olan kişiler farklı alanları da tanıma olanağı bulurlar:

Toplumsal değişimin en önemli sebeplerinden biri olan "göç", teknolojinin mekân anlayışını tümüyle değiştirdiği dijital çağda yeniden tanımlanması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün artık göçmenlik, sadece fiziki göçün beraberinde getirdiği bir kavram olarak değil, "dijital göçmenlik" ve "dijital yerlilik" olarak adlandırılan sosyal medya kullanıcıları arasındaki "mekânsal" bir ayrışmaya da işaret etmektedir. Göç artık geçmişte olduğu gibi sadece fiziki mekânla sınırlı olmayıp, nesnel dünya ile sanal dünya arasındaki sınırların aşılmasını da içeren bir anlam kazanmıştır. Geçmişte ulus devlet tarafından çizilen fiziki sınırlar, bugün yerini internet ve bilgisayar teknolojilerinin sınırlarını çizdiği sanal mekânlara bırakmıştır. Bu çerçevede bu çalışmanın temel amacı; "dijital göçmenlik" ve "dijital yerlilik" kavramlarından yola çıkarak, göç olgusunun ve göçmen kimliğinin dijital çağda aldığı biçim olarak saptanmıştır (Sucu ve Gündüz, 2019: 466).

Göç, geniş bir perspektiften incelenen karmaşık bir olgudur. Sosyoloji, demografi, ekonomi, coğrafya ve siyaset bilimi gibi çeşitli disiplinler tarafından araştırılmaktadır. Birden fazla etmenle içli dışlı olan kavramın nedenleri de farklılık arz etmektedir. Her göç olayı, özel koşullar ve faktörlerle şekillenir. Ayrıca bu unsurlar birbiriyle etkileşime girer. Günümüz dünyasında teknolojinin hızla gelişim göstermesi uzakları yakınlaştırır. Medyanın varlığı bilinmeyen ve görünmeyen başka diyarları görebilme, tanıma imkânı verir. İnsanların gördüğü bu alanlara gitme hayalini de güçlendirir. Kişilerin merak duygusunu etkiler. Yaşanan gelişmeler bireyleri göç etmeye iter. Bir göçün arkasındaki nedenler karmaşık ve çok yönlü olmaktadır. Göç nedenleri kadar sonuçları açısından da önemli bir konudur. Göç sadece fiziksel olarak yer değiştirme, hareket hali değildir. Göçmen gittiği yere tüm değerlerini beraberinde götürür. Bu yüzdendir ki göç, kültürel ve toplumsal etkileri olan bir olgudur (Üstün ve Vargün, 2022: 84). İfade kavramın önemini vurgular. Bu manada bakıldığında meydana gelen olaylar fiziki yer değişikliğini değil maddi ve manevi gidişi temsil eder.

1.4. Göç Türleri

İnsan göçleri genellikle coğrafi, ekonomik, sosyal, politik veya çevresel nedenlerle ülke içi ve dışı olmak üzere iki temel görünümde şekillenir:

İç Göç: Bir ülke içindeki nüfusun bir bölgeden başka bir noktaya taşınması şeklinde tanımlanır. Bu, genellikle kırsal kesimden şehirlere veya ekonomik fırsatların yoğun olduğu mıntikalara yapılan hareketleri içerir. İnsanlar daha iyi iş olanakları, eğitim, sağlık hizmetleri, daha iyi yaşam koşulları gibi nedenlerle iç göçü gerçekleştirirler. Türkiye’de özellikle doğu yöresinden batıya yapılanlar örnek gösterilir:

Çok yönlü bir olgu olarak iç göç, göç alan ve göç veren yerleşim alanlarını farklı açılardan derinden etkilemektedir. 10. BYKP’ye kadar çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak ele alınan iç göç, genel olarak tarımda makineleşme, bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları ve hızlı nüfus artışı gibi dinamiklerden kaynaklanmıştır. Kırsaldaki hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşmeyle birleşince kırsal kesimden (çevre), kentlere (merkeze) doğru iç göç hareketleri hızlanmış, bu durum mevcut sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını gittikçe artırarak belirli bir dönem iç göçü teşvik eden bir döngüye neden olmuştur. Kent ekonomisinin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücünü karşılama bakımından bu gelişme merkez ve çevre arasında kurulan bağımlılık ilişkisinin sürekliliğine yardımcı olmaktadır. Ucuz işgücü kentin sanayileşmesinde itici güç olurken, kent ile kırsal çevre arasındaki eşitsizlik farkını beslemiştir (Apan, 2022: 41).

İstanbul, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde verilen göçler alınanlardan daha fazladır. Meydana gelen hareketliliğin verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından toplanmaktadır. Bölgelere göre yer değişikliği yapanların 2023 TÜİK nüfus dağılımına bakıldığında, *İstanbul, 412 bin 707 kişi ile en çok göç alan il oldu. İstanbul’u sırasıyla 232 bin 700 kişi ile Ankara ve 147 bin 765 kişi ile İzmir takip etti. En az göç alan iller ise sırasıyla 6 bin 856 kişi ile Ardahan, 10 bin 202 kişi ile Bayburt ve 11 bin 806 kişi ile Tunceli oldu (data.tuik.gov.tr).* Göçün yönünün gelişmemiş alanlardan gelişmiş yerlere doğru yapıldığı görülmektedir.

Dış Göç: Bir ülkeden başka memleketlere doğru yapılan nüfus hareketliliğidir. Bu tür göç, genellikle ekonomik nedenler, savaş, siyasi zulüm veya doğal afetler gibi dış etmenlerden kaynaklanır. Ortadoğu ve Afrika’dan Avrupa’ya doğru gerçekleştirilenler örnek gösterilir. Rönesans ve Reform dönemleri sonrasında Avrupalı tüccarların çalışma gücüne sahip bireyleri dünyanın farklı yerlerine taşımaları dış göç bağlamında ele alınır. Birinci Dünya Savaşı sonrası dağılan imparatorluklardan diğer devletlere yönelik sonucunda yer değişikliği meydana gelir:

Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasının ardından, imparatorluk sınırları içindeki farklı milletler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin devlet sınırları, kapsadıkları etnik grupların sınırları ile örtüşmemiş ve nüfusu homojenleştirme çabaları gündeme gelmiştir. Ülkeler arasında yaşanan bu nüfus mübadeleleri göçle sonuçlanmıştır (Bayraklı, 2007: 6).

Yer değişikliğine sebep olan etkenler bağlamında üç göç türü vardır:

Zorunlu Göç: İnsanların kendilerinin karar vermediği, mecburen yaptıkları göçün adıdır. Burada bireyler savaş, doğal afetler, çatışmalar, açlık, kimyasal felaketler vb. nedenler dolayısıyla

göçe tabi olurlar. Kavrama örnek olarak Orta Asya’da Türkleri, yakın zamanda yaşanan Suriye göçünü, Ukrayna’da meydana gelen nükleer santralin patlamasını örnek vermek gerekir:

Göç olgusu fiziki ve sosyal çevre değişikliğinin yanı sıra, aynı zamanda göçmenlerin ve yerli nüfusun karşılıklı olarak sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkilerini dönüştüren ve onları yepyeni bir ilişkiler yumağına dahil eden bir süreci ihtiva etmektedir. 2011 yılından itibaren Suriye’den Türkiye’ye doğru gerçekleşen zorunlu ve kitlesel göç de; hem göç eden Suriyelileri, hem de göçü kabul eden Türk vatandaşlarını olağanüstü güç koşullar ile yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Bu kitlesel ve ani göçün ilk beş yılında, Suriyeli göçmenler misafir olarak görülmüş ve bir yardım seferberliğine girişilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise göçün ekonomik ve sosyal etkileri, daha rasyonel bir biçimde ele alınmaya başlamıştır (Şahin ve Aydemir, 2018: 121).

Mevsimsel Göç: İnsanlar tarafından yılın belli dönemlerinde yapılan, para kazanmak isteyen bireylerin gerçekleştirdiği yer değişikliğidir. Örnek olarak fındık, elma, pancar, patates, pamuk hasatına gidilen zamanlar gösterilir:

Son 10 yıldır da Sarioaba Köyü’nde mevsimlik olarak çalışan 9 çocuk sahibi 52 yaşındaki kadın görüşmecisi çalışma mecburiyetinden dolayı çocuklarının okullarından geri kalmaları durumunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Dokuz tane çocuğum var. 3 tane çocuğum başka işlerde çalışıyor. Şimdi 6 tane çocuğum burada çalışıyor. Onlardan sadece 1 kız çocuğum okuyor. Onu çapaya getirdik. Bu ay (Mayıs ayı) Polatlı’dan öğretmenler geldiler çocukların kayıtları için çocukların isimlerini aldılar. Eylül ayında çadır okul için. Nisan ve Mayıs ayında çadır okul açılmıyor. Kızımı buraya getirmek için öğretmeninden izin aldım. Bana götürme kızın çalışandır dedi. Bende dedim durumumuz kötüdür. Mecburuz o da bir şey diyemedi. Zaten biz buraya geliyoruz kızım okulda kalsa bakacak kimse yok. Yatılı okula göndermem çünkü kızdır, başına bir şey gelir. Şimdi çadır okul açılsaydı kızımı okula gönderirdim. Bende istemem okulundan geri kalsın ama imkânımız yok.” (Şen ve Altın, 2018: 188).

Beyin Göçü: Bireylerin, toplumların, devletlerin gelişebilmesi için eğitim ve ekonomik anlamda iyileşmesi gerekir. Bunların sağlanması liyakatli insanlarla mümkündür. Bu nedenle ülkeler kendilerini geliştirme kapasitesine sahip kişileri kendi memleketlerinde yaşamaya ikna ederek onları göçe tabi tutarlar. Bünyelerine aldıkları bireyler vasıtasıyla saygınlığını artırmış olurken bir yandan da ilerleme konusunda diğer toplulukların önüne geçerler:

OECD ülkelerinde, yabancı ülkelerde doğmuş üniversite mezunu nüfus miktarı 1990–2000 yılları arasında yaklaşık %63 düzeyinde artmıştır. Hemen hemen tüm OECD ülkeleri yüksek vasıflı iş gücünün girişini kolaylaştıran bir mekanizmaya sahip olup bu konuda adeta birbirleriyle yarışmaktadırlar. Yüksek gelirli ülkeler için profesyonel personelin değişimi çok önemli bir konu olup, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş bölgelere akan beyin göçü gittikçe artmaktadır. Kuzey Amerika yüksek yetenekteki göçmenler için önemli bir çekim alanı oluşturmaktadır. Tüm OECD ülkelerine gelen yüksek yetenekli göçmenlerin 2/3’ü Kuzey Amerika’da bulunmaktadır. Yüksek yetenekli işçilerin göçünde Avrupa’nın payı da zamanla artmaktadır (Bakırtaş ve Kandemir, 2010: 963-964).

Göç toplumlar üzerinde derin ve çok boyutlu etkiler yaratır. Kaynak yerlerdeki nüfusu azaltırken hedef noktadaki varlığı artırır. Bu durum; kültürel etkileşimlere, ekonomik değişimlere ve demografik yapıda farklılıklara neden olur. Aynı zamanda göç edenlerle yerel popülasyon arasında sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklere yol açar. Kavram neticesinde hem kayıp hem de kazançlar

meydana gelir. Çünkü bireyler bir millettten ayrılırken diğerine de önemli katkılar sağlar. Zamanla etkileşimler sosyal uyumu, kültürel zenginliği ve ekonomik kalkınmayı destekler. Ancak zorluklar ve gerilimler de yaratır. Netice itibarıyla göç hem göçmenler hem de yerel halk için fırsatlar ve zorluklar sunar.

Göçün toplumsal etkileri, göçmenlerin geldikleri yerlerin altyapı kapasitesi, yerel halkın sığınmacılara bakışı ve onların toplumsal entegrasyonu gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterir. Göç, toplumları çeşitli şekillerde etkiler. Bunlar göçün şekline, hızına, göçmenlerin özelliklerine ve yerel toplumların göçü kabul etme kapasitelerine bağlı olarak değişir. İyi yönetilen göç politikaları ve sosyal uyum stratejileri, olumlu etkilerini artırırken, toplumsal sorunlara yol açmaması için dikkatli planlamalar gerekir.

1.5. Göçün Tarihi

1.5.1. Dünya Tarihinde Göç

İnsanların bulundukları bölgeden dışarıya yayılma süreci eski zamanlardan beridir süre gelen dönemi kapsar. Bu durum hareketliliğin günümüzde meydana gelen eylem değil süreklilik arz eden, güncelliğini koruyan konular arasına girmesine sebep olur. Göçün başlangıç noktası Antikçağlara kadar dayandırılır.

Antikçağ 'da Yunanlılar fethettikleri yerlerde hem güçlerini korumak hem de yayılma sürecini hızlandırmak için alt statüde bulunan vatandaşlarını ele geçirdikleri bölgelere gönderir. Burada Atina devletinin bağımsızlığını koruyacak askeri sınıf ve yoksulların geçimlerini sağlayabilecekleri iş imkânı oluşturma düşüncesi yatar. Gönderilenler tarım yapma ve askerlik gibi zanaat sahibi kimselerden meydana gelir. Sonuçta binlerce kişi yaşadıkları yerleri bırakarak yeni alanlara doğru hareket ederler:

Klerukhialar ilk durumda eski sahipleri yalnızca bir bölümünden yoksun bırakıldığı topraklara kurulmuş, klerukhoslar ve yerliler birlikte yan yana yaşamışlardır. İkinci durumda ise I. Attika-Delos Birliği harçlarını eksik ödeyen ya da hiç ödemeyen müttefik devletlerin topraklarına el koyarak, parsellere ayırıp klerukhoslara dağıtmışlardır. Açıkçası Atina politikasının hiç bir dönemi, özellikle müttefik kentlerin topraklarına klerukhiaların kurulduğu I. Attika-Delos Birliği dönemi kadar rahatsız edici olmamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak, Peloponnesos Savaşı felaketi üzerine Atinalılar, MÖ 5. yüzyılda kurmuş oldukları klerukhiaları terk etmek zorunda kalmışlardır. Hatta Lemnos, Imbros ve Skyros'taki klerukhialar dahi ortadan kalkmış, ancak kısa zaman sonra bu üç ada tekrar Atinalıların elinde eline geçmişti. Adı geçen bu adalar, MÖ 387 yılında yapılan Kral Barış zamanında ve sonrasında bazı kesintiler olsa bile Atinaların mülkiyetleri olarak kaldığı görülmektedir. MÖ 197 yılında Romalılar, MÖ 200 yılına kadar Atina'nın elinde tuttuğu Imbros ve Skyros'un yanı sıra, Paros'u da ekleyerek Atinalılara vermişlerdir (Köse, 2017a: 20).

Yunanlıların Klerukhiaları kurmaları ekonomik, askeri, güvenlik, siyasi vb. birçok nedeni içinde barındırır. Bulunduğu konum itibarıyla ekonomik anlamda kendine ancak yetebilen Atina

nüfusu aza indirerek refah düzeyini artırmak için bu yola başvurur. Yeni alınan yerlerde sınır güvenliğini sağlayarak devleti maddi külfetten kurtarır.

Antik Yunan döneminde dışarıya gidenler bulunduğu gibi Atina'ya gelen ve göçmen sıfatını alan insanlar da vardır. “Atina zamanının gelişmiş ve refah düzeyi yüksek kentlerinden biridir. Diğer insanlar tarafından çekici kabul edilen şehre göç etmek isterler. Bu kişilere ise Metoikoslar denir” (Köse, 2017a: 67). Bu devirlerde meydana gelen hareketlilik sonraki süreçleri de etkileyerek devam eder. Yunanlılar, zanaatlarına ihtiyaç duydukları göçmenleri yurttaş saymayıp, siyasal haklar tanımamışlarsa da onlara yurttaşlarla eşit sosyal haklar tanıdılar. Yaşanan değişim ve dönüşümler neticesinde, ticari ve kültürel etkileşimlerin meydana geldiği yeni mekânlar da kurulur.

İ.Ö. göçe maruz kalan topluluklardan biri de Keltler'dir. Onların göç etmesinin geri planında yatan sebepler arasında, nüfus artışına bağlı olarak toprağın yetersiz hale gelmesi, ekonomik anlamda refaha ulaşma arzusu, savaşta gösterdikleri maharetlere güvenerek ganimet toplama istekleri ve zenginleşme arzusu bulunur. Keltler, Avrupa'ya yaptıkları seferlerle bu bölgenin demografik ve ekonomik yapısını etkilerler:

Kelt göçlerinde, aşırı nüfuslanma bunun bir sonucu olarak da toprak yetersizliği başlıca sebepler arasında gösterilebilmektedir. Fakat Helvetler örneğinde görüleceği üzere büyük kitleler halinde ki Caesar “De Bello Gallico” adlı eserinde Helvetli göçmen sayısını 368 000 olarak vermektedir. Helvetlerin anayurtlarındaki tüm kasaba, köy ve diğer yapıları yakıp yıkarak uzak yerlere göç etmeyi düşünmüş olmaları, Kelt göçleri için muhtemelen toprak yetersizliği çokta önemli bir sebep olarak görülmemektedir. Eğer başlıca sebep toprak yetersizliği olsaydı, muhtemelen anayurtlarındaki tüm köy ve kasabaları harap etmemeleri gerektir. Helvetler için zengin ülkeleri yağmalamak, haraca bağlamak ve ganimet daha önemli bir etken olarak görülebilir (Köse, 2017a: 61).

Savaş nedeniyle meydana gelen göçün temelinde toplumların kendilerini maddi manada refaha ulaştırma arzusunun yattığı görülür. Göç bireylerin para kazanmak amacıyla uyguladığı politika veya strateji olarak anlam kazanır. Bireylerin bulundukları mekânları terk etmek zorunda kalmalarının ana faktörleri arasında ekonomik durumlarını düzeltmekte bulunur.

M.Ö. dördüncü binin sonlarıyla birlikte görülen bir başka göç olayı ise Sami kabileler tarafından gerçekleştirilir. Bulundukları coğrafyada yaşanan doğal afet sonucunda açlıkla karşı karşıya kalan Samiler hayatlarını devam ettirdikleri yeri terk etmek zorunda kalırlar. Bir kısmı Afrika'ya doğru giderken diğerleri ise Fırat'ın batısına doğru ilerler. Mezopotamya'da kendilerine medeniyet inşa ederler:

Etnik köken itibarıyla Samilerden sayılan Aramilerin Ön Asya'da görülmesi, Samilerin Arabistan'dan üçüncü defa göç etmeleriyle izah olunmaktadır. Tevrat'ın Tekvîn kitabına dayanarak ve eski geleneğin izinden giderek Aramileri Samilerden sayanlar, bu kavmin M.Ö. XIV. asrın son yarısında veya XV. asrın ilk yarısında Arabistan'dan Suriye'ye gelmiş olduklarını iddia etmektedirler. Sinear tabletlerinde bu kavme verilen Dağlılar yani Aramiler adı, bunların

Arabistan'ın kumlu sahralarından geldiklerinin bir damgası olarak bu zamana kadar yaygınlaşmıştır (Çoban, 2011: 92).

Tarihte yaşanmış bir başka göç olayı ise Müslümanlar tarafından yapılır ve adına Hicret denir. Kavram İslam'ın önemli dönüm noktalarındandır ve İslam peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) 622'de Mekke'den Medine'ye göç etmesi olayını ifade eder. Bu olgu hem İslam'ın yayılmasında hem de Müslümanların toplumsal ve dini yapısında büyük değişim yaratır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ilk Müslümanlar, Mekke'de kuralcı ve güçlü Kureyş kabilesinin zulmü ve baskısı altında yaşamaktadırlar. İslam'ı yayma çabaları, onları sürekli tehdit ve zulme maruz bırakır. Medineli Müslümanlar, Hz. Muhammed'i ve diğer Müslümanları Mekke'den alıp koruma teklifinde bulunurlar. Bunun üzerine 622 yılında Hicret gerçekleşir. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve takipçileri, Mekke'den gece yarısı gizlice ayrılırlar ve Medine'ye doğru yola çıkarlar (Aydın, 2015: 106). Zorlu ve tehlikeli bir yolculuktan sonra Medine'ye ulaşırlar. Medine'de Hz. Muhammed (s.a.v.) ve diğer göçenler büyük coşkuyla karşılanırlar. Medineli Müslümanlar, peygambere ve diğer Müslümanlara destek olurlar. Hicret, sadece fiziki bir göç değildir; aynı zamanda yeni sosyal ve siyasi düzen kurulur. Medine'de İslam başlar ve Muhammed (s.a.v.) hem dini hem siyasi lider olarak tanımlanır. Hicret, Hicri takviminin başlangıcı sayılır; Miladi takvimden farklıdır. Ayın döngüsüne dayanır ve Hicret'in yapıldığı zaman dilimi baz alınır. Medine'de çeşitli kabileler ve gruplarla anlaşarak halk içinde barışı ve düzeni sağlamak için Müslümanlar, Yahudiler ve diğer toplumlar arasında karşılıklı hak ve sorumlulukları belirleyen Medine Sözleşmesi yapılır.

Avrupalılar tarafından gerçekleştirilen keşifler sonrası yeni bulunan Amerika, Afrika, Hindistan, Avustralya'ya yapılan göçler dünya tarihini de etkiler. Avrupa'nın birçok ülkesinden buralara yola çıkılır (www.turizminsesi.com). Aynı şekilde bu kıtalarda yaşayan insanlar da Avrupa'ya gelirler. Karşılıklı gerçekleşen hareketlilik büyük yer değişikliklerine sebep olur.

Yirminci yüzyılda meydana gelen göçlerden biri de Yahudiler tarafından gerçekleştirilir. Yahudilerin Filistin bölgesine yapmış olduğu göçler eskilere dayanır. Ancak bölgeye ilk ciddi göçler Osmanlı arşivlerine göre Mayıs 1880 (1297)'de Belka' yapılır (Aslan, 2011: 57). Dünyanın farklı yerlerinden Filistin'e gelen Yahudiler, bölgenin değişimi noktasında önem arz eder. Coğrafyayı ekonomik, siyasi, toplumsal vb. alanlarda çeşitli yönlerden etkilerler.

Günümüzde özellikle sanayinin gelişmesi ile birlikte işçilere duyulan ihtiyacın artması göçü tetikleyen unsurlardandır. Yeni keşfedilen yerlerin varlığı ve oradan gelenlerin anlattıkları hikâyeler buralara göç edilmesine neden olur. Dünya tarihindeki bazı önemli göç dalgaları ve bu göçlerin kapsamı şu şekildedir:

1. Erken Dönem Göç Hareketleri: insan grupları, av kaynaklarını takip ederek ve iklim değişikliklerine uyum sağlamak amacıyla yer değiştirirler. Bu göçler, Homo Sapiens'in Afrika'dan

diğer kıtalara yayılmasıyla başlar. Tarımın gelişmesi ile birlikte yerleşik hayat geçiş Mezopotamya, Mısır, Hindistan ve Çin gibi medeniyetler arasında etkileşimler çoğalır. Hint- Avrupa halkları Avrupa, Orta Doğu ve Hindistan'a uzanır. Bu yerlerin iç bölgelerine kadar yayılan ve yerel halka karışarak yeni kültürel ve dilsel guruplar oluşur.

Dönemin bir başka göç hareketi ise Makedonya İmparatorluğu döneminde yaşanır. Makedonya Kralı Büyük İskender'in (MÖ 356-323) Asya ve Doğu'ya yaptığı fetihler, bölgenin demografik yapısını değiştiren büyük göç hareketine yol açar. İskender'in doğuya doğru yaptığı seferler sırasında Yunan, Mısır, Mezopotamya, Pers İmparatorluğu ve Hindistan'a kadar geniş coğrafyada yerleşim alanları kurarlar.

Antik dönemdeki hareketlilikler, genellikle savaşlar, fetihler, ekonomik çıkarlar, yerleşim alanlarını genişletme arayışı ve kültürel etkileşimler gibi sebeplerle şekillenir. Bunlar yeni kültürlerin, dil ve dini inançların yayılmasına, büyük imparatorlukların kurulumuna ve birçok halkın kendi topraklarında yer değiştirmesine neden olur. Özellikle Büyük İskender'in fetihleri, Roma İmparatorluğu'nun genişlemesi, barbar kavimler erken dönemin büyük ve etkili göç hareketleri arasında yer alır.

2. Büyük Göçler (Migration Perido): Dördüncü yüzyıldan sekizinci yüzyıla kadar süren dönemde Orta Asya'dan başlayarak Avrupa'ya devam eden ve Kavimler Göçü olarak bilinen büyük hareket dalgası yaşanır. Hun devletinin dağılmasından sonra Hunlar Asya'dan Avrupa'ya doğru yola çıkarlar. Yer değişikliği ile birlikte birlikte Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Ostrogotlar, Vandallar, Vizigotlar, Geomenler, Suevler, Gepitler gibi kavimler Avrupa'ya doğru hareket ederler. Bu göç dalgası ile birlikte, Ostrogotlar İtalya'ya, Vizigotlar İspanya'ya, Vandallar Kuzey Afrika'ya, Franklar Fransa'ya, Germanler Kuzey Avrupa'ya (Çakmak, 2023: 46-62) göç ettiğini söyler.

Vikingler, 8. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın çeşitli yerlerine göç ederken, Hunlar, 4. yüzyılda Orta Asya'dan Avrupa'ya göç ederler. Bu tür hareketler, yerli halklarla çatışmalara yol açar ve bazı bölgelerin demografik yapısını değiştirir. Roma İmparatorluğunun zayıflayıp ikiye bölünmesi ve yıkılması bunun sonucunda gerçekleşir.

3. Yeni Çağ ve Kolonileşme Dönemi: On beşinci yüzyıldan itibaren Avrupalı denizcilerin yeni kıtalara keşifleri ve kolonileşme hareketleri, büyük küresel göç dalgasını tetikler. Amerika, Avustralya ve Afrika'nın bazı bölgelerine hareketlilik gerçekleşir.

5. ve 16. yüzyıllarda Avrupalıların deniz yoluyla keşifler yapmaları, sömürgecilik faaliyetlerini başlatır. Buna bağlı olarak zorla köle ticareti de başlar. Afrika'dan Amerika'ya köle göçleri, dönemin önemli uluslararası göç hareketlerinden biridir. 16. yüzyıldan itibaren, Avrupa'daki fakirlik, dini

baskılar ve siyasi karışıklıklar nedeniyle birçok Avrupalı, özellikle İngiltere, Fransa, İspanya ve Hollanda'dan Amerika'ya göç eder.

4. On dokuzuncu ve Yirminci Yüzyıl Göçleri: On dokuzuncu yüzyıl boyunca ve özellikle yirminci yüzyılda endüstrileşme, ekonomik fırsatlar, savaşlar ve politik değişimler nedeniyle büyük göç dalgaları meydana gelir. İrlanda Patates Kıtlığı sonrası İrlanda'dan Amerika'ya göç, İtalyanların Amerika'ya ve Almanların Amerika'ya göçü gibi önemli örnekler bulunur.

19. yüzyılda sanayi devriminin etkisiyle, Avrupa'da hızlı nüfus artışı, tarımın makinelerle yapılması ve şehirleşme, büyük bir iç ve dış göç hareketine yol açar. Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya, Avustralya'ya ve Güney Amerika'ya kitlesel göçler yaşanır. Kolonilerdeki yerli halkların zorla yerinden edilmesi, 19. Yüzyılda yaygınlaşır. Ayrıca, Avrupa'dan gelen göçmenler ve sömürgelerdeki köleler arasındaki demografik değişimler toplumları etkiler. I. Dünya savaşının (1914-1918) yıkıcı etkileri, özellikle Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa'ya ve Amerika'ya büyük göç dalgalarına yol açar. Ayrıca, savaş sonrası imparatorlukların çöküşü ve yeni devletlerin kurulması, birçok kişinin sınır değiştirmesine sebep olur.

5. II. Dünya Savaşı ve Sonrası (1945 - 1990):

- **II. Dünya Savaşı (1939-1945):** Savaş, Avrupa'da büyük bir göç dalgasına yol açar. Milyonlarca kişi yerinden edilir, soykırım ve savaş sırasında insanlar evlerinden kaçmak zorunda kalırlar. Nazi işgali altındaki ülkelerden, Sovyetler Birliği'nden, Polonya'dan ve savaşın etkilediği ülkelerden kitlesel göçler yaşanır.
- **Soğuk Savaş dönemi (1947-1991):** Soğuk Savaş'ın etkisiyle, özellikle Doğu Bloku ülkelerinden Batı'ya, komünizmden kaçan insanların göçü önemli bir olgu olur. Bu dönemde, mülteciler, siyasi sığınmacılar ve ekonomik göçmenler arasında farklı kategorilerde göçler yaşanır.
- **Sömürgeci ilişkiler ve bağımsızlık hareketleri:** 20. yüzyılın ortalarındaki bağımsızlık hareketleri, eski sömürgelerdeki insanların eski metropollere (örneğin, Hindistan'dan İngiltere'ye, Cezayir'den Fransa'ya) göç etmesine yol açar.

6. Günümüz Göçleri: Günümüzde, savaşlar, çatışmalar, ekonomik zorluklar, iklim değişiklikleri ve diğer nedenlerle küresel ölçekte göçler devam eder. Suriye iç savaşı, Orta Doğu ve Afrika'daki çatışmalar, Latin Amerika'daki ekonomik sorunlar gibi faktörler yüzünden milyonlarca insan yerinden olur.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve yeni bağımsız devletlerin kurulması, Orta Asya ve Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya gidişleri artırır. Aynı dönemde, iş gücü ve ekonomik fırsatlar nedeniyle küresel göç akışları hızlanır. Son yıllarda, iklim değişikliği ve çevresel felaketler

(kuraklık, sel, kıtlık) sebebiyle çevresel hareketlilik önemli hale gelir. Özellikle düşük gelirli ülkelerdeki insanlar, yaşam koşullarını iyileştirmek için başka devletlere yönelirler. Eğitim fırsatları ve iş gücü arayışları, gençler arasında göçün daha fazla görülmesine yol açar. Özellikle yükseköğrenim ve dijital göçmenlik (uzaktan çalışma) gibi yeni göç türleri ortaya çıkar.

Bu örnekler, geçmişten bugüne kadar olan göç tarihindeki bazı önemli olayları anlatır. Ancak nosyonun karmaşıklığı ve çok yönlülüğü sebebiyle birden fazla göç hareketi bulunur. Uluslararası göçler, insanlık tarihinin her döneminde önemli bir yer tutar. Kavram ekonomik fırsatlar, savaşlar, doğal afetler, siyasi baskılar ve küresel değişimlerin bir sonucu olarak şekillenir. Günümüzde sadece bir yer değiştirme değil aynı zamanda uluslararası ilişkiler, kalkınma, güvenlik ve insan hakları gibi birçok alanda önemli bir konu olmaya devam etmektedir.

1.5.2. Türk Tarihinde Göç

Türk tarihinde çeşitli dönemlerde pek çok göç olayı ortaya çıkar. Bunlar genellikle ekonomik, siyasi, kültürel, dini veya çatışma kaynaklı nedenlere dayanır. Türk tarihinde birden fazla yer değişikliği yapılır. Bunlar içerisinde önem arz edenlerin başında on ve on birinci asırda oluşan Oğuz göçleri yer alır. Orhun Nehri çevresindeki bölgelerden batıya doğru Oğuz Türkleri yayılırlar. Maverâünnehir (Seyhun ve Ceyhun), İran ve Anadolu'ya akınlar yapılır. Bunun sonucunda Türkler İslamiyet'i seçerek Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti devleti şeklinde varlığını devam ettirir.

Oğuzların göçleri, Türk tarihinin şekillenmesinde kritik rol oynar. Türklerin Orta Asya'dan başlayarak Batı Asya, Anadolu ve hatta Avrupa'ya kadar yayılmalarına ve büyük bir imparatorluk kurmalarına zemin hazırlar. Aynı zamanda Oğuzlar, diğer milletlerle etkileşimde bulunarak kültürler arası köprü işlevi görürler. Oğuzlar göç ettikleri bölgelerde Türk yerleşim alanları kurarak Türk kültürünün farklı coğrafyalarda kök salmasını sağlarlar:

Oğuzlar, Türk tarihinin mihenk taşlarından olan Göktürkler döneminden itibaren tarih sahnesine çıkarak köklü bir gelenek oluşturup Türk tarihi ile birlikte dünya tarihini şekillendirmişlerdir. Göktürk mirasının temsilcisi olarak Türkistan'dan Balkanlara, Anadolu'ya, Suriye'ye, Irak'a Horasan'a ve Kirman'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılarak buralarda siyasi teşekküller oluşturdukları gibi günümüze kadar süre gelen Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti'nin de banisi olmuşlardır. Bu süreçte kendileri değişip dönüştükleri gibi temas kurdukları toplumları da dönüştürerek kozmopolit zenginlikler içeren bir medeniyet inşa etmişlerdir (Günler, 2023: 51).

Türklerin göç ettiği coğrafyalar arasında bulunan Mezopotamya'ya Türk soylu birçok kavim gelir. Bunların başında Sümerler bulunmaktadır. Onlarda bulundukları mekânları çeşitli sebeplerle terk ederek göçe maruz kalırlar. Sümerler dışında Subarlar, Gutiler, Turukkular, Kasitler hem Anadolu hem de Mezopotamya'da göçler vasıtasıyla kendilerine yer bulurlar. Yaşananlar şu cümlelerle anlatılır:

Ural-Altay dili konuşan Türk soylu kavimler Hazar Denizi ile Zagros dağları arasında yaşamışlar ve buradan hareketle bir kısmı Mezopotamya'ya göç etmişlerdir. Bunların başında Sumerler gelir. Onlar burada ilk medeniyeti kuran kavimdir. Mezopotamya'ya şehir hayatını, bilimi, sanatı, hukuku, takvimi ve bürokrasiyi getirmişlerdir. Subarlar ise Mezopotamya'nın kuzeyinden Orta Anadolu'ya kadar ilerleyip burada yüksek bir medeniyet kurmuşlar ve Hititleri her yönden etkilemişlerdir. Gutiler Zagroslardan inerek Akad İmparatorluğuna son vermişler ve bir asırdan fazla bölgede siyasi hakimiyet kurmuşlardır. Turukkular ise benzer şekilde Şamsi-Adad'ın Eski Asur imparatorluğuna karşı mücadele vermişler, bin yıl sonra İskitlerin yaptığı gibi Asurla ittifak yapmışlar akrabalık kurmuşlardır. Kasitler ise Eski Babil devletinin yerini alarak bölgede huzur ve istikrar sağlamışlar ve 4 asırdan fazla buraya hükmetmişlerdir. Mısır ve Hitit krallarıyla ittifak yaparak Orta Doğuda barışı egemen kılmışlardır. Türk göçleri yıkıcı değil yapıcı olmuş, bölgeye daha çok medeniyet, huzur ve barış getirmiştir (Şahin, 2017: 82).

Mezopotamya dışında Anadolu'ya yönelik göçler de meydana gelir. Çepniler ve Kıpçaklar bunu gerçekleştiren Türk topluluklarından biridir. Çepniler 'in Anadolu'ya gelişleri ile ilgili kesin bilgi bulunmamaktadır. Selçukluların Anadolu'ya geldikleri dönemle çakışmaktadır. Anadolu'da ilk yerleşilen bölgenin Sinop ve Doğu Karadeniz olduğu konusu ağır basar:

Çepniler ile ilgili kaynaklarda gelişleri hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Mehmed Fuad Köprülü: "Bu Oğuz boyunun batıya göçü, Selçuklular'ın Anadolu'yu ilk istilası ile olmuş, büyük bir kısmı Batı Anadolu'daki Paflagonya ve Trabzon Krallığı hudutlarına yerleştirilmişler." demektedir. Birçok tarihçi ve araştırmacı Çepniler'in ilk olarak Sinop bölgesine yerleştiklerini belirtmektedir. Trabzon Rum İmparatoru Giorgi'yi Sinop'da yapılan savaşta yenmelerinin ardından Ordu bölgesinde Bayramlı Beyliği'nin kurulması bu bölgede Çepniler'in kalabalık bir şekilde bulunduklarını göstermektedir (İnce, 2018:94).

Kıpçaklar da Çepniler gibi Anadolu'ya göç edenler arasındadır. Bu Türk topluluğu da Doğu Karadeniz bölgesinde Artvin, Rize, Trabzon gibi yerlerde varlık gösterirler. Özellikle Moğolların batıya yönelik akınları onların Anadolu'ya yönelmesindeki etkin sebepler arasında yer alır:

Bu bölge ağızlarının şekillenmesinde Kıpçak etkisinin rolü büyük olmuştur. Zamanla sayıları artan ve daha sonra Hristiyanlığı seçen bu Kıpçak toplulukları 1124 yılında Çoruh Vadisi ve İspir bölgesindeki Oğuzlar'ı yenerek bu bölgeye yerleşmişlerdir. Kral David'in yerine geçen Dimitri, Kıpçaklar'ı Ardahan, Yusufeli Tortum, Şavşat, Ardanuç, Göle ve Ordu bölgelerinde iskan ettirmiştir (İnce, 2018: 94).

Malazgirt savaşından sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açılır ve birçok beylikler, devletler kurulur. Bunlardan birisi de Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı'nın Avrupa'ya yaptığı akınlar balkanları ele geçirmesini sağlar. Fethettiği topraklara iskân politikası ile Müslümanları yerleştirir. Uyguladığı hoşgörüyle yöre halkının sempatisini kazanır. İlerleyen zamanlarda ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi Balkanları hareketlendirir. Bağımsızlık fikriyle ayaklanan topluluklar bağımsızlıklarını ilan ederek Osmanlı'dan ayrılırlar. Osmanlı'nın son dönemlerini şu şekilde aktarır:

Tüm bir Avrupa'yı kasıp kavuran milliyetçilik rüzgârları Balkanlarda da yankı uyandırmış özellikle isyana meyilli milletler arasında 'gün bugündür' naralarıyla ertesinde birçok dramatik olayların meydana geleceği bir dönemin kapılarını aralamıştır. Avrupa devletler konjonktüründe siyasi bir malzeme olarak kullanılmaya başlanması da belki özellikle bu döneme denk gelir. Büyük devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda Balkan kartını farklı bir şekilde kullanması ve Rusya'nın Balkan halklarını isyana teşvik edecek şekilde yönlendirmeleri Osmanlı'nın birçok

sorunla cebelleştiği bir dönemde sorunlar halkasının en önemli kısmını oluşturur. Özellikle isyanlar sürecinde meydana gelen katliam ve göç dalgası ise taraflı bakmaya dahi olanak vermeyecek şekilde tarihsel bir gerçekliğin tarih sayfalarındaki izdüşümüdür. Özellikle Balkan topraklarında yaşayan Müslüman ahalinin başına gelenler Avrupa kamuoyunda ilgi görmemiş ve müthiş bir zulme uğrayan halkın yanında bir kısmı ya göç yollarında telef olmuş ya da göç ettiği yerlerde zorlu yaşama koşullarına sabır etmek durumunda kalmışlardır (İnce, 2018: 112).

Bölgeye bu süreçte yerleştirilen Müslüman halk, milliyetçilik akımının etkisindeki yerel halkın zulmüne uğrar. Bu sebepten Balkanlardaki devletlere savaş açan Osmanlı umduğunu bulamaz ve mücadeleyi kaybeder. Yaşananlar nedeniyle durdukları mekânı terk etmek zorunda kalanlar, Anadolu'nun yolunu tutarlar. Göçün sonbahara denk gelmesi mültecilerin yollarda çeşitli zorluklarla yüzleşmesine sebep olur. Dönemin şartları ve Osmanlı'nın içinde kaldığı durum göçmenleri gitme-kalma ikilemine sokar. Gitmeye karar verdiklerinde ise ellerindeki malları satacakları zaman ucuza vermek mecburiyetinde kalırlar. Maddiyat anlamında zarara uğrayan göçmenler açısından mal varlığı sorunu baş gösterir. Bulundukları mekânın yaşanmaz hale gelmesi onları yaşadıkları yerlerden göç ettirir. Şekil 1'de görüldüğü gibi çamurlu yollar, yağın yağmurlar, insanların yeterli desteğe sahip olmaması gibi olumsuzluklar içinde bireyler göçü gerçekleştirirler.

Şekil 1: Balkanlar'dan Kağnılarıyla Yola Çıkan Köylüler

Kaynak: Illustration Mecmuası, 1912, Paris (<https://nz.pinterest.com>).

Rusların Kafkaslarda hâkimiyet kurmaya başlaması ile burada bulunan Müslüman Türkler göç etmek zorunda kalır. 1700'lü yıllar itibarıyla Kırım, Kazan, Kafkasya üzerinden Osmanlı devletine doğru hareket başlar. 93 Harbi de denen 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşında da binlerce kişi bulunduğu yerleri terk eder. Kafkas bölgesindeki göçmenler hem göç esnasında hem de sonrasında birçok zorlukla karşılaşılır. Göçmenlerin yeni geldikleri yerde yaşadığı önemli sorunların başında konut sıkıntısı gelir. Tahmin edilenden fazla kişinin göçe tabi olması barınmanın yanında yiyecek teminini de güçleştirir. Göç öncesi, süreci ve sonrasında meydana gelen olaylardan kadınlar ve çocuklar erkeklere oranla daha fazla etkilenir:

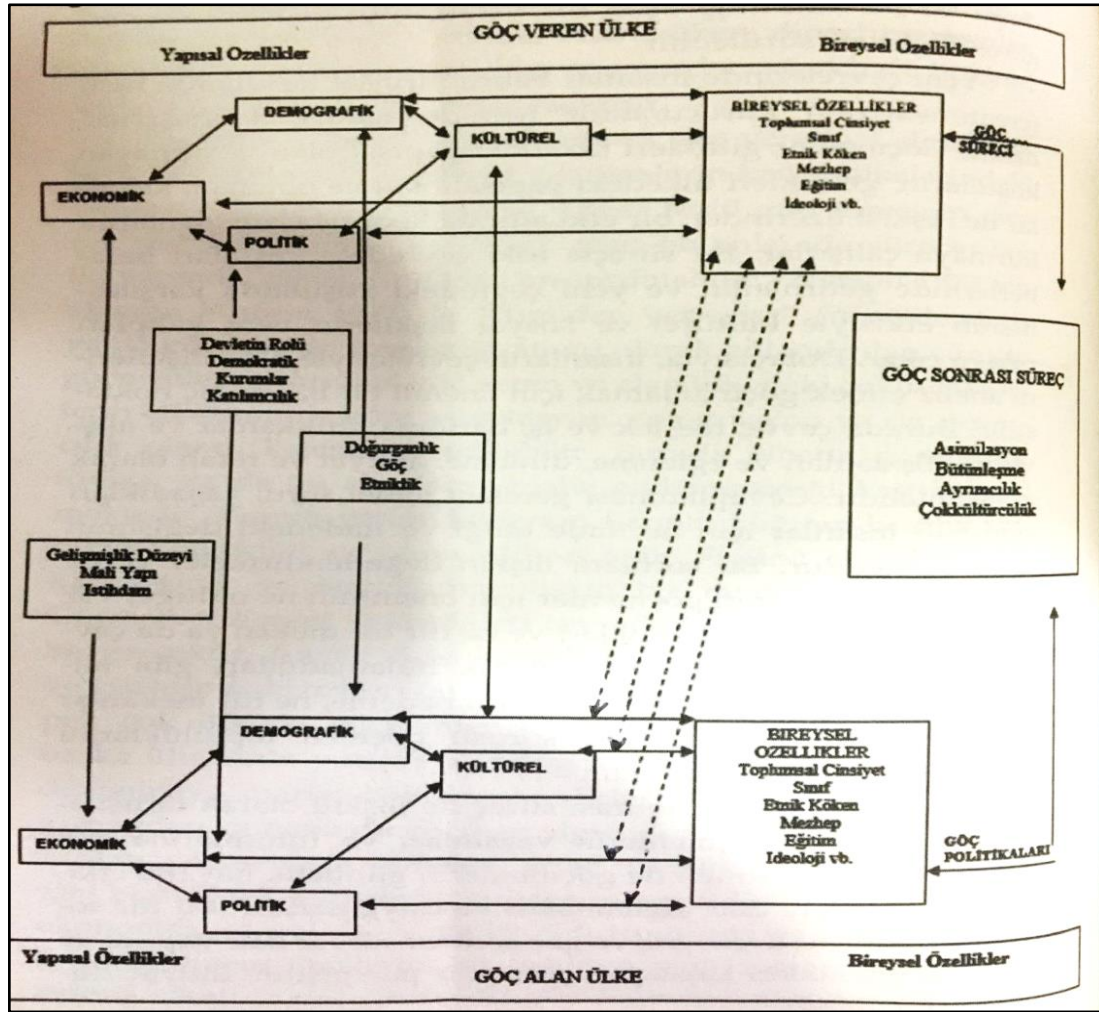
Bu dönemden sonra bölgedeki egemenliğini kalıcı hale getirmek için çeşitli yöntemlere başvuran Rusya, özellikle 1856 yılında Kırım Savaşı'nı müteakiben bölgeye dönük siyasetini daha da sertleştirmiştir. Ruslar için, Karadeniz'in kuzeyinde kalıcı bir hâkimiyet tesis etmenin yolu, Kırım ve Kafkasya'da Çarlık yönetimine hiçbir konuda zorluk çıkarmayan ve Osmanlı ile dini bağları en aza indirgenmiş, Hristiyan ağırlıklı bir nüfus yapısı oluşturmaktan geçmektedir. Bu amaçla baskıcı bir tutum sergilenmeye başlanmış, özellikle Müslümanların mülkiyet haklarına kısıtlamalar getirilmiş, bölgedeki idari ve demografik yapı yeniden tesis edilmeye başlanmıştır. Ortaya çıkan tabloda Müslümanlar için en önemli çıkış yolu ise halifenin koruması altına girmek olmuştur. 1783'ten bu yana devam eden Kırım'dan göçler 19. yüzyılın ortasından itibaren hız kazanmıştır. Bilhassa 1860–1862 yılları arasında pek çok Kırımlı, Osmanlı topraklarına göç etmiştir (Berber, 2011: 20).

Anadolu coğrafyasına Orta Asya'dan da göçler yapılır. Geçiminin çoğunluğunu tarım ve hayvancılık ile kazanan Orta Asya topluluklarına meraların yetmez hale gelmesi, ortaya çıkan hastalıklar ve kuraklıklar, Çin'in baskıları gibi nedenlerle batıya doğru göçe başlar. Malazgirt zaferiyle birlikte Anadolu'nun kapılarının Türklere açılması bölgeyi çekici hale getirir. O dönemde meydana gelen hareketlilik büyük devletlerin kurulmasına zemin hazırlar:

Şüphesiz bizler için en önemli göçler 10 ve 11. asırlardaki Oğuz göçleri olmuştur. Orhun bölgesinden Maverâünnehir (Seyhun ve Ceyhun), İran ve Anadolu'ya taşan göçler sonunda Türklerin İslamiyet'i seçmeleri ile isimleri Türkmen, kurdukları devletler Anadolu Selçuklu, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti devleti olarak varlığını sürdürmüştür (Akçora, 1996, 243).

1922-1930 yıllarında Türkiye ile Yunanistan arasında meydana gelen nüfus mübadelesi de zorunlu göçlerdendir. Bir diğer zorunlu hareketi ise yirminci yüzyılın sonlarında Türkiye ile Bulgaristan arasında yaşanır. Her iki harekette de insanlar, yolculuk esnasında çeşitli sorunlarla karşılaşır. Şekil 2' de göç veren ve alan ülkelerin süreçleri yer almaktadır:

Şekil 2: Göç Süreci

Kaynak: Erbaş, 2019: 218.

1.6. Göç Kuramları

Göç insan hayatını olumlu ve olumsuz anlamda etkiler. Bireyin yaşamına çoğu noktada tesir eden sürecin kuramlar bağlamında araştırılması gerekir. Bu olgu disiplinler arası bir alan şeklinde ortaya çıkar. Kavramın siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel vb. manada ilişki içinde bulunduğu birçok platform vardır. Bundan dolayı birden fazla göç teorisi sayılır.

Göç ile alakalı teorilere ilk defa on dokuzuncu yüzyılda rastlanır. Ancak gelişen ve değişen dünyada genel anlamda bu olgudan bahsetmek zordur. Meseleyi açıklamak için yürütülen çalışmalar ve insanların yaşadığı problemler sorunun çözümü noktasında yetersiz kalır. Konu ile ilgili ele alınan kuramlar kavramın açıklanması adına önem arz eder. Bütün bunlara rağmen nosyonu açıklamak için yeterli görülmez.

Göç teorileri göçün sebep ve sonuçları üzerinde durarak bunun çerçevesini oluştururlar. Bunlar kavramın çok yönlü doğasını anlamak ve göçmenlerin hareketlerini açıklamak için çeşitli perspektifler sunar. Bunlar ekonomik, sosyal, politik ve kültürel faktörlerin göç üzerindeki etkileşimini inceleyerek olgunun karmaşıklığını çözümlemeye çalışır.

1.6.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

*The Laws of Migration (Göç Yasaları)*¹, kartograf ve coğrafyacı Ernest Ravenstein 1885 yılında yayımladığı makale ile kavram hakkında yedi kanun belirler. Bu makale, göçün temel prensiplerinin ve hareketlerinin belirli kurallara tabi olduğunu savunur. Ravenstein, göçün nedenlerini ve göç edenlerin davranışlarını anlamak amacıyla bu yasalara dikkat çeker. “William Farr’ın göç ile ilgili düşüncesinin göç konusunda çalışmasında etkili olduğunu belirtmiş ve özellikle Farr’ın herhangi bir kanuna dayanmadan göç olgusunun gerçekleştiğini söylemesi, Ravenstein’in bu konuda çalışmasında direkt olarak etken olmuştur.” (Akyıldız, 2019: 26). Yazar bunları belirlerken 1871-1891 yıllarında İngiltere’de ortaya çıkan nüfus hareketlerini dikkate alır. Ravenstein’in göç kanunları yedi yasadan meydana gelir:

İlk Yasası: Göç, mesafe ile ters orantılıdır. Bu yasa, genellikle iki yer arasındaki gidişin mesafe ile negatif bir ilişki içinde bulunduğunu belirtir; bölgelerin birbirleri ile uzaklığı arttıkça göç eğilimi azalır. Göçmenler bundan dolayı yol bakımından kısa ve gelişmiş ülkeleri tercih ederler. Sınır yakınlığının ön planda tutulmasının sebepleri arasında şunlar bulunur:

- Geri dönebilme umudunun korunmak istenmesi
- Geride bıraktıkları evlerine, ailelerine, sevdiklerine vb. her ne varsa onlara yakın olma isteği
- Gececekleri sınır sayısının az olması
- Yolculuk esnasında tehlikelerin asgari düzeye indirilmeye çalışılması
- Sağlık sorunları ile karşılaşmak istememeleri
- Güvenlikli bir yere hızlı bir şekilde ulaşmak istenmesi
- Yaşadıkları yerden bir an önce kaçmak istenmesi gibi etkenler sayılır.

Tablo 2’de 2019 yılında Türkiye’ye gelen Suriyelilerin en çok göç ve ikamet ettiği şehirler yer alır. Burada Suriyeli göçmenlerin sınır bölgesine yakın yerlere ağırlık verdiği görülür. Özellikle Kilis ilindeki oranın fazlalığı dikkati çeker.

¹ Ravenstein, E. G., “The Laws Of Migration”, *Journal of the Statistical Society*, 1885, s.167-235.

Tablo 2: Türkiye'nin İllerinde Bulunan Göçmenlerin Nüfusa Oranları

İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSUNA ORANI %
1	KİLİS	114.853	142.541	80.58
2	HATAY	447.406	1.609.586	27.79
3	ŞANLIURFA	452.746	2.035.809	22.24
4	GAZİANTEP	425.802	2.028.563	20.99
5	MERSİN	206.146	1.814.468	11.36
6	MARDİN	89.829	829.195	10.83
7	ADANA	234.940	2.220.125	10.58
8	OSMANİYE	49.072	534.415	9.18
9	KAHRAMANMARAŞ	88.366	1.114.851	7.72
10	KAYSERİ	78.082	1.389.680	5.62
11	BURSA	167.110	2.994.521	5.58
12	KONYA	106.443	2.205.609	4.83
13	ADIYAMAN	27.100	625.513	4.34
14	BATMAN	22.310	599.103	3.72
15	MALATYA	29.534	797036	3.71
16	İSTANBUL	558.196	15.067.724	3.70

Kaynak: Erbaş, 2019: 328.

İkinci Yasası: Göçün basamakları vardır. Kırsal bölgedeki bireyler kentin eğitim, sağlık, ekonomi vb. imkânları nedeniyle bulundukları bölgeden başka yerlere giderken kaldıkları mekânda nüfus yoğunluğunu azaltırlar. Buradaki seyrekleşmeyi uzak mesafelerden gelen başka göçmenler doldurur. Süreç birbirini tamamlayarak devam eder. Meydana gelen bu tepki dalgalandırmalar oluşturur. Dolayısıyla kavram dünyaya yayılır.

Üçüncü Yasası: Sanayi ve ticaretin gelişmesiyle her anlamda ferahlık isteyen birey kavramının rotasını şehirlere çevirir. Ravenstein genellikle kırsal alanlardan şehirlere doğru göçün yaygın olduğunu belirtir (Akyıldız, 2019: 26). Bu, kırsal nüfusun kent tarafına yoğun şekilde hareket ettiğini gösterir. Merkeze uzak alanlarda yaşayanlar buranın cazibelerinden faydalanmak ister. Kentte bulunan insanlar kırsalda yaşayan bireylere göre daha az göç etme eğilimindedir. Şehirlerde hayatını devam ettirme süreci kısa süreli değil uzun bir oluşumu ifade eder. Kırsaldan kırsala veya kırsaldan kente yapılan göçler daha yoğundur.

Dördüncü Yasası: Göç kavramı bir yayılma ve emme sürecinden meydana gelir. Olguya tabi olan kesim yeni yerlere ulaşır ve kısım kısım dağılmaya başlar. Buradaki bireyleri kent ya da gelinen

nokta kendi içinde emmeye başlar. Bir müddet sonra insanlar bulundukları bölgede oranın yerlisi konumuna evrilirler. Yerleşke içindeki haneler tarafından kabul görür ve benimsenirler.

Beşinci Yasası: Göç, cinsiyetler arasında farklı yoğunlukta gerçekleşir. Kadınlar kısa mesafeli ve iç göçlerde daha etkin rol oynarken erkekler uzun soluklu, yurtdışı gidişlerde ön plana çıkar.

Altıncı Yasası: İnsanların gittikleri bölgeler ilerleyen zamanlarda tersi bir durum gerçekleştirerek göç verirler. Kavram birbirini tetikleyici etkiye sahiptir.

Yedinci Yasası: Göç eden insanlar direkt olarak kent merkezine yerleşirler. Dolaylı veya dolaysız diğer kimseleri etkilemeden, şehrin her türlü olanağından faydalanmak için bulundukları yerden taşınırlar:

Ravenstein'in vurguladığı mesafe bütün göçmenler için önemli olmasa da dünyadaki zorunlu göçmenler için hayati önem taşımaktadır. Ülkelerindeki çatışma ve baskılardan dolayı Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali'den göç etmek zorunda kalanların büyük çoğunluğu komşu ülkelere göç etti. Afganistan'dan göç etmek zorunda kalanlar komşu ülkeler Pakistan ve İran'a; Güney Sudan'dan göç edenler Kenya, Sudan, Etiyopya ve Uganda'ya; Myanmar'dan göç edenler Bangladeş'e; Somali'den göç edenlerin çoğu da Kenya'ya sığınmış durumda. Suriye'deki çatışmalardan dolayı göç etmek zorunda kalanlar da tıpkı sözü edilen ülkelerde olduğu gibi çoğunluğu Türkiye olmak üzere komşu ülkelere göç etti. Bu bağlamda özellikle zorunlu kitlesel göç süreçlerinde he def ülkenin belirlenmesinde hedef ülkelerin göç politikaları ve kültürel yapıları ile birlikte fiziksel mesafe önemli bir bileşen olarak yer almaktadır. Suriye göçünde olduğu gibi iç çatışmalara bağlı dünya üzerindeki kitlesel zorunlu göçmenlerin çoğu uzun mesafeye göç edecek ekonomik ve sosyal sermayeye sahip değiller. Göçmenlerin gitmek istediği refah düzeyi yüksek Batı Avrupa ülkelerinin göçü bir güvenlik problemi haline getirerek Suriyeli göçmenleri engelleme çabası, hatta pazarlık konusu haline getirmesi ve fiziksel mesafenin fazla olması Suriyeli göçmenlerin yakın bölgelere göç etmesinde belirleyici etken olmuştur (İnce, 2019: 2585).

Ernest Ravenstein'in yasası, genç yetişkinlerin genellikle göç olgusunun öncüleri olduğunu belirtir. İş olanakları, eğitim ve diğer faktörler genç nüfusun hareket etme eğilimini gösterir. Ernest Ravenstein'in kanunları kavramın sosyal ve ekonomik dinamiklerini anlamak için temel bir çerçeve sağlar. Ancak, modern göç araştırmaları, değişen toplumsal eylemle birlikte bunların genel geçerliliği zaman içinde değişir.

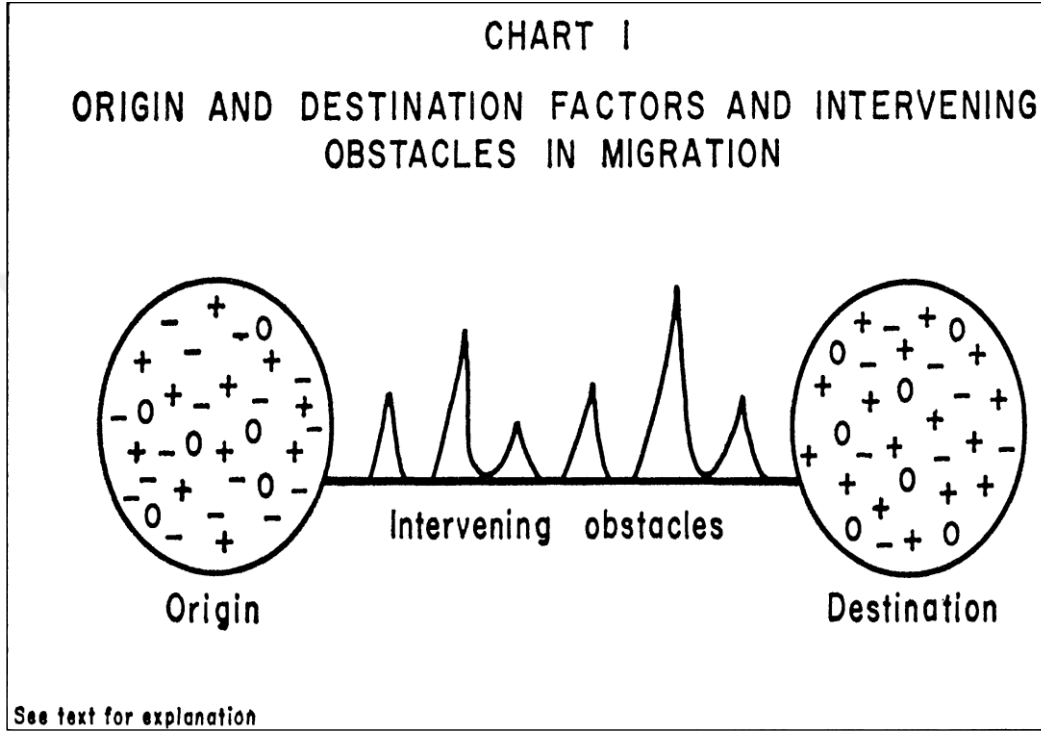
1.6.2. İtme Çekme Kuramı (Everett Lee)

Everett Lee, *A Theory of Migration*² (1966) adlı makalesinde göçün meydana gelmesinde etkili olan etmenleri itme çekme başlığı altında gruplandırır. Bu kararın oluşumu ve göç süreci dörde ayrılır (Lee, 1966: 50):

² Lee, E. S., "A Theory Of Migration", *Demography*, 1966, 47-57.

1. Menşе bölgesi ile ilgili faktörler
2. Hedef alanla ilgili faktörler
3. Araya giren engeller
4. Kişisel faktörler

Şekil 3: Göçün Çekici ve İtici Yönleri

Kaynak: Lee, 1966: 50.

Şekil 3’de görüldüğü üzere Lee kuramında hem yaşanan yerde hem de gidilecek mekândaki itici ve çekici faktörlerin varlığına dikkati çeker. Bu faktörler, göçmenin hedef bölgesine çekilmesine neden olan olumlu özelliklerdir. Örneğin iş fırsatları veya daha iyi yaşam koşulları bulunur. İtici faktörler ise göçmenin kaynak bölgesinden ayrılmasına sebebiyet veren olumsuz koşullardır. Örneğin ekonomik zorluklar veya politik istikrarsızlığı bunlar arasında gösterilir. Bireyin bakış açısı itici ve çekici yönleri belirlemede etken rol oynar. Yaşadığı yerde evli ve çocukları bulunan bir aile, ekonomik anlamda refah düzeyi yüksek olmasına rağmen çocukların eğitimi için kaliteli başka bölgeye göç eder. Bu onlar için ayırıcı faktörken bekâr birey için aynı durum geçerli değildir:

Lee kuramında göçün belirleyenlerine de vurgu yaparak, kişisel (mikro) ve kişisel olmayan (makro) olmak üzere iki temel faktörü dile getirir. Göç etmeyi düşünen kişiler, kendileri için yaşadıkları yerdeki olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğunu, bu faktörlerin kendileri için ne anlama geldiğini çok iyi bilmekte ve itme çekme faktörlerinin hesabını çok rahatlıkla yapabilmektedir. Bununla birlikte göç sürecine karışan engellerin de mikro ve makro boyutu bulunmaktadır (Adıgüzel, 2016: 26).

İtme çekme kuramındaki dört maddeden hareketle kavram ile meydana gelen hareketlilik noktasında hedef ülke ve gelinen yer kıyaslamasının yapıldığı görülür. Yakın bölgelerden gelen göçmenler açısından Türkiye'nin seçilmesindeki çekici faktörler arasında mesafenin az olması, kültürel yakınlık ve kişisel tercihler ön plana çıkar.

1.6.3. Petersen'in Beş Göç Tipi

William Petersen Beş Göç Tipi Kuramını 1958 yılında yayımlanan *A General Typology of Migration*³ adlı çalışmasında ortaya koyar. Sınıflandırmanın yapılmasında bireysel ve sosyal faktörler ön plana çıkar. Petersen'e (1958) göre, göçlerin nedenleri ve nitelikleri göz önüne alındığında göçler şu beş temel tipe ayrılır (Petersen, 1958, akt; Çağlayan, 2006, Aydemir ve Şahin, 2017).

- İlkel Göçler: Bu göçler tabiatta meydana gelen doğa olayları sebebiyle bireylerin yaşadığı fiziksel güçlükler sonucunda oluşur. İtici ve çekici faktörler etkin rol oynar.
- Zoraki Göçler: Siyasi ve sosyal mekanizmanın etkisi doğrultusunda yaşanan göçlerdir. Burada bireyler bir baskının verdiği etkiyle yerinden ayrılırlar. İnsanlar irade dışı karar vermeye zorlanırlar. Gönüllü olarak değil gönülsüz şekilde yaşadıkları yeri terk ederler.
- Yönlendirilen Göçler: Bu göç türünde bireyler göç sürecini az çok kendisi yönetebilir. Bir yönlendirme yapılır ve bunun sonucunda insanlar göç etme kararı alırlar. Kişi üzerinde kurulan baskı vardır.
- Serbest Göç: Bu göç tipinde bireyler kararı kendileri verirler. Herhangi bir zorlama ve ya zorunluluğa maruz kalmazlar. Serbest göç, kitlesel göçleri değil, kişinin kendi iradesinin tercihi ile yapılan kişisel veya küçük gruplar şeklinde yapılan göçleri tanımlamaktadır.
- Kitlesel Göç: Kitlesel göçlerde etkin olan neden önden giden göçmenlerin geride kalanları etkilemesidir. Gittikleri yerlerden geri dönen bireyler geldikleri mekânların hayat standartlarını ve kazançlarını anlatırlar. Bu durum diğer insanları göç etme noktasında cesaretlendirir. Yeni göçün dalgalarını oluştururlar. Göç bireysellikten sıyrılarak kolektif bir konuma evrilir:

Petersen'in ortaya koyduğu bu 5 göç tipolojisi ile göçün yalnızca itme çekme faktörlerine bağlı kalmadığını, bu faktörlerin yanı sıra; bireysel, sosyal, doğal, siyasal vb. etkenlerle de göçün gerçekleştiğini ifade etmektedir. Petersen'in göç olgusunun yaşanmasına neden olan faktörlerle açıkladığı kuramı ile; günümüzde yaşanan uluslararası göç hareketlerinin (Suriye'deki iç savaşta kaçan mülteciler gibi) analizine ve göçlerin çözülmesine imkân vermektedir (Taş, 2019: 38).

³ William Petersen, A General Typology of Migration, *American Sociological Review*, 1958, 256-266.

Petersen göç tiplerini belirlerken bireylerin ön plana çıkan özellikleri üzerinden kuramını irdeler. Bunların ortaya çıkışında toplumun etkisini de olaya dâhil ederek kişisel ve sosyal olguları aynı çatı altında biriktirir. Hareketliliğin meydana gelişini farklı nedenlere bağlar.

1.6.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

1940 yılında Samuel Stouffer tarafından ele alınan Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe ile İlişkili Kuram *Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance*⁴ adlı makalesinde göçün uzaklık ile olan bağlantısını inceler. Bu kavramın sadece mesafe ile açıklanamayacağını ifade ederek hareketliliğin ortak noktada meydana gelen fırsatlardan örüldüğünü aktarır. Özellikle gelişmiş bölgelerde yer alan imkânlar ve bunların düzeyi açısından bakılırsa bireylerin ortak noktada buluştukları gözlenir. Göçün önemli nedenleri arasında ekonomi sayılır. Hedef ülkedeki iş fırsatları bu konuda ön plana çıkar. Yine gidilecek mekândaki eğitim, sağlık, yaşam standartlarının yüksek olması gibi etmenler göçmenler açısından ortak birer menfaati temsil eder:

Kesişen Fırsatlar Kuramını açıklarken, o bölgede yaratılan iş imkânlarının temel belirleyici olduğunu, bu iş imkânlarının yarattığı çekiciliğin kuramın temel işleyiş biçimini oluşturduğunu belirtir. Ayrıca ortaya çıkan iş fırsatları ve bu işlerde çalışmak isteyen işçilerin sayısının ortaya çıkacak göç hareketinin büyüklüğünü belirleyeceğini ifade eder. Göçün meydana gelmesi her ne kadar göçülen yerlerdeki fırsatlar ve bu fırsatların doğal sonucu olarak doğurduğu avantajlara bağlı ise de göçülen mekânın uzaklığı da göçü o derece etkiler. Göç edilecek yerin yakınlığı bu sürecin hızlanmasına sebep olmaktadır (Şıralıyev, 2022: 216-217).

Göçlerin açıklanması noktasında önemli hususlardan birisi de sınırların yakınlığıdır. Bu olgu göçmenler için fırsat niteliği taşır. Suriye göçünde Türkiye'nin, Afrikalılar açısından Avrupa'nın tercih edilmesinin nedenleri bunlar gösterilir. Ayrıca güvenlik sorunu, politik sorunlar, sınıra olan fiziki yakınlık... Uluslararası göçlerin diğer nedenleridir... Özellikle Anadolu coğrafyasının, Avrupa ülkelerine göç etmek isteyenler için geçiş güzergâhı olması Türkiye'nin göç yükünü daha da artırmıştır (Şükrü Nar, 2021: 220). Haricinde Avrupa onlar için iş imkânı Türkiye ise oraya ulaşmak adına transit ülke konumunda değerlendirilir. Bahse konu meseleler bireyler adına kesişen fırsatları temsil eder. Aynı zamanda Türkiye onlar için ekonomik, güvenlik anlamında daha rahat yaşayacakları bir dünya veya o hayata ulaşılacak yol olarak görülür.

1.6.5. Merkez Çevre (Dünya Sistemleri) Kuramı

Kuram 1970'li yıllarda ortaya çıkar. 1980'de Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank adlı akademisyenler tarafından ilerletilir. En önemli savunucusu Amerikalı sosyolog

⁴ Samuel A., Stouffer, Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance, *American Sociological Review*, 1940, 845-867.

Immanuel Wallerstein'dir. Kuramın temelinde ekonomide meydana gelen dağılımların eşit olmadığı, gücü elinde bulunduran merkez konumundaki ülkelerin işgücünü sömürdüğü ve bunlardan kaynaklanan sorunların toplumu bozduğu dile getirilir. Güçlü devletler orta noktada yer alırken diğerleri çevreyi temsil ederler. Göç komşu memleketlerden merkeze doğru gerçekleşir. "Dünya sistemleri kuramı, her şeyin belirleyicisi olarak sermayeyi ve çıkarlarını gördüğünden, kişileri, toplulukların istek, arzu ve hareketlerine yeterince değer vermemekle eleştirilmektedir." (Güneş, 2019: 25).

Bugünün dünyasında devletler birbirlerine bağımlı konumdadır. Ekonomik anlamda üst seviyelerde bulunan ülkeler (bunlar merkez devletler) alt seviyedekilere (bunlar çevre devletler) iş gücü anlamında muhtaçtır. Merkez ve çevre statüsünde bulunanların birbirlerine olan bu ihtiyaçları çift taraflı sirkülasyon sağlar. Bu durum çeşitli göç akımlarının meydana gelmesinde etkin konuma evrilir:

Suriyeli bir göçmenle yapılan bir görüşmede göçmenin söylediği "Suriye'de kısa zamanda çatışma bitmez. Orada Amerika var, Rusya var. Amerika petrole sahip olmak istiyor, Rusya gaz yataklarına sahip olmak istiyor" şeklindeki sözleri tam da ekonomi ve siyasal güç dağılımının Suriye'deki çatışmaların devamı üzerinde nasıl belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda göçün nedenlerine odaklanan bu kuram, Suriye göçünün nedenlerinin anlaşılmasında önemli bir katkı sunmaktadır (İnce, 2019: 2599).

Kuramın göçlerin açıklanması noktasında farklı bakış açısı getirdiği görülür. Özellikle Suriye de yaşanan hareketin nedenlerinden birisi de savaştır. Ancak eylemin meydana gelmesinde merkez konumunda bulunan ülkelerin diğerleri üzerindeki baskısı yadsınamaz bir gerçektir. Bu sürecin başlaması finansal krizle baş gösterir. Uluslararası birçok alanda olduğu gibi göç politikaları da Batı'nın kendi şartlarına göre oluşturduğu ve batı merkezli çözümler öneren bir süreci öngörmektedir. Aslında Avrupa'nın uyguladığı göç politikası işgücü pazarıdır. İhtiyaç duyduğu kadar göçmenleri istihdam eden Batı, kriz dönemlerinde işten ilk önce göçmenleri çıkarmaktadır (Güler, 2021: 224). Küresel çaptaki kapitalist devletler savaşın neticesinde silah satışlarından büyük gelirler elde ederler. Göçler neticesinde ortaya çıkan hareketlilik merkez ülkelerde ucuz iş gücünün de kapısını aralar. Kapitalist devletler açısından yaşanan olaylar bu anlamda avantaj olur:

Öte yandan uluslararası alanda bazı aktörlerin geleneksel olmayan, sofistike savaş taktikleri ve bu çerçevede göçü silah olarak kullanma konusunda, diğer aktörlere göre çok daha ustaca bir görüntü çizdiği de bir gerçektir. Bu konuda Rusya, diğer aktörler arasında bir adım öne çıkmaktadır. Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya karşı başlattığı ve o tarihten beri devam eden "askeri operasyon", Rusya'nın hibrit savaşlar ve bu kapsamda göçün silahlaştırılması konusundaki deneyim ve becerilerinin yakından incelenmeye değer olduğunu bir kere daha göstermiştir (Başer, 2022: 240).

Uluslararası arenada güçlü devletler uyguladıkları politikalarla kendi istekleri doğrultusunda çevresindeki ülkeleri yönetirler. Göç bu anlamda onlar için kullanılacak silah formatına dönüşür.

Çareyi bulundukları topraklardan uzaklaşmakta gören bireyler için kurtuluş yolu olarak görülen kavram merkez devletler adına sistemin devam etmesini sağlayan araçtır.

1.6.6. Göç Sistemleri Kuramı

Kuramın öncüsü sosyolog Thomas Faist'dir. Göç eyleminin tek sefere bağlanmaması gerektiği üzerinde yoğunlaşır. İnsan göç etmeye başladığı andan itibaren bu süreç devamlılık kazanır. Artık bunu durdurmak imkânsız hale gelir. Sürekli olarak kendini yeniler. İnce konu ile ilgili şunları söyler:

Makro ve mikro yapılar; göç endüstrisini ortaya çıkaran iş bulma örgütleri, acenteler, kaçakçılar gibi bir dizi aracı mekanizma üzerinden ilişki sağlamaktadır. Makro yapılar; dünya piyasasını belirleyen ekonomi-politiği, ülkelerarası ilişkiler, göç hareketlerini kontrol etme çabaları gibi büyük kuramsal yapılardan oluşmaktadır. Mikro yapılar ise bireyin; göç sürecine dair bilgisi, sahip olduğu ağlar, iş bulma stratejisi, gittiği ülkede uyum becerisi gibi kültürel ve sosyal faktörleri içeren bireysel düzeydeki küçük ölçekli ilişkilerden oluşmaktadır (İnce, 2019: 2600).

Kuramın ana fikirlerinden birisi de ülkeler arasında kurulan yakın ilişkilerdir. Devletlerarasında görülen ikili diyaloglar bu süreci pekiştirir. Memleketler arasında oluşan durumun nasıl ve ne şekilde ortaya çıkmasından ziyade bunun sonucunun bireyleri hangi anlamda etkilediği önem taşır. İster savaş ister ekonomik isterse de farklı şekillerde zuhur eden bu etkileşim insanları göç etme konusunda destekler. Bu kuram hareketin meydana gelmesinde mesafe kavramının önemsiz olduğunu ileri sürer:

Göç sistemleri yaklaşımına göre, etkileşim içinde olan ülkelerde makro ve mikro yapılarda değişiklikler meydana gelebilmektedir. Makro yapılar çok geniş bir yelpazedeki kurumsal faktörleri, mikro yapılar ise göçmenlerin inanç, davranış ve kendi aralarındaki etkileşim ağını göstermektedir (Adıgüzel, 2016: 32).

Kuram ile ilgili Suriye de meydana gelen göçten etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelir. Bu durumun oluşmasında sınırların yakınlığı yanında kültürel ve sosyal anlamda da birçok benzerliğin bulunması önemli faktörler arasındadır. Göçün yönü de bu unsurlar göre şekil alır.

1.6.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Kuram içerisindeki unsurların başında gidilen yerdeki insanlarla olan bağ ön plana çıkar. Göç edilecek mekândaki bireylerin göç edeceklerle aralarındaki benzerlikler süreci kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Başka bir ülkeye yapılan göçlerde bu durum hareketi kolaylaştırır. Daha önce göç eden kişilerle veya yerli halkla olan kişisel bağlar, aynılıklar göçü tetikler. Bu durum kavramın cezbedici hale gelmesine sebep olur. Nitekim bireyler için gittikleri yer ile geldikleri bölge arasında ne kadar çok benzerlik varsa uyum süreci o kadar kolaydır. Türkler 'in genellikle göç etme mekânı olarak Almanya'yı seçmesindeki etken sebeplerin başında orada yaşayan Türklerin çoğunlukta bulunması gelir:

Ülkemize sığınan Suriyeliler için düşünüldüğü zaman da belli bölgelerde ve hep birlikte yaşadıkları, dil konusunda da büyük problemler yaşadıkları görülmekte; kendilerini soyutlama durumu halen devam etmektedir. İlişkiler ağı kuramı bu değindiği noktalarla tarih içinden de olay ve olguları ele alarak, sadece ekonomik temelli bakmadığı göç ve göçmen yaklaşımıyla diğer kuramlardan farklı bir noktada durmakta, sorulara ekonomi odaklı değil daha geniş kapsamlı cevaplar bulabilme anlamında önemini korumaktadır (Gülyazar, 2019: 18).

Kuram bağlamında Suriye göçü ele alınırsa; Suriye ile Türkiye arasındaki ilişki çok eskilere dayanır. Geçmişten gelen bu bağ ister istemez kültürel anlamda da bir yakınlığı beraberinde getirir. Hareket için hedef ülke konumunda bulunan yere gidecek olan bireyler orada yalnız kalmaktan da korkarlar. Öncesinde oraya gitmiş bulunanlarla irtibata geçmeleri ve ortak yaşantının fazlalığı Türkiye'ye yapılan göçleri etkiler.

1.6.8. Wolpert'in Göç Teorisi

Julian Wolpert 1965 yılında *Göç Etme Kararının Davranışsal Yönleri (Behavioral Aspects of The Decision to Migrate)*⁵ isimli makalesi ile göçmenlerin göç konusundaki kararlarını nasıl aldıklarına farklı bir pencereden bakar. İnsanların çoğunluğu göç kararını alırken sağlıklı düşünceyle almazlar. Nitekim bu durum anlık öfke, sinir, stres altında alınmışsa yanlış sonuçlar doğurur. Göçmenler açısından bunun önüne geçebilmek için fayda zarar tespiti yapılır. Gidilecek yerin göç eden kişilere yararı var mıdır? Nereye göç edeceklerini başka mekânlarla kıyas ederek doğru olanı yapmaya çalışırlar.

Şimdinin göçleri göz önüne alındığında özellikle Suriye özelinde ki göçlerin ana sebebini savaş oluşturur. Bireyler bu durumda göç edilecek mekânın seçimi ve kendisine yararı noktasında doğru karar vermekte zorlanır. Burada onların yararına olan konu gidilecek yerin kendi evlerine yakınlığıyla ilgilidir. Bunun sağlayacağı fayda savaş bittikten sonra dönüşün kolaylığı ve kaçabilecekleri yakın alanlara ulaşma arzusudur. Nitekim bu bir göç değil kaçıştır. Göçün davranışsal merkezi kavramlarını 3 bölümden oluşmaktadır (Wolpert, 1965: 159-161). Bunlar:

- 1) Mekân faydalılığı olgusu
- 2) Arama edimine alan kuramı tutumu
- 3) Eşik meydana getirmede hayat döngüsü yaklaşımı

İnsanlar Suriye göçünde her ne kadar savaşın tesiriyle kararlar almış olsalar da hedef ülkenin seçiminde belirleyici etmenler ön plana çıkar. Bunlardan bir tanesi de mesafenin yakınlığıdır. Özellikle Türkiye bulunduğu konum itibarıyla göçmenlerin kararlarını etkilemede önemli bir noktada durmaktadır.

⁵ Julian Wolpert, "Behavioral Aspects Of The Decision To Migrate", **Papers in Regional Science**, 1965, 159-169.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 2000 SONRASI TÜRKİYE'YE GÖÇÜN ANLATIDAKİ YANSIMALARI

2.1. Edebiyat- Göç İlişkisi

Edebiyat, insanlık tarihinin entelektüel ve kültürel evrimini yansıtan dinamik bir süreçtir ve her dönemde farklı şekillerde kendini gösterir. Antik zamanlardan günümüze kadar çeşitli devirlerde akımlar aracılığıyla değişim yaşar. Bu başkalaşım toplumların ve bireylerin düşünce yapılarındaki dönüşümle paralel olarak gerçekleşir. Sosyal ve kültürel farklılıklar edebi eserleri biçimlendirir. Her dönemin üretimi onun dünyasını anlamamız için bir pencere açar. Edebiyat, sadece bireylerin ve toplumların düşünsel dünyasını yansıtmakla kalmaz aynı zamanda onların değerlerini, kimliklerini ve toplumsal yapılarındaki dönüşümü de ortaya koyar. Bu bağlamda edebiyat insanlığın kültürel gelişiminin ve tarihsel süreçlerinin daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunur. Edebiyatın zamansal sürecini incelemek sadece edebi yapıtların değerini ve anlamını kavramak değil insanlık tarihinin önemli kırılma noktalarına ışık tutmak anlamına gelir.

Edebiyat, temelde insanların yaşadıkları iç ve dış dünyayı, duygusal ve zihinsel izlenimlerini, sosyal gerçeklikleri, değerleri ve kültürleri, bireylerin bakış açılarını veya toplumların kolektif hafızasını taşıyan, entelektüel ve estetik gelişimi yansıtarak tarihin izlerini süren, sadece güzellik aramayıp dilsel iletişim aracı olmanın ötesine geçerek geçmişe, şimdiye ve geleceğe ışık tutan sanat formudur. Göç, kişilerin ve halkların yaşadığı önemli bir sosyal olaydır. Toplumsal, ekonomik ve politik dinamiklerle edebi alanda kendini gösterir. Antik çağlardan günümüze kadar çeşitli sebeplerle (savaş, maddi buhranlar, coğrafi şartlar, iklim değişiklikleri vb.) meydana gelen göçler, her dönemde cemiyet yapılarını, kültürel faaliyetleri ve ekonomik koşulları şekillendirir. Göç, hem bireylerin hayatları üzerinde hem de ulusal ve uluslararası düzeyde geniş tesir alanı oluşturur. Kavramın tarihsel sürecinin anlaşılması, sosyal ve kültürel dönüşümleri daha iyi değerlendirmek adına öne çıkar. Bu bağlamda edebiyat, göçmenlerin deneyimlerini, arayışlarını, uyumsuzluklarını anlamak ve temsil etmek için etkili bir araçtır. Edebiyat ile göç arasındaki ilişkinin incelenmesi, göçmenlerin hayatlarının kurgudaki izlerini ve toplumsal bilincin onlar üzerindeki baskılarını ortaya koyar:

Göç olgusuna ilişkin son dönem alanyazın incelendiğinde söz konusu olgu artık “kriz, ekonomik harcama, suç oranında artış, yabancılar sorunu vb.” olumsuz etiketlerle ya da sadece STK’ların, akademisyenlerin veya hükümetlerin “baş etmesi gereken” yıkıcı bir kavram olarak ele alınmamaktadır. Uyum ve aidiyet kavramları ile birlikte göç olgusu “kültürel katma değer ve fırsatlar yaratması, kamu düzeninin güçlendirmesi, toplumsal zenginlik, yeni bir toplumsallaşma süreci vb.” kavramlarla birlikte tartışılmaktadır. Bu kapsamda uyum ve aidiyet sadece

göçmenlerin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık ya da barınma gereksinimlerinin giderilmesi olarak algılanmamalı, bunlarla birlikte sosyal, eğitsel ve kültürel süreçlerde de niteliğin sağlanması olarak kabul görmelidir (Sözer, 2019: 424).

Edebiyat eserlerinde göç olgusu, karakterlerin fiziksel yer değiştirmeleri, yeni yerleşim alanlarına ulaşma çabaları veya göç etme süreçleri gibi olayları içerir. Entrik kurguya aktarılan zamansal dönemler toplumun, kültürün, bireyin değişimi, kimlik arayışından uyum sürecine kadar geniş çerçevede ele alınır. Göç, anlatılarda şahısların yaşadığı yer ayrılıklarının ve burada karşılaştıkları zorlukların yansımalarından hareketle insan hayatındaki etkileri ile toplumsal dönüşümler bakımından derinlemesine işlenir:

Bu tür eserlerde göçün sebepleri ve yaşanan acılar, gidilen ülkede karşılaşılan sorunlar, yaşanan psikolojik travmalar, yalnızlık, vatana özlem gibi temalar yer alır ve göç eden edebiyatçılar tarafından bu sorunlar yazınsal çalışmalarda ele alınır. Bu tür eserlerde ele alınan konular zorunlu veya gönüllü göçler ile ilgili olabilmektedir. Zorunlu olarak göç etmeye mecbur kalan edebiyatçıların eserlerini göçmen edebiyatı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. II. Dünya Savaşı'na dayanan bu göçmen edebiyatı türü yeniden dünyanın pek çok yerini saran savaşlarla birlikte bu türde eserler çoğalmıştır. Özellikle Arap ülkelerinde ortaya çıkan Arap Baharı adındaki gösteriler Araplar için Arap Baharı'nı Arap Kışı'na döndürmüş ve pek çok insan, bu iç karışıklık ve savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ve mülteci durumuna düşmüşlerdir (Durmuş, 2023:12).

Göç, bireylerin ve toplulukların kimliklerini ve kökenlerini yeniden sorgulamalarına neden olur. Edebiyatta bu dönüşüm sürecini ve kişilerin yeni yerleşim bölgelerinde kendilerini bulma, kendiliklerini koruma, değişim dönemleri olmak üzere kapsamlı şekilde ele alınır. Göçmenlerin yaşadığı kendilik/ öz arayışı, kurgusal metinlerde karakterlerin içsel ve dışsal çatışmalarının merkezindedir. Bir yerden başka bir yere geçiş sırasında aidiyet ve yabancılık duygularının eşliğindeki bu süreç, şahısların kendi kökenleri ile yeni yaşam alanları arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamalarını gerektirir. Göçmenlerin yeni topluluklara adapte olma çabaları ve yeni bir bütünleşme süreci, aidiyet eksiklikleri, umutsuzlukları, gittikleri yerlerdeki bireylerin yaşamına etkileri, yabancılaşma ve entegrasyon temaları etrafında betimlenir. Edebi eserlerde politik ve sosyal değişimleri şekillendiren göçün arkasındaki siyasi, ekonomik veya toplumsal sorunlar ele alınarak göçmenlerin yaşadığı sosyal adaletsizlikler, iktisadi zorluklar ve baskılar bağlamında içtimai eleştiride bulunulur.

Toplumsal yapıları ve bireyleri etkileyen göç, farklı uygarlıkların buluşmasına ve onların ortaklaşa faaliyetlerine neden olur. Edebi metinde de bu tür karşılaşmalar ve etkileşimler, kurmaca dünyaya taşınır; çeşitli geleneksel unsurların ve ananelerin bir araya gelmesi, ikili ilişkiler sonucunda ortaya çıkan yeni olaylar ve toplumsal görüngüler değişik bakış açılarından sentezlenir. Böylece göçün insan hayatındaki derin etkilerinin ve değişimlerinin anlaşılmasında araç olarak kullanılan edebi kurgu, kültürel geçiş, kimlik arayışı ve toplumsal temsil gibi unsurlarla netleşen bir aktarıma dönüşür. Göçmenlerin yaşadığı olumlu ve olumsuz deneyimler anlatılırken ev sahibi toplulukların

gelenler dolayısıyla karşı karşıya kaldığı zorlukların ifadesi ise ikinci planda kalır. Bu tek taraflı yaklaşım, siyasi söylem yönlendirmesi ile duygudaşlık kurma girişimlerinin sonucudur.

2.1.1. Türk Edebiyatında Göç

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren arayış ve yolculuk imgesinin peşinden gider. Bireyin serüveni sözlü ve yazılı anlatılarda kendine yer bulur. Özellikle dünyayı anlama, anlamlandırma ve varoluş kaygısı göç kavramını ön plana çıkarır. Nosyonun varlığı edebi eserlerin içeriğinde de fazlaca kendine yer bulur. Yunan, Türk, Asya, Uzak doğu metinlerinde göç ve yolculuk konseptiyle karşılaşırız. (Çavuş, 2020: 7). Farklı birçok medeniyette de konu kendisine yer bulur. “İktisadi, iklim, siyasal baskılar, cihan hâkimiyeti” (Akçora, 1996: 202) gibi farklı nedenlerle göç etmek zorunda kalan Türklerin önemli özelliklerinden biri de göçebeliği yaşam şekli olarak görmeleridir. Hayatlarının büyük çoğunluğunu at üzerinde geçirirler; yaşadıkları coğrafya itibariyle hareket halinde bulunurlar.

Türkçenin ilk yazılı kaynakları olarak nitelendirilen Orhun Abidelerinden itibaren Türk milletinin yaşam şekli, sözlü kültür ürünleri destanlar ile “Türk tarih, mitoloji, destan ve halk hikâyelerinde” (Bozkurt, 2019: 816) karşılaşılan durumlar ve toplumsal hayatın şekillenme biçimleri aktarılır. Uygurlar dönemine ait Göç destanı, bu olgunun tezahür merkezli oluşmuş bir metindir. Olay örgüsünde Uygurları yıkmak isteyen Çinlilerin göndermiş olduğu prensesler vasıtasıyla amaçlarına ulaşmaları anlatılır. Hem fiziki hem de psikolojik etkileri çerçevesinde ele alınan göçün iktisadi, iklimsel, siyasi vb. sebeplerine dikkat çekilerek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan milletin varoluş hikâyesi hayatta kalabilmek için çıkılan yolculuğun milada dönüşmesi olarak sunulur. Hakasların *Ak Çibek Arıç Destanı*, Tuvaların *Möge Şagaan Toolay Destanı*, Altayların *Erke-Koo Destanı*, Şırdakbek *Destanı*, Şu *Destanı*, Nogayların *Mamay Destanı*, Kırgızların *Eltabıldı Destanı* da göç kavramının ele alındığı diğer metinlerdir. Ayrıca Fuat Köprülü’nün “bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar” (Ekici, 2005, s.4). şeklinde nitelediği on beşinci yüzyılda yazıya geçirilen Dede Korkut Hikâyeleri’nde de göç merkezi öğelerdendir. Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan coğrafyada tarihî ve kültürel mirası taşıyan bu anlatılarda “on iki boydan (hikâye) dört tanesinde Dirse Han ve adamlarının gidişini anlatan *Dirse Han Oğlu Boğaç Han*, fetihlerden sonra yeni yerlere yapılan göç olgusuna yer verilen *Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek*, evlilik sebebiyle çıkılan yolculuğun ifade edildiği *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı*, *Basat’ın Tepegözü Öldürdüğü Hikâye* de “(Yaldız, 2015: 152) ise toplu şekilde varılan bölgelerden bahsedilir.” Dede Korkut hikâyeleri göçebe bir cemiyetin hayatını canlandırırlar. Destandan halk hikâyesine geçişin sembolü kabul edilen, “tabiatın ve göçebenin gözündeki kıymetlerin ön planda” (Yaldız, 2009: 362) olduğu belirtilen Dede Korkut Hikâyeleri gibi sözlü kültürün başat metinlerinden halk hikâyelerinde de doğal olarak göç olgusuna yer verilir. Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Tahir ile Zühre, Emrah ile Selvihan, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber gibi yapıtlarda göç, sevgiliyi arama ve ona kavuşma umuduyla çıkılan; meydana gelen acılardan kurtulma

ve rahatlama isteğinin biçimlendirdiği yolcuğun karşılığıdır. Mekânı terk etme halinde dizgeleşen bu durum Kerem ile Aslı hikâyesinde “*Aslı'm göçmüş vatanından elinden/ Bize bu ayrılık Mevla'dan geldi*” (Elçin, 2000: 17) şeklinde söylenir. Köroğlu’nun, Karacaoğlu’nun, Dadaloğlu’nun şiirlerinde göç olgusu, hem haksızlığa başkaldırma hem de toplumun dertlerini dile getirme bağlamında belirginleşir. Köroğlu’na ait “*Güzellere göç edelüm/ Boynun döndürü döndürü*” (Boratav, 1984: 19) sözleri kavramın işlenişine örnek teşkil eder. Karacaoğlu şiirlerinde ise göç, kurtarıcı yol karşılığı kullanılır: “*Karac’oğlu der ki kondum göçülmez/ Acıdır ecel şerbeti içilmez/ Üç derdim var birbirinden seçilmez/ Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm*” (Sakaoğlu, 2004: 514). Dadaloğlu’na ait “*Kalktı göç eyledi Avşar elleri/ Ağır ağır giden eller bizimdir/ Arap atlar yakın eder ırağı/ Yüce dağdan aşan yollar bizimdir*” (Seçkin, 2016: 189) mısralar da olgunun kültürel bellekteki yerini netleştirir niteliktedir. Ayrıca geleneksel söz varlığı içinde yer alan atasözleri, deyimleri, türküler vs. metinlerde göç algısının çeşitli görünüşleri dikkat çeker.

Yenileşme sürecinde Tanzimat dönemi ile batı tarzında hikâye kurgulama ve yeni edebi türlerden roman ile göç algısının kapsamı genişler. Ahmet Mithat Efendi’nin *Gürcü Kızı Yahut İntikam* Kafkas coğrafyasında meydana gelen olayları göç olgusu ile birlikte ele alır.⁶ Halide Edip Adıvar’ın *Ateşten Gömlek* adlı eserinde İzmir’in işgali döneminde eşini kaybeden Ayşe’nin İstanbul’a yaptığı yer değişikliğini anlatır. Peyami Safa’nın *Sözde Kızlar* isimli kitabında ise İstanbul’dan İzmir’e gelen ve esir düşen babasını arayan Mebrure’nin hayatı konu edilir.⁷

Reşat Nuri Güntekin’in *Yeşil Gece* adlı romanında Kurtuluş Savaşı’nı ve Cumhuriyet’in ilk yıllarını ele alan eser işgalden uzaklaşmaya çalışan halkın çareyi göç etmekte bulması konu edilir. Sarıova’da yaşananların anlatıldığı hikâyede bulundukları yerden Alaçam köyüne gitmeye karar veren halk hızla hazırlıklarını tamamlar ve yola çıkar. Zengin ve fakir ayrımı da metin içerisinde vurgulanır. Zenginler yüklerini araçlarla taşıırken diğer insanlar omuzlarını kullanmak zorunda kalır.⁸

Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde, Eskici ve Oğulları, Gurbet Kuşları, Vukuat Var* isimleri eserlerinde 1950 ve 1960 yıllarında köy hayatının olumsuzlukları ve geçim problemleri sebebiyle kırdan kente göç konuları ele alınır. Mevsimlik işçilerin yer değişikliği sonrası yaşadıkları sıkıntılar hikâye edilir.⁹ Bu romanlar vasıtasıyla dönemin sosyoekonomik ve kültürel ortamları da yansıtılır.

⁶ Serap Aslan Cobutoğlu, “Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarında Göç Coğrafyası: Özgürlükten Sürgünlüğe ‘Kafkasya’”, **TÜBAR** XLV/Bahar, 2019, s.13.

⁷ Ali Kurt, 1950 Sonrası Türk Romanında Anadolu’dan İstanbul’a Göç, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Tezi, 2011, s.21.

⁸ Nebahat Yusufoglu, “Reşat Nuri Güntekin Romanlarında Savaş Teması”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 2011, Sayı: 30, s. 370.

⁹ Özlem Kale, “Gurbet Kuşları, Eskici ve Oğulları, Vukuat Var Romanlarında Göç Olgusu”, **Dede Korkut Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi**, C.1, Sayı: 2, 2012, s.121.

1960'lı yılların sonları ise Almanya'ya yapılan işçi göçlerine sahne olur. Fakir Baykurt'un *Duisbrug* üçlemesinde (*Koca Ren, Yarım Ekmek, Yüksek Fırınlr*) İbrahim Mutlu'nun Burdur'dan Almanya yaptığı yer değişikliği anlatılır. Füzûzan'ın *Nar Çiçeği* adlı kitabında Sivas'tan Almanya'ya giden Korkmaz ailesinin hikâyesi, Bekir Yıldız'ın romanı *Türkler Almanya'da* romanında Yüce vasıtasıyla meydana gelen göçün zorlukları anlatılır.¹⁰

Yaşar Kemal'in Mübadele dönemini anlattığı *Bir Ada Hikâyesi* (Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Karıncanın Su İçtiği, Tanyeri Horozları, Çıplak Deniz Çıplak Ada) üçlemesi şehir yaşamını ve kırsaldan kente göçün anlatıldığı roman serisidir. Sanayileşme, köydeki zorluklar, yoksulluk, refah yaşama ulaşma arzusu bireyleri harekete geçirir. Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* ve *Göç Temizliği* eserleri yer değişikliğini anlatan başka metinlerdir. *Sevgili Arsız Ölüm* kırdan kente göçü aile üzerinden anlatır.¹¹ *Göç Temizliği* yapıtı ise Ankara'dan İstanbul'a gelişi ve bireylerin hayatlarındaki zorlukları ele alır.¹² Yukarıda sıralı romanlar başta olmak üzere eserlerin isiminden içeriğine tüm yapı unsurlar, izleksel kurgu, dil ve üslup özellikleri bakımından göç merkezli bir aktarım öncelenir.

Hikaye türünde de birçok isim göç konusunu işler. Refik Halid Karay'ın "Memleket Hikayeleri ve Gurbet Hikayeleri, Yatık Emine, Küskün Ömer ve Cer Hocası"; Sabahattin Ali "Ses"; Rasim Özdenören "Kan, Sabah Aralığı, Çatışma"; Nursel Duruel "Nereye"; Mustafa Kutlu "Uzun Hikaye" adlı öykülerinde göçü ön plana çıkarır. Bu konu 2000 Sonrası Türk Öyküsünün Genel Görünümü başlıklı bölümde detaylı ele alınacaktır.

2.2. Türkiye'ye Göçün Türk Öyküsüne Yansımaları

2.2.1. 2000'lere Kadar Türk Öyküsünün Gelişimi

Hikâye/ öykü, insanın kendini ve dünyayı anlama ve anlamlandırma ihtiyacının şekillendirdiği edebi türlerdendir. Destan, efsane, masal gibi türlerin içinde varlığını devam ettiren hikâye, zamansal gelişim ve değişime bağlı olarak biçimsel yenilenmeler gösterir.

Belirli olay örgüsü etrafında zaman, mekân, kişi/ler merkezli kurgulanan hikâyeler, insana ait ve insanı ilgilendiren farklı durumların estetik aktarımlarıdır. Mitoloji, teoloji, psikoloji, sosyoloji gibi alanların kaynaklık ettiği türün Türk edebiyatındaki öyküsünün tarihi sözlü kaynaklara kadar

¹⁰ Gülizar Sinem Ön Kahveci, *Türk Romanında Dış Göç Olgusunun İz Düşümleri: Bekir Yıldız, Fakir Baykurt, Füzûzan, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2018, s.137.

¹¹ Gamze Sabancı Uzun, "Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* Romanında Göç ile Gelen Özerklik", *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:29, 2022, s.957.

¹² Zeynep Güzel Tunçok, "Adalet Ağaoğlu'nun *Göç Temizliği* Adlı Anı-Romanında 'Ev/Eve Dönüş' Algısı", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. C:13, Sayı: 25, 2020, s.143.

uzanır. Destanlar, efsaneler, dini metinler, Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyeleri ile başlayan süreç, gazavatnameler, fetihnameler, siyerler, menakıpnameler, mesneviler ile devam eder. Biçimsel ve biçimsel bakımından değişim yaşayan hikâye türünün Türk edebiyatındaki önemli yazarları ve eserleri şu şekildedir:

Tanzimat Dönemi

- Giritli Aziz Efendi- Muhayyelat-I Aziz Efendi (1797).
- Emin Nihat Tarlan-Müsameratname' (1871- 1875).
- Ahmet Mithat Efendi-Kıssadan Hisse (1870), Letaif-İ Rivayat (1870).
- Sami Paşazade-Küçük Şeyler (1891).
- Nabizade Nazım-Yadigârlarım (1886), Zavallı Kız (1890), Bir Hatıra (1890), Karabibik (1891).

Servet-İ Fünun Dönemi

- Halid Ziya Uşaklıgil- Bu Mıydı? (1888), Küçük Fıkralar (1896), Solgun Demet (1901).
- Mehmet Rauf- Son Emel (1913), Hanımlar Arasında (1914), Üç Hikaye (1919).
- Hüseyin Cahit Yalçın- Hayat-I Muhayyel (1899), Hayat-I Hakikiye Sahneleri (1910), Niçin Aldatırmış (1943).
- Ahmet Hikmet Müftüoğlu- Haristan ve Gülistan (1900).

Milli Edebiyat Dönemi

- Ömer Seyfettin-Harem (1918), Yüksek Ökçeler (1922), Gizli Mabed (1923, 1988), Beyaz Lale (1938), İlk Düşen Ak (1938).
- Hüseyin Rahmi Gürpınar- Kadınlar Vaizi (1920), Namusla Açlık Meselesi (1933), Katil Buse (1934).
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu- Bir Serencam (1914), Rahmet (1923), Milli Savaş Hikâyeleri (1947).
- Reşat Nuri Güntekin- Tanrı Misafiri (1927), Sönmüş Yıldızlar (1928).
- Refik Halit Karay-Memleket Hikâyeleri (1919), Gurbet Hikâyeleri (1940)
- Halide Edip Adıvar- Harap Mabetler (1911), Dağa Çıkan Kurt (1922).

Cumhuriyet Sonrası Dönem

- Samet Ağaoğlu- (1944) Strassburg Hatıraları, Zürriyet (1950), Öğretmen Gafur (1953), Büyük Aile (1957), Hücredeki Adam (1964), Katırın Ölümü (1965).
- Ahmet Hamdi Tanpınar- Abdullah Efendi'nin Rüyalari (1943-1983).
- Selahattin Enis- Bataklik Çiçeği (1924).
- Sadri Ertem -Silindir Şapka Giyen Köylü (1933), Bacayı İndir, Bacayı Kaldır (1933), Korku (1934), Bay Virgöl (1935), Bir Şehrin Ruhı (1938).
- Mahmut Yesari- Yakacık Mektupları (1938).
- Oktay Akbal - Aşksız İnsanlar (1949), Bayraklı Kapı: Bütün Öyküleri 1 (2000), Önce Ekmekler Bozuldu (1946), Berber Aynası (1958).
- Ziya Osman Saba –Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi (1952), Değişen İstanbul (1957).
- Kemal Tahir- Göl İnsanları (1955).
- Tahsin Yücel- Haney Yaşamalı (1955).
- Onat Kutlar- İshak (1959).
- Adnan Özyalçınar- Panayır (1960).
- Feyyaz Kayacan- Sığınak Hikâyeleri (1962).
- Bilge Karasu- Troya'da Ölüm Vardı (1963), Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı (1970), Göçmüş Kediler Bahçesi (1980), Kısmet Büfesi (1982), Lağım-laranası Ya Da Beyođlu, Susanlar (2008).
- Mübeccel İzmirli- Sabah Geçidi (1967).
- Kamuran Şipal- Buhurumeryem (1971).
- Ayhan Bozfırat- İstasyon (1971).
- Şevket Bulut- Al Karısı (1971).
- Selçuk Baran- Haziran (1972).
- Demirtaş Ceyhun- Çamasan (1972).
- Oğuz Atay - Korkuyu Beklerken (1973).
- Osman Şahin- Acenta Mirza (1974).
- Cahit Zarifođlu- İns (1974).
- Bahaeddin Özkışı- Göç Zamanı (1975).
- Sezai Karakoç- Hikâyeler-I Meydan Ortaya Çıktığında (1975), Hikâyeler-II Portreler (1982).
- Ercüment Ekrem Talu- Sevgiliye Masallar (1925), Kız Ali (1926), Teravihten Sahura (1927), Güldüren Kitap (1927), Gün Doğmayınca (1927), Meşhedi'nin Hikâyeleri (1927), Evliya-I Cedit (1936).
- Nahit Sırrı Örik Kırmızı ve Siyah (1929), San'atkarlar (1932), Eski Resimler (1933), Eve Düşen Yıldırım (1934).

- Kenan Hulusi Koray - Bir Yudum Su (1929), Bahar Hikâyeleri (1938), Son Öpüş (1938), Bir Otelde Yedi Kişi (1940), RBK Pansiyonu (1942), Bir Yudum Su (1944), Hikâyeler (1973).
- Sait Faik Abasıyanık- Semaver (1936), Sarnıç (1939), Lüzumsuz Adam (1948), Havuz Başı (1952), Son Kuşlar (1952) Alemdağ'da Var Bir Yılan (1954).
- Orhan Kemal- Ekmek Kavgası (1949), Sarhoşlar (1951), Çamaşırcının Kızı (1952), 72. Koğuş (1954), Grev (1954), Arka Sokak (1956), Kardeş Payı (1957), Babil Kulesi (1957), Dünyada Harp Vardı (1963), Mahalle Kavgası (1963), İşsiz (1966), Önce Ekmek (1968), Küçükler Ve Büyükler (Ölümünden Sonra) (1971).
- Haldun Taner –Yaşasın Demokrasi (1949), Tuş (1951), Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu (1953).
- Tarık Dursun K. - Atmacanın Oğlu (1945), Hasangiller (1955), Vezir Düşü (1957), Rızabey Aile Evi (1957), Güzel Avrat Otu (1960).
- İlhan Tarus- Tarus'un Hikâyeleri (1947), Köle Hanı (1954).
- Nezihe Meriç - Bozbulanık (1953), Topal Koşma (1956), Menekşeli Bilinç (1965), Dumanaltı (1979), Bir Kara Derin Kuyu (1989), Boşlukta Mavi (1992), Yandırma (1998), Gülün İçinde Bülbül Sesi Var (2008).
- Orhan Duru- Bırakılmış Biri (1959), Denge Uzmanı (1962), Ağır İşçiler (1974), Yoksullar Geliyor (1982), Şişe (1989).
- Nazlı Eray – Mösyö Hristo (1959), Ah Bayım Ah (1976), Geceyi Tanıdım (1979), Kız Öpme Kuyruğu (1982), Hazır Dünya (1983), Eski Gece Parçaları (1985), Yoldan Geçen Öyküler (1987), Aşk Artık Burada Oturmuyor (1988).
- Mehmet Seyda- Zonguldak Hikâyeleri (1962), Kör Şeytan (1974).
- Selim İleri- Cumartesi Yalnızlığı (1968), Pastırma Yazı (1971), Dostlukların Son Günü (1975), Bir Denizin Eteklerinde (1980), Dostlukların Son Günü (1975), İlk Gençlik Çağına Öyküler I-II-III (1980), Eski Defterlerde Solmuş Çiçekler... (1982), Son Yaz Akşamı (1983), Kötülük, (1992), Fotoğrafı Sana Gönderiyorum (2006), Yağmur Akşamları (2011).
- Rasim Özdenören - Hastalar Ve Işıklar (1967), Çözülme (1973), Çok Sesli Bir Ölüm (1974), Çarpılmışlar (1977), Denize Açılan Kapı (1983), Kuyu (1999), Hışırta (2000), Ansızın Yola Çıkmak (2000), Toz (2002).
- Füzûzan- Parasız Yatılı (1971), Kuşatma (1972), Benim Sinemalarım (1973), Gecenin Öteki Yüzü (1982), Gül Mevsimidir (1985), Yedi Öykü (1992), Sevdâ Dolu Bir Yaz (1999), Toplu Öyküler (2004), Haraç (2008), Yaz Geldi - Seçme Öyküler (2009).
- Tomris Uyar - İpek Ve Bakır (1971), Ödeşmeler (1973), Dizboyu Papatyalar (1975), Yürekta Bukağı (1979), Yaz Düşleri/Düş Kışları (1981), Gecegezen Kızlar (1983), Rus Ruleti- Dön Geri Bak (1985), Otuzların Kadını (1992), Yaza Yolculuk (1986).
- Sevim Burak- Yanık Saraylar (1965), Afrika Dansı (1983), Palyaço Ruşen (1993).

- İnci Aral- Ağda Zamanı (1979), Kıran Resimleri (1983), Uykusuzlar (1984), Sevginin Eşsiz Kışı (1986), Gölgede Kırk Derece (2000), Anlar İzler Tutkular (2003), Ruhumu Öpmeyi Unuttun (2006).
- Tezer Özlü- Eski Bahçe (1978), Eski Bahçe - Eski Sevgi (1987).
- Sabahattin Ali- Değirmen (1935), Kağnı (1936), Ses (1937).
- Ferit Edgü- Kaçkınlar (1959), Bozgun (1962), 1968: Av(1968),1978: Bir Gemide (1978), Çılgılık (1982), Do Sesi(2002).
- Leyla Erbil- Hallaç (1961), Gecede (1968), Eski Sevgili (1977).
- Fahri Celalettin Göktulga- Talak-I Selase (1923), Kına Genesi (1927), Elde Bir Mustafendi (1943) Ve Avur Zavur Kahvesi (1948).
- Osman Cemal Kaygılı Bir Kış Gecesi (1923), Çuvalcı Şeyhinin (1923), Altın Babası Cihan Biraderler (1923), Çingene Kavgası (1925), Gonca'nın İntiharı (1925), Mahkemede Kaynana-Gelin Kavgası (1925), Tekin Olmayan Kedi (1925), Eşkiya Güzeli (1925), Perili Bostan (1925), Sandalım Geliyor Varda (1938).
- Bekir Sıtkı Kurt Memleket Hikâyeleri (1933), Talkınla Salkım (1937), Arzu İle Kanber (1940), Herkes Kendi Hayatını Yaşar (1941), Yataklı Vagon Yolcusu (1948), Ayrı Dünya (1952), Yeni Hikâyeler (1957).
- Halikarnas Balıkcısı - Ege Kıyılarından (1939), Merhaba Akdeniz (1947), Ege'nin Dibi (1952), Yaşasın Deniz (1954), Gülen Ada (1957), Ege'den (1972), Gençlik Denizlerinde (1973).
- Memduh Şevket Esendal - Hikâyeler 1. Kitap (1946, Otlakçı Adıyla 1958), Hikâyeler 2. Kitap (1946 Mendil Altında Adıyla 1958), Temiz Sevgiler (1965), Ev Ona Yakıştı (1972).
- Kemal Bilbaşar- Anadolu'dan Hikâyeler (1939), Cevizli Bahçe (1941), Pazarlık (1944), Pembe Kurt (1953), Üç Bulutlu Hikâyeler (1956), Köyden Kentten (1961), Irgatların Öfkesi (1971).
- Yaşar Kemal- Sarı Sıcak (1952), Sarı Sıcak Bütün Hikâyeler (1967).
- Umran Nazif Yiğiter- Kara Kasketli Amele (1933), İçimizden Biri (1941), Yaşamak İçin (1948), Tepedeki Ev (1954), Gar Saati (1951), Aşk Üçgeni (1962).
- Aziz Nesin- Parti Kurmak Ve Parti Vurmak (1946), Geriye Kalan (1953) , İt Kuyruğu (1955).
- Rıfat Ilgaz- Radarın Anahtarı (1957), Don Kışot İstanbul'da (1957), Kesmeli Bunları (1962).
- Sabahattin Kudret Aksal - Gazoz Ağacı (1955), Yaralı Hayvan (1957).
- Necati Cumalı (1921-2001) –Yalnız Kadın (1954), Değişik Gözle (1956), Susuz Yaz (1962).
- Vüs'at O. Bener - Dost (1952), Yaşamaz (1957), Siyah-Beyaz (1993), Mızıkalı Yürüyüş (1997), Kara Tren (1998), Kapan (2001).

- Adalet Ağaoğlu - Yüksek Gerilim (1974), Sessizliğin İlk Sesi (1978), Hadi Gidelim (1982), Hayatı Savunma Biçimleri (1997).
- Demir Özlü- Bunaltı (1958), Soluma (1963), Boğuntulu Sokaklar (1966), Öteki Günler Gibi Bir Gün (1974).
- Erdal Öz- Yorgunlar (1960), Kanayan (1973), Havada Kar Sesi Var (Yorgunlar'dan Dört Öykü İle Birlikte, 1987), Sular Ne Güzelse (1997), Cam Kırıkları (2001).
- Sevgi Soysal - Tutkulu Perçem, Tante Rosa, Barış Adlı Çocuk
- Necati Tosuner- Özgürlük Masalı (1965), Çıkmazda (1969), Kambur (1972), Sisli (1977), Necati Tosuner Sokağı (1983).
- Necati Güngör- Bu Sevda Ölmek (1983), Unutulmaz Bir Kadın Resmi (1986), İyiler Genç Ölü (1998), Hikâyemde Hayvan Var (2002), Üsküdar'a Gidelim (2003).
- Nedim Gürsel - Uzun Sürmüş Bir Yaz (1975), Sevgilim İstanbul (1986), Sorguda (1988), Son Tramvay (1991), Cicipapa, Toplu Öyküler 2002).

2.2.2. 2000 Sonrası Türk Öyküsünün Genel Görünümü

1970'lerden sonra ülkede yaşanan siyasi boşluk, ekonomik sıkıntılar, halkta ortaya çıkan kutuplaşma, kargaşa ortamı 1980 yılında yapılan darbeye zemin hazırlar. 11 Eylül 1980'de meydana gelen askeri darbe, baskıcı tutumlar, bireyi yalnızlık ve buhrana iter. 1982'de Yeni Anayasa kabul edilir. İlerleyen süreçlerde seçimlerin yapılması ve sivil hükümetin kurulması, maddi ve sosyal belirsizliğin ortadan kalkması, sanayileşmenin hızlanmasına vesile olur. Sanayileşme ile birlikte fabrikaların kurulması, büyük kentlere iş bulma umuduyla gelen göçün artması, bunun sonucunda bazı bölgelerin nüfus olarak diğerlerinden kalabalık olması, alt yapı sorunları, işsizlik, eğitim, sağlık, iletişimsizlik, toplumdan soyutlanma gibi birçok meseleyle karşılaşılır. Cemiyetten kopmaya başlayan insan varoluş sorunsalı ile baş etmeye çalışır.

1980 sonrası eserlerde hem tematik hem de yapısal açıdan bir arayış olduğunu söylemek gerekir. 1990'lı yıllarda çevre ülkelerdeki gelişmeler Türkiye'yi olumlu ve olumsuz anlamda etkiler. Özellikle bu devletlerdeki olumsuz şartlar nedeniyle göç eden bireylerin, Türkiye'yi hem hedef ülke hem de geçiş noktası seçmeleri cemiyette huzursuzluk ve kaygı yaratır. 1990'ların ikinci yarısından itibaren bu arayışlar yavaşça sonlanmaya başlar. 1980 ve 1990'larda yaşanan toplumsal ve siyasi hadiseler 2000'leri etkiler. 1990'lar, Türk halkı ve devleti açısından belirsizliklerin yoğun yaşandığı dönem olarak dikkat çeker. Bu seneler, siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan istikrarsızlıkların hâkim bulunduğu zaman dilimidir. 28 Şubat, 1999 depremi, siyasi suikastlar, artan şiddet olayları, insanları menfi hislere sevk eder. Yaşanan gelişmeler sonucunda ülke daha fazla dayanamaz ve 2001'de ekonomik kriz meydana gelir. 2002'de ise Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidarda yer alır.

Yaşanan gelişmeler edebi eserlerde kendine yer bulur. Bireysel ve toplumsal hadiseler, çatışmalar yapıtlara yansır. Öykü, Şiir, Roman türlerinin konuları arasında bunlar da anlatılır. Onun haricinde çevre ülkelerde ki olaylar neticesinde Türkiye'nin karşılaştığı sorunlar, sıkıntılar, problemler, olumlu ve olumsuz durumlar gözler önüne serilir. Meydana gelenlerin ifade edildiği türlerden biri olan Hikâyeler farklı platformlarda yayımlanır. Bunlardan birisi de dergilerdir.

Türk edebiyatında öykü türü, özellikle dergiler aracılığıyla geniş bir okur kitlesine ulaşır ve yaygınlaşır. Edebiyat dünyasında eserlerin yayımlanması ve tartışılması için önemli platformlar olur. Birçok öykü yazarı ilk eserlerini dergilerde tanıtmaya başlar. Bu ilişkide dergilerin sağladığı avantajlar ve etkiler oldukça belirgindir.

Edebiyat dergileri Hikâye türünün edebiyatta gelişmesi adına önem arz eder. Tanzimat'ta ortaya çıkan *Tercüman-ı Hakikat* ve *Servet-i Fünun* dergicilik faaliyetlerinde başı çeker. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yayımların sayısı artar, edebi eserler kendine daha fazla yer edinir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra yayınlanan ve artık dergi olarak adlandırılacak bu yayınlar arasında; Yedi Meşale, Mavi, Hisar Topluluğu, Pazar Postası gibileri edebiyat akımlarının doğduğu ve tartışıldığı yerler olmuştur (Bahadır, 2023: 6). Dergilerin varlığı, teknolojik ilerlemenin hızlanması ve insanların çoğunluğunun çabuk bir şekilde bunlara ulaşması öykü türünün gelişmesini, çoğalmasını sağlar. Hece Öykü, Karabatak, İtibar, Post Öykü, Öykü Gazetesi, Dergâh, Kitaplık, Muhit, Varlık yazın hayatına yön veren belli başlı dergilerdir.

2000'lerde Öykü türü önceki dönemlere kıyasla önemli değişiklikler ve yenilikler gösterir. Bu yıllarda, özellikle toplumsal ve bireysel değişimlerin etkisiyle öykü anlayışı, dil kullanımı, temalar ve teknikler açısından farklı bir döneme girilir. Türk öyküsünün 2000'li yıllardaki farklılığı hem genç yazarların edebiyat dünyasına katılımı hem de eski ustaların eserlerinin güncellenmesiyle şekillenir. Yazılanlar birbirine benzeyen metinlerden oluşur. Ürünler (çocukluk ve nostalji) ilk öykülerde tükenir, "bugün" anlatılamaz hale gelir, birbirini tekrar eden hikâyeler ortaya çıkar (İleri, 1998: 53-57). Meydana gelen eserler gündemin problemlerinden uzak ve anlamsızdır. Postmodernizmin etkisiyle gerçeklik algısı yıkılarak olaylara farklı pencerelerden bakılmaya başlanır.

Teknolojinin çok hızlı geliştiği günümüzde özellikle internetin her eve her kişiye ulaşması, okuma oranının artması, okuyucu-yazar arasındaki bağı hızlandırır. Bu dönemde gelişme ve değişime bağlı olarak konular da çeşitlenir. Eserlerde öne çıkanların başında gerçeklik gelmektedir. Gördüklerini, yaşadıklarını herhangi bir kurguya dâhil etmeden oldukları gibi aktarırlar. Hikâyeler arasına whatsapp yazışmalarını, fotoğrafları koyarak gerçekliğin artırılması ve anlatılması, okuyucunun da metnin içinde kendine yer bulması sağlanır.

2000'li yıllar hikâyesini etkileyen önemli konulardan birisi de yaşanan savaşlar ve bunun sonucunda ortaya çıkan göçlerdir. Yaşanan gelişmeler göçmen, sığınmacı kavramlarının ne kadar

önemli olduğunun anlaşılması noktasında da görüş bildirir. Afganistan, Pakistan, Irak, Suriye, Afrika gibi yerlerden gelen insanlar hem ülkelerin demografik yapısını hem de ekonomilerini derinden etkiler. Arap baharı olarak nitelendirilen, Afrika kıtasında başlayarak Ortadoğu ülkelerini etkileyen savaş milyonlarca insanın zorunlu şekilde yerinden edilmesine sebep olur. Özellikle Suriye’de meydana gelen olaylar binlerce insanı Türkiye’ye zorunlu göçe tabi eder. Göçmenlerin yaşadıkları coğrafya da nelerle karşılaştıkları, ne umarak geldikleri ne buldukları, savaşın ortaya çıkardığı kargaşa ortamı hikâyelerde de kendine yer bulur. Son dönem Türk öykücüleri arasında Cemal Şakar, Mukadder Gemici, Safiye Gölbaşı, Emrah Kanlıkama, Fatma Barbarosoğlu, Cihan Aktaş, Abdullah Harmancı, Mustafa Başpınar, Sedat Anar, Adil İzci, Muhammed Büyükköroğlu, ve Yıldız Ramazanoğlu gibi isimler bu konuyu ele alırlar.

2000’li yıllarda göç ve onu ilgilendiren konuları yazan, yazmaya devam eden birçok öykü yazarı mevcuttur:

- Jan Devrim- Kayıp Bahçenin Çocukları (2000).
- Jaklin Çelik- Kum Saatinde Kumkapı (2000), “Stories From The Sandgate” (2002), Yılanın Yolu (2003).
- Murat Gülsoy- Belki De Gerçekten İstiyorsun (2000), Binbir Gece Mektupları (2003), Bu An’ı Daha Önce Yaşamıştım (2004), Belirsiz Bir Anın Kıyısında (2021).
- Süreyya Evren- Hepimiz Gogol’un Palto’sundan Çıktık (2001), Buruşuk Arzular (2004), Bir Kaplumbağanın Bir Sincabın Boynunu Isırması (2015).
- Yekta Kopan- Aşk Mutfağından Yalnızlık Tarifleri (2001), Kara Kedinin Gölgesi (2005), Karbon Kopya (2007).
- Setenay Özbek- Gecenin Mavisini (2002).
- Necati Mert- Gönüller Küçüldü (2002).
- Emre Miyasoğlu- Olmaz Hayal (2003).
- Barış Bıçakçı- Aramızdaki En Kısa Mesafe (2003), Baharda Yine Geliriz (2006).
- Dilek Arslaner- Tutkulu Bir Oyalanma İse (2004).
- Asuman Güzelce- Zamanın Yakama Yapıştırdıkları (2005), Sessiz Göç (2010).
- Elvan Çubukçu- Cümlelere Adıyla (2006)
- Aslı Erdoğan- Taş Bina Ve Diğerleri (2009).
- Yalçın Tosun- Anne, Baba Ve Diğer Ölümçül Şeyler (2009), Peruk Gibi Hüzünlü (2011), Dokunma Dersleri (2013), Bir Nedene Sunuldum (2015).
- Emrah Serbes- Erken Kaybedenler (2009).
- Nermin Tenekeci- Yoksa (2010).
- Sevinç Çokum- Al Çiçeğin Moru (2010).
- H. Hümeysra Şahin- Lacivert (2011)

- Aykut Ertuğrul- Keyfekader Kahvesi (2011), Mümkün Öykülerin En İyisi (2013), İki Dünyanın Ustası (2015).
- Dilek Emir- Tek Kişilik Kahvaltı (2011).
- Ethem Baran- Bulut Bulut Üstüne (2011).
- Yıldırım Türk- Ayrı Düşmüş Zamanlar (2012).
- Meral Afacan Bayrak- Tarçın Çıkmazı (2012), Ardından Gitme Saati (2014), Mutlu Tesadüfler (2018).
- Cem Akaş - Tekerleksiz Bisikletler (2012).
- Bora Abdo- Öteki Kışın Kitabı (2012), Bizi Çağanoz Diye Biri Öldürdü - Beni Unutma Dörtlemesi (2015).
- Mahir Ünsal Eriş- Bangır Bangır Ferdi Çalıyor Evde (2012), Olduğu Kadar Güzeldik (2013), “Benim Adım Feridun” (2015), Sarıyaz (2019), Kara Yarısı (2019).
- Gökhan Yılmaz- Biraz Kuşlar, Azıcık Allah (2012), İkiye Kadar Sayamamak (2013), Hevesin Kaçış Yönü (2021), Hevesin Kaçış Yönü (2021), Boşluk Diken (2023).
- Murat Yalçın – Karga Zarif (2012).
- Ali Işık- Bekleme Salonu (2013).
- Zeynep Hicret- Kırmızının Çağrısı (2013).
- Fikri Özçelikçi- Biraz Sonbahar Biraz Hüzün (2013), Ah Şu Ömrümüz (2021).
- Alper Beşe- Birtakım Tuhaflıklar (2013).
- Neslihan Önderoğlu- İçeri Girmez Miydiniz? (2013), Mevsim Normalleri (2013), Mutsuz Palyaçolar Örgütü (2016), Yakınlık Korkusu (2020).
- Melisa Kesmez- Atları Bağlayın Geceyi Burada Geçireceğiz (2013), Bazen Bahar (2015), Nohut Oda, (2018), Küçük Yuvarlak Taşlar (2022).
- Nurullah Kuzu-Kırkyama (2014).
- Ekin Can Göksoy- Münhal (2014).
- Gülçin Durman- İnşallah (2015).
- Okan Alay- İçimdeki Uzak (2015).
- Başar Başarır- Havaalanında Satılmayan Kitaplar (2015), Teklifinizle İlgilenmiyorum (2013), Çıktığımız Hevesle İniniz (2004).
- Eda Tezcan- Masumiyet Daima (2016).
- Mukadder Gemici- Kar Makamı (2016).
- Hülya Aktaş- Bu Onların Hikâyesi (2017).
- Emin Gürdamur- Atları Uçuruma Sürmek (2017), Önce Biraz Ağladılar (2023).
- Niyazi Zorlu- Adem (2017).
- Doğukan İşler- Öykü Yapım Çalışmaları (2017).
- Hale Sert- Çocukça Bir Direniş (2019).
- Kamil Yeşil- Acı Kaybımız, (2020), Yer Değiştiren Sular (2023).

- Tülay Kale- Zürafanın Bildiği (2024).
- Sema Kaygusuz- Sandık Lekesi (2000), Doyma Noktası (2002), Esir Sözler Kuyusu (2004), Karaduygun (2012).
- Ayfer Tunç- Aziz Bey Hadisesi (2000), Taş - Kâğıt – Makas (2003), Evvelotel (2006).
- Abdullah Harmancı- Muhteris (2002), Ertesi Dünya (2003), Yerlere Göklere (2007), Melek Kayıtları (2016).
- Yavuz Ekinci- Meyaser'in Uçuşu (2004), Sırtımdaki Ölüler (2005), Bana İsmail Deyin (2008).
- Ayşegül Çelik- Korku ve Arkadaşı (2002), Kâğıt Gemiler (2010), Şehper, Dehlizdeki Kuş (2013).
- Behçet Çelik- Gün Ortasında Arzu (2007), Diken Ucu (2010), Kaldığımız Yer (2015), Yolun Gölgesi (2017), Patikaların İyi Yanı (2021).
- Karin Karakaşlı- Can Kırıkları (2002), Yetersiz Bakiye (2015).
- Seray Şahiner- Gelin Başı (2007), Hanımların Dikkatine (2011).
- Birgül Oğuz- Fasulyenin Bildiği (2007), Hah (2014).
- Kerem Işık- Aslında Cennet De Yok (2010), Toplum Böceği (2012).
- Pelin Buzluk- Deli Bal (2010), Kanatları Ölü Açıklığında (2012), En Eski Yüz (2016)
- Fadime Uslu- Büyük Kızlar Ağlamaz (2010), Gölgede Yaşamak (2012), Yaz Korkuları (2014), Yüzen Fazlalıklar (2016), Ay Eskir Gün Işırken (2019).
- Sine Ergün- Burası Tekin Değil (2010), Bazen Hayat (2012).
- Murat Özyaşar- Ayna Çarpması (2008), Sarı Kahkaha (2015).
- Şule Gürbüz- Zamanın Farkında (2011), Coşkuyla Ölmek (2012).
- Gaye Boralıoğlu- Hepsi Hikâye (2009), Mübarek Kadınlar (2014).
- Handan Acar Yıldız- Cam Koridor (2011), Ağır Boşluk (2014) Ve İnatçı Leke (2015).
- Türker Ayyıldız- Vapurlara Küsmek (2011), Şikeste (2014).
- Hande Gündüz- Çaparide Çırpınmak (2012), Uzun Irmak Boyunca (2014)
- Hakkı İnanç- Bozuk (2013), Ateş Etme Silahsızım (2014).
- Gökçe Bezirgan-Hasta Öyküler (2012), Kulkağaaçan (2015).
- İsmail Isparta- Gergin Bir Yay (2014), Sonrası (2015).
- Emine Batar- Uzayan Gölgeler (2014), Düğün Daveti (2015).
- Sinan Sülün- Karahindiba (2011), Fazlalıklar (2020).
- Senem Gezeroğlu- Zaman Dursun İsterdim (2016), Yeniden İnşa (2022).
- Betül Nurata- Yüzümü Tanı (2016), Her Şey Çok Güzel Başlamıştı (2021).
- Sibel Türker K. – Kalp Yazan (2003), Öykü Sersemi (2005), Ağula (2006), Son Otobüs (2010).
- Mavisel Yener- Zeki'nin Zekâsı Kaçtı (2001), Derin Yırtmaç (2004), Zaman Torbası (2010).

- Faruk Duman- Baykuş Virane Sever (2013), Sencer İle Yusufçuk (2009), Keder Atlısı (2004), Nar Kitabı (2001).
- Murat Yalçın- İma Kılavuzu (2003), Şen Saat (2006), Kesik Hava (2009), Pera Mera (2017).
- Ercan Y. Yılmaz- On Üç Sıfır Sıfır (2014), Biraz Dolaşacağım (2016), Son Güzel Günlerimiz (2019).
- Ahmet Büke - İzmir Postası'nın Adamları (2004), Çiğdem Külâhı (2006), Varamayan (2019), Deli İbrahim Divanı (2021).
- Simla Sunay- Cer Dairesi (2015), Manzara (2015), Yeni Yaşam (2018), Yalancı İçin Bir Boşluk (2018).
- Nazlı Karabıyıkoglu- Olivya Çıkmazı (2014), Hayvanların Tarafı (2016)
- Murathan Mungan- Boyacıköy'de Kanlı Bir Aşk Cinayeti (1982).
- Güray Süngü- Deli Gömleği (2010), Hiçbir Şey Anlatmayan Hikâyelerin İkincisi (2012), Köşe Başında Suret Bulan Tek Kişilik Aşk (2014), Mehmet'i Sakatlayan Serçe (2015), Vicdan Sızlar (2016).
- Sadık Yalsızuçanlar- Şehirleri Süsleyen Yolcu (1986), Gerçeği İnciten Papağan (1992), Kuş Uykusu (1996), Güzeran (1998), Halvet Der Encümen (1998), Varlığın Evi (2002), Bir Yolcunun Halleri (2003), Öyküler Kitabı (2003), Sırlı Tuğlalar (2003), Hiç (2004), 40 Gözaltı Öyküsü (2004), Ayan Beyan (2005), Garip (2007), Evden Eve Gezen Ölüm (2012), Küf (2013), Huruf (2014), Terk (2015), İlk Aşk (2015), Vadideki Balzac (2016), Uzakla Yakının Sınırında (2016).
- Ayşe Sarısayın- Denizler Dört Duvar (2004), Yorgun Anılar Zamanı (2005), Karakalem Resimler (2008).

2.3. 2000 Sonrası Türk Öyküsünde Göçü Konu Alan Eserlerin Kimliği

Edebiyatta yer alan eserler hayatın aynası olarak karşımıza çıkarlar. Yapıtlar içerisinde yer alan konular yaşanmış veya yaşanması muhtemel olayları içerir. Bunlardan birisi de göçtür. Roman, şiir, hikâye türlerinin bünyesinde farklı şekillerde anlatılır. Aşağıda çalışma içerisinde yer alan 15 adet öykü kitabındaki göçü barındıran metinlerin tanıtımı yapılarak Tablo 3'te eserlerin isim, basım yılı ve yazarları gösterilmektedir.

Tablo 3: Göçün Merkeze Alındığı Seçili Eserler

Kara (2017)	Cemal Şakar
Mürekkep (2017)	Cemal Şakar
Adem'in Cevap Vermesi (2017)	Yıldız Ramazanoğlu
Fotoğrafta Ayrı Duran (2017)	Cihan Aktaş
Ayak İzlerinde Uğultu (2017)	Cihan Aktaş

Tablo 3: (Devamı)

Portakal Bahçeleri (2019)	Cemal Şakar
Adı Leyla Olsun (2019)	Cemal Şakar
Utanç (2020)	Cemal Şakar
Seyircisiz (2020)	Safiye Gölbaşı
İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka (2020)	Fatma Barbarosoğlu
Hatırlı Yara (2022)	Mukadder Gemici
Kar Makamı (2022)	Mukadder Gemici
Cam Kenarı (2023)	Yıldız Ramazanoğlu
Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım (2023)	Yıldız Ramazanoğlu
Arasta'nın İnsanları (2024)	Emrah Kanlıkama

Suriye'den Türkiye'ye göçün temel alındığı bu çalışmada eserlerin baskı tarihleri 2011 sonrasında kapsamaktadır. Çünkü Suriye'den Türkiye'ye göçler 2011 sonrasında yoğunlaşarak artar. Bu durum ülkede göçmen, mülteci, sığınmacı kavramlarını ön plana çıkarmaktadır.

Tablo 4'te öykülerde yer alan kişiler ve onlara ait ortak özellikler sıralanmaktadır. Bazı hikâyelerde karakterlere rastlanmaz. Bunlarda olaylar anlatıcı kullanılarak okuyuculara aktarılır.

Tablo 4: Öykülerdeki Kişiler ve Ortak Özellikleri

Hikâye Adı / HİKÂYE KİTABI ADI	KİŞİLER	ORTAK ÖZELLİKLER
Aziz Messi/ Kar Makamı	Aziz	-Çaresizlik
Eksilmek/ Arastanın İnsanları	Nofa	-Umutsuzluk
Siirt Marşı/ Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım	Halil, Ömer, Yusuf	-Tedirginlik
42. Dakika/ Adem'in Cevap Vermesi	Cemil, Şükran ve Sami	-Geriye dönme isteği ve umudu
Kıyametten Önce Halepli Senem/ Adem'in Cevap Vermesi	Senem	-Evsizlik (genelde harabe veya yıkılmaya yüz tutan terk edilmiş mekânlarda
Mülteci Odası/ Adem'in Cevap Vermesi	Müyesser, Meryem	konteynır ya da çadırlarda kalma)
Tırlar Neden Bu Kadar Yaklaşıyor/ Adem'in Cevap Vermesi	Toprak, Mavi	-İşsizlik (çalışanların çoğunluğu yaptıkları iş karşılığında yarı veya karnını doyuracakları kadar para almakta, insanların büyük kesiminin durmak ya da çalışmak istemediği yerlerde iş yapmak zorunda kalmaktadır.
Veronika/ Adem'in Cevap Vermesi	Veronika	-Korku
<i>Pinokyo'dan Haber Var/ Cam Kenarı</i>	Metin, Sefa ve İdris	-Travma
<i>Dördüncü Dünya/ Cam Kenarı</i>	Saliha, Semiha, İyad	-Hasret/ Özlem
<i>İkon/ Cam Kenarı</i>	Ekrem	
<i>Kırmızı, Küçük Ve Buçkın/ Cam Kenarı</i>	Alamet	
Sesler/ Mürekkkep	Zeynep	
Hançer/ Mürekkkep	-	
Kılıç/ Mürekkkep	-	
Geçişler/ Mürekkkep	-	
Battaniye/ Mürekkkep	Çocuk	
<i>Zarurat-I Hamse/ Portakal Bahçeleri</i>	Ebubekir	
Vüsat/ Portakal Bahçeleri	Kız Çocuğu	
<i>Portakal Bahçeleri/ Portakal Bahçeleri</i>	Halil	
Renkler/ Portakal Bahçeleri	-	
<i>Parataksis/ Portakal Bahçeleri</i>	Kız Çocuğu	
<i>Bahar/ Portakal Bahçeleri</i>	-	
<i>Kül/ Kara</i>	Zeynep	

Tablo 4: (Devamı)

Hikâye Adı / HİKÂYE KİTABI ADI	KİŞİLER	ORTAK ÖZELLİKLER
<i>Unutuş/ Kara</i>	Ali, Ömer, Osman	-Ötekileştirilme
<i>Bir Öyküye Giremeyen Parçalar/ Kara</i>	Suriyeli Genç	-Kimliksizleşme
<i>Kendime Giden Bir Yol/ Adı Leyla Olsun</i>	Yaşlı Adam	-Dışlanmışlık
<i>Kanadında Bir Kuşun/ Adı Leyla Olsun</i>	Kadın	-Uyum sorunu
<i>Utancı/ Adı Leyla Olsun</i>	-	yaşama
<i>Yağmurun Altında/ Utancı</i>	Recep Efe	-Savaş mağduru
<i>Risale-İ Perihan/ Utancı</i>	Muhtar	- Ailelerin dağılması
<i>Sensiz Bir Koku/ Seyircisiz</i>	Yaşlı Kadın	-Göç edilen yerin
<i>Su Köpüğü/ Hatırlı Yara</i>	Baba	veya transit ülkenin
<i>Yeni Komşular/ Hatırlı Yara</i>	Meral	Türkiye olması
<i>Suriyeli İzi/ İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka</i>	Hatice	-Mekânsızlık
<i>Çekik Gözler/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Dila	
<i>Yanağında Prenses Kıvrımı/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Açık Öğretim Okuyan Bir Kadın	
<i>Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Delikanlı	
<i>Uzaktan Bir Şehrin Gecesi/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Halepli Hamza	
<i>Başka Bir İhtimalin Eşiği/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Suriyeli Genç Kız	
<i>Robotlaşmak Burada Başka Türlü/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Kadın Belgeselciler	
<i>Neolitik Neşe/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Geniş Bir Ailenin Parkta Buluşan Kadınları	
<i>Aklımda Kalan Boşluklar/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Belgeselci Kadın	
<i>Evin Kızı Gibi/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Suhad	
<i>Bir Taşın Yüreği, Diğerinin Kaşı Gözü/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Delikanlı ve Nişanlısı	
<i>Market Avcısı/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Yaşlı Karı Kocanın (Cemil ve Nurten)	
<i>Halep Bebek/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Belgeselci İki Kadın (Necmiye ve Seher)	
<i>Hibe'nin Hamağı/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Mülteci Ailelere Yardım Eden Kadınlar (Gülizar)	
<i>Sürekli Ara Kaynağı/ Fotoğrafta Ayrı Duran</i>	Anadolu'da Doktor Genç Kadın	
<i>Borçlu Bırakan Şehir/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Fazıla	
<i>Telmih/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Bir Kadın	
<i>Lara- Larissa/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	-	
<i>Konteyner İçindeki Kırk Dördüncü Kişi/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	-	
<i>Lidaru Ya Da İpli Kadın/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Vildane	
<i>Kirli Pash Köşeler/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Gültane	
<i>Japon Resmi/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Esma	
<i>Dünyanın Öteki Ucu/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Genç Kız	
<i>Uzakta Bir Ev/ Ayak İzlerinde Uğultu Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Gri Saçlı Kadın	
<i>Çürük Ayva Kokusu/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Mesut ve Eşi	
<i>Altın Dişlerim/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Genç Kız	
<i>Kulenin Başındaki Kız Kardeş/ Ayak İzlerinde Uğultu</i>	Genç Kız	

“Aziz Messi”, Kar Makamı (Mukadder Gemici)

Kitabın ilk baskısı 2016 yılında yapılır. Dergâh Yayınları tarafından yayımlanan eserin 2022 yılı 3. baskısı kullanılır. Eser içerisinde 12 adet hikâye bulunur. Hikâyelerin isimleri şu şekildedir: *“Hayat, O Tatlı Elma, Mandalina, İp ile Pazar, Deneyin İlk Günü, Bilmek ve Bulmak, Beraber Dönmek, Aziz Messi, Kar Makamı, Müsait Bir Yerde, Kavuşma, Nurdan Irmak, Hayat Budur İşte.*

Kar Makamı hikâye kitabında bulunan yedinci sıradaki *Aziz Messi* isimli öykü çalışma için seçilir. Metin; Aziz isimli gencin göç etmek üzere çıktığı yolculukta başına gelenlerin anlatılmasını içerir. Aziz gemiye bindikten sonra batması sonucu boğulma tehlikesi geçirir. Yaşadıkları film şeridi gibi gözlerinin önüne gelir. Geriye dönüş teknikleri ile niçin bu kararı aldığı, arkasında neler bıraktığından bahsedilir. Önceden giden babasının yanına varmak için yola çıkan Aziz, annesi ve kardeşlerini de götürmek ister. Ancak dedesinin gözlerinin görmemesi nedeniyle onlar gelemezler. Aziz mahallede arkadaşları ile top oynamayı çok sever. Bir gün ünlü futbolcu Lionel Messi olmanın hayallerini kurar. Babasının onu uyandırması ile yaşadıklarının rüyadan ibaret olduğunu fark eder. Öykünün teması göçtür. Eser içerisinde mekân olarak Halep’te bulunan ev, gemi, Fransa geçmektedir. Zamanda geriye dönüş teknikleri kullanılır. Hikâyede Tanrısal (İlahi) Bakış açısı hâkim olduğu görülür. Anlatıcı olayı ve karakterlerin ne düşündüklerini bilmektedir: “Uzun saçlarını yana atarak savururdu. Aklında hep onun golleri vardı.” (Gemici, 2022: 53).

Eserin isim - içerik ilişkisi: Aziz, bir “azizleşme” arayışı, toplumsal kabul görme, değerli ve saygıdeğer bir figür olma isteğini çağırıştırır. Ancak, Aziz’in yaşadığı içsel boşluk ve yalnızlık, onun bu durumunu başarısız kılar. “Messi” ismi dünya çapında tanınan, büyük bir futbol yıldızı olan Lionel Messi’ye atıfta bulunur. Ancak bu ikilinin birleşimi, bireyin toplumdaki genel kimlik ve değer yargılarından uzaklaşmış ve kendi içsel dünyasında anlam arayışında olan birini simgeler. Aziz Messi, modern toplumda halk tarafından tanınan ve saygı gören bir figürün zıttı olarak kimlik bunalımına sürüklenmiş karakterin görüntüsüne dönüşür.

• “Eksilmek”, Arasta’nın İnsanları (Emrah Kanlıkama)

Hece Yayınlarının 2024 yılı ilk baskısı kullanılır. Eser içerisinde 14 adet hikâye bulunur. *“Yazgı, Kör Kandil, Yıldızları Değiştirmek, Beşinci Basamak, Yeni Dünya Ağacı- Sır, Turacı Yakmak, Ressam ve Fırça- Darbesi, Akyol Ağıdı- Beşinci Mevsim, Eksik Etek, Gurbet-Garabet- ve Gudubet- Sayılı Nefes, Eksilmek, Arasta’nın İnsanları, Tanrı Parçacığı, Adam Asmaca.”* Bu metinler içerisinde *Eksilmek* isimli hikâye çalışmada kullanılmak üzere seçilir. Öyküde başkışı Nofa’nın yaşadıkları konu edilir. Eser savaşta yağın bombalar ve her ölen insandan sonra eksildiğimizi belirtir. Savaşın sebep olduğu olaylar ve çocuklar üzerinde nasıl etki bıraktığı gözler önüne serilir. Metnin isim - içerik ilişkisi; ölen her insanda, atılan her bomba da eksilen insanlığa gönderme vardır. Bu

bağlamda *Eksilmek* başlığı insanların yaşamındaki kayıpların ve eksikliklerin sadece fiziksel değil ruhsal, psikolojik düzeyde de derinlemesine izler bıraktığını gösterir. Karakterlerin deneyimlediği eksilme, aynı zamanda bir dönüşüm sürecini de başlatır; bu eksiklikler onların kimliklerini şekillendirir ve onlara daha derin bir anlam arayışını getirir. Kamp, Akdeniz, Ortadoğu kullanılan mekânlar arasındadır. Eserde gözlemci bakış açısı hâkimdir: “Cam küre içerisindeki milyonlarca kar taneciği aynı anda gökyüzüne havalandı.” (Kanlıkama, 2024: 110).

- **“Siirt Marşı” Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım (Yıldız Ramazanoğlu)**

İz Yayıncılık tarafından yayımlanan eserin 2020 ilk baskısı kullanılır. Yapıt içinde 12 adet hikâye bulunmaktadır. *Kayıp Defter, Baba Oğul ve Yıldızlar, Mahpusta Yüzen Gemiler, Siirt Marşı, Kürek Sesleri, Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım, Film Seyreden Kadınlar, Selma’nın Bahçesi, Süslü, Döndü, Perçem, Leyla.*

Hikâyeler arasında yer alan *Siirt Marşı* isimli öykü çalışmada seçilir. Halil, Ömer ve Yusuf karakterleri üzerinden göçün nedenleri ve sonuçlarının bireyler üzerindeki etkisi anlatılır. Bu üç arkadaş araba ile yola çıkarak göç sonrası mülteci kamplarını ve insanların yaşam mücadelelerine şahit olurlar. Mülteci kampları, Siirt, araba gibi mekânlar eser içerisinde kullanılır. Eserde kahraman bakış açısı ön plana çıkar: “Bölgeye gelip mülteci kamplarını ziyaret etmeyi çok istemiştım hatta kimi girişimler olmuştu,” diye izahata giriştim” (Ramazanoğlu, 2020: 33).

Metnin isim içerik- ilişkisi; *Siirt Marşı* halkın ortak mücadelesini, değerlerini ve kaybettiklerini anlatan öykü olarak değerlendirilir. *Siirt Marşı* başlığı aynı zamanda duygusal derinlik taşıyan, melodik ve sosyal anlam yükler. Marşlar genellikle yerel kimliğin, milletin duygularının ve kolektif tarihinin dile geldiği bir araçtır. Ramazanoğlu, bu ismi kullanarak, toplumun bütün olarak yaşadığı deneyimleri, toplumsal dinamikleri ve belki de unutulmaya yüz tutmuş değerlerini bir araya getirir. Bu marşın, hikâyede simge haline gelmesi, Siirt’teki insanların yaşamlarının ve hatıralarının parçası olduğunu gösterir.

- **Adem’in Cevap Vermesi (Yıldız Ramazanoğlu)**

İz Yayıncılığın 2017 yılındaki ilk baskısı kullanılır. Eser içerisinde 17 adet hikâye bulunur. “*Adem’in Ağaç Kovuğundan Kovulması, Adem’den Haber Var, Lise Bire Giden Kızın Babası, Dinozorun Rüyası, Annemin Arkadaşları, 42. Dakika, Kıyametten Önce Halepli Senem, O Gece, Ters Yön, Mülteci Odası, Belfast’ın Geceleyin Dile Gelmesi, Elektrik, Tırlar Neden Bu Kadar Yaklaşıyor, Kaptan, Kitap Okuyacak Bir Yercik, Avukatımla Görüşebilirsin, Veronika.*” Eserde yer alan 42. *Dakika, Kıyametten Önce Halepli Sanem, Mülteci Odası, Tırlar Neden Bu Kadar Yaklaşıyor, Veronika* isimli hikâyeler çalışma için seçilir.

42. *dakika* isimli hikâyede Cemil, Şükran ve Sami isimli karakterler üzerinden göç esnasındaki durumları ve ülkelerin onlara yönelik sert tepkileri belgesel üzerinden öyküleştirilir. Karanlık deniz, gemi, gemi güvertesi kullanılan mekânlar olarak dikkati çeker. *Kıyametten Önce* isimli hikâyede Halepli Senem hikâyesinde Senem karakteri üzerinden Halep'in savaş öncesi ve sonrası ne durumda olduğunu anlatılır.

Mülteci Odası hikâyesinde ise Müyesser, Meryem karakteri üzerinden göçmenlerin yaşadığı durumlar anlatılır. Ev, Türkiye, İstanbul kullanılan mekânlar olarak öne çıkar. *Tırlar Neden Bu Kadar Yaklaşıyor* ve *Veronika* isimli öykülerde ise göçmenlerin toplum içerisindeki yaşayışları ve onlara gösterilen tepkilerden bahsedilir. Eserde gözlemci bakış açısı kullanılır: “Odanın sağ tarafında yataklar katlanıp istiflenmiş. Yerde üzerine oturulan minderler oldukça ince. Kalın bir perdeyle kapalı olan camdan bakıp da nerede olduğunu kestirmek mümkün değil. Perdeyi kıpırdatmaya yürek ister, fakat kıpırdatmış Meryem.”(Ramazanoğlu, 2017: 79).

Eserin isim - içerik ilişkisi; Adem ismi, İslam mitolojisinde ve daha geniş kültürel bağlamda insanın ilk örneği kabul edilir. Hikâyenin başlığı toplumsal ve bireysel düzeyde insanlık durumunu ve insanın varoluşuna dair soruyu ima eder. Sadece Adem'in verdiği cevap genel manada insanın evrensel soruya ya da yaşamın anlamına verdiği cevap olarak da düşünülür. “Cevap verme” eylemi, bireyin içsel düşüncelerini, sosyal baskıları, kişisel değerlerini yansıtır. Bu bağlamda başlık; bir bireyin toplum içinde ya da özel hayatında karşılaştığı baskılar karşısında nasıl bir tutum sergilediğini sorguladır. Öyküde Adem'in cevabı, cemiyetin dayatmalarına karşı tavır geliştirmeyi, özgürlüğünü savunmayı ve içsel bir soruya karşı kendine açıklama yapmayı simgeler.

- **Cam Kenarı (Yıldız Ramazanoğlu)**

Yapıtın ilk basımı 2014 yılında gerçekleştirilir. İz Yayıncılığın 2023 baskısı kullanılır. Eser içerisinde 12 adet hikâye bulunur. Bölüm 1 ve Bölüm 2 olmak üzere iki kısımdan meydana gelir. Bölüm 1’de dört: “*Pinokyo’dan Haber Var, Dördüncü Dünya, İkon, Kırmızı- Küçük ve Bıçkın.*” Bölüm 2’de sekiz: “*Balkon, Dünya Beyaz Bir Cüce, Halamın Kaktüsü Suyu Seviyor, Kanlı Ay Tutulması, Yaprak Gece Rüzgâr Pençe, Teravih, Orta Koltuk, Gülünç.*” öyküden ibarettir.

İki bölümden meydana gelen eserin birinci bölümü *Mülteciler* olarak İkinci bölümü ise *Mülteci Olmayanlar* şeklinde isimlendirilir. Birinci bölümde anlatılan hikâyeler göçmenlerin geldikleri yerdeki hayatları, yolda veya yolculukta yaşadıkları olaylar, hedef ülkeye vardikten sonra başından geçenler öyküleştirilir. Kendilerine sığınacak bir liman arayan bireylerin gelmeden önce ve geldikten sonraki dünyalarına ışık tutmaya çalışır. Yeni ulaştıkları yerde toplumun onlara bakış açıları sunulurken dünyanın geri kalanının da onlar hakkındaki düşünce ve görüşleri yansıtılır.

Eserin birinci bölümünün ilk hikâyesi *Pinokyo'dan Haber Var* adını taşır. Yapıt Metin, Sefa ve İdris karakterleri üzerinden göçmenlerin yaşadıklarını ve karşılaştıkları durumları anlatır. Metin içerisinde kamp, Halep, Türkiye kullanılan mekânlar olarak öne çıkar.

Dördüncü Dünya isimli eserde ise Saliha, Semiha, İyad karakterleri vasıtasıyla göçmenlerin dünyalarına tanıklık edilir. Mekân ev, Türkiye, araba kullanılır. *İkon* adlı hikâyede Ekrem ve arkadaşı üzerinden bir göçmen çocuğun fotoğrafa yansıyan görüntüsü aracılığı ile onların yaşadıkları anlatılır. Mekân olarak öne çıkan yer ise ambulanstır.

Kırmızı, Küçük ve Bıçkın isimli öykü; oturduğu kafede göçmenlerle ilgili konuşmalardan rahatsız olan karakterin mültecilerle ilgili şahit yaşadığı olayları hatırlaması ile başlar. Bunun üzerinden sığınmacıların nasıl bir hayat yaşadığına tanıklık edilir.

Eserde gözlemci bakış açısı kullanılır: “Semiha İyad’ın sürekli kıpırdayan başını izlerken iyi ki getirdin beni dedi Saliha’ya. “Eşten dosttan topladığım paraları sana teslim ettikten sonra arkamı dönüp giderken her seferinde kötü hissediyorum kendimi. Bir çocuğun başını okşayamadan, kadınlara merhaba bile demeden sadece para vermekle yetinmek ekşi, kekremsi bir tat bırakıyor içimde.” (Ramazanoğlu, 2023: 23).

Eser isim- içerik ilişkisi; *Cam kenarı* ifadesi, ilk bakışta herhangi bir yere konmuş insanın dışarıya bakabileceği ama aynı zamanda camın arkasında hapsolmuş hissettiği durumu çağırıştır. Cam, genellikle dış dünyayı engelleyen bariyer olarak görülür; kişi dışarıyı görebilir, ancak içine dâhil olamaz. Bu metafor, hikâyelerdeki bireylerin çoğu zaman hayata, topluma veya kendilerine yabancılaşmış hissettikleri, dışarıdan bir izleyici gibi var oldukları duygusunu yansıtır. Cam Kenarı aynı zamanda göçmenler ve yerel halkı ayıran nesne konumunda bulunur. Toplumsal yapılar ve bireyler arasındaki mesafeyi anlatılır. Karakterler sıklıkla yalnızlık, dışlanmışlık ve içsel boşlukla mücadele ederler.

- **Mürekkep (Cemal Şakar)**

Yapıtın ilk baskısı 2012 yılında gerçekleştirilir. Çalışmada İz Yayıncılık 2017 2. baskısı kullanılır. “*Kılıç, Geçişler, Battaniye, Sesler, Mama, Nil, Bıçak, Güneş, Bir Öykü Tahlili, Önce Vatan, Hançer, Koku, Babamın Kokusu, Uzak, Modern Hayatın Hikâyecisi, Küçük Şeyler Düeti, Bir Tip*” adlı 17 öyküden oluşur.

“*Sesler*”, “*Hançer*”, “*Kılıç*”, “*Geçişler*”, “*Battaniye*” isimli hikâyelerin savaşı ve göçmenlerin yaşadıklarını anlatır. *Sesler* adlı öyküde yetim kalan Filistinli Zeynep’i; *Hançer*’de savaşı, anne ve çocuğun aciziyetini; *Geçişler*’ de İtalyan ve Türk’ün Irak işgalindeki bakış açısını;

Battaniye öyküsünde Suriye savaşının çocuk üzerindeki etkisi dile getirilir. Eserin geneline gözlemci bakış açısı hâkimdir: “Bir dağa baktı, bir şehre; bir geceye bir gündüze” (Şakar, 2017: 9).

Eserin isim içerik ilişkisi; *Mürekkep* kelimesi, yazı yazmada kullanılan malzeme olarak bildiğimiz, kelimelerin ve hikâyelerin yani düşüncelerin, duyguların bir araya getirildiği simgedir. Aynı zamanda *mürekkep*, insanın hayatının izlerini bırakan, onu kalıcı kılan araç şeklinde düşünülür. *Mürekkep* adıyla sadece yazı dünyasına değil aynı zamanda kişinin ve deneyimlerinin belirtilerinin sürdürülebilirliğine, kalıcılığına dikkat çeker. *Mürekkep* geçmişin yazılı işaretini, belgesini taşır. *Mürekkep*, bir insanın hayatındaki hatıraları, kimliğini, ait olduğu yeri bir şekilde taşıma çabasıdır. Bu bağlamda göç eden kişinin yaşadığı topraklardan, kültürden ve dilinden uzaklaşması ancak mürekkep gibi iz bırakması, onun her zaman geçmişiyle bağ kurmasına, geçmişinden silinmemesine işaret eder. Göç edenler bir anlamda mürekkep gibi sürekli akıp gitse de geçmişlerinin izlerini her zaman taşırlar. Hikâye de göç sadece coğrafi değişim değil aynı zamanda kimlik, hafıza ve kültürel bağların değişimini ele alır.

• Portakal Bahçeleri (Cemal Şakar)

Yapıtın ilk baskısı 2014 yılında yapılır. Eserin İz yayıncılık 2019 2. Baskısı kullanılır. “*Zarurat-ı Hamse, Renkler, Vüsat, Parataksis, Portakal Bahçeleri, Cennet Kokusu, Cennet Güzeli, Maide, Yarım, Bahar, Otuz Saniye, Avm, Kendisi Bir Upuzun, Defter, Sokaktan Aşağı, Fısıltı, Kol Düğmeleri, Esfel-i Safilîn*” adlı 18 öykü bulunur.

Kitabın ilk hikâyesi *Zarurat-ı Hamse*’de mültecilik anlatılır. Bir topluluğun Ebubekir isimli kişinin önderliğinde yaptıkları zorunlu yolculuk ve meydana gelen olaylar vurgulanır. *Vüsat* isimli öyküde çadır ve konteyner kentlerde yaşayan mültecilerin acıları dile getirilir. Hikâye kitabı ile aynı adı taşıyan *Portakal Bahçeleri* isimli eserde Filistinli Halil’in başından geçenlerden bahsedilir.

Göçmenlerin anlatıldığı diğer hikâye ise *Renkler*’dir. On bir rengin her biri metinde sığınmacıların durumlarını gösterir. *Parataksis* öyküsü mültecilerin hayatlarını nakleden bir diğer öyküdür. Çadır kentlerde yaşayanlar ve orada olmak isteyenlerin, sınırın iki tarafında bulunanların başından geçenlere dair meydana gelenler irdelenir. *Bahar* isimli metinde aile aracılığı ile mültecilerin dramları ifade edilir. Yakınları öldürülen başkışı üzerinden sığınmacıların hayat hikâyelerine değinilir.

Eserde genel olarak gözlemci bakış açısı kullanılır: “Gelen yoktu. Yürekləri soğudu. Bu kez dağlara doğru gidilecekti. Kaç gündür yoldaydılar? Kaç gündür bir dereyi tersine tersine izliyorlardı? Ne bir köy, ne bir kulübe, ne bir insan, ne de bir hayvana rast gelmişlerdi.” (Şakar, 2019: 9).

Eserin isim- içerik ilişkisi; *Portakal Bahçeleri*, göç eden bireylerin ait oldukları yerle ilgili bağlarını temsil eder. Portakal bahçesinin her ağacı bir kişinin anılarını, geçmişini, kimliğini ve ait bulunduğu coğrafyayı simgeler. Göç eden insanlar bu bahçeyi “kaybolan cennet” şeklinde hatırlarlar. Fakat bahçenin aynı zamanda her yıl yeniden meyve vermesi, bireylerin geçmişiyle her zaman bağ kurabileceğini de gösterir. Portakal bahçesi, geçmişin, kayıpların ancak yeniden buluşmanın sembolüdür. Portakal bahçesinin kaybolmuş, terkedilmiş veya bozulmuş hali göçün kişiye getirdiği hüznün ve kaybolan düzenin sembolü olarak öne çıkar. Bu geçmişe duyulan özlemi, bir yerin, zamanın ve hayatın kaybını temsil eder. Portakal bahçeleri, göçle birlikte kaybolan yaşam tarzını, gelenekleri ve toplumsal bağları hatırlatır.

- **Kara (Cemal Şakar)**

Yapıtın ilk baskısı 2016 yılında yapılır. İz Yayıncılık 2017 baskısı kullanılır. “*Masamda Ruhumla, Cesetler Hemen Her Yerde, Ömer Hayyam Canisi, Yumak, “Adı Leyla Olsun, The Mahrem Palace, Mustafaaammm, Bir Avuç Dünya, Sonsuzluk ve Bir Gün, Arzın Titrediği An, Kül, Kumsalda Denizden, Küf, Bakış, Unutuş, Bir Öyküye Giremeyen Parçalar, Göl”* adlarını taşıyan 17 öykü yer alır. *Çalışmada Kül, Unutuş, Bir Öyküye Giremeyen Parçalar* isimli metinler seçilir.

Kül metninde Zeynep isimli mültecinin İstanbul’a gelişi ve hayatında meydana gelen olaylar silsilesinden bahsedilir. *Unutuş* hikâyesinde Suriye de ortaya savaş ve Müslümanların ayrılıkçı tutumları anlatılır. *Bir Öyküye Giremeyen Parçalar*’da Suriyeli ailenin yok olması, kız çocuğunun başka bir ülkeye gitmeye karar vermesi öyküleştirilir. Çıktığı bu yolculukta yaşadığı acıları da onunla birlikte gelir. Eser geneline İlâhi (Tanrısal) bakış açısı hâkimdir: “dudağının ucunda donup kalmış bir kıvrım, kıvrımın bir parçası gibi hissetti kendini, dudağının ucuna bir kıvrım geldi oturdu, şimdi babasıyla (Şakar, 2017: 117).

Eserin isim- içerik ilişkisi; *Kara*, karanlık, hüznün, kayıp, belirsizlik ve göçle birlikte gelen travmaların simgesi olarak okunur. Aynı zamanda mekânı da ifade eder; örneğin geceyi, kötü anıları, bilinçaltını ve korkuları imler. Göç ve yer değiştirme temasıyla birleşerek, özellikle yerinden edilme, kimlik kaybı ve geçmişin gölgesinde yaşamaktan kaynaklanan duygusal zorluklarla ilgili anlam derinliği sunar.

Kara, sadece bireysel kayıp veya kimlik bunalımı değil aynı zamanda toplumsal eleştiriyi de temsil eder. Göç, özellikle yoksulluk, savaş ve sosyal çalkantı gibi zorlukların sonucu olarak gerçekleştiğinde eşitsizlikler ve haksızlıklar da devreye girer. *Kara* sorunların bir yansıması şeklinde okunur. Göçmenler, genellikle cemiyette dışlanmış, ekonomik ve kültürel zorluklarla karşılaşan kişilerdir. Onların yaşadığı karanlık hem bireysel hem de toplumsal varoluş mücadelesini ifade eder.

- **Adı Leyla Olsun (Cemal Şakar)**

Yapıtın ilk baskısı 2016 yılında yapılır. 2019 yılında İz yayıncılık tarafından basılan kitap; “*Ah Kızım, Tabii ki Özenti Değil Elbette Yaşantımız Bu, Burası Böyledir, Patlayan İki Tüfek, Hayatın Kıyısında, Kader Ânu, Kanyon’da, Hayat İşte, Sırtımdaki Ben, Aykız, Şahmeran, Kendime Giden Bir Yol, Kanadında Bir Kuşun, Tohum, Yasa, Mutfakta Bir Öykü, Utanç*” adlı 17 öyküden oluşur.

Kendime Giden Bir Yol hikâyesinde yaşlı adam vasıtasıyla Suriye de yaşanan savaş anlatılır. Bunun sonrasında yaşanan göç ve göçmenlerin hayatlarında meydana gelen değişimlerden bahsedilir. Çalışmada kullanılan hikâyelerde *Kendime Giden Bir Yol* isimli eserde kahraman bakış açısı kullanılır. “Her şey parmaklarımda birikir. Dokunmazsam kaybolurum. Kaybolmamak için zamana ve mekâna parmaklarımla tutunurum” (Şakar, 2019: 93).

Sığınmacıları ve savaşı anlatan bir başka hikâye ise *Kanadında Bir Kuşun* adlı metindir. Burada ise başkişinin kadın olması dikkati çeker. Yaşadığı yerde meydana gelen olaylar sonucunda göç etmek zorunda kalan bireyin mülteci olarak gittiği yerdeki yaşananlar öyküleştirilir. *Kanadında Bir Kuşun* hikâyesinde ise gözlemci bakış açısı kullanılır. “Yeni doğan güneş sırtına vuruyor. Mantosunda ki toz toprak iyice belirginleşiyor. Çimento artığı, gri bir toz içinde yürüyor. Önünde gölgesi uzuyor. Gölgesine basa basa yürüyor, kendi açtığı izlerde yürür gibi, kendisine yürüyor” (Şakar, 2019: 99).

Utanç isimli öyküsünde ise göçmenlerin yolculukta yaşadığı acılar anlatılır. Suriyeli Aylan bebeğe dolaylı yoldan gönderme yapılır. Meydana gelen olayların bütün insanlık adına utanç duyulması gereken konu olduğu vurgulanır. Hikâye, yakınlarının yorumları ve değerlendirmeleri üzerinden kurgulanır. Eserde öyküye yapılan değerlendirmelere yer verilir.

Eser isim- içerik ilişkisi; hem kadın kimliğini hem de göç temasıyla ilişkilendirilebilecek içsel arayışı simgeler. Göç, kimlik kaybı, belirsizlik, yeniden kimlik oluşturma gibi süreçleri içerdiğinden, *Leyla* ismi bu arayışın ve değişimin sembolü olarak görülür. Aynı zamanda, *Leyla* adının geleneksel ve kültürel anlamları, göçmenlerin yaşadıkları kültürel ayrışma ve kimlik bunalımlarını derinleştirir.

Kitaptaki karakterlerin göç yolculuğunda, eski kimliklerinden kopmalarının yanı sıra, bu kimlik boşluğunu yeni ad ile yeniden varoluş biçimiyle doldurmayı amaçlamaları, göçün özünde yatan kimlik bunalımına işaret eder. *Leyla* ismi bu yeniden doğuşu, kendini bulma çabasını ve göçle birlikte gelen yeni başlangıçları simgeler.

- **Utanç (Cemal Şakar)**

Çalışmada Ketebe Yayınlarının 2020 ilk baskısı kullanılır. “*Yağmurun Altında, Ağustos Böcekleri, Bu Sabah, Mavi Trakt, Cevşen, Gelecek Bazen Gelmez, Matematik Defteri, Dudağımdaki Tuz, Bana Joker Deyin, Memurun Dirilimi, Son Dakika, Risale-i Perihan, Evâmîr-i Aşere, Şirin’in Gözleri*” adlı 14 öyküden oluşur. Eserde *Yağmurun Altında, Risale-i Perihan* hikâyeleri seçilir.

Yağmurun Altında isimli öyküsünde insan kaçakçılarının ön planda olduğu, göç etmek zorunda kalan kişilerin nehirde yaşadıkları boğulma olayı, değişmeceli bir anlatımla okuyucuya taşınır. *Yağmurun Altında* eserinde kahraman bakış açısı kullanılır: “İblisin evine yaklaşıncı burnumuza yahni kokusu geldi. Recep Efe’nin yüzü düştü. Geç kaldık, dedi. Ama gerekirse tencereyle birlikte alırız. Hemen kapıya dayandık. İblis, odun kırıyordu. Ter içindeydi. Her yanından buharlar yükseliyordu. Biz içeriye dalınca tavuklar kaçıştı (Şakar, 2020: 15).

Risale-i Perihan’da ise göç etmek zorunda kalan insanların göç etmeye neden mecbur kaldıklarının panoraması çizilir. Gözlemci bakış açısı kullanılır: “Hıdrellezde türbeden yükselen ağlama sesleri köyden bile rahatlıkla duyulurdu. Yatsı namazından sonra türbenin kubbesinden mavi bir ışık göğe doğru ağardı. Görmeyen yoktu bu ışığı. Ancak son zamanlarda ışığın ağarmasından hemen sonra bir gümbürtü de gelir olmuştu. Gümbürtü geldiğinde kahvedeki televizyon karıncalanmaya, bazen birkaç dakikalığına görüntü gitmeye başlamıştı (Şakar, 2020: 15).

Eserin isim- içerik ilişkisi; utanç, sadece bireylerin içsel duygusu değildir; bazen toplumlar da dışlanan gruplara karşı bir tür “utanç” duygusu geliştirir. Göçmenler, geldikleri toplumun normlarına uymadıkları zaman, toplumun kendilerine karşı geliştirdiği önyargılara, stereotiplere ve ayrımcılığa maruz kalabilirler. Bu durum, göçmenlerin kendilerini “utanç” içinde hissetmelerine yol açar.

Utanç kitabında, göçmenlerin yalnızca bireysel kimlikleriyle değil, aynı zamanda bulundukları toplumdaki yerleriyle ilgili de bir kaygı yaşadıkları görülür. Halk, göçmenleri bazen “yabancı” ve “öteki” şeklinde görür, bu durum göçmenlerde dışlanmışlık ve utanç duygusuna yol açar. Sosyal dışlanma, göçmenlerin cemiye uyum sağlamadıkları hissini güçlendirir ve onlar için bu yabancı toplumda var olmanın zorluklarını artırır.

- **Seyircisiz (Safiye Gölbaşı)**

Çalışmada Hece Yayınları 2020 yılındaki ilk baskısı kullanılır. Eser içinde 18 hikâye bulunmaktadır: “*Haraplık Sarayı, Tuba ve Kökleri, Seyircisiz, Sırça Tuğlalar, Karlı Şehrin Yadigârı, Nakaratın Şarkısı, Gülahter, Öznel Olasılık, Mutantan Teselli, Kâhinin Söylediği, İp, Sensiz Bir*

Koku, Sırı Dökmek, Üçümüz, Yırtıcılığına Denizinin, Seni Ben Mi Öldürdüm, Nergis Akşamları, Satırlarıma Burada Son Verirken.”

Sensiz Bir Koku isimli hikâye çalışmada kullanılır. Göçe maruz kalan ve eşini kaybeden bir kadının başından geçen olaylar anlatılır. Yeni geldikleri yere ayak uydurmaya çalışan bireyin duygu ve düşünceleri, geçmişe duyulan özlemden bahsedilir. Eserin geneline ilahi bakış açısı hâkimdir. Seçili metinde ise ben anlatıcı vardır: Canım efendim bu memleketin kokusunu bilmem ki nasıl tarif edeyim? Yabancı, renksiz, tatsız, garip. Çocuklar duyuyor mu bu kokuyu bilmiyorum ama ben her nefes alış verişimde duyuyorum (Gölbaşı, 2020: 79).

Eserin isim- içerik ilişkisi; *Sensiz Bir Koku* ismi, yalnızca kayıp hissini yansıtmakla kalmaz aynı zamanda duyusal anıyı, geriye kalan izleyiciyi simgeler. Koku, hatıralarla ve duygularla ilişkilendirilir; koku, geçmişe dair izleri ve insanın varlığını anımsatan öğedir. Burada “sensiz” kelimesi kaybedilen varlık ya da bağlantıyı dolayısıyla eksikliği ifade eder. Koku, kaybolan, ayrılan veya göç eden birinin geriye bıraktığı izdir, hatıra formuna dönüşür.

Bu bağlamda koku bir tür nostalji ve kayıp anlamına gelir. İsimdeki “sensiz” ifadesi, yalnızca fiziken ayrılan birinin yokluğunu değil bir yerin, kültürün veya ait olunan topluluğun kaybını da ima eder. Göçmenler, ayrıldıkları yerin, kişilerin ve kültürlerin kokularını arkada bırakırken geriye sadece “sensiz bir koku” kalır. Göç, sadece fiziksel uzaklaşmayı değil aynı zamanda kimlik ve kültür kaybını da beraberinde getirir. Koku, kaybedilen bu bağları hatırlatan simgeye dönüşür.

• Hatırlı Yara (Mukadder Gemici)

Yapıtın ilk baskısı 2020 yılında yapılar Dergâh yayınları 2022 baskısı kullanılır. Eser içerisinde 11 adet hikâye bulunmaktadır. “*Hatırlı Yara, Hırsız, Su Köpüğü, Terzinin Kızı, Kanmak, Sıradan Bir An, Yeni Komşular, Yepyeni Bir İnsan, Masallardaki Kız, Kalple Bilmek, Esir Şehrin Annesi.*” Kitap içerisinde yer alan *Su Köpüğü* ve *Yeni Komşular* isimli öyküler çalışma için seçilir.

Su Köpüğü: Bir yakını tarafından iş bulunması üzerine Türkiye’ye gelen ailenin başından geçenler anlatılır. Yeni geldikleri yerde maruz kaldıkları durumlar ifade edilir. Öyküde ilahi bakış açısı kullanılır: “Deniz sabahki fırtınanın etkisiyle hırçın, sahil ise ıssız. Issızlığı bozan tek hareket, dalgalar. Sürekli, hiç durmadan, yükselip, alçalıp, adeta hırçınca döverek, çarparak kıyıya vuruyor. Uzaktaki gri bulutlara bakıyor (Gemici, 2022: 19).

Yeni Komşular: Göç ederek başka ülkelere gelen bireyler ve toplumun onlara gösterdiği tepki hikâye vasıtasıyla dile getirilir. Öyküde ilahi bakış açısı kullanılır: “İster istemez, asla bilerek değil, asla, işte her gün, gördü yeni komşularını. Herhangi bir sebeple evden çıktığında, pervaza dizdiği

menekşelerini, küçük saksılardaki yılbaşı çiçeklerini, kaktüslerini sularken, her sabah itinayla yaptığı gibi (Gemici, 2022: 45-46).

Eser isim- içerik ilişkisi; *Hatırlı Yara* ismi, geçmişte yaşanmış, iz bırakmış bir travmanın unutulamayacak şekilde hatırlanmasını simgeler. Yara, sadece fiziksel bir iz değil aynı zamanda duygusal acıyı da temsil eder. “Hatırlı” kelimesi bu yaranın unutulmadığını, zamanla iyileşse bile etkisinin devam ettiğini vurgular. Göç, bireyin hayatında travma yaratır; bu durum kimlik kaybı, aidiyet sorunları ve toplumda kabul edilme mücadelesiyle birlikte gelir. Göçmenler, eski yaşamlarını ve köklerini geride bırakırken, bu duygusal acılarla yüzleşir ve hatırlı yaraya dönüşür.

- **İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka (Fatma Barbarosoğlu)**

Yapıtın ilk baskısı 2019 yılında yapılır. Çalışmada Profil Yayıncılık 2020 baskısı kullanılır. Eser içerisinde 12 adet hikâye bulunur: “*Bazı Kadınlar Neden Susar? Yarım Peçete, Kaderimde Hep Güzeli Aradım, Helalleşme, Saklana Saklana, Sofrayı Tutan Melekler, İki kadın biri aşırı yorgun öteki boşlukta, Şarkıların yüklendiği geçmiş kimine ağır kimine hafif, Münzevi, Suriyeli İzi, Kariyer Günleri, Bizi Habersiz Bırakma.*”

Kitap içerisinde yer alan hikâyelerden *Suriyeli İzi* isimli öykü çalışma için seçilir. Eser Suriye’den göç eden Hatice isimli başkarakterin Türkiye’de yaşadıklarını konu alır. Toplumun Suriyelere yönelik bakış açılarını olumlu ve olumsuz anlamda ortaya koyar. Metin içerisinde kullanılan mekân İstanbul ve semtleri olarak öne çıkmaktadır. Eserde dikkat çeken detaylardan biriside hikâyenin sonunda notlara yer verilmesidir. Yapıtın ortaya çıkış şeklini, gerçek hayatı ne kadar yansıttığının cevabı verilmeye çalışılır. Eserin genelinde İlahi bakış açısı hâkimdir. Kullanılacak olan hikâyede ise kahraman bakış açısı vardır: “Biraz önce kaba bulduğum Saliha’nın bu defa Suriyeli kadına benzetilmesini ısrarla dile getiriyor oluşuna şaşıtm kaldım. Kadına, ruhunun ikizini kaybetmiş de şimdi artık bulmuş, bütünlenmiş bir hal ile baktığını çok sonra anladım (Barbarosoğlu, 2020: 79).

Eserin isim içerik ilişkisi *İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka* başlığı, bireyin içsel dünyasında yaşanan çalkantılar, kimlik arayışları ve dış dünya ile çatışmalarını yansıtır. *Saz* kelimesi, Türk kültüründe ve halk müziğinde duygusal ifade biçimi olarak bilinir. Saz, hem bir enstrüman hem de duygusal bağ kurma aracıdır. Kişinin içindeki sazlar, onun geçmişini, kökenlerini, yaşadığı deneyimlerini ve kültürünü anlatır. “Başka söz başka” ifadesi bu içsel melodilerin dışa vurumunun anlam dünyalarının zamanla değişebileceğini gösterir.

Kitabın ismi, bir göçmenin içsel dünyasında çalan sazın, kendi geçmişine ve köklerine dair anlattığı eski şarkılardan yeni yerinde karşılaştığı farklı sözlere ve kimliklere nasıl dönüştüğünü

simgeler. Göç, bireyleri hem içsel hem de toplumsal anlamda yeni kimlik arayışına zorlar ve bu süreç, “başka söz”lere, kültürlere, dillerine ve yaşam biçimlerine dönüşümü getirir.

- **Fotoğrafta Ayrı Duran (Cihan Aktaş)**

Çalışmada İz Yayıncılık 2017 yılındaki ilk baskısı kullanıldı. Kitap içerisinde 14 adet hikâye bulunur: “*Çekik Gözler*, *Yanağında Prenses Kıvrımı*, *Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum*, *Uzakta Bir Şehrin Gecesi*, *Başka Bir İhtimalin Eşiği*, *Robotlaşmak Burada Bir Başka Türü, Neolitik Neşe*, *Aklımda Kalan Başlıklar*, *Evin Kızı Gibi*, *Bir Taşın Yüreği Diğerinin Kaşı Gözü*, *Market Avcısı*, *Halep Bebek*, *Hibe'nin Hamağı*, *Sürekli Ara Kaynağı*.”

Çekik Gözler: Tıp okuyan genç kızın metroya binenleri görünce aralarında çekik gözlü olanlara dikkati çekmesi anlatılır. *Yanağında Prenses Kıvrımı*: Açık öğretim okuyan bir kadının internette gördüğü fotoğraftan sonra çocuğuyla birlikte yağmur altında yürüyen kadını hatırlaması, nereye gidebileceklerini düşünmesi, evine çağırırsa neler olabileceğini hayal etmesi öyküleştirilir.

Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum: Başkışı bombardıman altında bulunan Halep’e üç yıl önce gider. Çocuk yurdunda dikkatini bir kız çocuğu çeker. Diğerlerinden uzakta, ayrı ve yalnız başına durmaktadır. Nişanlısını da bu kızdan bahseder. Onu Türkiye’ye getirmek ister. Aradan uzun zaman geçer. Kızı getiremediği gibi aklından da bir türlü çıkaramaması hikâyeleştirilir.

Uzaktan Bir Şehrin Gecesi: Halepli Hamza Avrupalı bir aile tarafından sahiplenilir. Hamza kendi benliğinden ve kimliğinden uzaklaştırılarak başka bir insan, kültürüne yabancı kişilik haline getirilmek istenir. Fotoğrafta bir kız görür. Bu kişinin ailesinden geriye kalan kardeşi olabileceğini düşünür. Bu umutla Alman ailenin yanından kaçarak onu aramaya gitmesi öyküleştirilir.

Başka Bir İhtimalin Eşiği: İş yerinde çalışan Suriyeli genç bir kız kendisine umut veren evli adamla birlikte olmak ister. Ona inanması sonucu yaşadığı pişmanlık anlatılır. *Robotlaşmak Burada Başka Türü*: Antep, Hatay ve Suriye de bulunan mülteci kamplarını ziyarete giden kadın belgeselcilerin tanık oldukları hikâyeleştirilir. İnsanların robotlaştığı dünyada bu durumdan kurtulmanın yollarını söyler.

Neolitik Neşe: Bir aileye mensup kadınlar parkta buluşurlar. Sonrasında parka gelen ve etrafta bulunan mülteciler üzerinden kendi kendilerine muhasebe yaparak değerlendirmelerde bulunurlar. *Aklımda Kalan Boşluklar*: Rutin hayatına devam eden belgeselci kadının zihninde mültecileri düşünerek onlar için neler yapabileceğini düşünmesi ve bu arzusunu gerçekleştirmek amacıyla planlar yapması anlatılır.

Evin Kızı Gibi: Başta mülteciler olmak üzere ihtiyaç sahibi insanlarla ilgilenen kadınlar, Suriyeli aileyle Türkiye'ye gelen ve ailesinden haber alınamayan Suriyeli küçük kıza sahip çıkmak isteği ifade edilir. *Bir Taşın Yüreği, Diğerinin Kaşı Gözü:* Bir bağ evine yerleştirilen Suriyeli aileyle ilgilenilmesi, nişanlısının çevresine olan bu hassasiyetini ise anlamaması hikâyeleştirilir.

Market Avcısı: Yaşlı karı kocanın kullanılmayan eşyaları ihtiyaç sahipleri için ayarlaması, yenmeyen yiyecekleri aç olan insanlar adına ayarlamaları öyküleştirebilir. *Halep Bebek:* İki belgeselci kadının çadır kentte yaşayan Suriyelilerin hayatlarına, onların hikâyelerine tanıklık etmeleri anlatılır. Suriyeli anneler ve bebeklerinin durumları, doğum yapacak kadının çocuğunu buralarda nasıl büyüteceğine dair kafasında beliren sorulara metin içinde yer verilir.

Hibe'nin Hamağı: Hikâye anlatıcısının mülteci ailelere yardım etmesini anlatan olaylar zincirinden bahsedilir. *Sürekli Ara Kaynağı:* Anadolu da görev yapan genç doktor kadının, okula gitmeyi kabul etmeyen mülteci çocuğu ve onun ailesinin hikâyesi öyküleştirebilir.

İsim – içerik ilişkisi; “*Fotoğrafta Ayrı Duran*” bedenil ayrılığı ya da mesafeyi ima eden kavram olarak ön plana çıkar. Fotoğrafın içinde bir arada duran ama aslında birbirinden farklı konumda bulunan figürler göçmenlerin içsel ayrılığını ve kimlik karmaşasını anlatır. İnsanlar hem maddi hem de duygusal anlamda 'göç' ettikleri mekânlarda ayrı ama yine de ortak geçmişi ve duygusal deneyimi taşırlar. Yani hem dışsal (fiziksel mesafe) hem de içsel ayrı duruş (kimlik ve aidiyet sorunları) metnin derinliğine dahil edilir.

- **Ayak İzlerinde Uğultu (Cihan Aktaş)**

Yapıt ilk olarak 2013 yılında yayımlanır. Çalışmada İz yayıncılık 2016 baskısı kullanılır. Eser içerisinde 12 adet hikâye bulunmaktadır: “*Borçlu Bırakan Şehir, Telmih, Lara- Larissa, Konteyner İçindeki Kırk Dördüncü Kişi, Lidaru ya da İpli Kadın, Kirli Paslı Köşeler, Japon Resmi, Dünyanın Öteki Ucu, Uzakta Bir Ev, Çürük Ayva Kokusu, Altın Dışlerim, Kulenin Başındaki Kız Kardeş.*”

Konteyner İçindeki Kırk Dördüncü Kişi hikâyesi hariç olmak üzere başkışiler kadınlardan meydana gelir. Cihan Aktaş bu kitabında toplumsal meseleleri kadınların gözünden anlatır. Göç etmek mecburiyetinde kalan, bu sürecin zorluklarının farkına varan ve çoğunu göğüsleyen kadınların başından geçenler öyküleştirebilir. Gurbette yaşamanın verdiği çaresizlik, yurtsuzluk, mültecilik, parçalanmış aileler, kendilerine yer bulabilmek için oradan oraya koşturanların öykülerinden bahsedilir. Eserlerin isimleri dahi göçmenlikten, evsizlikten, uzaklıktan göndermeler yapar. Karakterler ruhsal anlamda çökmüş, yorulmuş, üzgün, bıkmış, belirsizliğin hâkim olduğu duyguları

taşılar. Mekân olarak Amerika, Brooklyn, New York, Amsterdam, kamp, çadır, Malezya, Kanada, Türkiye, İstanbul ön plana çıkar.¹³

Eserin isim- içerik ilişkisi; *Ayak İzlerinde Uğultu* fiziksel yolculuğun ve bu yolculuktan geriye kalan izlerin, hem dışsal hem de içsel anlamda yankı oluşturduğunu ifade eder. Ayak izleri kişinin geçtiği yolları, bıraktığı belirtileri simgelerken, “uğultu” da geçmişin, acıların ve göçle birlikte yaşanan kimlik kayıplarının ardında bıraktığı gürültüye işaret eder. Terim göç süreciyle birlikte bir yerden başka yere, bir kültürden başka kültüre geçen insanların içsel dünyalarında yaşadıkları ses ve karmaşayı anlatmak için kullanılır. Bireyler bunlar arasında nasıl var olduklarını, kimliklerini ve toplumlarını nasıl yeniden şekillendirdiklerini sorgular.

Seçili eserlerde genel olarak göç konusu etrafında yabancılaşıma, iletişimsizlik, ötekileş(tiril)me, kimliksizleş(tiril)me, çaresizlik, kaçış, parçalanmış aileler, umut- umutsuzluk, korku, travma, dışlanmışlık, mekânsızlık vb. temaları ön plana çıkar. Göçmenler ve yerel halk arasındaki çatışma, geline yer ile yeni ulaşılan alanların bağdaştırılamaması ve toprak değişikliği yapanlara hangi ismin kullanılacağına belirsizliği metinlerde kendine yer bulur.

2.4. Göçün Çekici ve İtici Yönleri

2.4.1. Göç- Savaş İlişkisi

Savaş toplumları ekonomik, siyasi, kültürel, coğrafi vb. anlamda etkileyen geniş bir kavramdır. Erkek-kadın, yaşlı-genç, çocuk- yetişkin gibi her insanı derinden etkileyen unsurlardan biridir. Olgu sözlükte; “devletlerin, aralarındaki ekonomik ve siyasal anlaşmazlıklar vb. nedeniyle, siyasal ilişkilerini keserek, birbirlerine karşı ordularıyla giriştikleri silahlı eylem. Bir ülkede, siyasal toplulukların ya da toplumsal sınıfların, yönetimi ele geçirmek için giriştikleri silahlı eylem, iç savaş” (TDK, 2008: 151). şeklinde tanımlanır. Muharebe birçok sonucun doğmasına sebebiyet verir. Bunlardan bir tanesi de göç olgusudur. Bu durumun meydana getirdiği göç insanları yaşadıkları yerlerden ve sevdiklerinden uzaklaştıran forma dönüşür.

Geçmişten günümüze dünyada birçok savaş meydana gelir. Bunların neticesinde de insanlar bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalır. Yaşadıkları mekânlardan uzaklaşarak kendilerine yeni ev arayışına giren bireyler farklı ülkelerin yolunu tutarlar. Türkiye de ortaya çıkan göç dalgalarından bulunduğu konum itibarıyla etkilenir. Türkiye ya bir geçiş noktası ya da kalınacak devlet formunda

¹³ Bazı kitaplarda bir hikaye incelemeye tabi tutulurken bazılarında ise tüm öyküler değerlendirmeye alındı. Bundan dolayı eser tanıtımlarında yer alan metinlerin bir bölümünde kitaptaki öyküler genel (Cihan Aktaş, *Ayak İzlerinde Uğultu*), diğerlerinde ise tek hikaye değerlendirmeye alındı (Fatma Barbarosoğlu, *İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka*).

değerlendirilir. Türkiye'nin karşılaştığı büyük göç dalgalarından birisi de Arap Baharı olarak nitelendirilen olayların Suriye'ye ulaşması sonucunda gerçekleşir.

2010 yılında Tunus'ta Muhammed Bouazizi adlı gencin kendini öldürmesi ile başlayan Arap Baharı diğer ülkeleri de tesiri altına alır. Libya, Bahreyn Mısır, Cezayir, Yemen, Ürdün, Suriye gibi devletler durumdan etkilenir. Devamında yaşanan savaş ortamı insanları bulundukları yerleri terk ederek daha güvenli alanlara ulaşma telaşına iter. Meydana gelen kaçış göçleri tetikler. Özellikle Suriye'nin olayların tesirinde kalması göçün yönünü Türkiye'ye çevirir. Türkiye'nin tercih edilmesindeki etkenlerden birisi Suriye sınıra yakınlığından kaynaklanır, Diğer etmenler arasında kültürel yakınlık, aynı dine mensup olma, geçmişte yaşanan birliktelikler Türkiye'nin sığınacak liman görülmesine sebebiyet verir.

Toplumları derinden sarsan olaylar edebi eserlerde kendine yer bulur. Suriye'nin komşusu konumunda bulunan Türkiye yaşanan göçün etkisi altına girer. Savaşın yıkıcı etkisi ve Suriye'den insanların kaçarak Türkiye'ye gelmesi Türk hikâyesinde işlenir. Cihan Aktaş'ın *Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum* adlı öyküsünde şu şekilde dile getirilir:

Halep yakınlarında bir kasabada füzeyle vurulan bir cami olmalıydı bu hissiyatımın sebebi, yanından geçerken durmadan edememiştik. Yıkılmış bir minarenin parçalarının etrafında kederli bir halka oluşturmuştu insanlar. Rehberimiz Mustafa aktardı: Caminin bir kısmı da yıkılmıştı. Öylesine belirsizdi ki her şey, güzelim minarenin parçalarını nerede muhafaza edeceklerine karar veremiyorlardı. Yüzlerce yılın ezan seslerinin sindiği işli parçalardan birini elimde olsa yanımda götürürdüm, her şey öylesine dağılmaya bırakılmış gibi görünüyordu. Her yer her an füze saldırısına maruz kalabilirdi, rejim güçleri aynı gün kimyasal silah kullanmıştı, yaralılarla dolup taşıyormuş seyyar hastane. Ne yazık ki zamanımız dardı, huzursuzca ayrıldık o kasabadan (Aktaş, 2017: 25).

Savaş geçmişi, şimdiyi ve geleceği yok edebilme potansiyeline sahip bir olgudur. Halep' te yıllardır kullanılan ve orada bulunanların her birinin mazisinin olduğu cami yıkılır. Oradaki bireyler her an bir füze gelme, bomba patlama olasılığıyla karşılaşılır. Hastaneler bile yetersizdir. Gelişen olaylar bireyleri kaçınılmaz sona yaklaştırır. Everet Lee, İtme-Çekme kuramında göç olgusunun meydana gelmesinde itici ve çekici faktörleri ifade eder. Bu unsurlar bireylerin yaşadığı yerdeki durumlarını gözden geçirerek kalma veya gitme noktasında bir karara varmalarına olanak tanır. Bulundukları bölgede hayatlarını devam ettirme noktasındaki sıkıntılar, bireyleri farklı alternatiflere yönlendirir. İtici faktörler arasında ön plandaki kavramlardan birisi de savaştır. Her an bir bombanın patlama ihtimali, silahlardan çıkan kurşunun isabet etme ihtimali veya savaş nedeniyle yiyecek ve içeceklere ulaşmada meydana gelecek zorluklar insanları göç etmeye iten itici sebeplerdendir.

Meydana gelen olaylar sonunda evlerini, sevdiklerini, işlerini, yaşadığı yerleri ve daha nice değerlerini terk etmek zorunda kalan bireyler geride kimsesiz, ruhsuz beton yığınları bırakır. Çünkü insanın olmadığı, nefes almadığı mekânlarda moloz yığınları oluşur. İnşa edilen şehirler birer hayalet kent olur. Özellikle savaşın getirdiği yok etme işlemi, canlı ve cansız hayat olgusuna dair ne varsa

alır götürür. Cihan Aktaş'ın *Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum* adlı eserinin başka bir bölümünde bu durum şöyle ifade edilir:

Halep'in girişindeki mahallelere ise beklemediğimiz bir sessizlik, adeta bir ölüm sessizliği hâkimdi. Yadırgadığımız kasvetli havayı konuşmayı geciktirecek göstergeler arıyor, savaşın yıkımlarını yaşayan bir şehri değil de tarihî Halep'i ziyaret ettiğimiz hissi içinde inceliyorduk tek tük insan görünen caddeleri. Aymazlık gibi gelmiştir yanımdakilere, birden, niye böyle sakin bu şehir, tatil mi var, gibi sorular çıktı ağızımdan, biraz da koyulaşan sessizliği kırmak için. Yanımdakiler duymazdan geldiler sorularımı, ama onlar da belli ki benim kadar etkisi altındaydı tuhaflaşan iklimin. İşte o zaman farkına vardım yıkıntıların ve bu yıkıntıların arasında bir görünüp bir kaybolan çocukların, kapalı kepenklerin, terk edilmiş arabaların, başıboş köpeklerin. Birkaç adrese yardım paketleri bıraktıktan sonra nispeten sakin bir bölgeye ulaştık. Asıl hedefimiz çocuk yurduydum. Savaşa ve katliamlara başka türlü bir direnişin merkezleriydi çocuk yurtları, geleceğin muhayyilesi biçimleniyordu oralarda. Çocuklar yasa teslim olmuyorlardı, bunu fark etmek morali-mi düzeltmişti (Aktaş, 2017: 26).

Ortadoğu'da bulunan insanlığın ilk yerleşim yerlerinden Halep (Tutar, 2010: 80), ilk olarak Hititler'in hâkimiyeti altına girer. Daha sonra Mitanniler, Asurlar, Babil, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Eyyubi, Memlûklü, Osmanlı, tarafından yönetilir. Halep tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapar. Bünyesinde farklı kültürleri barındırır:

Halep, değişik kültürlerle sahip insan topluluklarının bir bütünlük içerisinde uzun dönemler boyunca maddi ve manevi değerleriyle beraber yaşadığı bir kültür şehri olmuştur. (..) maddi ve manevi kültürün üreticisi olan insanı, dini ve etnik fark gözetmeksizin, bütün kültürel değerleri ile birlikte koruyarak idarelerinin son gününe kadar taşıyan, Türk hâkimiyet anlayışındaki derin idare kültürünün en önemli etken olduğu da bilinmelidir. Çünkü bir bölgede bir kültürün var olabilmesi için onu yapacak insana, insanca muamele eden ve ortaya çıkarılan kültürel unsurların korunmasını sağlayan güç, üstün vasıflara sahip idareciler ile olur (Tutar, 2010: 89).

Halep, Osmanlı zamanında ticaret kervanlarının uğrak alanlarından birisi olur. Hareketli, kalabalık, eğlenceli, kültürel vb. birçok konuda ön planda bulunan şehir cazibe merkezi konumuna dönüşür. Önceleri göç alan Halep savaş sonrası sokakların ıssızlaştığı, dükkânların kepenk kapattığı ve ölümün kol gezdiği kent haline gelir. Burası artık yaşanacak mekân olmaktan çıkar ve kaçılacak yer konumuna evrilir. Muharebe var olan her şeyi sel gibi sürükleyerek yok eder. Halep yıllarca kendi bünyesinde biriktirdiği birikimini savaş nedeniyle kaybeder. Ortaya çıkan bunca olumsuzluk bireyleri de bulundukları bölgeden göçe/ kaçışa iter. Cihan Aktaş'ın *Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum* adlı eserde savaşın yıkıcı etkisi de bu bağlamda şöyle ifade edilir:

Binlerce çocuk kayboldu o yolculuğumdan bu yana. Bir şehrin tarihi sağlamlığına güvenmemek gerektiğini düşünemedim. Yüz metre ötemizde çatışmalar oluyordu. Cesetler görüyorduk. Cesetleri rejim güçlerinden almak için geçici ateşkes yapalım diyoruz, kabul etmiyorlar, diye anlatmıştı konuştuğumuz muhalifler. Çocuklar savaşın ve ölümün içindeydi; başlangıçta hepimize ağır geliyordu bunun sebep olduğu çelişkilerle uzlaşmak. Savaş şehrin merkezinde giderek şiddetini arttırıyordu, ancak çevre mahallelerde hayat her zamanki akışını muhafaza etti. Kutu kutu ilaç, çikolata ve oyuncakla gitmiştik. Mustafa'nın bizi götürdüğü çocuk yuvasının bahçesinde eğlenceli bir program kapsamında dağıtıyorduk. Çoğu savaşın Halep'e sürüklediği kimsesiz çocuklardı. Albenili paketleri olan resimli kitapların yanı sıra nişanım Güzeyde'nin çalıştığı yuvadaki çocukların çizdiği resimlerle yazdığı mektuplar da vardı hediyeler arasında. Tercüman arkadaşımızdan öğrendiğim Arapça kelimelerle, ailesinden kopmuş, kim bilir belki bir daha asla

ebeveynlerini göremeyecek bu çocukların oyunlarına katılmaya çalışıyordum. İçimden bir umut yükselmişti: İşte, iki adım ötede savaş sürerken burada ailelerinden koparılmış çocuklara Türkiyeli akranlarının yazdığı mektupları okuyorduk biz. Her mektup sahibi bir kardeş talep ediyordu. Eşleştirmeler yapacaktık. Gelip görecektik, yine gelecektik, elbet. Topun peşinde koşmaya başlamıştık çocuklarla ve her şeyin olağan olduğunu hissettiren dakikalar uzayıp gitsin istiyordum (Aktaş, 2017: 26).

Göç, insanların ait oldukları topraklardan uzaklaşmaları anlamına gelir. Yalnızca fiziki kayıp değil aynı zamanda kültürel ve kimliksel kayıp olarak da görülür. Paragraftaki yıkılmış cami ve minare, bölgedeki kültürel mirasın yok edilmesine, bir halkın geçmişine ve kimliğine yönelik büyük tehdit durumunu simgeler. Göç etmek zorunda kalan çocuklar, bu tür yerinden edilme süreçlerinde kimliklerini bulma konusunda zorluk yaşarlar.

Göç çoğu zaman şiddet, savaş ya da felaket travmatik olaylarla ilişkilidir. Buradaki “füze saldırısı” ve “kimyasal silah kullanımı” gibi ifadeler sarsıntının izlerini taşır. Göç eden çocuklar, bu tür şoklarla yüzleşmek zorunda kalırlar. İnsanların aidiyet duygularını yeniden inşa etme süreçleri çocuklar için çok daha karmaşık ve stresli olur. Çocuklar, yaşadıkları travmalar nedeniyle zor bir dönemden geçerler. Bu durum onların hem gelecekteki psikolojik gelişimlerini hem de toplumsal uyumlarını etkiler.

Paragraftaki “her şey öylesine dağılmaya bırakılmış gibi görünüyordu” ifadesi, belirsizlik ve geçicilik hissi yaratır. Göçmen çocuklar, sürekli bir yer değiştirme, güvensizlik ve belirsizlik içinde yaşadıkları için, “ev” kavramını farklı şekilde algılanır. Hangi yerin mekân olduğu sorusu, çocuklar için anlamsızlık ve kayıp duygusu yaratır. Bu da onların psikolojik durumlarını zorlaştırır, aidiyet duygusunu pekiştiren unsurların eksikliği çocukların yaşadığı belgisizliği artırır.

Yaşanan bunca olumsuzluk içinde varlığını devam ettiren ve adına umut denilen duygunun şekillenmesini sağlayan çocuklardır. Onlar yaşanan onca şeyden habersiz hayatlarını devam ettirirler. Aslında bireylerin göç etme noktasında gitme ve kalma arasındaki kararlarını etkileyen etmenlerden birisi de bunların varlığıdır. Göç çocuklu aileler için hem itici hem de çekici faktör olarak kendisini gösterir. UNICEF verilerine göre 2005 ve 2015 yılları arasında dünya geneli göç eden çocuk sayısı iki katından bile daha fazla bir oranda artarak 4 milyondan 9 milyona çıkmıştır (Karanfiloğlu, 2019: 106). Savaşın mağdurları büyük ölçüde çocuklardır:

Psikolojik Sorunlar: ...sayılan yaşantıların ruh sağlığına olumsuz etkisi aşikardır. Ayrıca savaş en tipik travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) etkenidir. Çocuk yaşta maruz kalınan savaş ile depresyon, geleceğe dair ümitsizlik, patolojik yas, bağlanma bozuklukları, ahlaki ve değer sisteminde kayıplar ve yaşam boyu sürecek psikopatolojiler daha sık bildirilmiştir. Çocuklar hiçbir şekilde dahil olmasa bile, savaş yaşayan ebeveyne sahip olmak bile çocuklarda duygusal ve davranışsal sorunları artırmaktadır. Özellikle TSSB yaşayan veteranların erkek çocuklarında daha fazla yıkıcı davranış bozuklukları bildirilmiştir (Karakoç, 2022: 4).

Ebeveynlerinden ayrı kalan ve onların ilgisinden uzaklaşan çocuk asıl ihtiyacı olan sevgiden mahrum büyür. Anne ve babasını kaybeder, tek başına hayatla mücadele etmek zorundadır. Yaşadığı yerlerden göç eder ve mülteci/sığınmacı olur. Bu zorlu süreci tek başına göğüslerler. Suriye’de meydana gelen olaylardan da milyonlarca kişi etkilenir:

Suriye, 15 Mart 2011’den beri savaş durumundadır. Ülke genelinde 20.000 ile 31.000 arasında tam belli olmayan ölü sayısı vardır. UNICEF, Suriye ile ilgili “kayıp nesil” raporunda, Suriye’de yaşayan 4 milyon insanın savaştan etkilendiğini, bunların 2 milyonun komşu ülkelere göç etmek zorunda kaldığını belirtmiştir (Tokuç, 2014: 6).

Suriye savaşının birey üzerindeki psikolojik etkisi de göz ardı edilemez. İnsan karşılaştığı bu kargaşa ortamının verdiği acı ve üzüntüyü üzerinden atamaz. Yaşananlar neticesinde çıkmaza giren birey üzerine sinen ölüm duygusunun eşiğinde var/yok oluş mücadelesine atılır. Bireyi bu duygu durumuna iten sebep mekânda meydan gelen değişiklik olur. “Canlılar içinde özel bir yeri olan insan ve insana dair olanı değerli ve anlamlı kılan, bunların bulundukları mekânla kurduğu bağıdır. Göç ise, insan ile mekân arasındaki bağı zedeleyen önemli unsurlardan biridir” (Ekici ve Tuncel, 2015: 9). Kişinin bulunduğu mınıtkayı terk etmesi hayata karşı bakış açısını da farklı noktaya getirir:

Malezya’da daha da belirsiz bir bekleyişin içine düştük. Çok zor olur, dediler zaten en başında. Vize almak için ahım şahım sebeplerimiz yoktu. Öncelik tanınanlar, siyasî mültecilerdi. Bazen din değiştirenler çıkıyordu karşımıza. Hristiyan olmuş İranlı bir çiftle tanışmıştım Kuala Lumpur uçağında, ortaokul öğrencisi oğulları da vardı yanlarında, gönülden Hristiyan olduklarını söylüyor, İncil’den ayetler okuyorlardı, ama samimiyetlerine inanamadım bir türlü. Bazıları mülteci olmak istedikleri ülkeye gittikten sonra yeniden eski dinlerine dönüyormuş (Aktaş, 2016: 104).

Mekân; sözlükte ev, yurt, yer anlamlarında kullanılır. İnsan ve mekân arasında hem fiziki hem de psikolojik anlamda bir bağ söz konusudur. Birey dünyaya geldiği andan itibaren öncelikle karnını doyurmak ve sonrasında ise güvenlik ihtiyacını karşılamak ister. Bu anlamda kendisini dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı koruma içgüdüsüne girer. Sığınılacak, kaçılacak ve güvenli limana ulaşacak yurt arar. İnsanın mekânı algılayışı yaşadıkları neticesinde oraya yüklediği anlama göre şekil alır. İçinde bulunduğu ev ruhsal olarak onu dünyada var veya yok etme duygusuna sürükler. Birey bunun sayesinde hayatta kendine ruhi ve fiziki alan açar:

Karakterin dünyadan koparıp kendileştirdiği ve sorunsal duraklamalar yaşadığı üretilmiş imleyen olgusal mekanlar, kişi-mekan ilişkisini tinsel açıdan yansıtan, anıları, düşleri barındıran bir değer halindedir. Bu kategoride ki mekanlar, işlevsel durumları bakımından kapalı-dar ve açık-geniş olmak üzere iki grupta toplanır. Karakterin kendisi, çevresi ve bütün evrenle uyum içinde bulunduğu açık-geniş mekanlar, koruyucu ve geçirgen niteliklidir; güvenin, uyumun ve huzurun simgesidir. Yalıtık ve tek boyutlu olan kapalı-dar mekanlarda darlık ve kapalılık fiziksel değil, karakterin kendini orada sıkıştırılmış hissetmesinden kaynaklanır. Kapalı ve dar mekanlar, labirent temalıdır ve karakterin varoluşsal açılımlarını engeller...Mekan ile insan arasındaki psikolojik bağın öncelendiği öykülerde mekan, kişilerin yaşadığı iç ve dış kaosu yansıtıcı ve psikolojisini açıklamada şifre çözücü nitelikte kurgulanır (Eliuz, 2014: 9).

Mekân ve insan arasında yaşanan ilişki kişinin karşılaştığı ruhsal duruma bağlı olarak değişir. Suriye savaşının getirdiği yıkım bireyleri ait oldukları konumdan koparır, bulundukları bölgede açık-geniş alan kapalı-dar konumuna evrilir. İtme- çekme kuramına göre öncesinde çekici bölge artık itici seviyededir. Cemal Şakar'ın *Kanadında Bir Kuşun* adlı hikâyede meydana gelen olaylar silsilesinde bireyin mekânı algılayışı şöyle anlatılır:

Sabah esintisi başörtüsünün uçlarını kaldırıp ensesinde dolaşüyor. Duyduğu serinlik değil, barut ve çimento kokusu. Rüzgâr sanki kasabada doğuyor ve onu takip ediyor. Kurtulamadığı kokuları taşıyor. Biliyor, bilmek istemese de tanımak istemese de rüzgârda kocasının, oğullarının kokusu... ağır kan, ağır ceset... rüzgâr bir hafiflik, bir esenlik değil, bir yük, kaldıramadığı haberleri, unutmadığı kokuları kendisine taşıyan... kalbinde birikenler!
Dünyanın sonuna kadar yürüyecek.
Madem her şeyin bir sonu vardı, kendine en uygun sonu buluncaya kadar yürüyecek.
Her adımda her şey biraz daha geride kalacak (Şakar, 2019: 99-100).

İnsan yaşadığı sıkıntıları unutmak adına ilk adım olarak bulunduğu alandan ayrılmayı düşünür. Sadece fikirde kalmaz faaliyete de geçilir. Birey mekânı terk eder ve göç yolculuğu başlar. Savaş sadece evleri yıkmaz kişinin hayallerini, geleceğini, düzenini de yok eder. Olumsuzluklardan kurtulmak için ne kadar çırpınılsa da zihne işlenmiş olaylar kolay kolay akıldan çıkmaz. Hikâyede başkişinin rüzgâr ile olan etkileşiminde hissettiği barut ve çimento kokusudur. Rüzgâr geçmişte yaşananları zaman misali bireye hatırlatır. Hem vakit hem de mekânsal anlamda birey içinde yaşadığı hanede sıkışır. Bunun neticesi tekrardan göçü doğurur. İnsan kendi için en uygun sonu bulmak için dünya denilen coğrafyanın sonuna kadar yürümeyi göze alır. Mekân kişiye hayatta kalma ve mutluluk noktasında sığınak olur. Cazibesini yitiren mesken artık gidilecek/sığınılacak değil kaçılacak bir alandır. Metin içerisinde de hayata gözlerini açtığı yuva artık kişi için yakınlarının ölümünü hatırlatan konuma dönüşür:

Kayseri'nin yerlileri kendileri açısından Sahabiye'deki nüfusun kimliğinin değişimini binaların eskimesi ile ilişkilendirmektedir. Ayrıca akraba ve komşularının Sahabiye'den taşınması ya da evlerini kiraya verip başka bir mahalleye gitmesiyle yalnızlaştıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun da Sahabiye'nin kendileri açısından cazibesini yitirmesinde etken olduğunu belirtmişlerdir (Aslan, 2022: 302).

Kayseri'de yaşanan taşınmada göçü tetikleyen etkenlerden birisi de binaların eskimesidir. Mekânda ortaya çıkan dönüşüm kişinin oradaki var oluşunu sorgulamasına sebep olur. Eskiyen sadece binalar değil bunlarla birlikte insanlar da kendini kaybeder. Yalnızlaşan, kimsesizleşen ve bulunduğu alanı sorgulayan birey çekiciliğini kaybetmiş yeri terk etmek zorunda kalır. Burada istek değil bir mecburiyet vardır. Evlerin eskimesi, daha geniş bir sosyal çöküşü belirtir. Eskimiş evler, sosyal sorunların (suç oranlarının artması, yerel yönetimlerin zayıflaması gibi) göstergesi şeklinde görülür. Böyle bir ortamda yaşayan insanlar, güvenlik ve toplumsal huzur arayışıyla göç etmeyi tercih ederler.

Evlerin eskimesi, zamanla yapısal bozulmalar, altyapı sorunları (örneğin su, elektrik, ısınma) veya daha geniş anlamda çevresel koşulların kötüleşmesi gibi problemleri doğurur. Bunlar yaşayanların sağlığını ve yaşam kalitesini olumsuz etkiler. Mekânların yaşanmaz hale gelmesi, insanların daha iyi koşullar arayışına girmelerine sebep olur. Özellikle maddiyatı daha iyi durumdaki bireyler daha modern ve güvenli konutlara taşınmak amacıyla yer değiştirirler. Cihan Aktaş'ın *Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum* adlı hikâyesinde savaş neticesinde mekânda meydana gelen değişimden dolayı bireyin göç etme mecburiyetinde kalması anlatılır:

Mustafa savaşın etkilediği bölgelerde dolaşırken evleri boşaltılmış bir mahalleyi göstermişti bana. Muhtemelen burada bir evde yaşıyorlardı. Yarım duvarlar, üst üste binmiş katlar, boşalmış sapasağlam apartmanlar arasında dolaştık, bir derde derman olabiliyorduk gibi. Camları çerçeveleri inmiş pencereleri kalmış dairelerde alt üst edilmiş dolaplar, ocağın üzerinde unutulup da yanmış tencereler, para veya mücevher arandığı için olsa gerek didik didik edilmiş yataklar yorganlar ve döşemelere yayılmış kan izleri gördüm. Sağlam bir sandalye bulabildiğim bir evde oturup sorguladım kendimi: Ölümler yayılmasın, ölmek ve öldürmek olağan hale gelmesin, gruplar, aşiretler arasına kan davası girmesin, konuşarak anlaşma şansı olsun diye toplantılar yapmış, bildiriler yayımlamıştık. Önü alınmasın diye her türlü planın yapıldığı bir savaştı bu, birlikte ölüyorduk. Ölme ve öldürme, yaşama ve yaşatmaya baskın çıkıyordu. Neyi, nasıl kurtarabilirdik? (Aktaş, 2017: 27).

Mekânlar toplumsal belleğin bir taşıyıcısı, hatırlatıcısı konumuna evrilir. Yaşanan her şey insan zihninin içerisinde resmedilir. O saat itibarıyla hafızalara kazınan her nokta her detay meydana gelen olayları açığa çıkarır. Başka bir alana, dünyaya, âleme bile gidilse dahi o anları anımsatacak nesne ile karşı karşıya kalınır. Bu durum bulunulan yerde itici özelliklerin baş göstermesine sebep olur:

Toplumsal değişimin, insan ruhunu anlama uğraşlarının, kültürel hafızanın göstergesi olması mekânın insan ve toplum açısından ifade ettiği değerlerin bir diğer boyutudur. Edebiyatın mekân tasavvuru da bütün bu olgu ve pratikleri duyguya dönüştürür. Edebiyat insanı belirli bir zamanın parçası olarak anlatmak için yarattığı atmosferi, mekân tasvirleri yahut vurguları ile pekiştirir. Edebiyat mekânı, zaman, nesnellik, öznellik, gerçeklik, gerçeklik şartlarının ve algısının zorlanması, geçmişten yeniden üretme, gelecek tahminini kurgular ve duygular çerçevesinde görünür hale getirme gibi pek çok unsurun altını çizmek için kullanılabilir (Balık, 2016: 121).

Edebi eserlerde mekân sadece bireylerin yaşadığı, nefes aldığı, gezdiği- gördüğü, oturup-kalktığı veya hareket ile sınırlandırılan bir alan olmanın ötesine geçer. O artık hafızanın vücut bulmuş haline dönüşür. Geçmişte ne yaşanmışsa mekânlar üzerine sirayet eder. İnsanlar yerlerin anısını gittikleri her coğrafyada hatırlar. Buna cami, ev, bina, mahalle, bakkal, kaldırım, han, hamam vb. meskenler sayılır. Esas nokta bunların kişilerde uyandırmış olduğu hissiyatın verdiği duygusal durumdur:

“Mimesis” esasına göre; model olarak seçilen dış dünya, aynı tarzda ve aslına en yakın bir biçimde itibarı (fictif) alemde yeniden kurulurken, tecrid esasına bağlı edebi metinlerde; dış dünyaya ait varlık ve objelerin bizzat kendileri değil, onların insan üzerinde uyandırdıkları intiba ve ilhamlar esas alınmaktadır (Korkmaz, 1991: 153).

Mekân sadece toplumun hafızasını değil aynı zamanda tarihin de ruhunu yansıtır. Mesken çok katmanlı bir anlam taşır ve ona hem bireysel hem de sosyal bağlamda derin anlamlar yüklenir. Burası insanların yaşamlarının merkezinde yer alan, onları şekillendiren ve sürekli etkileşimde bulundukları alan olarak bireysel ve toplumsal hafızayı taşır. Mekânlar, kişilerin geçmişteki deneyimlerinin somutlaştığı bölgelerdir. Örneğin, bir ev, sokak, mahalle veya şehir, ferdin ya da cemiyyetin hatıratında anılarla, olaylarla, duygularla ilişkilendirilir. İnsanlar için bu tür haneler sadece fiziksel varlıklar değil aynı zamanda kimliklerini ve toplumsal bağlarını inşa ettikleri yuvaları konumuna dönüştür.

Göç, genellikle mekânların anlamının değişmesiyle ilgilidir. İnsanlar yeni meskenlere göç ettiklerinde, geçmişteki evler ve onların taşıdığı tarihsel, kültürel değerler burada önemli rol oynar. Eski yerleriyle olan bağlarını yitiren bireyler hem kişisel hem de toplumsal hafızada kayıplar yaşarlar. Hane halkı için yeni evlerde eski yuvalarının anılarını ve izlerini taşıyan kültürel inşa süreci başlar.

Tarihin ruhunu taşıyan mekân, bireyler için genellikle kimlik arayışı ve aidiyet duygusunun kaybolmasıyla ilişkilidir. Göçmenler eski evlerinin, sokaklarının veya kasabalarının hafızasını, yaşadıkları yeni yerlerde yok ederler. Ancak bu kayıp geçmişe dönük özlemler ve nostalji ile birlikte tekrardan varlık bulur. Kişiler geçmişin izlerini ve hafızasını taşıırken aynı zamanda toplumsal bellekle ilgili değişimlere ve tarihsel anlatılara da yol açar.

Mekânların dönüşümü, göç sürecinde toplumsal hafızanın yeniden şekillendiği ve tarihin ruhunun tekrardan inşa edildiği bir alan yaratır. Örneğin, göçmenlerin oturduğu bölgelerdeki mahalleler, kültürel etkileşimlerle biçimlenir. Bu hem geçmişin hem de geleceğin izlerini taşıyan yeni yerler oluşturur. Eserin¹⁴ başka bir bölümünde tarihin dokusunun yok edilişi şu cümlelerle hikâyeleştirilir:

Üç yıl geçti aradan. Gidip gördüğüm Halep henüz bayındır bir şehir sayılırdı, yakınlarındaki bir kasabanın tarihi camisi ne füze atılmasını olağan kılan savaşa rağmen. Kim Halep'in mahvına razı olabilir, hangi vicdan göz yumar buna, diye soruyordum yine de konu açıldığında, sürüp gidecek dehşete böylelikle engel olabilirmişim gibi. Nasıl bir insan, ne tür bir ideoloji Memluk, Selçuklu, Eyyubi, Osmanlı izlerinin bombardımanlarla yok olmasını umursamayacak bir nefret duyabilirdi böyle bir şehre? Hangi düşman kıyardı o güzelim kayşani taşıyla yapılmış evlere, kaleye, camilere, medreselere, köprülere, çeşmelere, hanlara hamamlara, çarşılar... Hazmedilmiş zenginliği veya insanların efendi halleri bir yana, dillerde dolaşan türkülerin tarifleri bile muaf kılarındı vandalların saldırılarından Halep'i, öyle söylüyordum toplantı mahfillerinde. Safmışım. Aslında iyimser olmaya zorlamışım kendimi, kızımı ve bütün çocukları güvende bileyim diye (Aktaş, 2017: 30).

¹⁴ Cihan Aktaş, Fotoğrafta Ayrı Duran, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, 30.

Halep bulunduğu konum itibarıyla birçok devlete, medeniyete, kültüre ev sahipliği yapmış yerdir (Tutar, 2010: 80). Her gelen millet burada kendine özgü mimari, sanatsal eser bırakır. Bu uzun bir sürecin ürünüdür. Yapılan her şey savaş nedeniyle atılan bombayla imha olur. Yılların birikimi, taşıyıcısı, kültürel hafızanın somut verileri yok edilir. Yukarıdaki metinde belleğin nasıl yok edildiği, bunlara nasıl kıyıldığı hem sorgulanır hem de anlatılır.

Paragrafta, Halep'in tarihi yapıları, camiler, medreseler, köprüler, çeşmeler ve çarşılar gibi sembollerle betimlenir. Bu eserler sadece şehri değil, aynı zamanda geçmiş, uygarlık mirasını ve kimliği simgeler. Savaş, değerleri tahrip eder ve eskinin izlerini siler. Bu tür yapılar, halkın kolektif belleğini taşıyan somut örneklerdir ve onların yok olması, toplumun kimlik krizine girmesine yol açar. “bombardımanlarla yok olmasını” dile getirilirken, kültürel mirasa duyulan saygının yok edilmesini ve bunun ardında yatan nefretin büyüklüğünü vurgulamaktadır.

Halep'i ve insanların yaşadığı “efendi halleri”ni anlatırken, bu şehirdeki yaşamın zarıflığına ve huzuruna duyduğu hayranlığı ifade eder. Ancak savaş bu huzuru yok eder ve insanların zorunlu göçlerine yol açar. Göç, sadece fiziksel yer değiştirme değil, aynı zamanda köklerinden, kültürel kimliklerinden ve geçmişlerinden kopma anlamına gelir. Bu durumun “saflık” olarak tanımlanması, başkalarının acısının anlamaya çalışıldığını gösterir. Yerinden edilme, bireylerin kültürel hafızalarını ve aidiyet duygularını zayıflatır, bunalımlara ve toplumların parçalanmasına neden olur.

Halep hem şehir olarak hem de içinde barındırdıkları ile yaşayanlar için cazip bir mekân konumunda yer alırken savaşın getirmiş olduğu acı tablo ile yalnızlaşır. Sokaklarında esnafın bağırışları, çocukların çığlıkları yok olur. Sessizleşen, kimsesizleşen Halep artık cezbedici hüviyetinden sıyrılarak çekici alandan uzaklaşır itici duruma dönüşür:

Tekrarlanıyor her şey, bombalar düşüyor ülkesinin her yerine hâlâ. Durmak bilmiyor. Çocuk cesetleri çıkıyor enkazlardan, bir daha, bir daha, bir daha. Yıkılan evler tekrar tekrar yıkılıyor. Önceden dağılan ne varsa artık un ufak oluyor, canlılardan sonra eşya ölüyor, toprağa karışıyor, toprak olan toz oluyor artık. Durmak bilmiyor. Parmaklar tetiğe basıyor, yeniden ve yeniden. Günler, aylar, yıllar geçiyor ama o her şeyi bitirecek yarın bir türlü gelmiyor. Bitmiyor. Bir türlü bitmiyor (Gemici, 2022: 23).

Zaman kavramı sözlükte, “bir iş ya da oluşun, bir eylemin içinde geçmekte olduğu, geçtiği ya da geçeceği süre.” (TDK, 1988: 1662) şeklinde tanımlanır. İnsanların hayatında olup bitenlerin şahitleri nefes aldıkları mekân ve vakittir. Bireyler olup bitenleri zamanın içerisinde eritmek isterler. Yaşanan acılar geçen süreye bırakılır, mutlu anlar hatırlanmak için mazide kalır:

Karakteri dinginliğe, huzura ve varoluşsal doğuma taşıyan zamansal ilerleyiş, yaratıcı imlemeler kaynağıdır. Zaman, norm karakter gibi tamamlar; var eder, kurtarır, diriltir. Karakter için engel değil; derinleşen anlam katmanlarının karşılığı olarak diriliş kapılarını açar. Varoluşsal çağrılarının rehberliğinde ilerlenen bütünleyici zamanda, geçmiş ve gelecek şimdiyi kurar. Rüyalar, hatıralar, hayaller, düşler, istekler ile beslenen dingin bir evrende gün uzar ve yüzyıl ile eşitlenir. Ontolojik

anlamda kendilik sınırlarını keşfeden birey için zaman, kurtarıcı sığınak ve mekânsal sürekliliğinin göstergesidir (Eliuz, 2020: 177).

Zaman hem itici hem de çekici olma özelliğini ortaya çıkarır. Vakit bazıları için hızlı akarken bazıları için yavaş geçer ya da hiç geçmez. Yukarıdaki metinde hayattaki acıların geçmesi için beklenen yarın bir türlü gelmez. An denilen şimdiki zaman geçmek nedir bilmeyen kâbusa dönüşür. Vakit artık beklenen değil kaçınılması gereken nesne konumunu evrilir. Mutlu anlar çekici konumda iken acının hüküm sürdüğü zamanlar itici evrede kendini gösterir. Birey göç anlamında sadece bulunduğu mekânı terk etmez yaşadığı anı da geride bırakmak ister. Süre anlamında yolculuğunda başlaması istenir. Hikâyede¹⁵ göç etmek zorunda kalan bireylerin karşılaştığı durum şu şekilde ele alınır:

Kat sayısı belirsiz bir apartman belirdi ekranda şimdi, delik deşik olmuş ve yanıyor. Bebeğimizi emziriyordu Güzeyde; üzüntüyle başını önüne eğdi. Mahcubuz, hatırlıyoruz. Rejim güçleri misket, vakum ve varil bombalarıyla saldırıyor. Tıbbi cihaz ve ilaç yetersizliği sebebiyle sahra hastaneleri bile çalışamaz vaziyette. Salı gününden itibaren yoğunlaşmış bombardımanlar. Aradan üç yıl geçti, büyümüştür benim kızım. Benim kızımın ismi neydi? İki isim söylemişti yurt müdürü, birini hatırlayamadım sonra ama diğeri Suat gibiydi. Olabilir, eskiden bizde de kadınlara konulmuş bu ad; diyordu Güzeyde. Bir kadın bebeğiyle birlikte ambulansa bindiriliyor. Bombardıman sonucu delik deşik olmuş evlerin pencereye benzemeyen aralıklarından çılgınlık yükseliyor. “Bu çok kasvetli bir an” diye yorumladı bir uluslararası görevli. Niye beklediler, bunun sabırla bir ilgisi yok. Niye bekledim? Seyirci kaldılar, ben de farklı davranmadım. Her gitmek isteyişimde bir gelişme veya bir aksilik yüzünden erteledim yolculuğumu. Orası sıradan bir insanın gidip ulaşabileceği yer olmaktan çıktı, diyordu Güneydoğu’da bir kampta görevli olan Mustafa, Ramazan Bayramı tebriği için yazdığı mesajda (Aktaş, 2017: 31).

Petersen’in beş göç tipinden biri olan zoraki ve yönlendirilen eylemde bireyler özgürce karar veremezler. Fikrin ortaya çıkmasında dışsal sebepler ön plana çıkar. Bunlardan biri de savaştır. İnsanlar acının, hüznün merkezinde kimsesiz, evsiz, yersiz ve yurtsuz bırakılarak bulundukları mekânı terk etmek zorunda kalırlar. Yıkılmış ve yanan binalar, atılan bombalar, hastanelerin yetersizliği, normal insanların bile gitmek istemediği o yerde yaşayanlar göç etmek zorunda kalırlar. Kendi düşüncelerini beyan etme, istedikleri zaman gidebilme veya geri dönebilme kararı onlara bırakılmaz. Bu bir gidiş değil kaçıştır/ kaçınılmaz sondur. Aktaş’ın yukarıda adı geçen eserinin başka bölümünde savaşın etkisi şu cümlelerle aktarılır:

Yurdun yöneticilerinden ismini, adresini öğrenmek istedim. Harabelerin arasından çıkarıldığında, konuşma zorluğu çekiyormuş; hâlâ da öyleymiş. Çocukların çoğu geceleri korkunç çılgınlıklarla uykusundan sıçırıyor, yataktan fırlayıp binadan çıkmaya çalışıyormuş zaten. Yurdun psikoloğu küçük kızın şartlara uyum sağlamaktan ve arkadaş edinmekten kaçındığını söylemişti (Aktaş, 2017: 27).

Savaş yediden yetmişe herkesi derinden etkileyen, bireyin hayatının kısa bir anında değil tüm yaşantısında onanmaz yaralar açan olaylar silsilesidir. Göçünde tetiklemesiyle sığınacak liman

¹⁵ Cihan Aktaş, Fotoğrafta Ayrı Duran,31.

bulmakta zorluk çeken insan meydana gelen acılarla baş başa kalır. “Harabelerin arasından çıkarıldığında, konuşma zorluğu çekiyormuş” ifadesi, savaşın kişiler üzerindeki travmatik etkilerinin dil yoluyla da kendini gösterdiğini ima eder. Muharebe, insanların normalde iletişim kurabildikleri yeteneklerini bile kaybetmelerine yol açar. Konuşma güçlüğü, bir tür psikolojik travmanın dışa vurumudur ve çoğu zaman şahısların yaşadığı korkunç olaylarla yüzleşemediğini veya duygusal olarak donduğunu gösterir. Savaş, dil ve iletişim gibi temel insan becerilerini etkiler, çünkü bireyler meydana gelen travmalarla başa çıkmakta zorlanırlar:

Savaşın ve terör eylemlerinin uzun dönem ruhsal etkileri oldukça çarpıcıdır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Ukrayna’da savaştan etkilenen yaklaşık 9,6 milyon kişinin ruh sağlığı sorunlarından etkileneceğini tahmin ederken son 10 yıl içerisinde savaş veya başka bir çatışma yaşayan her beş kişiden birinde (%22) depresyon, anksiyete, TSSB, bipolar bozukluk veya şizofreni görülebileceğine vurgu yapılmaktadır (Dikici, 2023: 862).

“Yurdun psikoloğu küçük kızın şartlara uyum sağlamaktan ve arkadaş edinmekten kaçındığını söylemişti” ifadesi, savaşın bireyler üzerinde yarattığı yalnızlık ve izolasyonu gösterir. Muharebe, şahısların normal sosyal ilişkiler kurma yetilerini bozar. Çocuklar ve yetişkinler, sevdiklerini kaybettiklerinde, güvenli ortamdaki uzaklaştıklarında, psikolojik olarak savunmasız hale gelirler ve sosyallikten kaçınırlar. Savaşın yarattığı güvensizlik ortamı, kişilerin insanlarla sağlıklı bağlar kurmalarını engeller. Yalnızlaşma ve sosyal çekilme, yalnızca toplumsal etkileşimde değil aynı zamanda fertlerin kendine güveninde de azalmaya sebebiyet verir.

Kadınlar ve çocuklar savaştan en çok etkilenen gruplardandır. Özellikle çocuklar, savaşın izlerini bilinçaltılarında taşır ve bu durum, karanlık bir gelecekle karşılaşmalarına yol açar. Metinde, çocukların savaş nedeniyle yaşadığı olumsuz durumlar sıralanır; konuşma güçlüğü, uyuma sorunları, sosyal ilişkilerde zorluklar gibi birçok problemle baş başa kalırlar. İlişkiler ağı kuramına göre göçmenlerin yaşamlarını basitleştiren faktörlerden biri okuldur. Okul, onların yeni yerlerine uyum sağlamalarına yardımcı olur. Ancak okul bile yaşadıkları acı ve üzüntü nedeniyle hayata adapte olmalarını kolaylaştıramaz. Okulun merdivenlerinde defolup gitsenize diyerek saçlarını çekiyorlar kızlarının. Omuzlar çarpıyor bilerek. İterek. Vurarak. Ezerek (Gemici 2022: 23). Çocuklar da cemiyetin bakış açısından dolayı kendi aralarında anlaşamazlar. Sığınmacıların çocukları okulda da dışlanma eylemine tabi tutulurlar.

Savaş her anlamda yıkıcı etkisini gösterir. Göç bu saat itibarıyla bireyler açısından keyfi değil zorunlu bir süreci kapsar. Ortaya çıkan hadiseler normallikten çok uzaktır. Yeni geldikleri yerde normalleşmek için giriştikleri çabalar bile yetersiz kalmaktadır. Savaş sonrasında görüntüsü Yıldız Ramazanoğlu’nun *Kıyametten Önce Halepli Senem* adlı öyküde şu ifadelerle kendine yer bulur: “Allah onu Halep’in kıyametinden sakladı. (...) Şehrinde yaşanan cehennemi görmedi bile” (Ramazanoğlu, 2017: 66). Bir zamanların gözde ve kadim şehri, herkesin uğrak yeri, Suriye’nin çekici kenti Halep, artık kıyametin koptuğu ve cehennem adıyla anılan alan boyutuna geçiş yapar.

Burası yaşanılacak değil kaçılacak bir mekâna dönüşür. Cemal Şakar'ın *Kanadında Bir Kuşun* adlı hikâyesinde geride nelerin bırakıldığı şöyle anlatılır:

Moloz yığınının dönüşmüş kasabası arkasında kalıyor. Gün doğmuş, bombardıman kesilmiş. Şimdi çığlıklar, sirenler, iş makinelerinin homurtuları her adımda biraz daha zayıflıyor. Kökünden kopmuş savrulan birkaç dikenin, rüzgârın ince ince kaldırdığı kumların arasından kendi gölgesine doğru. Yalınayak. Dikenler, keskin taşlar ayaklarından kalbine doğru yürüyor. İyi geliyor kalbine dolan sızı. Daha da ayaklarını. İyi geliyor. Sızı (Şakar, 2019: 99).

Savaşın neticesinde meydana gelen hasar gün doğumuyla birlikte ortaya çıkar. Esasında birey sahip olduğu değerlerini geride bırakmayı seçer. Şafağın sökmesiyle görülen yıkım göçün zorunluluğuna işaret eder. Gücenmiş, kırılmış insan yeni hayata başlamak için yola çıkar. *İnsan Olmak* adlı eserdeki şu cümleler kişinin acıya ne kadar yakınlaştığını şöyle anlatır: “Çağdaş toplumlarda incinmek ve diğerlerini incitmek eskisinden olduğundan daha kolay” (Geçtan, 2023: 31). Bu ifadeler değişen ve gelişen dünyanın olumsuz tarafının göstergesi niteliğinde bir cümledir.

Metinde savaşın ve mülteciliğin zorluklarından bahsedilir. Bu gidiş isteğe bağlı gerçekleşen hadiseler zinciri değildir. Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen vakaların bireyi ne hale getirdiğinin resmi çizilir. Kaçış esnasında ayaklarına batan diken ve keskin taş parçaları kalbindeki acı kadar canını yakmaz. Maddi anlamda ortaya çıkan hüznün manevi manadaki kadar kişiyi kederlendirmez. Savaşın mağdurları arasında yer alan kadın ve çocuklar yaşadıkları olumsuzluğu üzerlerinden kolay kolay atamazlar. Olaylar iki gurup için korkudan dolayı ileriye dönük travmaların oluşmasına neden olur. Adına insan denen canlı onlar adına birlikte durulacak değil kaçılacak olgu olarak kendini gösterir. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım* adlı eserinde bu durum şöyle hikâyeleştirilir:

Toprağın kalın çakıl taşlarının içinden ayaklanıp bize doğru gelen ilticacıları, ikinci zevalinde karşımızda beliren gergin yüzleri, içlerindeki teslimiyet ışığı isyan ateşini bastırmış kadınları bir çırpıda anlamak mümkün mü. Kucaklardaki bebekler neredeyse Hz. İsa misali konuşup gerçeği anlatacak. Çocuklarda oyun oynarken birden aksi bir adamın gelip topu bıçakla kesmesinin dehşeti, şaşkınlığı, öfkesi var. Savaşın çarkları hızlı bir çekimle onları oyun dünyasından koparmış, erkenden gerçek denilen belayla tanıştırmış (Ramazanoğlu, 2020: 35).

Metinde savaşın mağdurları olan bu insanları anlama ve anlamlandırma noktasında ortaya çıkan çaresizlik dile getirilir. Yıkımın getirdiği acıyı ve hüznü konuşmayı bilmeyen bebekler bile söze döker. Orada meydana gelen kargaşa ortamının bireyde oluşturduğu hasar hem zamansal hem de mekânsal manada kişinin peşini bırakmaz. Engin Geçtan'ın *İnsan Olmak* adlı eserinde insanın hissettiği duygunun belirsizliğini şu cümlelerle aktarır:

Bazı insanlar vardır, diğer insanlarla birlikteyken sürekli tedirgindirler. Bu duygu öylesine benliklerinin bir parçası durumuna gelmiştir ki, onu “korku” olarak tanımlayamazlar. Çoğu kez bu tedirginliklerini maskeleyemeyi başarabildikleri için diğer insanlar onların ne yaşamakta olduğunu fark etmeyebilir. Çünkü insanlar sözlü olmayan davranışlara genellikle pek dikkat etmezler. Arada bir kendilerine yöneltilen bir beğeni ya da onaylayıcı birkaç söz onları geçici

olarak rahatlatırsa da, kısa bir süre sonra tedirginliği yeniden yaşamaya başlarlar. Savunmasız kalmaktan korktukları için, bazen ölüm-kalım savaşı veriyormuşçasına yaşanabilen bu duygudan genellikle en yakınlarına bile söz etmezler. Bu savunma bazen o denli katıdır ki, tedirginliklerini kendilerinden bile saklarlar (Geçtan, 2023: 52).

Savaşın meydana getirdiği sarsıcı etki bireyi manevi anlamda da boşluğa iter. Çocukların bu hayatta severek yaptığı, dertlerini unuttuğu oyun alanı bile onların yaşamış olduğu korkuyu engelleyemez. Birisinin gelip oynadıkları topu kesebilme ihtimali akıllarının bir köşesinde tedirginlik oluşturur. Hayatın acı tarafını erken yaşta gören çocuklar için bundan sonrası soru işareti olarak yer alır. Her an bir kişinin gelip onlara saldırma, oyunlarını bölme, uykularını kaçırma durumu ile karşılaşılır. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım* adlı eserinde çocukların savaş karşısındaki tutumu şöyle kurgulanır:

Ömer'de ve bütün diğer çocuklarda hücrelerine sinmiş kaçış günleri, namlularla danstan canlı çıkmamanın yorgunluğu var. Sorulan hiçbir soruyu doğru dürüst cevaplamadılar. Bir üzgünlük de beyan etmediler. Ömer'in dediği, eli silahlı yüzü siyah maskeli ağabeyler gelip babasını ve abisini vurmuşlar, annesini elinden yaralamışlar. Ölen ve öldürenlerin karşılıklı Allah-u ekber haykırışlarını hatırlıyor sadece. Babasının son sözleri olan tekbiri. Buradaki sığınaklar çadır mertebesine ulaşmış değildi henüz, uzun sopaların arasına gerili paçavralardan ibaretti bölmeler. Resmî kamplara yerleştirilmeyi beklerken Ömer mutena bir hayatları varmış gibi elhamdülillah diyordu kimi yetişkin adamlar gibi (Ramazanoğlu, 2020: 37).

Eserlerde savaşların anlatılması, insanların çektiği çilelerin gün yüzüne çıkarılması sosyal tarihe de ışık tutulmasına yardımcı olur. Mecburi göçe tabi tutulan bireylerin yaşadıkları ve bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalışları, niçin bu yola başvurdıklarının daha iyi anlaşılabilmesi için edebi eserler önemli bir kaynaktır. Çocukların gözleri önünde meydana gelen ve maruz kalınan durumlar yapıt¹⁶ içerisinde özelde başkışı Ömer genelde ise bütün insanlığın acılarının ortak noktasıdır.

Günümüzde özellikle teknolojinin gelişmesi ile beraber dünyanın diğer ucunda yaşananlardan anında haberdar olunur. Meydana gelen olumlu veya olumsuz olaylar bireyleri yüzeysel ya da derinden etkilemektedir. Başkışı Ömer'in¹⁷ başına gelenlerin şahitleri göçün isteğe bağlı değil bir mecburiyetten kaynaklandığını düşünürler. Göç mekândan kaçmak adına çekici bir alternatif gibi kendini gösterir. Mukadder Gemici'nin *Su Köpüğü* adlı eserinde savaştan sadece çocuklar ve kadınların çektiği acı değil babanın da yaşadığı evlat acısı anlatılır:

Sabah, ikinci derste bombalanan okulun enkazından ancak üç gün sonra çıkarabildikleri oğlu yok. Neresi sıkışıyor vücudunun bir türlü bulamıyor, göğsü değil, kalbi değil, bulamıyor. Her seferinde yaptığı gibi, geçen yılları usanmadan ilave ediyor. On yedi olacaktı. Kocaman bir delikanlı. Yaşasaydı (Gemici, 2022: 19).

¹⁶ Yıldız Ramazanoğlu, *Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım*, 2020, 31-45.

¹⁷ Ramazanoğlu, *Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım*, 31-45.

Eserin son cümlesi hüznün, acının ne derece anlatılmaz olduğunun göstergesidir. “Yaşasaydı” kelimesi kişinin boğazının düğümlendiğinin ve devamındaki sözcüklerin ağızdan çıkmadığının yansımasıdır. Nefes almak için dünyaya gelen insana yaşama hakkının tanınmaması ve bu ifadeyi kullanan kişinin bir baba oluşu bulunan mekândan kaçmak zorunda kalınmasının somut görüngüleridir.

Bu metin, savaşın aileler üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerin, özellikle de çocukların ölümü ve kaybının psikolojik ve duygusal boyutlarını derinlemesine işler. Ailelerin parçalanması, çocukların yok oluşu ve sonrasında yaşanan travmalar, toplumların geleceğini tehdit eden ciddi bir sorundur. Göç, bunları hafifletme veya iyileştirme aracı olarak öngörülse de savaşın ve göçün getirdiği psikolojik yük sadece fiziki değil duygusallığı da içerir. Bu bağlamda, savaşın insanlar üzerindeki tesiri yalnızca coğrafi değişimle değil ruhsal ve toplumsal dönüşümle de ilgilidir.

Ölen çocuğunu bulma çabası ve sürekli “geçen yılları usanmadan ilave etmesi”, kaybın trajik şekilde sürekli hatırlanmasını imler. Bilinçaltında bir tür zaman kayması yaratır; geçmişin ulaşamadığı noktada sıkışıp kalma hissini doğurur. Kurguda çocuğunun yaşadığı yılların hesaplanması, “on yedi olacaktı” diye düşünülmesi, yitikliğin boyutunu her geçen gün daha da büyütür. Bu, yalnızca fiziksel kayıp değil, duygusal ve zihinsel zayıftır. Savaş, insanların vakit kavramını değiştiren güçtür; ölüm ve kayıp, zamanın normal akışını bozar. Geçmiş, geleceğe dönüştürülmeye çalışılır, fakat giden kişi asla geri gelmez.

Muharebeler, cephelerde yapılır. Metin içinde bulunan ifadeler göstermektedir ki savaş olgusu kendini okullara taşır. Bombalanan bir okuldur. Eğitim yuvası şeklinde nitelendirilen, geleceğin şekillenmesin de önemli rollerden birini üstlenen eğitim yuvalarında çocukların şen şakrak seslerinin yerini bombalar alır. Harbin mağdurlarının yaşadığı, karşılaştığı durumlardan birisi de çaresizliktir. Adını tam olarak koyamadıkları duygunun vücudunun neresini acıttığı bile belli değildir. Bütün bunların içerisinde kendilerini kurtaracağına inandıkları, her şeyi geride bırakmak uğruna buldukları yol göçtür. Mekân değişikliği her ne kadar onlara uzak, çekici olmasa da artık karşı karşıya kaldıkları tarifi mümkün olmayan kederleri yok etmek adına bir çıkış/kaçış manevrasıdır.

Yer değişikliğinin meydana gelişinde farklı etmenler rol oynar. Bireyler yola çıkacakları esnada hedefe varmak için çeşitli yönlerden değerlendirmeler yaparlar. Kendilerine uygun olan mekânı seçerler. Bu ölçütlerden birisi de göç edilecek bölge ile aralarındaki uzaklıktır. Ravenstein’in Göç Kanunları kuramına göre sığınmacıların çoğunluğu araları yakın alanları tercih ederler. Bunun oluşmasında farklı sebepler kendini gösterir. Ulaşılmak istenen meskene biran önce varmak, yaşadıkları yerlerden çok uzaklaşmamak vb. sebepler sıralanır. Yıldız Ramazanoğlu’nun *Cam Kenarı* adlı eserde mesafenin göçe etkisi şu cümlelerle ifade edilir: “Kocaları bombayla ölmüş bunların, kaçan birilerinin peşine düşüp can havli buralara gelmişler. Türkiye olduğunu bilmiyorlarmış gelene kadar,” diye fısıldadı İyad” (Ramazanoğlu, 2023: 26). Savaştan bir an önce

uzaklaşmak isteyen göçmenler kendilerine ev olarak en yakın toprakları seçerler. Burada amaç rahatlık değil yaşanan olumsuz durumdan hızlıca kaçmaktır.

İnsanın başına gelen sıkıntılardan kurtulmak için yaptığı ilk işlem bulunduğu bölgeden uzaklaşmaktır. Gittiği yerin neresi bulunduğunun bir önemi yoktur. Tek amaç rahata ermektir. Yukarıdaki metinde görüldüğü gibi can havli ile kaçan bireyler nereye varmak istediğinin bilecek durumda değildirler. Geldikleri toprakların Türkiye olduğunu sonradan fark ederler. Göçmenlerin bilerek veya bilmeyerek Türkiye'ye gelmiş olmalarında yatan öncül sebeplerden birisi mesafenin yakın olmasıdır. Bu vasıta ile hem geri dönüşün kolay olması hem de yaşadıkları kaostan bir an önce kurtulabilmeleri gidecekleri mekânın yakınlığını öne çıkarmaktadır. Kesişen Fırsatlar kuramında ortaya çıkan durum şu cümlelerle ifade edilir:

Kesişen fırsatlar kuramının uluslararası göç için en önemli katkısı, göç mesafesine bağlı olarak göç sırasında çıkabilecek zorlukları göz önünde bulundurarak göçü değerlendirmesidir. Göç için katedilecek mesafede, aşılabacak olan ulus-devletlerin sınırları ve bu sınır geçişleri, göç üzerinde olumsuz bir etkide bulunmaktadır. Çünkü her aşılabacak olan sınır, bir kontrol sistemi ve mekanizmasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum da, uluslararası göçü oldukça zorlaştıran bir etken ve uluslararası göç için bir sınırlama anlamına gelmektedir (Çağlayan, 2006: 77-78).

Savaş toplumları, ülkeleri, insanları farklı disiplinlerde etkileyen bir süreçtir. Bunlardan birisi de ekonomidir. Bireyler bulundukları bölgede, alıştıkları hayattan koparılırlar. Başka ülkelere göç edenler orada da yaşama tutunmalıdırlar. Savaş fiziki manada onlardan çok şey götürse de yola devam etmek zorundadırlar. Yıldız Ramazanoğlu'nun eserinin¹⁸ bir başka bölümünde anlatılanlar bu durumu somutlar: *“Birkaç sokak ötedeki eve varınca “Ahmed! Ahmed!” diye bağırdı İyad. “Çok iyi terzi, savaşta şarapnel isabet edince gözleri kör olmuş. Fakat eğer kumaş kesilip biçilip getirilirse eliyle harika dikeyor. Sizin için bir diktin de görün isterseniz.”* (Ramazanoğlu, 2023: 29). Geldikleri mekânlarda hayata tutunmak için ellerindeki her şey ile mücadele ederler. Geldiği yerde ekmeğini terzilikten çıkaran Ahmed savaş sebebiyle gözlerini yitirir. Ona rağmen dikiş işlemini ustaca yapar. Kumaş biçilip getirilirse ortaya güzel ürünler çıkarmaktadır. Bu ekonomik anlamda ona getiri sağlar. Meydana gelen onca acı ve hüznü rağmen ömrüne devam ettirmeye mecbur olan Ahmed için bu tutunacak bir daldır.

Savaş sadece şahısları etkilemez. Aileleri, toplumları derinden yaralar. Çocuklar, kadınlar bu durumun negatif yanlarına maruz kalırlar. Bireyler yaşanan hadiselerin acı taraflarıyla karşılaşılır. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı eserinde İdris karakterinin savaştan kaçarak sığındıkları yerde babasından bekledikleri güzel haber yerine öğrendikleri olumsuz durumu şu ifadelerle hikâyeleştirilir: *“Nöbetçi ağabeye Mülteci Derneği'nden bir telefon geldi. Güvenilir kaynaklardan İdris'in babası hakkında iki yıldır beklenen bilgi ulaşmış. Ağabeyini babanın canını yakmak için yolda hemen öldürmüşler. Baba da o gün bu gündür çok kötü koşullarda, işkence altındaymış. Üç ay*

¹⁸ Ramazanoğlu, Cam Kenarı, 2023, s.29.

önce hayatını kaybetmiş.” (Ramazanoğlu, 2023: 18). Burada meydana gelen savaş cephede kalmaz, her yere yayılır. Kişiler insanlık dışı durumlarla sindirilmeye çalışılır. Savaş sadece yapıldığı yerde ve anda kötü yüzünü göstermez. Sonrası içinde bireyler yaşanan hadiselerin etkisinden kurtulamaz. Bulundukları mekânlar, geçen zaman, sağlık, sosyal, ekonomi gibi birçok alanda kendini hissettirir. Yıldız Ramazanoğlu eserin¹⁹ bir başka bölümünde savaşın şahıslar ve aileler üzerindeki etkisi şu cümlelerle ifade edilir. *“Savaş başlayınca tanımadığı kişilerce götürülüp birkaç kere işkence gören Esma'nın kocası, işkenceden değil daha sonra kanserden ölmüş,” derken işe bak der gibi karnını tutuyor, gülmesini tutamıyor. “Oğlu savaşta kör olmuş. Kızının kocası da meydanda kurşuna dizilmiş.”* (Ramazanoğlu, 2023: 28). Hem vücutta uzuv kaybı hem de psikolojik olarak insanlar eksilirler. Meydana gelen olayları anlayabilmenin temel çıkış noktası aynı acıyı veya mutluluğu yaşamaktan geçer. Bunu bilmeyen insan için hadiseler birer fotoğraftan öteye gitmez. Sadece izlenen ya da yorumlanan film karesi olur. Toplumlarda bunlara tepkisiz ve sessizdir. Yıldız Ramazanoğlu'nun eserinin²⁰ başka bölümünde bireyin başına gelenlerin fiziki durumundaki değişimleri anlatırken insanların göstermiş olduğu tepkiler şöyle öyküleştirilir:

İlk yardım yazan koltukta, başından büyük bir yara almış olup, akan kan yüzünü kaplamış halde, modern biçimde kesilen toz ve kan bulamacı saçlarıyla ifadesiz bir şekilde oturması dünyanın sinirini bozdu. Tarçın rengi kadife ceketi sökülmuş. Halep kıyafetleri içindeki ölü arkadaşlarının arasından çıkıp. Kafasındaki kanlı bandanayla. Aslında o var mı bilmiyoruz. Bilgisayarın butonuna basınca çıkıyor. Sarı kıyafetli kurtarma ekibinin kollarında sımsıkı tuttukları bir toz kümesi olarak sesi yok. İlk yardım koltuğunda ambulans bekliyor. Herkes resmini çekerken o, sakın bir şekilde ellerini bacaklarının üstünde birleştirmiş. Sağ gözü görece açık fakat sol gözü kan ve çamurun izin verdiğince (Ramazanoğlu, 2023: 44).

Savaşın en can alıcı ve yaralayıcı yanlarından biriside şüphesiz ki çocuklar üzerindeki etkisidir. Depresyon, anksiyete, ahlaki çöküntü, korku, saldırgan davranışlar gibi hareketler gözlenir. 4.365 çocukta savaş, çatışma ve terör olaylarının yarattığı etkiler incelenmiş, sonuç olarak bu etkilerin posttravmatik stres bozukluğu, davranış ve duygusal problemler, uyku problemleri, psikosomatik problemler olduğu belirtilmiştir (Özdemir, 2017: 326). Bu durum çocuklar tarafından beklenmedik şekilde ortaya çıkan, olağandışı olaylardır. Çocuk meydana gelenleri anlayacak ve algılayacak yaşta değildir.

Karakterin “ifadesiz bir şekilde oturması”, bir anlamda içsel boşluk ve umutsuzluk hali şeklinde yorumlanır. Bu savaşın çocuklar üzerindeki etkilerinin yansımasıdır. Onlar savaşın acımasız ortamlarında, ömürlerini tehdit eden durumlarla karşılaşırken, hayatta kalabilmek için bazen hissi manada yaşama tutunmaya çalışırlar ve bu duygusal donmaya yol açar. Metinde, kişi “sakın bir

¹⁹ Ramazanoğlu, a.g.e., 2023, s.28.

²⁰ Ramazanoğlu, a.g.e., 2023, s.44.

şekilde ellerini bacaklarının üstünde birleştirmiş” olarak betimleniyor; bir tür içe kapanma, kendini koruma çabasıdır. Bu nedenle travma geçiren çocuk, çevresindeki dünya ile bağ kurmakta zorlanır.

“Tarçın rengi kadife ceketi sökülmüş” ifadesi, çocukların fiziksel ve toplumsal kimliklerinin savaşla birlikte yok edildiğinin işaretidir. Halep gibi savaşın yoğun yaşandığı bölgeden çıkan, ailesi ve arkadaşlarıyla kaybolmuş çocuğun kimliği parçalanır ve bu onun duygusal dünyasında derin bir travma yaratır. Parçada ölü arkadaşlardan bahsedilmesi, savaşın masumiyet ve yaşam güdüsünü yok ettiğini gösterir.

“Halep kıyafetleri içindeki ölü arkadaşlarının arasından çıkıp” ifadesi, göç etmiş bir çocuğun savaşın etkilerinden kaçmaya çalışırken aynı zamanda geçmişine, kaybettiği arkadaşlarına ve kültürüne dair bağlarını kaybettiğini gösterir. Göç, çocuklar için hem fiziksel mekân değiştirme hem de psikolojik kimliğin yitirilmesi anlamına gelir. Yaşadıkları yer ve kültür farklılaştıkça onların hem geçmişlerinden hem de hüviyetlerinden uzaklaşması psikolojik travmalarını derinleştirir.

Fiziki ve ruhi anlamda çocuklarda derin etkiler bırakan kavramın bir başka yanı ise toplumun bu duruma seyirci kalmasıdır. Yaşananlardan etkilenen birey başka bir dünya hayal eder. Meydana gelen olaylardan kaçmanın yolu fiziksel veya mental anlamda oradan uzaklaşmaktan geçer. Ne geçmişin ne de geleceğin dünyasında hadiseler unutulmaz. İnsanların hissettikleri Yıldız Ramazanoğlu’nun eserinin²¹ başka bölümünde şu şekilde ifade edilir:

Oralarda insan türünü sadece teorik olarak değil, pratik olarak da sibernetik âlemin eşiğine yerleştirebilme olanağını duymuş. İnsan zaman içinde siber âlemde usulünce tellere bağlanıp uyarılacak. İstenilen duygulanım yaratılabilecek. Kendini potansiyel olarak herhangi bir yerde ya da koşulda aynen tıpkı duygularla var edebileceksin. Zihnim ateş hızıyla yanıyordu. Ekrem'e söylemedim bunları. Çok şey kaçırıyor. Bir tele bağlanmış gibi ısındı beynim. Dört yaşındayım, kardeşlerimle kuzenlerimle birlikte doğum günümüzdeyiz. Hepimiz en güzel elbiselerimiz içinde. Düşüp dizimi kanatsam yıllarca aklımdan çıkmayacak bir anım olur, öyle nazlı ve kıymetliyim. Ama dizim kanamıyor da yaş günü pastamın ortasına hepimizi yutan bir ses düşüyor. Kulaklarımız tam algılayamıyor frekansı. Şehir bombalandı denilen şey. Birazdan yiyeceğimiz pastaya, süslemelere, hediyelere, kuzenlere, kardeşlerime, anneme, yengelerime ne oldu bilmiyorum (Ramazanoğlu, 2023: 41).

Savaş meydanları geçmişi, şimdiyi ve geleceği etkileyen, insanların hafızalarında unutulmaz izler bırakan hadiselerin yaşandığı yerlerdir. Bireyler meydana gelen olaylardan kurtulmak için bulundukları mekânı terk etmeyi seçerler. Ancak mekânsal ya da zamansal anlamda bundan kurtulamazlar. Nereye giderlerse gitsinler attıkları adımların peşinden anılar da onlarla birlikte gelir.

²¹ Ramazanoğlu, a.g.e., 2023, s.41.

2.4.2. Coğrafyanın Cazibesi

Göçmenler gidecekleri mekânlarla alakalı birden fazla kıstas belirlerler. Kendileri için öncelikle mesafe anlamında kısa olan yerleri tercih ederler. Coğrafi manada ulaşılan toprağın yakınlığı sığınmacılar için cezbedici bir özelliktir. Mesafenin yakınlığı hem gidiş hem de dönüş için kolaylık sağlar. Göç ve mekân arasındaki ilişki: “yapılan her göç ister istemez insan üzerinde etkiler bırakır. Bunun en temel nedeni mekânın insan hayatı üzerindeki etkisidir. Mekân ve buna bağlı olarak insanın içinde bulunduğu kültür, insanın hayatını ve hayata bakış açısını şekillendirir” (Yakar, 2016: 341) ifadeleri ile açıklar. Mesafenin kısa seçilmesindeki etken maddelerden biri geçilecek sınır kapısı sayısının azalmasıdır. Hem yakınlık hem de sınır sayısının azlığı yönünden gidilen Türkiye’nin aynı zamanda mültecilerle ilgili iyimser tutumu da burasının seçilmesinde önemli kriterlerden biridir. Gelen kişilere yönelik çok fazla zorluk çıkartılmamaktadır. Başka ülkelerin göçmen politikaları Türkiye’ye göçü etkiler. Özellikle giriş-çıkış ve orada uzun süre kalabilme ihtimallerinin düşüklüğü, insanların onlara yönelik bakış açıları coğrafyaların cazibesini azaltır. Mukadder Gemici’nin *Yeni Komşular* adlı hikâyesinde bu duruma şu cümlelerle gönderme yapılır:

O gidiyor muydu öyle elini kolunu sallaya sallaya Almanya’ya Amerika’ya? Görümcesinin kızı bir vize alana kadar göbeği çatlamıştı. Yok bankada şu kadar paran olacak, yok hangi adrese gideceksin, yok davet mektubun... Yaa, elin adamı sokar mıydı kendi ülkesine hırlı mı hırsız mı sormadan etmeden? Bozar mıydı hiç düzenini? Sen git Fransa da yap bakalım böyle gürültü bu saatte, yapabiliyor musun bakalım? (Gemici, 2022: 44).

Türkiye’nin coğrafi anlamda cazip bir yer olmasının altında yatan sebeplere metin içerisinde yaşananlar vasıtasıyla örnekler verilir. Göçmenler, gelişmiş ülkelere varmak için karşılaştıkları bürokratik, ekonomik ve toplumsal engeller nedeniyle Türkiye’yi geçiş noktası seçerler. Türkiye’nin daha esnek göç politikaları, gelişmiş devletlere kıyasla daha kolay ulaşılabilirliği sığınmacılar için önemli seçenek haline gelir. Bununla birlikte, mültecilerin karşılaştıkları toplumsal dışlanma, kültürel uyumsuzluk ve ekonomik zorluklar, onların Türkiye’ye yerleşmelerini veya orada kalmalarını zorlaştırır.

“Sen git Fransa da yap bakalım böyle gürültü bu saatte, yapabiliyor musun bakalım?” gibi bir ifade, gelişmiş ülkelere göç eden bireylerin karşılaştıkları kültürel ve toplumsal uyumsuzluklara da bir göndermede bulunur. Fransa gibi devletlerde, göçmenlerin kültürel uyumsuzluklar ve dil bariyerleri gibi sorunlarla karşılaştıkları ifade edilir.

Paragraf göçmenlerin Türkiye’ye yönelmesinin arkasındaki sosyal, ekonomik ve bürokratik engelleri ve bunların bireyler üzerinde yarattığı baskıları vurgular. Özellikle, kişilerin daha gelişmiş ülkelere göç etme istekleriyle ilgili karşılaştıkları zorluklar ve bunların yarattığı hayal kırıklığı, metinde vurgulanan ana temalar arasında yer alır. Sığınmacıların yaptıkları karşısında sitemini dile

getiren insanlar bunların başka yerlerde olamayacağını, sınır dışı edileceğini ve kuralların sertliğine gönderme yapar:

İlk göç edenlerin göç ettikleri ülkelerdeki durumlarını paylaşması, bulundukları ülkenin Suriyeli göçmene bakışı, sunduğu hizmet ve göç güzergâhı sonradan göç edenlerin ülke tercihi üzerinde belirleyici olmuştur. Aynı ülkede bulunan Suriyeli göçmenler bile bulundukları kentlerin durumlarını birbiriyle paylaşarak göçmenlerin belli kentlere yönelmesinde etkili olmaktadır. İş bulmaktan yalnızlığının hafifletilmesine kadar birçok konuda sosyal ağlar Suriyeli göçmene bir danışmanlık hizmeti sağlamaktadır (İnce, 2019: 2603).

Meydana gelen olaylar göçmenlerin birbiriyle de etkileşim halinde olduğunu göstermektedir. Daha özgür hareket ettikleri, istedikleri gibi yaşadıkları yerleri ve mekânları paylaşmaktadırlar. Önceleri can havliyle kaçtıkları ve sadece kurtulmayı düşünerek göç etmeleri, sonrasında ise daha rahat edebilecekleri alanlara doğru ilerlemeleri coğrafi anlamda yaşanan cazibenin de göstergesidir.

Sosyal ağlar, özellikle ilk göçmenlerin bulundukları ülkedeki koşullarını ve deneyimlerini diğerleri ile paylaşması aracılığıyla önemli bir bilgi kaynağı oluşturur. Bu durum, sonradan gidenlerin ülke tercihlerinde belirleyicidir. Sığınmacılar, diğerlerinin tecrübelerini ve yaşadıkları zorlukları öğrendikçe, aynı devlete gitme kararlarını daha sağlıklı alırlar. Örneğin, bir yerde iş bulma konusundaki kolaylık, sosyal hizmetlere erişimde sorunlar yaşamaması ya da toplumsal kabul gördüğü bilgisi yayıldıkça diğer mültecilerin yer değişikliği tercihini etkiler.

Sosyal ağlar, göçmenlerin sadece bilgi paylaşımıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda psikolojik ve sosyal destek sağladığı bir platforma dönüşür. Sığınmacılar yeni ülkeye geldiklerinde genellikle yalnızlık, yabancılaşma ve aidiyet eksikliği gibi duygusal zorluklarla karşılaşır. Diğer mültecilerle kurdukları bağlar, hissi yükleri hafifletmede önemli rol oynar. Özellikle onların birbiriyle dayanışması yalnızlık kavramını aşmalarına yardımcı olur. Bu sosyal destek kültürel ve dilsel uyum sürecini de hızlandırır.

Göçmenlerin bulundukları kentlerin durumları hakkında bilgi alışverişi yapmaları, sadece iş bulma olanakları değil, aynı zamanda bu kentlerdeki kültürel, toplumsal ve ekonomik koşulları öğrenme açısından da önemlidir. Bir göçmenin diğer göçmenlere, o kente veya ülkeye dair olumlu bir deneyimi aktarması, diğerlerinin o şehri tercih etmesine ve orada daha kolay bir şekilde yerleşmesine olanak sağlar. Bu, sosyal ağların göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde nasıl etkili olduğunun bir göstergesidir. Mukadder Gemici'nin *Aziz Messi* adlı hikâyesinde babasının peşinden Fransa'ya gitmeye çalışan ve bunu bir kurtuluş olarak gören başkışı Aziz'in yaşadıkları öyküleştirilir:

Babası nihayet kurtulmuştu, Fransa'ya gitmişti, sıra ondaydı. Yarın yola çıkacaktı. Önce Hatay'a gidecekti, Yasir Amcası karşılayacaktı onu. Sonra İzmir'e gideceklerdi beraber, ayarlanmıştı her şey. Hepi topu birkaç gece kalacaktı İzmir'de. Kenarları yırtık haritadan bakmıştı İzmir'in nerde olduğuna. Oradan da karşıya geçeceklerdi, harita üzerinde elini kaldırmadan karşı tarafa geçirmişti

parmağını “Greece” yazan yere. Babasına kavuşacaktı orada. Pasaportu, her şeyi hazırdı. Sonra Fransa'ya geçeceklerdi (Gemici, 2022: 58).

Sığınmacılar gidecekleri mekânları ve oraya ulaşacakları noktaya kadar olan zorlamaları hesaplayarak, planlı hareket ederler. Öncelikle kendileri için kısa mesafeleri belirleyen bireyler uzak bölgelerin daha cazip gelmesiyle rotalarını oraya çevirirler. Adı geçen eserde başkişi Aziz, Fransa'ya ulaşmak için birçok sınırdan ve yollardan geçmek zorundadır. Ancak babasının gitmiş olması ve Fransa hakkında Aziz'e bilgi vermesi, onu yanına getirtmeye çalışması coğrafyanın çekiciliğinin ön plana çıktığını gösterir. Sosyal ağların onlar açısından hedef ülke ve mesken seçimi üzerindeki belirleyiciliğini, benzer özelliklere sahip mültecilerin mekânsal yoğunlaşmasına neden olduğundan bahseder (İnce, 2006: 2603). Birbiriyle irtibat halindeki göçmenler gittikleri yerler hakkında bilgi alışverişinde bulunarak aynı alanda buluşurlar.

Göç edilen bölgedeki yerel halk ile göçmenler arasında da mekânın tercihi noktasında fark vardır. Köyden kente göç eden ve derme çatma evler de yaşayan Anadolu'nun fakir toplumu artık yerini yeni gelenlere bırakmaktadır. Normal şartlarda insanın yaşayabileceği, sağlıklı ve huzurlu bir ortamın oluşmasının zor olduğu bu alanlar gelenler için kurtuluş noktasıdır. Yıldız Ramazanoğlu'nun eserinde²² bu durum şu cümlelerle öyküleştirilir:

“Buralara İstanbul demeye bin şahit lazım,” dedi Semiha. Mahalle sakinleriyle sonradan gelenlerin bulamaç olmuş yoksunluğundan oluşan tuhaf kokuyla, betonların arasına dökülüp ayakkabılara yapışan küflü meyvelerin yapışkan kalıntıları her yanı sarmıştı. Anadolu'dan göçenlerin bir gecede yaptığı eğri büğrü evlerin insana yaraşmayan basık karanlık ekleri, savaştan kaçanlar için biçilmiş kaftandı artık (Ramazanoğlu, 2023: 27).

Göç birbirini tetikleyen unsurlarla doludur. Basamaklı şekilde devam eden bu unsur bir üst basamağa çıkan bireylerin yerini alt basamaktakilerin doldurmasıyla ilerler. Mekânsal anlamda yerel halk tarafından tercih edilmeyen alanlar yeni gelenler için yaşam alanı oluşturur. Savaştan kaçanlar adına bu coğrafya her şeyiyle cazibe merkezidir:

Sanayileşme ve ticaretin gelişmesiyle birlikte, kentsel bağlamda meydana gelen hızlı ekonomik büyüme, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki kişileri hızla kente çekmektedir. Kentin çevresel alanındaki kırsal bölgede meydana gelen seyreleme, uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmaktadır. Uzak bölgelerden gelen göçmenlerin kendi yaşadıkları yerde yarattıkları seyreleme de, o bölgelere daha yakın yerlerden gelenlerle doldurulacaktır (Çağlayan, 2006: 69).

Göç insanları farklı unsurlar bağlamında birleştirir. Yeni geldikleri bölgelerde var olanlarla yaşama tutunmaya çalışırlar. Mekân içinde yer alan yıkık ev, kokmuş sokaklar, orada bulunan insanlar için kaçma sebebi iken göçmenler adına var/yok oluş mücadelesinde varlık nedenidir. Geldikleri topraklarda yıkım, kargaşa, savaş sebebiyle barınacakları ev bile bulamazlar. Bundan

²² Ramazanoğlu, Cam Kenarı, s.27.

dolayı bulundukları meskeni tez zamanda terk etmek için yollar aramaya başlarlar. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı eserinde bu durum şöyle ele alınır:

Büyüğü olan Sefa'yı gördü. "Lübnan ve İskandinav ülkelerine gitmek isterim öncelikle. İkisi de beyaz ve eski çünkü. Beyaz ülkelere gitmek istiyorum, yıkıntı ya da inşaat olmamalı, iş makineleri dolaşmamalı ortalıkta. İkisinin resimlerinde de beyaz çiçekler gördüm. Demek ki çok benziyorlar." (Ramazanoğlu, 2023: 11).

Petersen'in Beş Göç tipinden biri olan Serbest Göç'ün diğer türlerden (örneğin zorunlu göç, mülteci göçü gibi) farkı, göçmenlerin kararlarını dışsal baskılar ya da zorlayıcı güçlerden bağımsız vermesidir. Bu durumda sığınmacılar yaşam koşullarını, iş fırsatlarını, eğitim olanaklarını veya kişisel hedeflerini göz önünde bulundurarak kendi istekleriyle yola çıkarlar. Yer değişikliği topluluklar veya devletler tarafından dayatılmaktan ziyade bireylerin yaşamlarını iyileştirmek ya da hayatlarına yeni yön vermek amacıyla aldıkları karardır. Bu, serbest göçün özgür irade ile yapılan, daha çok kişisel tercihler ve fırsatlarla şekillenen tür olduğunu gösterir. Ulaşmak istedikleri hedeflerle alakalı ölçütler belirlerler. Vardıkları mekânlarda aynı sorunlarla karşılaşmamak için mücadele ederler:

Göç tiplerinin serbest göçten farkı, temel bir belirleyenin varlığıdır. Oysaki serbest göç tipinde kişiler, topluluklar ve toplumlar üzerine uygulanan her hangi bir zorlayıcı durum ve itici bir güç yoktur. Petersen'in tipleştirdiği serbest göçte, göçmen kesin ve kararlı bir şekilde kendi göç kararını vermekte ve buna göre hareket etmektedir. Bu göç tipi büyük kitlesel göçleri değil, bireysel tercihlerle ilerleyen kişisel göçleri tanımlamaktadır (Çağlayan, 2006: 76).

Türkiye bulunduğu konum itibarıyla göç noktalarının merkezinde bulunur. Özellikle gelişmişlik açısından Avrupa'nın gerisinde kalmış Ortadoğu ülkelerinin geçiş güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Daha iyi bir hayat sürmek isteyen bireyler durdukları yerlerden başka memleketlere gitmek için yollar aramaya başlarlar. Yalnız bu arayış bazen gönüllü bazen ise zorunlu şekilde gerçekleşir. İnsanlar mecburi sebeplerle de göçe maruz kalırlar. Coğrafyanın çekiciliği bireylerin göç ile alakalı fikir sahibi olmasını sağlar. Zorla göç eden kişiler için coğrafyanın yakınlığı cazibe noktasıdır. Özellikle savaş sebebiyle bulundukları toprakları terk etmek zorunda kalan insanlar en kısa yoldan yaşadıkları acıdan uzaklaşmak isterler. Bunun için başvuracakları en kestirme yol mesafe anlamında yakın olan alanlara ulaşmaktan geçer. Kaos, yıkım, hüznün, kederden kaçmanın alternatifi olarak görülür. Coğrafyanın uzaklığından dolayı farklı çekici etmenlerin devreye girer. Bunların başında ekonomik, kültürel, başka göçmenlerin gidilecek alanlara ulaşması ve diğerlerine yol göstermesi, yaşama standartlarının yüksekliği vb. etmenler ön plana çıkar.

2.5. Hayal Edilenin Karşısındaki Değişmeyen Son: Göçün Değiştir(eme)diği Hayatlar

İnsanın yaratıldığı ilk andan itibaren yolculuk ve arayış serüveni başlar. Bunun temel nedenlerinden birisi iyi bir hayata kavuşma isteğidir. O yüzden başvurduğu yolların başında göç gelir. Göçün mecburi veya isteğe bağlı oluşu, bireyin değiştirmeye çalıştığı hayatı açısından önem

arz eder. Bu gibi hallerde kıstas belirleme şansı bulunan insan, zorunlu göç esnasında ise başka etmenlerin devreye girmesiyle yaşadığı toprağı terk eder. Ekonomi, siyaset, güvenlik endişesi, gelecek kaygısı vb. birçok durum kişileri kitleler halinde yer değişikliğine iter. Kavram geçmişten günümüze her daim insanlığın konusu olmayı başarır. Özellikle savaşın getirdiği maddi ve manevi yıkım mekân değişikliğini gerekli kılar. Arap Baharı ile başlayan ve başta Suriye olmak üzere birçok ülkeyi etkileyen durum göçmenlerin yeni yurt aramasına sebebiyet verir. Gidilecek alanların başında da Türkiye gelir. Göç vasıtasıyla yola çıkan ve kendisine mesken edinen göçmenler hem mekâna alışmaya çalışır hem de yolculukta yaşadıklarını unutmak ister. Bütün yaşananlara rağmen dünya tarafından da kabul edilmezler. Emrah Kanlıkama'nın *Eksilmek* adlı hikâyesinde bu durum şu şekilde dile getirilir:

Sınırlar Mülteci cesetleri ile çiziliyor artık. Denizler mülteci öğüten kocaman yel değirmenlerine dönüştü. Mülteci kusuyor! Küçük botlar üzerinde ellerine kürekler tutuşturulmuş şövalyeler modern çağın Don Kişot'unu oynuyor. Yeni dünya düzeni bu. Kamyon kasalarında ölüyoruz; yol kenarlarında, kaldırımlarda... midesini bulandırıyoruz insanlığın; hepimiz öldüğü vakit daha yaşanılır bir dünya olacak(!) (Kanlıkama, 2024: 112).

Ravenstein'in kuramında göç için kat edilecek mesafenin kısalığı ön planda olan kuraldır. Metin içerisinde bahsedilen sınırların mülteci cesetleri ile çizilmesi yaşanan acı olayların özeti niteliğindedir. Gidilecek yerin kısalığı, geçilecek sınır sayısını da azaltır. Bu sayede ulaşmak istenen hedefe daha kolay yoldan gidilmiş olur. Yaşadıkları topraktan savaş nedeniyle mecburi göçe eden insanlar yolculuk esnasında karşılaştıkları zorluklar karşısında hayata tutunma mücadelesi verirler. Geldikleri mekânda açlık, susuzluk, yıkım ve acılara maruz kalan bireyler bu dünyalarından kurtulabilmek umuduyla kaçarlar. Göçmenler açısından bir başka konu ise ulaşmak istenen hedefe ulaştıklarında aradıklarını bulamama sorunudur. Göçmenlerin umdukları ve karşılaştıkları birbirine uymaz. Hayatlarını kurtarmak için gittikleri meskenler geldikleri alanlardan çok da farklı olmaz. Hem refah düzeylerini yükseltmek hem de savaşın vermiş olduğu yıkıcı etkiyi ortadan kaldırmak amacıyla çıktıkları yolculuk hüsrana sonuclanır. Bulundukları yurdun itici etkisinden kaçıp başka ülkelerin çekici taraflarına yönelen göçmenlerin durumları Emrah Kanlıkama'nın *Arastanın İnsanları* adlı hikâyesinde şu ifadelerle öyküleştirilir:

Tabi şimdi bir de göçmenler var; her yerdeler, kuşlar kadar çoklar. İlk gelen kafiledekiler haliyle parktaki bankları sahiplenmişler, kıdemliler yani. Yeni gelenlere sergilerini bir ağaç gölgesine açmış sere serpe uzanmaktalar. Sergisi olmayanlar da çam pürelerini altlarına hasır eylemişler, bekliyorlar.

Bekledikleri mi? Ne bileyim ben? Kendileri biliyorlar mı? Kuşlar kadar beklentileri yok belki de. Bunu bilemem. Kimse bilemez. Allah bilir! Yaşıyorlar işte. Öylesine...

Ölesiye yaşıyorlar!

Kuşların dilini de bilmem ben mesela. Bilseydim sorardım. İnan olsun sorardım.

Muhacir misiniz mülteci mi? Kalıcı mısınız gidici mi? Gidenleriniz geri gelici mi? Kuşlar da kuşluklarından utanır mı mesela? Bir de bunu sorardım. En çok da bunu sorardım.

Başlarını sokacak derme çatma bir yer bulanlar yüklerini sırtlayıp sessizce şehrin içlerine doğru çekilirler. Yükleri mi? Yükleri olup da ne ola ki, canları var ya işte; yetmez mi? Vatansız candan öte yük mü var? Atsan atılmaz satsan satılmaz. Ellerinden gelse gölgelerini de sıyrıp üzerlerinden atıverecekler ama nafile (Kanlıkama, 2024: 115-116).

Güzel bir ev, rahat yaşam veya en azından yaşadıklarını unutturacak hayallerle yola çıkan göçmenler değişmeyen sonla karşılaşır. Geldikleri noktada hayatlarını idame ettirecekleri yer parktaki banklar olur. Çok fazla beklentileri yoktur. Tek bir istekleri vardır. Nefes almaya devam edebilecekleri huzurlu mekân bulmaya çalışır. Network Kuramında sosyal ağların varlığı göçmenlerin gidecekleri toprakları belirlemede önemlidir. Savaş nedeniyle canlarını kurtarmak için mesafe anlamında yakın alanlara giden bireyler sonradan gelenlere örnek teşkil ederler. Bulundukları ülkelerin durumlarını paylaşarak birbirlerine nerelere gidecekleri konusunda fikir verirler. Bu sebeple de insanlar gittikleri yurtlarda kültürel, sosyal, ekonomik vb. alanlarda destek sağlarlar. Göç bireysellikten sıyrılarak kolektif özellik kazanır. İlk kafilenin bankları sahiplenmesi ve arkadakilere oranın sahibinin kendileri olduğunu gösterirler. Kimsesiz, evsiz, barksız olan birisine bir bank bile değerli görünür.

Ravenstein'in kuramında göçler basamaklı şekilde ilerler. Gelişmemiş bölgelerden gelişmiş alanlara doğru eğilim vardır. Sanayi ve ticaretin ilerlediği bölgelere göç eden bireylerin arkada bıraktığı mekânlara başkaları gelir. Süreç böylece devam eder. Göçmenler göç ettikten sonra arkalarında harabe evler bırakırlar. Bireylerin burada yer değiştirme nedenlerinden biri de harabe yerlerden uzaklaşma isteğidir. İnsanlar için kaçış göstergesi olan alanlar buraya yeni gelenler nezdinde sığınılacak konuma evrilirler. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Kırmızı, Küçük ve Bıçkın* adlı metninde yaşananlara şu cümlelerle ışık tutulur:

Dar bir sokağa saptık. Bir kahvenin önünden geçtik. Arapça tabelalar, esmer adamlar, yorgun ama yırtıcı bakışlar, el kol hareketleriyle soru soranlar, arkasına basılmış ayakkabılar, ne iş olsa yapacak bedenler, dalga dalga durumun ne olduğuyla ilgileniyorlar. Eminönü'nün gerçekten yerle yeksan olması gereken mühürlenmiş evleri. Bir evin önünde durduk. Zile bastım gayri ihtiyari. Çalmadı beklediğim gibi, kapı zaten açıktı. Yarıklardan sızan ışığı saymazsak içerisi zifiri karanlık. Küçük gölgeler merdivenleri hızla tırmanıp hayal gibi yukarı katlara doğru süzülüler. Ben cep telefonumun ışığıyla basamaklara davrandım fakat hepsi kırık, neresine bastılar, nasıl çıktılar. Bu insanlar ne ara nasıl sadece yiyecek arayan varlıklara dönüştürüldüler (Ramazanoğlu, 2023: 51-52).

Yeni topraklara büyük umutlarla gelen göçmenler hiç ummadıkları manzara ile karşılaşır. İyi bir hayat hayalinde olan bireyler derme çatma, ışık girmeyen, kırık dökük mekânlarla baş başa kalırlar. Yukarıdaki metinde hayal edilen ile gerçek arasındaki farka dikkat çekilir. Bu insanlar adına oturdukları veya sığındıkları evin önemi kalmaz. An itibarıyla tek düşündükleri şey yiyecek bir şeyler bulup karınlarını doyurmaktır. Olaylar karşısındaki şaşkınlık eser içerisinde: “Bu insanlar ne ara nasıl sadece yiyecek arayan varlıklara dönüştürüldüler” (Ramazanoğlu, 2023: 51-52) cümlesi ile anlatılır. Sığınmacıların hali Mukadder Gemici'nin *Yeni Komşular* adlı eserinde şöyle ifade edilir: Kim, ne zaman, ne getirdi köpek bağlasan durmaz eve, gördü hepsini (Gemici, 2022: 46). Herkesin kolay kolay oturamayacağı, yaşayamayacağı evler yeni gelenler için sığınılacak liman olur.

Göç olgusunu açıklamaya çalışan kuramlardan birisi de Kesişen Fırsatlar kuramıdır. Burada gidilecek olan ülkenin imkânları ve bunların seviyeleri belirleyici bir etmen olarak değerlendirilir.

Göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki ekonomik durumları, orada ne iş yaptıkları ve hedef ülke konumunda bulunan mekâna gittikleri zaman yapabilecekleri işlerin varlığı kararı verilmesini sağlayan diğer unsurlardır. Göçmenlerin kararına yön veren olgu gidilecek ülke ile yaşadıkları mesken arasındaki yarar farkıdır. Hedefe ulaşıldığı takdirde bunun getirisinin fazla olması göç etmeye gidilmesini de etkiler. Mukadder Gemici'nin *Su Köpüğü* isimli hikâyesinde bir ailenin Türkiye'ye gelişleri ve sonrasındaki olaylar şu cümlelerle ifade edilir:

Türkçe bilmiyor, bilse de anlatabilir mi? Evet diyor içinden bu yüzden, kumları küçük bir çubukla karıştırırken, size muhterem efendim, size ve ülkemden ayrıldığımdan beri karşılaştığım diğer insanlara, hepinize tek tek anlatmak istiyorum. Fırıncıyım. Bu hanım, bunlar da çocuklar. Hani sizin bu tatil yerinizin girişinde bir büyük fırın var ya, oranın ustası, dükkân sahibiyle kavga edip gitmiş. Kaçmış daha doğrusu. Evde otururken Halil aradı, böyle bir iş var, geride kimseyi bırakma ben bir çadır ayarladım çocukları da getir dedi. Apar topar kalktık geldik ülkenize ve bu sahil beldesine, beldenize. Dükkân sahibi iyi bir insandır. Günlüğümü tam veriyor. Bazen fazla veriyor. Yardım ediyor hatta biliyor musunuz? Battaniye ve yastık verdi çadırı görünce. Ama sanırım siz de dünyanın kalanı gibi, ortadan yok olmamızı istiyorsunuz. Yok olsak ne güzel olur. Şu çeken dalgalarınız nerde, alıp götürse hepimizi. Cesetlerimizin fotoğrafları çekilmemek şartıyla ama değil mi, gözünüze gözünüze girecek bu sefer de o fotoğraflar çünkü. Bu kadar. Bu kadar değil aslında ama, diline dahi dökülmemişken içi de susuyor artık. Bunca yıl geçmişken her şeyin üzerinden, kelimeler de çıkmak için isteksiz (Gemici, 2022: 21).

Türkiye ve Suriye vatandaşları Osmanlı çatısı altında yıllarca iki halk olarak hayatlarını idame ettirirler. Beraber yaşadıkları için kültürel, sosyal, ekonomik vb. anlamda birçok ortak unsorda birleşirler. Bunun verdiği rahatlıkla da Türkiye'yi kendilerine hedef seçerler. Bu durum göçmenler adına sevinç duygusunu açığa çıkarsa dahi geldikleri andan itibaren umduklarını bulamazlar:

Ülkemizin Suriye halkıyla tarihi, kültürel bağları ve akrabalık ilişkileri yıllardan beri süregelirken; bu ilişkiler ekonomik bağları da güçlendirmiştir. İç savaş nedeniyle yurtlarından ayrılmak zorunda kalan Suriye vatandaşları bizim geçmişten bugüne tanıdığımız, bağlarımız olan ve birlikte iş yaptığımız insanlardır. İç savaştan kaçarak ülkemize sığınan bu insanların hayatta kalma çabası hala devam etmektedir (Taş ve Bozkaya, 2016: 20).

Mukadder Gemici'nin (Gemici, 2022: 21) *Su Köpüğü* isimli öyküde; fırıncılık ile geçimini sağlayan birey, Türkiye'de bulunan arkadaşı Halil'in aynı işi Türkiye'de de yapabileceğini söylemesi üzerine buraya göç eder. Yaptığı işe güvenerek para kazanacağını düşünen ve daha iyi bir hayat yaşayacağına inanan kişi hedef ülkeye ulaştığında umduğunu elde edemez. Geldiği yerde dil bilmemesi, insanların onlara olan bakış açıları, çadırda kalmaya devam etmek zorunda olmaları, diğerlerinin olumsuz düşünceleri hayal kırıklığına uğramalarına sebep olur.

Suriye göçünün nedenleri arasında savaş sebebiyle güvenli bir ülkeye sığınma ihtiyacı vardır. Göçmenler bundan dolayı önceliği mesafe olarak kendilerine yakın topraklara verirler. Önceliğin sınıra yakın yerlere verilmesinde geri dönmeyi düşünmeleri yatmaktadır. Gidiş sürelerinin uzamaları sebebiyle geriye gidebilme ihtimallerinin azalması, iş bulabilme, daha güzel ve ucuz evde oturabilme hayali ile batı illerine hareket ederler. İnsanda kazanma tutkusunun yanı sıra haz alma güdüsünün de mevcut olduğunu vurgular (Ekinci, 2020: 35). Bu yöneliş onlara aradıklarını

bulabilecekleri ortamı yine de sağlamaz. Mukadder Gemici'nin *Yeni Komşular* adlı hikâyesinde durum şu cümlelerle anlatılır:

Gene oynuyorlar bahçede. Kaç yıldır yağmurun güneşin altında bekleyen kim bilir kimin attığı koltuğun etrafında pervane gibi dönüp kovalıyorlar birbirlerini. Ne eski ne virane bir evdi, ay oraya baktıkça fena oluyordu insanın içi. Yıkılıp da bir bina dikilememiştii yerine, şöyle tertemiz. Ay ay, nasıl yaşıyorlardı orada? (Gemici, 2022:46).

Sığınmacıların kaldıkları ev başkaları için yaşanamaz, nefes alınamaz yerler iken onlar için eski bir koltuk bile mutluluk sebebidir. Elinde bulunanları kaybedenler adına var olan her şey gülmek noktasında nedendir. Mültecilerin göç ettikleri ülkede yaşadıkları problemlerin başında işsizlik gelir. İşverenlerin onlara bu konuda yardım edememesi; tecrübesiz olmaları, güvensizlik, geri dönme ihtimallerinden kaynaklanır. Göçmenlere işveren kişilerin niyetlerinin altında ucuz iş gücünden faydalanma isteği yatar. Para kazanabilme, evlerine ekmek götürme, karınlarını doyurabilmek için ağır şartlar altında çalışan göçmenler seslerini çıkaramazlar. Geldikleri noktada çoğunun dönebilecekleri evleri, gidecek kimseleri kalmadığından dolayı her türlü işte ve şartlar altında çalışmayı kabul etmektedirler. Cemal Şakar'ın *Kanadında Bir Kuşun* adlı hikâyesinde olaylar şöyle anlatılır:

Bodrum katındaki atölyeye inerken nem ve ter kokuları ütülerden çıkan buharla karışıp ciğerlerindeki irini depreştiriyordu. Daha ilk geldiğinde anlamıştı burasının sonu olduğunu. Buraya kadmış diye düşündü. Buraya kadar olduğunu bile bile ütölüyordu kaç avroluk olduğunu bilmediği tişörtleri (Şakar, 2019: 102).

Bulundukları topraklardan zorla göç etmek zorunda kalan, bırakılan göçmenler hayatlarını değiştireceklerini düşündükleri yeni yerlerde ummadıkları bir sonla karşılaşırılar. Hayal edilen iş, ev, yaşam zorluklarını da beraberinde getirir. Yukarıdaki metinde geçen ifadelerde çalışma şartlarının kolay olmadığı ancak yaşamak için ütü yapmak mecburiyetinde bırakılan bireyin başından geçenlere değinilir. Çalıştığı meskenin uygunsuzluğuna ve burasının onun için sonu olduğunu bilmesine rağmen işine devam etmek durumunda kalması anlatılır.

Göçmenler açısından yaşanan sıkıntılar arasında insanların onları para uğruna kullanması da vardır. Bazıları vicdani olarak değil kendi istekleri doğrultusunda yapmak istediklerini gerçekleştirerek getiri elde etmek isterler. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı eserindeki *Dördüncü Dünya* isimli hikâyesinde meydana gelen olaylar İyad üzerinden şu cümlelerle aktarılır. “Ev değil abla tekstil deposu. Bizimkiler gelince boşaltıp kiraya vermişler,” dedi gülerek. İyad hiç durmadan güliüyordu” (Ramazanoğlu, 2023: 23). Zor durumdaki bireyler sığınacak ev ararken başkaları onların bu halinden faydalanmak için fırsat kollar.

Göç bireyler açısından yeni hayatın kapılarını aralayacakları anahtar konumundadır. Göçmenlerin çıktıkları yolculuk yaşadıkları acıları, hüznüleri, savaşları, kayıpları arkalarında bırakarak onları farklı mekânlara taşır. Ancak ulaştıkları yerler meydana gelen olayları unutturmak yerine başka yaraların açılmasına neden olur. Dünyalarını değiştirecekleri hayali ile varılan bölgeler umutlarını bitiren sonlarla noktalanır. Her şeye rağmen onlara yardımlarını esirgemeyen kişilerle de karşılaşılır. Sığınmacıların yaşama tutunmaları için uzanan eller geçirdikleri sıkıntıların geride kalması adına onları ümitlendirir.

2.6. Ben'in Ötekileştirilmesi: Senin Adın Suriyeli

Yeryüzünde var olan nesneler zıttı ile zuhur eder. Gece- gündüz, sabah- akşam, uzun- kısa, büyük-küçük, güzel- çirkin gibi. Ben kavramı kişinin dünyada kendini bilmesi, var etmesi, tanınması anlamlarına gelir. Öte; “konuşanın temel olarak aldığı bir şeyden daha uzak olan yer veya şey, mavera; bir şeyin arkadan gelen bölümü; bulunan yere göre karşı yanda olan; daha fazla, çok; dış” (TRS, 2011: 1862) anlamlarında kullanılır. Ben olgusunu oturtamamış birey hayatta da var olmak için mücadele etmez. Diğer kişilerin baskısı altında ‘-mı’ gibi yaparak yaşamaya çalışır:

Kimliğin öteki olan ile ilişkisi, kendi inşasının yapıtaşı olması dolayısıyla kimlik için birincil öneme haiz olsa da, her kimliğin kendi inşası süresince bir öteki yaratması, kimlik kavramlarının hem muğlaklaşmasının hem de zarar görmesini sağlamaktadır. Birey kendi yaşantısı içerisinde sayısız kimliğe sahiptir ve hüviyet bilgileri dışarıda bırakıldığında, birey kendisine; hem toplum tarafından biçilen kimlikleri hem de sonradan kendi edindiği kimlikleri taşımaktadır. Örneğin, milliyet, vatandaşlık, dini inanç, cinsiyet, konuşulan dil, okunulan okul, yaşanılan şehir ve hatta taraftarı olunan takım, vb. dahi, eğer birey kendisini tanımlarken kullanılıyorsa; birey için bir kimlik anlamına gelmektedirler (Altınkoz, 2017: 20).

Dünyadaki insanların birbirlerini ben ve öteki olarak ayırmasının tarihi çok eskilere dayanır. Romalılar, Yunanlılar, Mısırlılar gibi dönemlerde de bireyler kölelik kavramı adı altında farklılaştırılmaya tabi tutulurlar. Bunun meydana gelmesinde genetik kodlar değil sonradan kazanılan yaşantılar ön plana çıkar. Tarım toplumları, avcılık, madenin bulunup işlenmesi gruplar arasında meydana gelen alışverişler etkileşimi hızlandırır ve geliştirir. Yaşanan değişim zenginliğin önünü açar. Özellikle paranın bulunması ve takas usulünün kalkması bazı kesimlerin diğerlerinden çok kazanmasına sebebiyet verir. Devam eden süreçlerde ekonomik koşullar ve kapitalizmin doğuşu emeğin sömürülmesine, insanların birbirini parasal anlamda yargılayarak kendilerini diğerlerinden farklı algılamasına yol açar. Savaşlarda insanların esir alınmaları ve paranın gücü nispetinde verilen değerler bireyler arasında yaşanan ast-üst ilişkisini de etkiler. İlerleyen zamanlarda farklılaşan ve gelişen dünyada nedenler değişir ama sonuçlar değişmez. Kapitalizmin ve gücü elinde bulunduranların oturdukları mevki kaybetmemek adına diğer kişileri ezmek hatta yok etmek istedikleri görülür. Alt tarafta ortaya çıkan kargaşa ortamından beslenirler. Bu durum neticesinde göçler vasıtasıyla hem ucuz iş gücü bulurlar hem de yer aldıkları mekânı korurlar.

Günümüzde yaşanan göçler başka ülkelere giden kişilerin ötekileştirilmesine neden olur. Zaman farklı olsa da durumlar değişmez. Gittikleri yerlerde yerli halk tarafından lakaplarla ve değişik uygulamalarla bireyler farklılaştırılır:

Göçmen üzgün, kırgın ve biraz da umutla kapısını çaldığı ülkelerde yeni bir yaşam için destek arar. Dilini, kültürünü bilmediği bir dünyada var olmaya çalışan bu “ötelere çocukları”, kuzeyin huzurunu kaçırlar. Gün geçtikçe artan sayılarıyla caddeleri, sokakları, mahalleleri dolduran “öteki”ler, bütün dışlanmalara rağmen gitmeyip direnmekte, insanca yaşamının kendilerinin de hakkı olduğunu her fırsatta dile getirmektedirler (Cengiz, 2010: 187-188).

Ortaya çıkan göçlerin yakın örneklerinden birisi de Türkiye sınırındaki Suriye göçüdür. Türkiye’yi her anlamda etkileyen bu olay hem toplumsal hem psikolojik hem de edebi anlamda sonuçlar doğurur. Bunlardan birisi de göçün Türk hikâyesindeki yansımasıdır. Suriye göçünün etkisiyle bulundukları topraklardan uzaklaşmak zorunda kalan bireyler ulaştıkları bölgelerde ötekileştirilmeye başlarlar. Geldikleri bölgelerdeki insanlar tarafından dışlanırlar. Gidecek mekânları olmayan bu kişiler bulundukları alanda varlıklarını devam ettirmeye çalışırlar. Mukadder Gemici’nin *Hatırlı Yara* isimli kitabındaki *Su Köpüğü* isimli hikâyesindeki şu ifadeler göçmenlerin maruz kaldıkları muameleyi göstermesi açısından önem arz eder: “Okulun merdivenlerinde defolup gitsenize diyerek saçlarını çekiyorlar kızlarının. Omuzlar çarpıyor bilerek. İterek. Vurarak. Ezerek” (Gemici, 2022: 23). Hayata hazırlanma, onu tanıma ve uyumu kolaylaştırma noktasında ön planda duran okullar kişilerin şiddete maruz kaldığı alanlara dönüşür.

İnsanlar göç ettikleri topraklara ulaştığı andan itibaren kimliklerini kaybederler. İsimlerinin, nereden geldiklerinin, kim olduklarının, ne yaşadıklarının önemi yoktur. Onların adına sığınmacı, göçmen ya da mülteci verilir. Yani artık diğerleri olurlar. Göçmenlerin özellikle yakın bölgeleri kendilerine gidilecek mekân olarak seçmelerinin altında çeşitli sebepler yatmaktadır. Bunlar arasında mesafenin yakın olması dışında kültürel, dilsel, tarihsel benzerlikler de ön plana çıkmaktadır. Yine de bütün bunlara rağmen aradıklarını bulamazlar. Mukadder Gemici’nin *Su Köpüğü* adlı hikâyesinde bu durum şu cümlelerle öyküleştirilir:

Kızabilir birileri, laf söyleyebilir yanlarından geçerken, bakışlarıyla hep yapageldikleri gibi. Karısı anlamak istercesine yüzlerine bakar, Türkçe bilmediği için. En iyi Lina anlar, o da başını eğer o ortamdan uzaklaşmak için, önce bakışlarını, sonra başını çevirir. Bıktık sizden. Bi gitseniz de kurtulsak. Amaa, her yerdeler. İnsan ziyanı bunlar. Allah’ım ben bu ülkenin vatandaşım ben doğuramıyorum şunlardaki cesarete bak! Lina başını eğiyorsa, tramvayda başını yana çeviriyorsa, gözlerini kaçırıyorsa bil ki buna benzer bir laf duymuştur. İlk önceleri eve gelince anlatıyordu, artık hiç anlatmıyor, kimse de sormuyor zaten (Gemici, 2022: 22).

Göç ettikleri ülkelerde bütünleşme konusunda sıkıntılar çıkar. Zira hem yerli halk tarafından dışlanırlar hem de onlara yaşantı olarak uyum sağlayamazlar. Büyük umutlarla yeni bir hayatın kapısını aralamaya çalışan göçmenler ummadıkları durumla karşılaşılır. Yeni geldikleri topraklarda kimliklerini kaybetme ve ötekileştirilme problemi ortaya çıkar. Onların adı herkes için Suriyelidir. Yıldız Ramazanoğlu’nun *Cam Kenarı* adlı eserindeki *İkon* isimli hikâyede yer alan şu cümleler

mültecilere gösterilen dışlanmışlığı ifade etme açısından önem arz eder: “Suriyeli bir çocuk vardı, tuhaftı, bu dünyayla ilgisi yoktu sanki. Onu yazmak istiyorum ama hikâye formunda nasıl anlatılır, neresinden tutulur” (Ramazanoğlu, 2023: 38). Göçmelerin maruz kaldığı durumları anlatabilme ve anlamlandırmada da nereden başlanması gerektiği belirsizliği ortaya çıkar.

Bireyler geldikleri yerde kendilerine yeni bir kimlik inşa etmek ister. Gerçek anlamda ise ne eski kimliklerini unutabilirler ne de tam anlamıyla yeni olana ayak uydurabilirler. Bunun oluşumunda etkin sebeplerden birisi de orada bulunan halkın göçmenlerle ilgili bakış açısıdır. Onların hayatlarını değiştirmesi veya yerel vatandaşların yaşamlarına hızlı bir şekilde ayak uydurmaları beklenemez. Ortaya çıkan durum mültecilerin dışlanmasına ve eleştirilmesine neden olur. Mukadder Gemici’nin *Yeni Komşular* adlı hikâyesinde bu konu ile ilgili olarak anlatılanlar şöyledir:

Neymiş, karşı gecekonduya, gecekondu bile denmez oraya, köpek bağlasan durmaz öyle virane bir ev; neymiş oraya Suriyeli bir aile gelmiş. Eee, e’si, hiçbir şeyleri yokmuş, mahalleli eşya topluyormuş yeni komşular için; yatak yorgan, kapacak, küçük çocuklar da varmış, altı tane, biri bebekmiş. Tavşandı mübarek bazı insanlar; kendisi doğuramamışken, kalmışken tek çocukta geçim derdin- den, neymiş işte, acaba onun evinde de var mıymış kullanmadığı eşyalar? Yok, ne gezer çocuğum, lazım her şey (Gemici, 2022: 43).

Göçmenlerin ne isimlerini ne de hikâyeleri bilinmektedir. Onlara genel anlamda bir lakap takarak aynı çatı altında toplanırlar. Evlerinden uzakta kalmaları sığınmacıların dışlanmasına sebebiyet verir. Yardım etmek isterken bile ikinci sınıf kişi muamelesi yapılır. Var olabilmek, yaşamak için geldikleri, tutunacak dal aradıkları yeni ülkelerde isimsiz, kimsesiz, evsiz yaşamak zorunda kalırlar:

Göçmen ağının göçmenler üzerindeki bir diğer etkisiyse, içinde bulundukları toplumdan yalıtma, kendi grubunun içine kapanmadır. Ağın varlığı sayesinde tüm ihtiyaçlarını kendi grubu içerisinde karşılayan yeni göçmen kişiler, daha çok kendi grubunun içine kapanmakta ve göç ettiği ülkedeki halkla temastan kaçınmaktadır (Çağlayan, 2006: 87).

Göçmenlerin karşılaştığı zorluklardan biri, yerleşik halkın onları “farklı bir grup” olarak görmesi ve insan şeklinde değil, bir yardım konusu gibi değerlendirilmesidir. Yardımların sürdürülememesi ve toplumun kendi yaşam tarzını değiştirmemek adına göçmenlerin ihtiyaçlarını göz ardı etmesi, sığınmacıların yaşadıkları yerlerde toplumla bütünleşmelerini engellemektedir. Fatma Barbarosoğlu’nun *İçindeki Sazlar Başka Söz Başka* isimli hikâye kitabında geçen *Suriyeli İzi* adlı hikâyede konu şu şekilde vurgulanır:

Bunu çok düşündüm. İki sokak ilerideki metruk binalarda yaşayan onlarca Suriyeli vardı. Suriyeli deyip geçiyoruz. Hepsini bir kelime altında toplayınca acıları bize değmiyor. Yaralarını görmüyor, sağdan soldan topladığımız eşyalarla, kendimizce vicdani işler yapıyor, onca kirlinin içinde en beyaz oluyoruz. Yediğimizden değil yemediğimizden, giydiğimizden değil giymediğimizden götürerek... (Barbarosoğlu, 2020: 77).

İtme- Çekme kuramında göçmenler üzerinde itici ve çekici faktörlerin ön plana çıktığı belirtilir. Topluma uyum sağlayabilme ve buraya ait hissedebilmek için yerel halk gibi davranmaya başlarlar. Geldikleri cemiyet içinde de kendilerine Suriyeli imajı vererek halkın vicdani duygularından beslenen ve yaşamlarını idame ettirmeye çalışan insanların olduğu görülür. Dilenerek kendilerine iş imkânı bulan kişiler göçmenmiş gibi davranarak daha fazla para kazanmanın hesabını yapar. Bu durum oranın vatandaşlar tarafından yadırganmakta ve itici etmen olarak öne çıkmaktadır.

Göçmenlere ait olan, onların başka toraklardan geldiğini belirten izler vardır. Mülteciler her ne kadar bulundukları yerlere uyum sağlamaya çalışsalar da kendi hayatlarını, yaşamlarını yansıtan imlerle doludurlar. Fatma Barbarosoğlu'nun *İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka* adlı eserinin başka bir bölümünde şöyle hikâyeleştirilir:

Suriyeli olduğunu düşündürecek bir iz yoktu ne kızlarında ne kendisinde.
(Şaşırdınız mı, Suriyeli izi diye bir şey var. Yerli Romanlar o izi takip ederek kendisini Suriyeli kılığına sokup dileniyor; tuzu kuru, merhameti hiç yeşermemiş halk o ize bakıp burun kıvrıyor.)
(Barbarosoğlu, 2020: 78).

İnsanlar arasında yaşanan ayrımcılığı tek sebebe ve zamana bağlamak anlamsız olur. Bu uzun bir süreç olarak ortaya çıkar. Özellikle modernizmin doğuşu, teknolojinin gelişmesi ve bireylerin yalnızlaşması, kimseye ihtiyaç duymaması gibi birçok neden yardımseverlik duygularının körelmesine, kişilerin birbirlerini ötekileştirmesine yol açar. Bireyin dünyaya gelişi ve ikili ilişkiler sonucu meydana gelen olaylar şu şekilde ifade edilir:

Farklı toplulukları onların dillerinden, dinlerinden, yaşama biçimlerinden, kültürlerinden, fiziksel görünümünden ya da derilerinin renginden yola çıkarak 'ötekiler' olarak tanımlamak ve yeri geldiğinde onları günah keçisi ilan edip düşmanlaştırmak kökleşti ve kurumsallaştı. Kuşkusuz bu günü anlamak, bu günün ötekileştirmesinin nasıl şekillendiğini görebilmek, geçmişteki gelişimin nasıl evrile geldiğini bilmekten geçiyor. Bu, bir anlamda dik durmayı becererek ellerini kullanmayı öğrenen insanın öyküsüdür. Başlangıçta ilkel de olsa yarattığı aletlerin ve gözlem gücünde yardımıyla diğer canlılardan hızla farklılaşan insanın öyküsü. Toplanan bitki, avlanan hayvan o küçük topluluklar-kabileler içinde yaşamda kalabilmenin bir koşulu olarak paylaşılıyordu. Ötesinde, doğada var olanın toplanması ya da avlanması onu toplayana, avlayana mülkiyet edinme hakkını vermiyordu. Bazı ilkel topluluklarda özel mülkiyetin belli ellerde toplanmasını engellemek için özel aletlerin sahipleriyle birlikte gömülmesi gibi kurallar bile geliştirilmişti. Ancak insanın iradesi, doğal gelişimin önünde duramadı. Üretim araçlarındaki yetkinleşme, emeğin üretkenliğini özellikle tarımda müthiş geliştirdi. Bu, doğal işbölümünün daha da derinleşmesi, daha yetkin aletlerle yürütülen toplumsal çabanın daha fazla yaratması anlamına geliyordu. Üretimin artırılması sonucu ortaya çıkan artık değer belli ellerde toplanarak, kabile içinde ve kabileler arasında farklılaşmanın önünü açtı. Üretilen fazlanın belli ellerde toplanmaya başlaması kadar, insanın ürettiği ile arasındaki çelişki de toplumsal gelişmenin kaynağını oluşturmuştu (www.jmo.org.tr).

Göçmenlerde sosyal dışlanma, yabancılaşma ve ötekileştirilme süreçleri sadece kelimelerle ya da bakışlarla gerçekleşmez farklı şekillerde görülür. Sığınmacılar çoğu zaman bir cemiyetin “seçkin” üyeleri tarafından, herhangi bir fiziksel ya da açık ayrımcılıkla değil, dolaylı ve ince ötekileştirme biçimleriyle dışlanır. Bu da, onların yalnızlıklarını, yabancılaşmalarını ve toplumdan izole

edilmelerini daha da pekiştirir. Ötekileştirilmenin ne kadar üst boyutlara çıktığı Fatma Barbarosoğlu'nun eserinin bir başka bölümünde şu cümlelerle aktarılır:

Hatice'yi muayene bile etmedi. Yüzünde bir tiksintiden arda kalmış çarpık bir ifade ile şöyle bir, “Ağzını “ dedi. Hiçbir aletini kullanmadı. Hatice için yapılacak operasyonların çok masraflı olduğunu ve çok vakit alacağını söyledi. Öyle bir ifade ile söyledi ki... Anlayacağımı anladım. (Bir daha buraya gelmeyin. Hadi hemen gidin buradan. Seçkin müşterilerimi rahatsız etmeye ne hakkınız var!) Bir bakış ve iki cümle onlarca sayfa ettiğini, işte o gün öğrendim (Barbarosoğlu, 2020: 82).

İnsanların birbirini anlamasının önemli yollarından biri de duygudaşlık kurabilme yeteneğinin gelişmiş olmasıdır. Bu sayede sorunların çözümü, ilişkilerin ilerleyebilmesi hızlı ve kolay yoldan sağlanır. Kişinin düştüğü durumun anlaşılabilirliği için yaşadığı hadiseyi bilen birinin gözünden değerlendirilmesi gerekir. Paragraf göçmen ve yerel halk arasındaki gerginliği, önyargıları ve empati eksikliğini yansıtmaktadır. Hatice'nin muayene edilmeden, sadece bir bakışla ve küçümseyici ifadeyle değerlendirilmesi, onun birey olarak değerinin göz ardı edildiğini ve dışlanmış hissettiğini gösterir. Ayrıca, doktorun söyledikleri, yalnızca maddi ve pratik engel değil, aynı zamanda duygusal bir dışlanmayı da belirtir. “Seçkin müşterilerimi rahatsız etmeye ne hakkınız var!” gibi bir söz, Hatice'nin insan nezdinde değerini küçümseyen ve ona “yabancı” olduğu için yer verilmeyen bir dilin göstergesidir.

Bu tür bir yaklaşım, göçmenlerin yerel halk tarafından dışlanmasının, onlara insan gibi değil, yük veya sorun gibi bakılmasının örneğidir. Yerel halkın göçmenlere karşı duyduğu empati eksikliğini ve onlara sadece maddi ya da sosyal açıdan bakıldığını gösterir. Hatice'nin, sadece dış görünüşü ve ekonomik durumu üzerinden değerlendirilmesi duygudaşlık kurulamamasına işaret eder. Empati, birinin durumunu anlamak ve onun yerine kendini koyarak duygusal bağ kurabilmektir. Ancak bu durumda, doktorun tavrı, Hatice'nin insanlığını görmeden sadece onun maddi değerini belirten yabancılaştırmış tutumdur.

Paragrafta geçen “Bir bakış ve iki cümle” ifadesi, sadece yüzeysel değerlendirme ile insanın ruh halini, varoluşunu ve haklarını nasıl yok sayabileceğimizi vurgular. Hatice'nin hissettiği dışlanmışlık ve bunun içinde barındırdığı yalnızlık, duygudaşlık yoksunluğunun sonucudur. Bu tür dışlanmışlıklar sadece bireysel travma yaratmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal bölünmeye ve gerilime de yol açar. Empati, insanların farklılıklarını kabul etmeleri ve onlara insanca değer vermeleri için gerekli duygusal bağdır; bu bağ kurulmadığında ise, insanlar birbirlerini “başka” olarak görülür.

Göçmenlerin sığınmak için başvurduğu ülkelerde her ne kadar olumsuz birçok durumla karşılaşsalar da onları anlayan, sahip çıkan, yabancı memlekette olmadıklarını, kendi evlerindeymiş gibi hissetmelerine yardımcı kişiler de vardır. Toplum ve kendini tanıyan, bilen her fert bunların birer insan evladı olduğunu bilir. Bu durum bir zorunluluk, yaşanmışlık hissi gerektirmez. Bu bir vicdan

meselesi gibi görülür. Ötekileştirmeyen, bu dünyada hep birlikte yaşanabileceğini gösteren, insanlığın ölmediğini hatırlatan bireylerde vardır. Bu durum Fatma Barbarosoğlu'nun *İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka* adlı eserinin bir başka bölümünde şu cümlelerle aktarılır:

Ben şimdi sana bir adres vereceğim. Bulgaristan göçmenidir. 90'larda gelen kafileden. Mülteci olmanın derdini bilir. Mültecileri hiç parasız tedavi kılığına kıyafetine aldanma. İnsan evladındır. Yanağımda akmadan kalan gözyaşı kurumuş, ama izi duruyor olmalıydı. “İnsan evladı” diş hekiminin kapısını çaldım. Çalışanı bile yoktu. Doğrudan kendisi açtı kapıyı. Nasıl bir basiret lütfettiyse Rabbim, onunla randevulaşmışım da sanki yolumu gözlüyormuş gibi heyecanla karşıladı. Hatice'yi oturttu. İnce ince muayene etti. “Salı günleri gelin, getirmesi sizden, tedavisi benden,” dedi. “Nasıl olur doktor hanım,” dedim, “biraz indirim yapmanız yeterli. Sizin de ekmek tekneniz neticede.

“Ben mülteci olmanın ne demek olduğunu bilirim,” dedi, adını benim kalbime de “insan evladı” olarak yazdırmış olan dişçi.

O günden sonra Erzurumlu çarşafli kadının rehberliğinde, insanları ikiye ayırdım: İnsan evladı olanlar, insan evladı olamayanlar.

Diş hekiminin adı Kalpten'di. Kalpten Hanım ismi ile müsemma, daima kalpten tedavi etti Hatice'yi (Barbarosoğlu, 2020: 83).

İtici-çekici faktörler arasında sadece yaşanan mekânlar, gidilen yollar yoktur. Hayatların devam ettirildiği meskende var olan, nefes alan insanlarda itici ve çekici faktör olarak çıkar. Yukarıda anlatılanlarda da görülmektedir ki bireyin süreç içerisinde başından geçenler kimliğin inşasında, kim olduğunu anlama noktasında önem arz eder. “*Onlar artık vatandaşlıktan çıkarılmış, hiçbir ülkenin kabul etmediği görünmez insanlar. Geçici kimlik dışında yeryüzünde hiçbir hukuka bağlı olmadan, varlıkları kayıt altına alınmadan yaşayan yüzergezerler*” (Ramazanoğlu, 2017: 82). Bu ifade ile tükenmemek adına verilen mücadelenin sınırları çizilmeye çalışılır. İlişkiler Ağı kuramına göre göçmenlerin bulundukları yerde yaşadığı problemlerin başında yerel halk ile yaşadıkları uyuşamama sorunu baş göstermektedir. Yeni geldikleri ülkede daha önceden gelenlerle irtibat kurarak kendilerine yaşam alanları oluşturmayı amaçlamaktadırlar. Ancak meydana gelen olaylar istedikleri hayatın önüne geçer. Zaman onları hiç tahmin etmedikleri serüvene doğru sürükler. Evdeki hesap çarşıya uymaz:

Göçmenler, artık yerleştikleri ülkelerde bir hak arayışı içerisine girmiş ve merkezin sahip olduğu paydan hisse almak istemektedir. Merkezdekiler tarafından çevredekiler olarak adlandırılan insanlar, artık kendi kimlikleriyle, bütün özgünlüklerini muhafaza ederek onların yaşamlarına ortak olmuşlardır. Buna tahammül edemeyen bazı çevreler ise ırkçılık boyutunda marjinalleşerek, göçmenlerin karşısına bir duvar örmüştür. Merkezde ırkçı tutumlar arttıkça, göçmenlerde de karşı bir tavır olarak kendi kimliğini öne çıkarma duygusu belirmektedir. Çoğunluktaki merkezin, kimlik dayatmalarına karşı, kültürel kimliğini bir kalkan olarak kullanan göçmenler gittikçe içe kapanmakta, merkezden uzak, ona paralel yaşamlar oluşturmaktadırlar. Metropollerin kenar semtlerinde kendilerini var etmenin savaşını vermektedirler (Cengiz, 2010: 188).

Merkez Çevre kuramına göre merkezde yer bulunan ülkeler ekonomik ve sosyal anlamda diğerlerine göre iyi durumdadırlar. Daha refah bir hayat sürmek isteyen çevre ülkelerdeki insanlar pastadan pay almak için buralara doğru göç etmektedirler. Kendilerine sürdürdükleri yaşamdan daha güzel dünya kurmak adına yola çıkarlar. Gidilen bu alanlar da farklı tepkilerle karşılaşırlar. Yerleşik halk tarafından kabul edilmezler. Mülteciler sadece yetişkin olarak değil çocuk olarak dışlanır ve

ötekileştirilir. Uyumun artırılması adına kullanılan okullar da dahi bu durum devam eder. Göçmenlerin karşılaştıkları olaylar Safiye Gölbaşı'nın *Sensiz Bir Koku* adlı eserinde Halida üzerinden şu cümlelerle ifade edilir:

Küçük torunumuz Halida, sen onu da görmedin, bazen ağlıyor. Okulda biri varmış, Halida ne zaman bir oyuna katılmak istese ona, bir sen eksiktin, diyormuş. “Ama nine,” diyor “ben o kızı seviyorum bana niye öyle diyor?” Hemen kollarımın arasına alıp balkona çıkarıyorum. Birlikte ağlıyoruz. Hiçbir teselli sözcüğü dilime gelmiyor. Doğrusu aklıma da gelmiyor. O ağlıyor ben ağlıyorum. Sonra istiğfar, sonra tövbe namazı... O çocuk, tabi ağlayacak. Onun gözyaşında bilmeme anlamama; bilememe anlayamama var. Ya benim gözyaşında? Rıza göstermeme, teslim olmama yok mu? Ah Salim'im, sen bana bunları yakıştırmazdın değil mi? (Gölbaşı, 2020: 80).

Kültür, toplumun maddi ve manevi anlamdaki hayat tarzının toplamından oluşan yaşam standardıdır. Ortadoğu halklarının çoğu mensubu oldukları kültürden kolay kolay vazgeçmez. Gittikleri bölgelerde bunu göstermeye çalışırlar. Göç sebebiyle ulaşmış oldukları topraklarda kendileri adına önem arz eden kavramı bırakmazlar. Bu durum yerel halk ile uyum problemlerine neden olur. Meydana gelen olaylar öyle bir raddeye ulaşır ki yeri geldiği zaman göçmenler görmezden dahi gelinir. Nasıl yaşadıkları, hayatlarını ne şekilde sürdürdükleri kimseyi ilgilendirmez. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım* adlı hikâye kitabında bulunan *Siirt Marşı* adlı öyküde mültecilerin karşı karşıya kaldıkları durumların şu şekilde anlatılır:

Çadırlarının önüne ilk vardığımızda küçücük kız kardeşlerini arkasına alarak kollarını açmış, içeri geçin diye onları yetişkin bir erkek, hatta baba edasıyla uyarmıştı. Akşamüstü onu çakıl taşlarının üzerinde kardeşlerini ders çalıştırırken görmüştüm. Elinde Arapça bir okuma kitabı vardı. Sonra gün batarken ezana az kaldığında alelusul yıkanmış yoğurt kaplarıyla iftar için dağıtılan kumanyadan almak için vakur bekleyişi. Bir yandan da bizi kaybetmemeye, hep yanımızda olmaya çalışıyor; ne zaman yemekleri götürdün kampın en uzağındaki annene de, ne zaman tekrar geldin yanımıza. Gün batarken, karanlık iyice bastırmadan beden dilimizi kesip biçiyor, tartıp ölçüyor, vaat ediyor muyuz, onu fark edebiliyor muyuz, yarın da burada mıyız mesela (Ramazanoğlu, 2020: 37).

Göç eden insanların maruz kaldığı konulardan birisi de ne şekilde hitap edildiğidir. Uluslararası alanda mülteci, göçmen, göçebe, sığınmacı gibi adlandırılmalarla karşı karşıya kalırlar. Sadece bunlarla anılmazlar. “Öte yandan Suriyeliler derken gülüşünün dudaklarının bir yanından başlayıp öteki tarafında sonlanı verdiğini de fark ediyordu Semiha” (Ramazanoğlu, 2023: 24). Onlar yerel halk tarafından da Suriyeli olarak anılırlar. Meydana gelen olayların ve kendilerinin burada yabancı olarak görüldüğünün göçmenlerde farkındadırlar. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı hikâye kitabında yer alan *Pinokyo'dan Haber Var* adlı öyküsünde bu durum İdris karakteri üzerinden şu şekilde anlatılır:

Ona özel bir ihtimam göstermenin mi yoksa sıradan davranmanın mı iyi olacağından emin değildi. Suriyeli değil adı var onun, İdris. Ama Suriyeli işte, bir çocuğun görmemesi gereken her şeyi görmüş, yaşamaması gereken her şeyi yaşamışsa... Daha üç saat önce “Kitap okurken ortasından başlasam olur mu, ilk cümleler hep birbirine benziyor, yapmacık geliyor bana,” demişti. Bir de okuduğu kitapların arkadaşlarındaki kapaklarının farklı olması canını sıkıyordu. “Bu beni

endişelendiriyor, hepimizde aynı kitap var ama kapakları, kalınlıkları, yazı biçimleri değişik” diyordu büyük bir sıkıntıyla (Ramazanoğlu, 2023: 18).

Göçün önemli noktaları arasında ekonomi ve savaş sayılsa da bunların içerisinde kültürü de eklemek gerekir. Ekonomik ve savaş sebebiyle bulundukları toprakları terk eden göçmenler aynı zamanda da birer kültür taşıyıcısı konumundadırlar. Mensubu olduğu toplumun gelenek ve göreneklerini burada da yaşatmaya çalışırlar. Yerel halkın çoğunluğu sığınmacıları kendi ülkelerinde görmek istememektedir. Yaşam tarzı olarak da kendi ülkelerindeki adetlerinden kopmak istemeyen göçmenler için bu haller sorun teşkil eder. Toplum tarafından destek alamayan bireyler varoluş sorunsalı ile karşı karşıya kalırlar. Benliklerini yitirerek yok oluşun eşiğini doğru savrulurlar. Yıldız Ramazanoğlu’nun *Cam Kenarı* adlı hikâye kitabında *Kırmızı, Küçük ve Bıçkın* adlı öyküsünde insanlar tarafından ötekileştirilmenin de ilerisinde yok sayılan, görmezden gelinen sığınmacıların maruz kaldığı durumlar şu cümlelerle öyküleştirilir:

Yoldan geçenlerin ayaklarıyla bazen sürttükleri, bazen kenarından dolandıkları kırmızı karaltıya ne demekse 'birden' rastladım. Yakından bakınca büyük bir kapüşonun altında titriyor. Bir kiremitin üstünde otururken kirden görünmeyen morarmış küçük ayakları açıkta kalmış. Önünde Suriye yazan bir karton.

“Ne yapıyorsun burada?”

“Seni kim getirip bıraktı buraya.”

On metre ötede yine bir kiremitin üstünde oturan abisini gösteriyor.

“İsmin ne senin?”

“Alamet.”

“Kaç yaşındasın peki?”

“Ben beş, abim altı.” (Ramazanoğlu, 2023: 51).

Göçmenler yalnızca kendilerini yabancı olarak görülmesinden kaynaklı olarak uyum problemi yaşamazlar. Onları susturan, konuşmamasına sebep olan faktörlerden birisi de yaşamış oldukları hadiselerdir. Geldikleri yerlerde başlarına gelenler neticesinde susmayı yeğlerler. Bu durumdan etkilenenlerin başında ise çocuklar gelmektedir. Gördükleri olaylar karşısında hayat emaresini gösteren olguları dahi kullanmazlar. Yıldız Ramazanoğlu’nun yukarıda adı geçen eserinin bir başka bölümünde hadiseler İdris üzerinden şu şekilde aks ettirilir:

Çamların iğne yapraklı dallarının altında oğlunun kabanının düğmelerini ilikleyen genç kadın, kulağına öbür dünyalardan bir şeyler fısıldıyordu. “İdris mülteci, konuşmuyor, gülmüyor, ayrılma yanından. Babasını Halep'teki evlerinden alıp götürmüşler, bir daha haber alınmamış. Hep onu bekliyormuş. Ablasıyla teyzesinin öldürüldüğünü görmüş. Annesi ve dayısıyla buralara sığınmış. Ona kardeşlik yap.” İki kardeşini de bombalarla kaybetmiş demedi Aygül. Sefa, kardeş konusunda çok hassastı çünkü (Ramazanoğlu, 2023: 13).

Göçmenlerin varlığını inkâr eden ve onların burada olmasını istemeyenler kadar varlıklarını kabul eden insanlar da vardır. Sığınmacıları görmezden gelmeyen ve görmezden gelenlere seslenerek yaşadıklarını ispat etmeye çalışan bireylerin varlığı da mevcuttur. Yıldız Ramazanoğlu’nun *Cam Kenarı* adlı hikâye kitabında yer alan *Pinokyo’dan Haber Var* adlı öyküsünde şu şekilde ifade edilir: “İlk halkanın dışındaki sandalyede başını kaldırmadan oturan, hatta bedeninden gayrısı orada

olmayan çocuğa “Sen neden konuşmuyorsun, adın ne senin,” diye seslendi Metin. “Suriyeli!” diye bağırdı biri. “Hayır!” dedi başkası, “o İdris, onun adı var.” (Ramazanoğlu, 2023: 12). Onun adının olduğunun söylenmesi yaşadığının işareti olarak kendini gösterir.

Yerel halk her ne kadar göçmenler konusunda mesafeli olsa da bu durumdan kendine pay çıkarmaya çalışan insanların varlığı da yadsınamaz bir gerçek olarak ortaya çıkar. Yıldız Ramazanoğlu’nun *Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım* adlı hikâye kitabında geçen *Siirt Marşı* öyküsünde konuyla ilgili şunlar söylenir. Yollar kıvrılıp gider, Yusufun tekerlekleri azami hızla dönerken. Halil Bey ne iyi oldu bu ramazan programı. Mülteci iftarlarında Suriyelilerle birlikte sofraya oturmak, onlara dokunmak, göz göze gelmek ne büyük nasip, ne güzel davet diye bir tirada başlayacakken sustum (Ramazanoğlu, 2020: 32-33). Görülmektedir ki göçmenlerin bulunduğu konumdan faydalanmaya çalışan ve kendilerini halka göstermek isteyen kişilere de rastlanmaktadır.

Suriye göçünün nedenlerinden (ekonomik, coğrafi, iklimsel vb) birisi olan savaş bireylerin yaşamış oldukları korkunun ve meydana gelen olayların belirleyicisi konumundadır. İnsanlar bütün bunlardan kurtulmak, yeni bir hayata başlamak, korkularını yok etmek için yolculuğa çıkarlar. Bütün yaşananlardan sonra geldikleri topraklarda eskileri unutmak isteyen bireyler farklı bir korku ile karşılaşır. Bunun adı ötekileştirilmedir. Göçmenler yeni geldikleri mekânlarda isimsiz hayatlarına devam ederler. Onların adları uluslararası kulvarda toplum tarafından konulur. Onlar mülteci, sığınmacı, göçmendir. Yıldız Ramazanoğlu’nun *Cam Kenarı* adlı hikâye kitabında yer alan *İkon* isimli öykü de bulunan erkek çocuğun savaş sonrasında ki durumunun bireyler tarafından ikonlaştırılmasının trajedisi anlatılır:

Molozların arasından çıkmış kanlı çamurlu bir erkek çocuk ikonu. O pervasızca yaşayanların arasına katılan bir hayalet. Ağlamıyor, gülmüyor fakat hareket ediyor. Elini çamur ve kan karışımı başına götürüp bulaşan maviyi oturduğu koltuğa siliyor. Bunu görmememiz gerekirdi. Onu seyrediyor olmamız hakkaniyetli değil. Görmemek şöyle dursun ikon oldu. Şehvetle ikona bakılıyor. Ne yalan söyleyeyim tekrar açtım, şehvetle bakıyorum. Konuşmayan, suçtan söz etmeyen, ulaşılmazlık içindeki bu acı seyirlik. İkonluğu Meryem ya da İsa gibi değil, hatta Che gibi de değil (Ramazanoğlu, 2023: 44).

Çocuğun fiziksel durumu anlatılırken kan, çamur gibi olumsuz durumları ihtiva eden kelimeler kullanılmaktadır. Onun ne yaşadığının veya bu hale nasıl geldiğinin önemi yoktur. Sonuç odaklı düşünen zihinler neticeye odaklanır. O artık savaşın, göçmenlerin temsilcisidir. Esasında çekilen fotoğraf onları temsil eder. Burada ki canlının toplum tarafından ehemmiyeti yoktur.

Çocuğun ikona dönüşmesi, ona bakılmasının ve ondan sürekli anlam çıkarmanın yansımasıdır. İkonluk Meryem ya da İsa gibi kutsal figürlerden farklı bir şekilde kullanılmaktadır. Çocuk bir tür popüler kültür ikonu haline gelmiş, ancak kutsallıktan uzak, acı ve trajedi içeren bir figür haline dönüşmektedir. Sığınmacı figürlerinin ya da marjinalleşmiş, dışlanmış insanların acıları, toplum

tarafından merakla ve izleme arzusu ile karşılanır. Ama bu bakış, mültecilerin gerçekliğini ya da hakikatini anlayıştan çok onları nesne ya da efsane haline getirir.

2.7. Gidenler – Geride Kalanlar

Göç insanları her anlamda etkileyen geniş bir kavram olarak karşımızı çıkar. Göçün etkisini tek nedene bağlamak eksik anlatım olur. Aynı zamanda kavram birden fazla konu ile de bağlantılıdır. Sosyoloji, edebiyat, tarih, psikoloji, eğitim, ekonomi vb. gibi birçok disiplinle de ilişki halindedir. Bütün kulvarları hâkimiyeti altına alacak kadar geniş çerçevesi vardır. Göç bireyden topluma evrilen ve sadece bir kişinin aldığı bir karar olarak karşımıza çıkmaz. Bu nedenden ötürü bireylerle birlikte ailenin de bu konuda söz hakkı vardır. Ortaya çıkacak olan durumun sonucunu hep birlikte karşılarlar. Bazı yerlerde aileler parçalanır. Geride kalanlar ve gitmek zorunda olanlar yollarını çizerler.

Ravenstein'in kuramındaki maddelerden bir tanesi de iç göçlerde ve kısa mesafeli yerlerde kadınlar erkeklerden fazla göç etmek isterken uzun mesafeli durumlarda ise erkekler kadınlardan daha fazla göç etmeye niyetlidir. Bunun altında yatan nedenler gidilecek mesafenin uzak olması ve yolda hangi tehlikelerle karşılaşılacağına bilinmemesi yatmaktadır. Mukadder Gemici'nin *Kar Makamı* adlı hikâye kitabında geçen Aziz Messi öyküsünde başkışı Aziz üzerinden şu şekilde aktarılır. “Bağırın, ağlayan kadınların arasında annesini gördü. “Hayır” dedi panikle “Annem gelmedi, Rukiye, Sümeyye, Selma gelmedi. Dedem kör olduğu için annem onu bırakmadı.” İlk defa su yuttu bunları söylerken. Tuzlu su yaktı genzini (Gemici, 2022: 60).

Aziz, göçü tek başına gerçekleştirmektedir. İfadelerden anlaşılacağı üzere kararın alınması ise aile içinde yapılır. Annesinin de gelmesi planlanırken dedenin kör olması anneyi fedakârlık yapmaya iter. Onu bırakamaz. Kız kardeşleri de onlarla birlikte geride kalırlar. Bireyler yolculuk esnasında tehlikelerle karşı karşıya kalınacağını tahmin etmektedir. Nitekim yukarıda metinde Aziz'in başından geçenlerin anlatıldığı satırlar göstermektedir ki göçmenler tedirginliklerinde hiçte haksız sayılmazlar:

Özellikle ilk giden göçmenlerin başlarından geçen olaylar son derece duygulandırıcıdır. Beyrut limanından hareket eden gemi son derece zor ve ağır doğa koşulları altında yoluna devam ediyor ve bu yolculuk aylar sürebiliyordu. Bunların yanı sıra geminin sağlığa elverişli olmaması, yolculara son derece kaba davranılması, çeşitli hastalıkların ortaya çıkması, yolcuların zaman zaman ölümle burun buruna gelmesi diğer sorunlar arasında yer almaktaydı. Burada, Lübnan kıyılarından büyük umutlarla Yeni Dünya'ya gitmek için sahip olduğu her şeyi satan göçmenlerin gemilerde yolculukları sırasında psikolojik ve bedensel işkencelerle de karşı karşıya kaldıklarını belirtmek gerekir. Cenova, Marsilya ve Napoli gibi limanlardan birine vardıklarında kendilerini Yeni Dünya'ya taşıyacak yeni gemiler gelene kadar haftalarca beklemek zorunda kalıyorlardı. Beyrut limanından kalkan gemiler çok küçük olup Amerika Kıtası'na gidebilecek kapasitede değildi. Diğer taraftan, buralarda uzun bir süre kalmak zorunda kalan göçmenlere son derece ağır maddi faturalar çıkartılıyordu. Bu durumda da bazı göçmenler, ailelerine haber veriyor; aileler de

elden geldiğince yardıma koşuyordu. Bazıları da bulundukları yerlerde çeşitli işlerde çalışarak parasal açıdan içinde bulundukları zor şartları aşmaya çalışıyordu (Yazıcı, 2022: 61).

Göçmenler yolculuk esnasında onları taşıma işini üstlenen kişiler tarafından da horlanıp insan dışı muamelelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bulundukları bölgeden kurtulmak isteyen insanlar yasal yollarla gidemedikleri yerlere bir şekilde ulaşmak istemektedirler. Bunun içinde ikinci yol olan illegal yani kaçak yolları denemek zorunda kalırlar. Hedef ülkeye varmak amacıyla seçtikleri bu gidişten dolayı her şeye katlanmak mecburiyetindedirler:

Osmanlılar döneminde göç, ifade edildiği gibi resmi olarak yasak olup ancak kaçak yollarla yapılabilirdi. İkinci çıkış şekli kaçarak yurt dışına çıkmak yani firar etmektir. Yukarıda belirtilen şartları sağlamayan kişiler firara tevessül ediyordu. Firar da iki şekilde cereyan ediyordu. Osmanlı topraklarında farklı amaçlarla bir yerden bir yere gitmek için bulunulan yerin mahalli yönetiminden “izin belgesi” (tezkiretül-murûr) almak lazımdı. İzin belgesini alarak yabancı gemilere binenler bu gemilerden inmeyerek yurt dışına çıkmanın mutluluğunu yaşıyordu. Bu yol başlangıçta sıkça kullanılıyordu. İskenderiye, Kıbrıs, Kudüs, Yafa, Beyrut, Mersin, İskenderun ve Lazkiye iskeleleri firarın en çok yaşandığı limanlardı. Firarın ikinci şekline Beyrut limanını örnek verelim: Kaçak yollarla yurt dışına çıkmak isteyenleri almak için açıkta veya iskeleye az yaklaşmış şekilde bekleyen küçük gemiler, Beyrut limanına yanaşınca köylere ve şehirlere haberci gön- derilerek geminin Amerika'ya gitmek için hazır beklediği bildiriliyordu. Bunun üzerine köylüler de ellerindeki her şeyi tefecilere rehin bırakarak yanlarına yeteri kadar para alıyordu. Sonra da geminin adamları, göçmenleri kıyıyı gözetleyen askere teslim ediyordu. Köylüyü teslim alan asker de onu gümrük görevlisine götürüyor, gümrük görevlisi de göçmeni hamal sıfatıyla gemiye bindiriyordu. Gemide ise çaycı, göçmeni alıyor ve depolardan birine saklıyordu. Göçmen bu şekilde Cenevre veya Marsilya'ya ulaşıyordu. Burada bir başka tefeci onu teslim alıyor ve oldukça harap bir hana yerleştiriyordu. Üstündeki bütün parayı aldıktan sonra onu Amerika'ya gidecek gemiye bindiriyorlardı. Gemide çeşitli insanlık dışı hareketlerle karşılaşan göçmenler, bu olayları protesto etmeye kalkınca da gemicilerin sıcak su sıkın hortumlarıyla karşı karşıya kalıyordu (Yazıcı, 2022: 59-60).

Göçmen kaçakçılığı iş sahası olarak kendine yer bulur. Burada çalışan kişiler yaptıklarını profesyonelliğe döker. Devlet kurumları ile işbirliği kurarlar. Kendilerini her anlamda garantiye alan bireyler amaca varmak için güç elde etmeye çalışırlar. Göçmenler legal yollarla gidemedikleri mekânlara illegal yönden ulaşmaya uğraşırlar:

Bu dönemde simsarlık adı altında yeni bir iş alanı doğmuştu. Bu kişiler, firar etmek isteyen insanlara para karşılığı yardım ediyordu. Firara aracılık eden bu kişiler, kanun dışı yollarla yurt dışına gitmek isteyenler için kaçış planı organize ediyor ve karşılığında dudak uçuklatan paralar alıyordu. Mesela Beyrut'ta Sarraf adı altında bu işi organize eden bir simsar, Ekim 1911 senesinde Amerika'ya götürmek için anlaştığı 1200 Suriyeliden kişi başı 250 Frank gibi yüksek bir miktar- para almıştı. İşin üzücü tarafı bu illegal yapılanmanın içinde devletin resmî görevlilerinin de olmasıydı. Yine işin diğer üzücü yanı da bu simsarların yabancı konsolosluklar tarafından korunmalarıydı. Doğal olarak devlet bu durumu önlemek için bazı tedbirler alıp kısmen de olsa başarı elde etmiştir. (Yazıcı, 2022: 45-46).

Mukadder Gemicî'nin *Kar Makamı* adlı hikâye kitabında geçen Aziz Messi öyküsünün bir başka bölümünde kaçakçıların göçmenlere yönelik davranışları şu cümlelerle anlatılır:

Kapı açıldı birden, kalabalık yüzünden tekneye geç binen bir kadın ve kızı göründü. İtercesine attı adam yeni gelen kadını, çocuğuyla birlikte Messi' nin üzerine doğru, o da dengesini kaybetti ve

kadınların üzerine düştü. Bağırış çağırış Messi' yi kapıya doğru savurdu kadınlar “Sen gitsene erkeklerin yanına” dedi kızarak biri, kapıyı açan adamın üstüne iterek Messi' yi (Gemici, 2022: 58).

Her ne kadar uzun mesafeli göçlerde erkekler ön planda olsalar da kadınların da bu yolculukta azımsanamayacak sayıları vardır. Mecburi olmadığı müddetçe göçmenler arkalarında kimseyi bırakmak istememektedirler. Bu nedenden ötürü gemide hem erkekler hem kadınlar hem de çocuklar yer almaktadırlar.

Kuramların geneline hâkim olan konulardan bir tanesi göçmenlerin kendilerine mesafe anlamında yakın olan bölgeleri seçmeleridir. Bunun altında yatan sebeplerden birisi de yolculuğun meşakkatli olmasıdır. Ulaşmak istedikleri hedef ne kadar uzak olursa o kadar çok sınır geçmek ve yaşananlara göz yummak zorunda kalırlar. Yukarıda ki öykülerde geçen metinler de bize göstermektedir ki mesafe ne kadar yakın ise amaca ulaşma hem hızlı hem de zorluk derecesi az olmaktadır. İtme–Çekme kuramının temsilcisi Everett Lee göç sürecini etkileyen faktörleri sıralarken menşei ülkede bulunan çekici ve itici faktörlerden bahseder. Göçmenleri yaşadıkları yerlerden göç ettirmeye neden olan itici etmenler içerisinde sayılan savaş dışında farklı sebeplerden de bahseder. Bunlar arasında bölgedeki ailevi sorunlar, çevresel etkiler, ekonomik, siyasi gibi faktörleri söylemek gerekir:

Suriye’de güvenliğin hâkim olmaması ve bir kısım Suriyeli göçmenin gitmek istediği Batı Avrupa ülkelerinin Suriyelilerin gelişini engellemeye çalışması göçmenlerin hedef ülkeye ulaşmak için tehlikeli yollara başvurmalarına neden olmaktadır. Dahası bu süreçten rant sağlayarak göç sürecini endüstriye dönüştüren kişiler ve gruplar olmaktadır. Hem Suriye’de yol kesenler, göç etmek isteyenlere kendi belirlediği ücreti aldıktan sonra onların geçişine izin vermekte hem de Suriye dışında göçmenleri hedefledikleri ülkelere yasadışı yollarla ulaştıracağını vaat eden organizatörler olmaktadır. Bu kişiler zaten savaş mağduru olan Suriyeli göçmenleri bir kez daha mağdur etmektedir. Diğer taraftan Suriyeli göçmenler göç ettikleri ülkelerde başta işsizlik ve kötü çalışma koşulları olmak üzere birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sömürü düzenini ortadan kaldırmak ya da hiç olmazsa hafifletmek için de bazı sivil toplum örgütleri ve organizatörler göç sürecinde Suriyeli göçmenlere yardımcı olmuş ve olmaya devam etmektedir (İnce, 2019: 2604-2605).

Mukadder Gemici’nin *Kar Makamı* adlı hikâyesinde geçen Aziz Messi isimli öyküsünde başkışı Aziz’in yaşadığı yerden kaynaklı hissettiği itici faktörler arasında aile büyüğünün olması dikkati çeker:

O zamanı belirsiz zamanda, yakında değil de şimdi ölseydi ya, ânda. Kurtulsalardı. Annesi ve kardeşleri de gelseydi onunla. “Bana kızılıyorsun” dedi kör adam. Zaten kızgındı her şeye. Kardeşlerine de kötü davranıyordu kaç gündür. İçi kabardı Aziz’in. Annesinden ayrılacaktı, kardeşlerinden. Hiç ayrılmamıştı daha önce. Sonra kavuşacaklardı elbette ama “Aziz, Ya Aziz...” diye bağırın sesini duyamayacaktı annesinin. Yutkundu. Derin nefes alınca burnundan, boğazına dizilen taşlardan kurtulmak için, dizlerinin yanında duran tepsideki kakule tohumuyla çekilmiş kahvenin kokusunu hissetti. “Bana kızma” diye devam etti dedesi “annene git diyorum ama o, kalbi çok yumuşak bir kadın, beni bırakmıyor. (Gemici, 2022: 57).

Metin içerisinde yer alan zaman kavramı nicel özelliğinden sıyrılır. Artık fiziki anlamda göstergenin değil soyut bir varlığı karşılar. Zaman belirsiz konuma dönüşerek itici faktör olarak karşımıza çıkar. Vakit kurtulmak için varılan sığınak olur. İlişkiler Ağı (Network) kuramında önceden giden göçmenler sonradan gelecekler için hem referans hem de onlara cesaret verir. Yabancı yere gidecekleri zaman neyle karşı karşıya kalacakları ile ilgili sığınmacılara da fikir verir. Aynı zamanda hedef ülkeye ulaşıldığı zaman tek başına kalınmasının da önüne geçilir:

Göç sonucu yerleşilen yerin seçimi değişik şekillerde olmaktadır. Devletin iskân politikası burada önemli olmaktadır. Fakat daha çok göç edenlerin kendi istekleri yerleşilen bölgenin seçiminde etkili olabilmektedir. Bu durum ise, göç edenlerin, ilk yaşadıkları yerin coğrafi özelliklerini, daha önceden gelerek yerleşmiş tanıdık ve akrabalarının bulunmasını dikkate aldıklarını göstermektedir (Özkan, 2019: 134).

İnsanlar yeni yerlere gittikleri zaman geldikleri mekânların kokusunu, benzerliğini bulmaya çalışır. Bu beklentilerine ulaşamadıkları takdirde hem uyum problemi yaşarlar hem de kendilerini toplumdan dışlarlar. Zira göçmenlerin çoğunluğu hedef ülkelere sığınma amacıyla yola çıkarlar. Güvenliklerini tehdit eden unsurlar ortadan kalktığı zaman ilk fırsatta geri gitmeyi düşünmektedirler. Safiye Gölbaşı'nın *Seyircisiz* isimli hikâye kitabında yer alan *Sensiz Bir Koku* adlı öyküsünde geçen şu cümleler göçmenlerin geldikleri mekânın benzer özelliklerini aradıklarını göstermektedir. Geride sadece aile değil memleket özlemini de çektiklerini ifade eder. “Canım efendim, bu memleketin kokusunu bilmem ki nasıl tarif edeyim? Yabancı, renksiz, tatsız, garip. Çocuklar duyuyorlar mı bu kokuyu bilmiyorum ama ben her nefes alıp verişimde duyuyorum (Gölbaşı, 2020: 79). Birey sadece koku alma duyusuyla geldiği toprak ile bulunduğu mesken arasında bağlantı kurmaya çalışır.

İlişkiler Ağı kuramına göre göçmenlerin gidecekleri mekân ile geldikleri yerin benzerlikleri ne kadar fazlaysa oraya yöneliş o kadar artmaktadır. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı hikâyesinde geçen Pinokyo'dan Haber Var isimli öyküsünde göçmenin Halep'e olan özlemi şu ifadelerle dile getirilmektedir: “*Gözleri Halep'te her hafta sonu pikniğe gittikleri mesire yerindeki çayın, insanlarla neredeyse konuşan kurbağalarını aradı ama yoktu bu yaban şehirde*” (Ramazanoğlu, 2023: 16). İnsan doğup büyüdüğü toprakları her ne kadar arkada bırakıyor olsa da yeni ulaştığı bölgenin her şeyinde oranın kokusunu hissetmek ister. Erkeklerin uzun mesafeli göçlerde ön planda olmasının bir başka nedeni de hedef ülke konumunda bulunan toprağa ulaşıldığı takdirde onları neleri beklediğinin bilinmemesi yatmaktadır. Onları bekleyen bu bilinmezlik sebebiyle kadınlar ve çocuklar sonradan getirilmek üzere geride bırakılır. Özellikle gelişen ve değişen dünyada insanlar birçok şeyden haberdar olmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak göçmenler de önden gidenler vasıtasıyla yeni yerleri tanıma imkânı bulurlar. Sığınmacılar hedef ülkelere büyük umutlar ve düşlerle giderler. Ancak hayal edilen son istedikleri gibi olmaz. Her ne kadar akılları geride kalanlarda olsa da bir yerden sonra aradığını bulamayan mülteciler sadece hayatta kalmak için mücadele verir. Bazıları ise hayatta kalmak dahi istemez.

Göçmenlerin ilk gidişlerinde kadın, yaşlı ve çocukları geride bırakmaları göç esnasında ve göç sonrasında yaşanabilecek olumsuzlukları en asgari düzeye indirmek içindir. Nitekim bu bireylerin erkeklerle birlikte yolculuğa dâhil olmaları ortama ayak uydurmalarını zorlaştırır. Cihan Aktaş'ın *Fotoğrafta Ayrı Duran* adlı hikâye kitabında geçen *Yanağında Prenses Kıvrımı* isimli öyküsünde gidenlerin aradıklarını bulamadığı ve nasıl bir hayat yaşadığı şu cümlelerle anlatılır:

Kat kat giyinmiş bir kadın, gün içinde çökmüş bir karanlığın ortasında sürüklenir gibi yürüyor. Hava yağmurlu, yerler belli ki çamur içinde. Suriyeli bir kadın bu, herhalde öyle; üzerine bir battaniye ve başka birçok örtü almış, elinden tuttuğu belli belirsiz görünen çocuğuyla yağmurun yaşın altında bilinmeyen bir yöne doğru bakarak gidiyor. Bakmıyor da kaçıyor, gitmiyor da sürükleniyor. Kış bastırmıştır oralarda. Kadın sığınacak bir yer bulabilmiş midir? Biraz gezindi, ne ki bir netice elde edemedi. Başka fotoğraflar çıktı karşısına, ama hiçbirini aynı ölçüde kalbini titreten bir etki bırakmamıştı üzerinde. Fotoğrafa geri döndü. Onda tanıdık, kendi benliğinin kuyularından bildiği, bu sebeple de aklını karıştıran bir şeyler vardı. Karanlık bir günün ortasında bilmediği bir yere doğru ilerliyor kadın, hemen yanında güçlükçe seçilen çocuğuyla. İlk baktığında şunu fark etti: İkisinin de yüzünde çamura benzeyen, öyle, çamur izlenimi veren kan izleri var. Düşündü de; izler çamur ve kan karışığı da olabilirdi. Üstü başı çamurluydu kadının zaten ve çamur resimdeki bütün satırları kaplamış gibiydi. Dünyadan vazgeçtiği noktada çocuğu için ayağa kalkmış gibi yürüyordu kadın. Kolunun altında bir de battaniye vardı ve mantosu ıslanmış, başörtüsü kaymıştı. Ayaklarındaki terlikler belli belirsiz görünüyordu. Çorabı paramparçaydı galiba ve tabii, çamura bulanmıştı. Arka fonda viraneye dönüşen bir yerleşim yeri görülüyordu, bombardımandan kaçıyorlardı besbelli. Kim bilir şimdi nerelerdedirler? Fakat sağ kolunun altında da bir bebek mi vardı, aman Allah'ım, ilk bakışta pardösü veya kaban sandığım kabartı bir bebeğe mi aitmiş? Öyle, bu bir bebek, düştü düşecek halde durduğu için bir eşya izlenimi veriyor uzaktan; şimdi fark ettim ayaklarını. Nereye gidiyor? (Aktaş, 2017: 16).

Kadın ve çocukların zorunlu veya gönüllü olarak çıktıkları yolculuklarda erkeklere oranla daha fazla olumsuzluklara maruz kalmaktadırlar. Yaşananlar özellikle uzun mesafeli göçlerde kadın ve çocukların ilk etapta geride kalmalarının nedenini de göstermektedir. Hedef ülkeye ulaşıldığı takdirde güçlükleri göğüslemede kadın ve çocuklar erkeklere oranla daha zayıf kalmaktadırlar.

Göçmenler için geride bıraktıkları iyi veya kötü her şey artık mazide kalır. Geçmişte yaşananlar onlar için hem göç nedeni hem de unutmadıkları anılarla doludur. Meydana gelen olumsuzluklar, aynı masayı paylaştıkları sevdikleri, evleri, arkadaşları artık hatırladıkları kadardır. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı hikâyesinde geçen *Pinokyo'dan Haber Var* isimli öyküsünde göçmenlerin yaşadıkları ve göçe mecbur kalmalarına neden olan, esasında bir göç değil kaçıışı anlatan ifadeler şu cümlelerle anlatılır:

Sıvanmış beyaz gömleklerin içindeki kalın, sert bilekleri gördü. Babasının ve ağabeyinin kollarına yapışan, onları bir arabaya doğru sürükleyen kara kıllarla kaplı pençeler. Ağabeyinin çırpınıp sendelemesini, sonra arabaya kadar sürüklenişini, sofrada kalan sıcak çorba tabaklarını, masa örtüsündeki beyaz yasemin desenlerini (Ramazanoğlu, 2023: 16).

Yaşanan çoğu şeyi hafızasından silemeyecek olan çocuklardır. Geride bıraktıkları iyi veya kötü bütün anıları ilerleyen hayatlarında hatırlarlar. Arkalarında sadece sevdikleri kalmaz oturdukları sofraya bile dün gibi hafızalarında yer eder.

Göç eylemini gerçekleştiren kişilerin genel anlamda ailenin sağlıklı ve güçlü bireylerinin olduğu gözlenmektedir. Önden gidenler arkadan gelenlere yol açmaktalar. Gittikleri yerde belirsizliğin hâkim olması nedeniyle ne ile karşılaşacağını bilemeyen insanlar mücadele gücü düşük olanları geride bırakırlar.

2.8. Diğerleri

İmparatorluklar zamanında insanlar kral, kraliçe, padişah, dük, prens gibi tek kişinin yönetimi altında toplanmaktaydı. İlerleyen süreçlerde meydana gelen coğrafi keşifler, İstanbul'un fethi gibi sebepler dolayısıyla Avrupa'da meydana gelen ilim ve bilimdeki hızlı gelişmeler yeni bir sınıfın doğmasına neden olur. Ortaya çıkan bu durum devletleri siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel, coğrafi birçok yönden tetikler. Ticaret erbaplarının artması, buharlı makinelerin icadı, fabrikaların kurulması, reform, Rönesans hareketleri kıtalar arası gelişmişlik seviyesini farklılaştırır. Gelişmemiş veya gelişmekte olan yerlerden gelişmiş bölgelere doğru insan göçü başlar. Bu durum birçok sıkıntıyı da beraberinde getirir. Göçe maruz kalan ülkelerde meydana gelen nüfus patlamaları buraları eğitim, sağlık, barınma, güvenlik, ekonomik, sosyal vb. birçok anlamda etkiler.

Yaşanan göçler içerisinde hem isteğe bağlı hem de mecburi göçleri saymak gerekir. Göçler hangi nedenle veya kararlar alınır alınsın hem gidilen hem de gelinen nokta da bireyler arasında uyum sağlama noktasında problemler yaşanmaktadır. Özellikle hedef ülkeye ulaşan kişiler yerel halk tarafından dışlanma veya yok sayılma durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar:

Göç etme süreci, çift taraflı işlemektedir. Bir ülkeden ayrılış, aynı zamanda diğer bir ülkeye uyumu gerektirir. Eğer göçmen, sosyal, siyasi ve ekonomik ortama, gittiği ülkede uyum sağlayamazsa, anavatanına yahut başka bir ülkeye geçiş yaparak başarısız bir göç sürecini de yaşayabilir. Tüm bunlar göstermektedir ki; göç sürecini göçmenin iradesinden tamamen bağımsızmış gibi değerlendirmek yanlıştır (Altınkoz, 2017: 28).

Türkiye Suriye de meydana gelen iç çatışmalar dolayısıyla göç konusunda yoğunluk yaşar. Göçün ilk zamanlarında toplumun kabul edeceği ve kendi içerisinde uyum problemi yaşamayacağı kesimle karşılaşan yerel halk herhangi bir sorunda yaşamaz. Ancak ilerleyen zamanlarda çatışmanın şiddetlenmesi ile göçün giderek artması ve uyum, eğitim, ekonomi noktasında bilgisiz bireylerin de buna dâhil olması birtakım sıkıntıları da beraberinde getirir:

Dahası hem dönemsel olarak hem de mekânsal olarak Suriye göçü birçok farklılığı barındırmaktadır. Suriye göçünün başladığı ilk dönemlerde, göç eden kişilerle yapılan günlük konuşmalarda çatışmanın olmadığı bölgelerden bile ekonomik sermayesi yüksek, Suriye'ye aidiyet düzeyleri düşük bireylerin de Türkiye'ye göç ettiği görülmüştür. Benzer bir biçimde daha sonraki dönemlerde de çatışmanın olmadığı bölgelerden askerlik çağındaki kişilerin göç ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla çatışmalarla birlikte, aidiyet düzeyinin düşük olması, alt yapının tahrip olması, işsizlik, yoksulluk ve askere alınma gibi bir dizi itici faktörün Suriye göçünün artışında belirleyici olduğu bilinmektedir (İnce, 2586: 2019).

Gelen kişiler gittikleri yerlerde daha iyi bir hayat yaşama gayesi ile yola çıkarlar. Ulaştıkları mekânlarda karşılaştıkları durum hiçte istedikleri gibi olmaz. İtme Çekme kuramında göçü etkileyen faktörler arasında bireysel etmenler de sayılır. Bu noktada yerel halk ile göçmenler arasında ki farklılıklar mültecilerin kabullenme aşamasında sorunları da beraberinde getirir. Cihan Aktaş'ın *Fotoğrafta Ayrı Duran* isimli hikâye kitabında yer alan *Yanağında Prenses Kıvrımı* adlı öyküde göçmenlerin maruz kaldığı, yok sayıldığı, yardım etmek isteyenlerin ise ne düşündükleri gibi durumlar şu cümlelerle anlatılır:

Ayaklar birbirine karışıyor, mantosu yerlerde sürünüyor, etekleri çamura bulanmış... Çocukları için ayakta duruyor, onlar olmasaydı olduğu yere yığılıp kalır mıydı? Güçlü bir kadına benzemiyor, tersine... Yani şöyle bir havada yollara düşecek biri değil. Öyleyse ne yaptı, nereye sığındı? Bana gelse, Kapımı çalsa... Ürperdi.

Ne ki işte öyle bir yürüyüşle insan her kapıyı çalabilir, değil mi? Kapım çalınabilir, çalabilir kapımı, hakkı var... İyi de onları hangi odaya alacağım?

Bir şeyleri baştan düşünmeli. Hakkı var, evet, gelebilir, çünkü... Çocuklar, çamur ve... Yeniden fotoğrafa yöneltti nazar-ı dikkatini ve yüzünde tanıdık bir çizgi, daha doğrusu kıvrım yakaladı. Kendine prenses muamelesi yapmanın kıvrımı bu, yanağında bir tik çizgisi halinde dışarıya taşan; tanıyor. Her şeyi artık yoluna koyduğuna, öylece yaşayıp gideceğine inanmanın kıvrımı kolay oluşmuyor; çok tedbir ve çok ihtimam ister... Ben böyle bir hayatı çoktan hak ettim, dişimle tırnağımla, dedikten sonra... Tasarruf ede ede, hesabını kitabını yaparak her şeyi yoluna soktuğunu sanırken....

Yerinden fırlayıp sorgulamak istedi: Nasıl bir hata yaptın da bu hallere düştün öyleyse? Kocan nerede?

Of, öyle ya savaş yüzünden, diye hiddetlendi, Benim başıma gelmez denilen her şeyi yaşattırır savaş.

Hâlbuki ben o olabiliydim aynı şartlarda; herhalde aynı durumda işte böyle yürürdüm (Aktaş, 2017: 17).

Göçmenlerin geldikleri yerde yaşadığı zorluklar, yerel halk tarafından nasıl bir karşılama yapıldığı bu satırlarda anlatılır. Kadın ve çocukların hikâye içerisinde yer alması onların bu yolculukta karşı karşıya kaldıkları durumun anlaşılabilmesi için önem arz etmektedir. Hikâye içerisinde hem maddi zorluklar içerisindeki yaşam hem de psikolojik anlamda ki yıkımın durumu ifade edilir. Giydikleri kıyafetlerde dahi hiçliğin sınırlarında yaşayan göçmenler ruhsal olarak da ayakta kalmak için kendilerine nedenler bulmaya çalışmaktadırlar. Yerel halkın özellikle Suriyeli mültecilere bakışı Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı eserinin *İkon* isimli hikâyesinde şu cümlelerle anlatılır:

Benim İskeçeli kayınpedere sor o çocukları sen dedi. Sara'yla evliliğimiz bile tehlikeye girer üstelesek. Suriyeli denilince nevi dönüyor, hükümete ateş püskürüyor, ne diye doldurdunuz bunları memlekete diye. Sara, peki baba biz neden geldik, neden doluştuk bu ülkeye diyemiyor tabii, kalp hastası adam (Ramazanoğlu, 2023: 38).

Hikâye içerisinde geçmiş döneminde aynı durumu yaşayan bireylerin varlığını da dikkat çekilir. Buna rağmen göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları durumu göz ardı eder. Bu kişilerde mültecilere düşmanlık beslemektedirler.

Göçmenlerin göçle alakalı maruz kaldığı durumlar arasında yolculuk esnasında karşı karşıya kaldıkları olumsuzlukları göstermek gerekir. Göçte en fazla payı kaçak yollarla gidenler almaktadırlar. Bunların gitmiş oldukları yollar meşakkatlidir. Kara yolunda kamyon arkalarında, trenlerde vagonlar içerisine sıkıştırılarak, gemilerde karanlık dehlizleri andıran küçük odalarda meydana gelen olaylar bireyleri ruhsal, psikolojik, fiziksel anlamda tahrip eder. Bir de bunların üzerine kaçakçıların ve orada bulunan insanların dillerini anlamaması eklenince göçmenler için yolculuk hayal kırıklığı ile başlar. Mukadder Gemici'nin *Kar Makamı* adlı hikâyesinde geçen Aziz Messi isimli öyküsünde bulunan şu ifadeler mültecilerin karşılaştıkları durumu anlatması açısından önem arz eder. “*Bir adam çıktı en yukarı, bağırıp çağırıp kızgınca konuştu. Ne dediğini anlamıyordu Messi. Yanındaki tanımadığı insanlara baktı. Korkuyordu, çok korkuyordu. Karanlıktan, kalabalıktan, kargaşadan. Anlamadığı dillerden*” (Gemici, 2022: 57). Göçmenler açısından problem oluşturan konulardan birisinin de dil olduğu görülür.

Göçmenlerin çıkmış oldukları yolculuklar büyük umutlarla başlar. Ancak hem yolculuk hem de hedef ülkeye varıldıktan sonra hiç ummadıkları bir gerçekle karşı karşıya kalırlar. İlişkiler Ağı kuramı göçü etkileyen faktörler arasında gelişen sosyal ağlardan bahseder. Birbirlerinden haberi olan mülteciler gittikleri yerleri anlatarak göçü tetikleyici bilgiler aktarırlar. Herkes bu kadar şanslı olmamaktadır. Vardıkları yerlerde özellikle toplum uyum noktasında yaşamış oldukları aidiyet sorunu onların dışlanmasına neden olur.

Toplumların yanılığlarının başında gelen nokta göçmenlerin anlaşılması noktasında yaşanan eksikliklerdir. Onların dünyasına girememek ve anlayamamak. Mültecilerin hayatlarına müdahil olunamadığı gibi kendi içimize de alamamaktayız. Sadece bir gözlemci olarak yorum yapılmaktadır. Bireylerin çoğunun bu konuda dışardan bakmayı tercih etmesi iç dünyalarında neler döndüğünü, savaşta neler yaşadıklarını, korkularını, özlemlerini ve dahi kim olduklarını, umutlarını, korkularını, hatta adlarını sorma tenezzülünde dahi bulunmazlar.

Yaşanan bu kadar olayın dışında kalınıyor olması mültecilerle yerli halk arasında da bir uçurum oluşmasına neden olur. Göçmenler geldikleri yerlerde ön yargı ile karşılanınca yaşantıları itibari ile de yadırganmaya başlarlar. Yerel halk tarafından yaptıkları hal ve hareketler gözlem altında tutulur. Onlar dışarıdan gelen yabancılar olarak görüldükleri için istedikleri hayatı yaşama şansları yoktur. Bu sebepten her uğraşları toplum nezdinde yanlış olarak değerlendirilir. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım* adlı hikâyesinde ki *Siirt Marşı* isimli öyküsünde anlatılanlar sığınmacıların maruz kaldığı durumları gözler önüne serer:

Bosnalı kadınlar hücum ediyordu belleğime. Yardım parasıyla kuaföre gitmeleri yüzünden neredeyse dünya yıkılsa aldırılmamakla itham edileceklerdi. Sanki kuaföre gitmek sabah ayağa kalkıp insan olduğunu hissetmek ve kahrolası 'hayat devam ediyor' girdabına katılmak için son derece hayati değilmiş gibi. Bir caminin avlusuna sığınmış Çeçen kadınlar da, durma dan bakliyat

ve makarna geliyor bize orkid lazım, demişlerdi bir- gün kulağıma kısık sesle (Ramazanoğlu, 2020: 38).

Meydana gelen olaylar neticesinde mültecilerde yaşadıklarını kimseye anlatma ihtiyacı hissetmezler. Maruz kaldıkları durumları dinleyecek ve onları önemseyecek muhatap bulamazlar. Göçmenlerin varlığından haberdar olan ve onları anlamaya çalışan guruplar ise göçmenleri istemeyen kişileri kamplara götürerek nasıl bir hayat yaşadıklarını göstererek sığınmacıları anlamalarına olanak sağlamak isterler. Yıldız Ramazanoğlu'nun Cam Kenarı adlı hikâyesinde ki Dördüncü Dünya İsimli öyküsünde anlatılanlar sığınmacıların maruz kaldığı durumları gözler önüne serer:

Boş durmuyorsun ki, senin de bir ayağın Gazze'de ama. Filistin'i yurt edindin. Biraz da buradaki mültecilere ablalık lazım, durum gün geçtikçe ağırlaşıyor. Acı yeraltına iniyor. Karşı hareketler de can sıkıcı. Keşke mültecileri istemeyenleri alıp buralara getirebilsek, göz görünce gönül katlanmaz. Uzaktan sallıyorlar işte (Ramazanoğlu, 2023: 22).

Göçmenler yola çıktıkları ilk andan itibaren varlık yokluk mücadelesinin içinde bulurlar kendilerini. Mültecilerin kendilerine sınır olarak yakın yerleri seçmelerinde ki amaç gittikleri mekânlarda herhangi bir yabancılık çekmek istememeleridir. Bu düşüncede olmalarına rağmen özellikle dillerini bilmemeleri onlar adına dezavantaj olarak öne çıkar. Konuşarak kendilerini ifade edememenin acısını çeken sığınmacılar yerli halkın da itici bakışlarına, jest ve mimiklerine mazura kalırlar. Ne isimlerini ne de hikâyelerini kimse bilmek istemez.

Göçmenler yeni yerlerinde onları istemeyenler kadar misafirperverlik gösterenlerle de karşılaşır. Yapılan yardımlara rağmen insanların göstermiş olduğu davranışlardan dışlanmışlık duygusunu hissederler. Mukadder Gemici'nin *Hatırlı Yara* adlı hikâyesinde geçen *Su Köpüğü* isimli öyküsünde bulunan şu ifadeler mültecilerin karşı karşıya kaldıkları durumu şu cümlelerle anlatır:

Karısı altı ayını yeni dolduran bebekle ilgilenirken bir adamla göz göze geliyor. On yaşlarındaki oğlu ısrar ediyordu az önce denize girmek için, yanlarından geçmişlerdi. Kolundan çekiştiriyordu adamın çocuk, hemen yanlarına bir şezlong çekip oturmuşlar baba oğul. Adam bakışlarını kaçırıyor hemen. Bir baş selamı verse, selamun aleyküm dese, merhaba dese, ama adam bakışlarını kaçırıyor yok sayarak. Belki öyle değil ama öyle geliyor. Konuşmak istiyor adamla ama kendisi de başını çeviriyor çekinerek, ezilerek ve üzülerek. Türkçe bilmiyor, bilse de anlatabilir mi? Evet diyor içinden bu yüzden, kumları küçük bir çubukla karıştırırken, size muhterem efendim, size ve ülkemden ayrıldığımdan beri karşılaştığım diğer insanlara, hepinize tek tek anlatmak istiyorum. Fırıncıyım. Bu hanım, bunlar da çocuklar. Hani sizin bu tatil yerinizin girişinde bir büyük fırın var ya, oranın ustası, dükkân sahibi ile kavga edip gitmiş. Kaçmış daha doğrusu. Evde otururken Halil aradı, böyle bir iş var, geride kimseyi bırakma ben bir çadır ayarladım çocukları da getir dedi. Apar topar kalktık geldik ülkenize ve bu sahil beldesine, beldenize. Dükkân sahibi iyi bir insandır. Günlüğümü tam veriyor. Bazen fazla veriyor. Yardım ediyor hatta biliyor musunuz? Battaniye ve yastık verdi çadırı görünce. Ama sanırım siz de dünyanın geri kalanı gibi, ortadan yok olmamızı istiyorsunuz. Yok olsak ne güzel olur. Şu çeken dalgaların nereden, alıp götürse hepimizi. Cesetlerimizin fotoğrafları çekilmemek şartıyla ama değil mi, gözünüze gözünüze girecek bu sefer de o fotoğraflar çünkü. Bu kadar (Gemici, 2022: 20-21).

Göç ister zorunlu olsun isterse gönüllülük esasına dayansın bu durumdan diğerlerine oranla fazla etkilenenler çocuklar olur. Meydana gelen olaylar onların dünyasında onanmaz yaralar açar. Hayalini kurdukları hayata göç vasıtasıyla ulaşmak isteyen insanlar gittikleri yerlerde bunun mümkün olmadığını görürler. Özellikle küçük olanların bunlarla karşı karşıya kalması sonucu yeni yaşamlarını kafalarında kurmuş oldukları hayali dünyada yaşamaya çalışırlar. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı eserinde yer alan *Dördüncü Dünya* isimli hikâyesinde çocukların meydana gelen olaylara bakış açısı İyad üzerinden şu cümlelerle aktarılır. “*Bu tren yolunu benim dördüncü dünyaya ekleyebilirim,*” dedi İyad. “*İnsan olmayan her yer kitabıma girebilir, çünkü benimki bomboş, bembeyaz bir dünya, kapıda nöbetçiler var kimseyi almıyoruz. Sadece ağaçlarla hayvanlar, birde bazı taşlar geçebilir.*” (Ramazanoğlu, 2023: 23). Bireyin diğer insanlarla arasında geçen olumsuz ilişkiler kurulan düşü dahi etkiler.

Yerel halkın göçebelere karşı bakışı ön yargılıdır. Özellikle Ortadoğu ülkelerinden gelen insanların geliş amaçları noktasında bir sığınma değil geldikleri yerlerde sorun teşkil ettiğine dair inanç fazladır. Özellikle batı toplumları tarafından doğu da yaşayan halkların genel anlamda savaş çıkaran, düzen bozan, gelişmemiş bir kesim olarak nitelendirilmesi onların dışlanmasına sebep olur.

Batı toplumlarında sinemadan tiyatroya, gazetelerden televizyonlara, sosyal medyadan geleneksel medyaya kadar bütün alanlarda Doğulular veya Ortadoğulular karışıklık çıkaran ve huzuru bozan insanlar olarak nitelendirilir. Film veya dizilerde yer alan doğulu karakterler fiziki ve ruhsal anlamda her an patlamaya hazır bomba olarak lanse edilirler. “Ortadoğulu da Ortadoğulu olarak kalmalıdır. O filmlerde bir Arap, Pakistanlı, Türk, aşk yaşayan, ailesi ile kumsalda oynayan, barışçı siviller olarak kalmamalı, elinde AK-47, belinde bir dinamit yeleği ya da bir suikast planı olmalıdır.” <https://www.indyturk.com/>. Hazırlanan zemin sonrası gittikleri yerlerde birkaç sorun çıkaran göçebeler sonrasında bu durum genele yayılarak problemlerin kaynağının bütün göçmenler olduğu düşüncesi halk arasında hızla yayılır. Yıldız Ramazanoğlu'nun yukarıda adı geçen eserinin bir başka bölümünde yaşananlar şu cümlelerle aktarılır. “*Bu mahalleden evlerine girmeye çalışan Suriyeli bir adamı bıçaklamışlar abla. Mahalleli tırsmış, kimse hayrına bile yaklaşmıyor bunlara. Çöpten kâğıt, metal, cam ne bulurlarsa toplayıp satıyorlar. Ev sahibi bu tek göz depodan kira almıyor. İstedığınız kadar oturun, benim ihtiyacım yok demiş. Çok iyi adam*” (Ramazanoğlu, 2023: 26). Bu cümleler onların sığındıkları yeri tarif etmede örnek teşkil eder.

Göçmenlerin zorunluluktan dolayı göç etmesinde sebep olan konulardan birisi de ekonomi noktasında yaşanan sıkıntılardır. İlişkiler Ağı kuramında önden gidenlerle irtibata geçenler onların para kazanma ile ilgili söylemiş oldukları veyahut geride kalanların başkalarından duyduğu haberlere itimat edenler, daha rahat bir yaşam için bulundukları yerleri terk ederler. Gittikleri ülkelerde durumun hiçte anlatılanlar gibi olmadığını gördüklerinde iş işten geçer. Geçinmek için ellerinde ne varsa onu kullanırlar. Yine Yıldız Ramazanoğlu'nun yukarıda adı geçen eserinin bir başka

bölümünde göçmenlerin ekmek paralarını kazanmak için verdikleri mücadeleler şu cümlelerle aktarılır:

Hayatını cennete çeviren nesne ise yüz yıl öncesinden kalma dikiş makinesi. Bir Zamanlar Müzesi diye bir yer açılrsa başköşeye konacak makine burada bir ailenin kaderine hükmediyor, ekmek parası getiren ana babaya dönüşüyor. Bir tarafından giren parça pinçik kumaşlar, danteller, iplikler, satenler, pamuklular, kurdeleler makinenin öbür ucundan harika bebek giysileri olarak yerlere dökülüyor satılmak üzere (Ramazanoğlu, 2023: 24).

Her ne kadar göçmenler gittikleri yerlerde dışlansalar da yabancı olarak değerlendirilip uyum sorunu yaşasalar da onlara kendince yardımcı olmaya çalışanlar insanların varlığı da görmezden gelinemez. Bireylerin bu yardımı yaparken de göstermiş oldukları özveri mültecilere ikinci sınıf insan muamelesi yapılarak ortaya konmaktadır. Gerçek anlamda onların yanında olmaya çalışanların sitem ettikleri konu buradan kaynaklanmaktadır. Yardım etmeye çalışırken seçilen eşyalar gönül kırıcı ve onur zedeleyici bir hale dönüşür. Bireyler bu işte ellerinde kalmış ikinci sınıf malzemelerle onlara yardım etmeye çalışırlar. Yıldız Ramazanoğlu'nun yukarıda adı geçen eserinin bir başka bölümünde göçmenlerin verdikleri mücadeleler şu cümlelerle aktarılır:

Onlarca yıl önce revaçta olan fakat zamanla paçavraya dönüşmüş, çöpe atılmak yerine apartman depolarında rutubetten çürümeye durmuş işe yaramaz geometrik desenli kilimler, beton zeminin soğuğunu dindirmiş. Evlerdeki çöplerden, tüplü televizyonlardan, yırtık eski giysilerden, kurtlanmış bakliyalardan kurtulan insanların iyilik öyküsüne karışmıştı Semiha (Ramazanoğlu, 2023: 24).

Son dönemde Afrika ülkeleri ve Ortadoğu da meydana gelen olaylar neticesinde Türkiye göçün önemli merkezlerinden biri haline gelir. Ya geçiş noktası ya da kalıcı yer olarak seçilir. Yerel halk ile mülteciler arasında ise görüş ayrılıkları zuhur eder. Bir yerden sonra toplumda meydana gelen olayların müsebbibi olarak sığınmacılar gösterilmeye başlanır. Halk arasında onlar nankörlükle suçlanır. Yapılan yardımları görmezden geldikleri ve sığındıkları ülkede huzursuzluğun baş mimarı gösterilirler.

Göçmenlerin penceresinden ise durum yukarıda düşünülenler gibi değildir. Göçe mecbur olduklarını, isteyerek gelmedikleri Türkiye'ye vefa borçlarının ve yapılan yardımların da farkında olduklarını dile getirmektedirler. Yıldız Ramazanoğlu'nun yukarıda adı geçen eserinin bir başka bölümünde göçmenlerin kendi içinde barındırdıkları düşüncelere şu cümlelerle okuyucuya aktarılır: *“İyad'ın her gittikleri yerde bunu tekrarlamasından işkillenmişti Saliha. “Neden böyle söylüyorsun her seferinde, Türkiye'ye teşekkür ettiler diyorsun?” Ağlamaklı ama erkekliğe toz kondurmamaya ant içmiş bir ses: “Bilin diye. Biz nankör değiliz, kimsenin işini de almadık. Biz buralara isteyerek...”* (Ramazanoğlu, 2023: 29). Göçmenler istemeyerek geldikleri bu yerde kalıcı olmadıklarını ifade etmeye çalışır.

Sığınmacıların hayatları göç etmeye karar verdikleri andan itibaren değişmeye başlar. Bu düşüncenin kafalarda açtığı derin fikirler ilk dakikadan itibaren onların kafalarını oylar. Çıkılacak bu yolculuk her anlamda sıkıntıların baş göstereceği ve sonucunun nereye varacağı bilinmeyen bir yoldur. Bilmedikleri yerler, diller, tanımadıkları yüzler, coğrafyalarla karşı karşıya kalacağının farkında olan bireyler bunun acısını yaşamaya başlar.

Göç, hem yolculuk hem gidilecek ülke hem de geride bırakılanlar nezdinde problemler doğuracak bir kavram olarak göçmenleri düşündürür. Gidiş esnasında çekilecek sıkıntılar hedef ülkeye varıldıktan sonra da denecek gibi durmaz. Bütün bu yaşananlar Cihan Aktaş'ın *Uzakta Bir Şehrin Gecesi* adlı öyküde şu ifadelerle kendine yer bulur:

Normal hayatlarında önemsiz görünen şeylerin başa gelen bin bir türlü olaydan sonra hazine gibi kıymet kazanması ne garip! On dört yaşındaydı, on beşine basacaktı yakında. Üç yıl olmuştu bu ülkeye geleli. Üç yıl öncesinde nasıl bir yüzü vardı, nasıl bakar, gülümserdi? Ses tonu nasıldı, ya yürüyüşü... Ama o zaman çocuktun, şimdi ergenlik çağındasın, sesin, vücudun değişiyor, diyordu o... Memleketi ve ailesine dönük özlemi depreştiğinde, üzerine geliyordu. Geçmiş geri getiremezsin, geleceğe mantıklı bir şekilde hazırlanmalısın. Savaş olmasaydı bile, orada kalsaydın bile, nasıl bir hayatın olacaktı muhaberat rejiminde, diye üzerine geliyordu. Bir ailem vardı, annem, babam, yuvam, gerçek bir ailem vardı, birçok şeyi unutsam bile bunu unutamıyorum işte! Annemin, babamın, erkek kardeşimin bombardıman sırasında öldüğünü Türkiye'de kaldığım bir evde öğrendim. O zaman inandığım bu haber zaman içinde şüpheli görünmeye başladı. Belki de ailemi kaybettiğim için kararlarını sorgulamaktan vazgeçeceğimi düşünüyordu kaçakçı adam. Bir kardeşin ölmüş, demişti, erkek kardeşin. Her şekilde Hanne sağ olmalı, gerçek ailem onun yanında benim. Kız kardeşim ona zarar vermeyecek bir ortamdadır, öyle olması gerekir. Bunun sebebi tuhaf ihtiyatlılığı, buna güveniyorum. Nasıl izah etsem... Hemen aceleyle koşmaz bir yere çağrıldığında, ne bileyim, sakın ya da üşengeç olduğu için değil... Gururludur, kolayca kapılmaz çağrılara Hanne'ciğim. Adama, kötülüğünü ona da bulaştırabilirmiş gibi Hanne'den söz etmiyordu. Yeryüzünde tek başına kaldığını sansın da kendi haline bıraksın onu. Madem şarkılara güvenmiyor, haklı çıksın. Bir gün çıkıp gidecek duruma gelecekti, yakın tarihlerde bir gün. Daha fazla gecikmemesi de gerekiyordu; bir şeylere kapılıp harekete geçebilirdi, korkularına bile... Kaçışın yollarını bulurdu bulmasına, fakat Adam bu ihtimali hesaba katmış gibi konuşurdu bazen. Çevresi geniş, istihbaratta tanıdıkları var. Kaçtığı takdirde onu bulamayacağı yer yokmuş. Niye nankörlük ediyormuş... Yetimhaneye mi verilseydin, (Aktaş, 2017: 35).

Hayatlarını değiştirmek isteyen bireyler yaşadıkları mekânı terk ederek yeni bir yaşama adım atarlar. Arkalarında bıraktıkları iyi veya kötü anılar da onlarla birlikte bu yolculukta yerini alır. Doğup büyüdüğü toprakları gönüllü/zorunlu terk etmek zorunda kalan insanlar kendilerine hedef seçtikleri bölgelerde de çoğu zaman aradığını bulamaz. Elde ettikleri ile mutlu olmaya çalışır veya çalıştırılır.

Bir göçmenin hem fiziksel hem de psikolojik anlamda geçirdiği dönüşümü, aidiyet, kimlik ve kayıp gibi duygusal süreçler gözler önüne serilir. Göç, yalnızca bir yer değiştirme değil, aynı zamanda bireyin geçmişiyle, kimliğiyle ve geleceğiyle ilgili derin bir sorgulamadır. Paragrafta anlatılan birey, bu karmaşık deneyimin tüm aşamalarını yaşarken, göçün ve kaybın yarattığı travmalarla yüzleşir. Hem geçmişin kayıplarıyla hem de geleceğe dair belirsizliklerle yüzleşirken, eskinin hatıralarını koruyarak yeni hayatında denge kurmaya çalışır.

Ailesinin ölümünü öğrenirken yaşadığı duygusal sarsıntı dile getirilir. Bu kayıp hem trajedi hem de aidiyetle ilgili derin boşluk bırakır. “gerçek ailemin” kim olduğu sorgulanırken, geçmişin ve aile bağlarının önemi vurgulanır. Göçmenler, sıkça özlem, kayıp ve hüznün duygularıyla mücadele ederler; bu durum, onları mevcut yaşamlarında bir türlü “tam” hissettirmez. Hanenin kaybı, kişiyi daha yalnız ve izole duruma sokar. Göç ettikleri yeni toplumda, gerçek yuva kurma çabası, eskinin boşluklarını doldurma arayışından gelir. Hanne ve kız kardeşi arasında kurulan bağ, gerçek ebeveyn kavramının yeniden inşa edilmesi gerektiğini gösterir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Göç, bireylerin veya gurupların genellikle ekonomik, sosyal, politik, çevresel sebeplerle yaşadıkları yerden farklı alana hareket etmelerini ifade eder. Bu durum kişilerin yaşam koşullarını iyileştirme, daha iyi fırsatlar bulma ya da mevcut sorunlardan kaçma amacını güder. Kavram, sadece coğrafi yer değişikliği değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel, maddi ve psikolojik varyasyon şeklinde ifade edilir. Bu süreç, hem göç eden bireylerin yaşadığı ben arayışını hem de cemiyetlerin adaptasyon sürecini yansıtır. Göç, özellikle küreselleşmenin etkisiyle daha karmaşık hal almakta, sadece içeriyle ya da dışarıyla sınırlı kalmamakta, göçmenlerin karşılaştığı yabancılaşma, aidiyet ve kimlik problemleri gibi evrensel sorunlarla iç içe geçmektedir.

Eylemin neden ve sonuçlarının değerlendirilmesi adına göç kuramları ortaya atılır. Bunlar hareketin sebeplerini açıklamak ve sığınmacıların karşılaştığı sorunları anlamak adına önemli temeller sunar. Öykülerde yer alan göç temalı anlatılar teorilerin pratikte nasıl işlediğini gösterir. Bireysel hikâyelerde, sığınmacıların psikolojik ve sosyal dinamikleri, toplum içerisindeki durumları kuramların uygulanabilirliğini sorgulatacak biçimde farklı açılardan ele alınır.

Çalışmada seçili kuramlar (Ravenstein'in Göç Kanunları, İtme Çekme Kuramı, Petersen'in Beş Göç Tipi, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Merkez Çevre Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı, İlişkiler Ağı (Network) Kuramı, Wolpert'in Göç Teorisi) aracılığıyla Türk edebiyatında göçün edebi eserlere yansımaları incelendi. Sonuç itibarıyla metinlerde bireylerin yeni geldikleri mekânları seçerken uzaklık- yakınlık hesabı yaptıkları, fırsatları değerlendirmek adına ortak alanda buluştukları gözlemlendi. Bireylerin genelde çevreden merkez noktada bulunan ve hayat standartlarının yüksek olduğu ülkelere doğru ilerlediği fark edildi. Hareketin yönünün belirlenmesinde önden giden sığınmacılarla geride kalanların kurdukları irtibatın önemi belirlendi. Hedef bölgenin seçilmesinde itici ve çekici etmenlerin ön plan çıktığı görüldü.

Edebiyat toplumsal değişimlerin yansımaları adına önemli rol oynar. Göç, bireylerin ve cemiyetlerin yaşadığı travmaları, arayışları ve dönüşümleri gösteren güçlü konular arasındadır. 2000 sonrası Türk öyküsünde bu durum, sadece fiziki hareketliliği değil, mültecilerin yaşadığı içsel çelişkileri, kültürel çatışmaları ve aidiyet sorunlarını derinlemesine anlatır. Kavramın olgusunun edebi manada işlenmesi, yazınsal dildeki çeşitlenmeyi ve sığınmacıların seslerinin duyurulmasını sağlar. Edebi eserlerde nosyon temadan da öte hayatın zorluklarıyla yüzleşenlerin hikâyeleri şeklinde sunulur. Bu bağlamda, metinler göçün toplumsal boyutlarını daha anlaşılır kılmaktadır.

Türk Öyküsünde Göç (2000 Sonrası) başlıklı çalışmada; son dönemlerde artış gösteren göçlerin Türk hikâyesindeki yansımalarına dair incelemeler yapıldı. Bulunduğu konum itibarıyla de gidiş yollarının merkezinde bulunan Türkiye Doğu ile Batı arasında köprü vazifesi görmektedir. Dünyada meydana gelen olumsuz durumların Türkiye'nin yakın komşularına da sirayet etmesiyle yaşadıkları mekânları terk etmek zorunda kalan bireyler Türkiye'yi transit ülke konumuna çevirmektedir. Başka devletlere ulaşamayan kişilerin ise kendilerine kalacak yer olarak Türkiye'yi seçtiği gözlenir. Meydana gelen olayların bireysel ve sosyal boyutta farklı hikâyeleri ortaya çıkarttığı belirlendi.

Türk öyküsünde göç temalı metinler, genellikle bireyin içinde bulunduğu hayatı değerlendirmesi ve yaşadığı yerleri terk etmeye karar vermesi sonucunda gelişen olaylar etrafında şekillendiği görülür. 2000 sonrası Türk öyküsünde sığınmacıların bulundukları alanlardan uzaklaşmaları ile neticelenen durum sadece fiziksel bir hareketi değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik geçişi ifade etmektedir. Eserlerde göçmen karakterlerin yalnızlıkları, kültürel yabancılaşmaları ve kimlik arayışları, hikâyelerin temel dinamiklerini oluşturur. Karakterlerin sesini duyururken, onların dünyasına dair detaylı betimlemelerle okuyucu bir duygudaşlık sürecine sokulur. Yapıtlardaki göç temasının, sosyal değişimleri anlamaya yönelik araç şeklinde değerlendirildiği gözlenmektedir.

Göçe tabi insanlar gittikleri yerde ekonomik, siyasi, toplumsal, çevreyle ilgili, bireysel vb. sorunlarla karşılaşır. Bu problemler onlar için farklı sonuçlar doğurur. Özellikle bulundukları mekâna ayak uyduramayan göçmenler sıkıntıyı çeken kişiler olarak ön plana çıkarlar. Mukadder Gemici'nin *Hatırlı Yara* isimli hikâye kitabında yer alan *Yeni Komşular* öyküsünde içinde bulundukları durum şu cümlelerle anlatılır: “Kapatıyor pencereyi Sultan gittikten sonra. Neymiş adam biraz Türkçe biliyormuş çat pat, yaşlı adam da onun babasıymış. Epey hastaymış.... Ha bir de neymiş, vallahi pek utanmazdı bunlar canım, yorgana ihtiyaçları varmış, battaniye falan da olurmuş. Ev gece soğuk oluyormuş (Gemici, 2022:47). Görüldüğü üzere sığınmacılar geldikleri topraklarda aradıklarının karşılığını bulamazlar. Dil bilmeme, yerel vatandaşların tepkileri, elinde bulunan malzemelerin eksikliğinden dolayı hayatlarını devam ettirme noktasında sıkıntı yaşadıkları gözlenmektedir.

Edebi eserlerde ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan göçmenler çalışma şartları açısından sorunlu alanlarda iş bulurlar. Kazandıkları para açısından da normal ücretlerin yarısına denk gelecek gelir elde ederler. Yeni geldikleri mekânlarda insanların durmak dahi istemedikleri alanlarda mesai yapmak zorunda kalırlar. Cemal Şakar'ın *Adı Leyla Olsun* öykü kitabında yer alan *Kanadında Bir Kuşun* isimli hikâyesinde sığınmacıların bulunduğu iş yerleri şöyle anlatılır: “ Bodrum katındaki atölyeye inerken nem ve ter kokuları ütülerden çıkan buharla karışıp ciğerlerindeki irini depreştiriyordu” (Şakar, 2019: 102). Mültecilerin iyi çalışma koşulları, mutlu bir hayat hayali ile çıktıkları yolda ulaşılan hedefin istenilen sonuca varmadığı gözlemlenir. Metinler içerisinde -örneği

de verilen cümleler göstermektedir ki- insani koşulların olmadığı iş yerlerinde sığınmacıların çalıştırıldığı neticesine varılmaktadır.

Eserlerde işlenen göç konusuyla ilgili yeni bir iş sahasının doğduğu gözlenmektedir. Simsarlar²³ adı verilen ve göçmenleri istedikleri yerlere ulaştırmak vaadi ile kandırıp paralarını almanın hesabını yapan kişiler olarak ön plana çıkarlar. İnsan kaçırmanın diğer işlerden daha fazla getiri sağladığı metinlerde görülmektedir. Sığınmacıların nasıl ve ne şekilde taşındıkları, yaşamlarının tehlikeye atıldıkları Cemal Şakar'ın *Utancı* isimli öykü kitabında *Yağmurun Altında* adlı hikâyesinde şu şekilde ele alınır:

Recep Efe sanayide egzozcu Recep Ustaydı. Yetkili servisler açıldıkça sanayide işler iyice düşmüştü. Bize kala kala şahinler, renolar kalmıştı. Onlardan da emeğinin tam karşılığını istesen millet arabasını bırakıp giderdi. Ben kalfasıydım. Dükkana haftada bir iki defa uğrar ne kazancımızı sorar ne de zararımızı. Zaten ustanın bir yanı hep karanlıktır. Mülteci işi bizim buralara dayanınca birileri Recep Ustayı ulaşmıştı. Söylemedi ama ben uyandım, insan kaçırma işine girmişti. Dükkanı kapattığımız bir gece, anlaştığı adamlar kocaman bir koliyle geldiler. Bot almışlar. Şişirip hava kaçırın yeri olup olmadığını kontrol ettiler. Nehirden adamları karşıya geçireceklerdi. Ama bizim usta bir iki işten sonra vazgeçti. Korktu. Pabuç pahalıydı (Şakar, 2020: 13).

İncelenen hikâyeler içerisinde göç hareketini gerçekleştirenlerin çocuklar ve kadınlar olduğu gözlenmektedir. Bunlarla birlikte yanlarında onları koruyabilecek ve bakabilecek yetişkinlerinde eşlik ettikleri görülür. Safiye Gölbaşı'nın *Sensiz Bir Koku* adlı hikâyesinde: “Senin varlığın nineciğim” diyor Jamal... Senin dualarınla, dirayetinle sağ salim çıktık o kamptan. Allah seni başımızdan eksik etmesin.” (Gölbaşı, 2020:81) geçen ifadeler gençlerin yalnız bırakılmadığını göstermektedir.

Göç, eğitim sisteminde değişikliklere yol açar. Göçmen çocukların eğitime erişiminde karşılaşılan zorluklar, kurumları üzerinde baskı oluşturur. Okullar göçmen çocukların dil becerilerini geliştirmek ve kültürel farklılıklarını dikkate almak zorundadır. Onların okula entegrasyonu, özel destek ve talim programlarını gerektirmektedir. Safiye Gölbaşı'nın *Sensiz Bir Koku* adlı hikâyesinde: “Torunlar parka çıkıyor sık sık. Okula da başladılar. Onların da sesleri değişti. Komşuların çocukları iyi konuşuyorsunuz diyorlarmış. Bizimkilerin gözleri parlıyor iyi konuşabildikleri için. Yadırgamıyorum hayır, parlayacak elbette. Onların önünde koca bir istikbal var. Ne lazımsa onu öğrenecek, ne icap ederse onu yapacaklar.” (Gölbaşı, 2020:79). Özellikle gençlerin yeni geldikleri yerlerde orada konuşulan dili öğrenme çabasına girmesi halkın içine rahatlıkla karışma, onlar gibi görünme mücadelesinden kaynaklanır. Çünkü cemiyet tarafından dışlanmak istemez, kendilerini topluma kabul ettirmeye çalışırlar. Ayrıca, buradaki kültürel çeşitlilik, kurumlara da çeşitli zenginlikler katar.

²³ Simsar, taraflar arasında bir sözleşme kurulması imkânının hazırlanması veya kurulmasına aracılık etmeyi üstlenen ve sözleşmenin kurulmasıyla ücrete hak kazanan kimsedir (Neytullah Gül, Simsarın Ücret Hakkı, Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 65 (4) 2016, 2795-2820).

Göç, sağlık sistemini çeşitli (doktorların yetersiz kalması vb.) şekillerde etkiler. Göçmenler, sağlık hizmetlerine erişimi gerçekleştirirken sisteme ek yük getirir. Yeni gelen sığınmacı grupları, farklı sıhhat sorunları ve hastalıklar taşır, bu da hastane ortamlarını riskli durumlara açık hale getirir. Ayrıca, sağlık sisteminin mültecilere yönelik olarak uyarlanması ve iyileştirilmesi gerekir. Fatma Barbarosoğlu'nun *İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka* isimli hikâye kitabında geçen ifadeler mültecilerin durumlarını özetler niteliktedir: “Hatice’yi muayene bile etmedi. Yüzünde bir tiksintiden arda kalmış çarpık bir ifade ile şöyle bir , “Ağzını aç,” dedi. Hiçbir aletini kullanmadı. Hatice için yapılacak operasyonların çok masraflı olduğunu ve çok vakit alacağını söyledi. Öyle bir ifade ile söyledi ki... Anlayacağımı anladım.” (Barbarosoğlu, 2020: 82). Paragrafa yansıyan “çarpık ifade” ve “tikinti” duyguları, mültecilere yönelik önyargıları ve ayrımcılığı simgeler. Onlar bazen cemiyetin geri kalanından uzaklaştırılır ve onlara karşı aşağılayıcı tutum sergilenir. Yüzeysel değerlendirme ve saygı eksikliği, önyargıların ve ayrımcılığın açık göstergesine dönüşür. “Anlayacağımı anladım” ifadesi, Hatice'nin hissettiklerini ve sistemin ona nasıl yaklaşacağını tam olarak kavrayabilmesini gösterir. Hem kişisel hem de sosyal düzeyde sığınmacılar sıklıkla görünmeyen engellerle karşılaşır ve bunlar genellikle anlayışsızlık ve dışlanma ile pekiştirilir.

2000 sonrası Türk öyküsü, göç konusunun derinliklerine iner ve bu temayı farklı açılardan ele alır. Göç, sadece coğrafi bir hareket değil, aynı zamanda kültürel, psikolojik ve sosyal bir dönüşüm sürecidir. Bu dönemdeki öyküler, hem yurt içinde hem de yurtdışında göçmenlerin yaşadığı zorlukları, kimlik arayışlarını ve yeni yaşam alanlarına uyum sağlama çabalarını gözler önüne sermektedir. Cihan Aktaş'ın *Ayak İzlerinde Uğultu* isimli hikâye kitabında bu durum şu şekilde anlatılır: “Türkiye’de tam bir yaz geçirdim. Annem, ben ve kardeşim; üç kişiydik. Kısıtlı paramızı idareli bir şekilde harcamak için ucuz bir otelde kalıyor, bilet parası ödemeyelim diye gideceğimiz adrese varmak için uzun uzun yürüyorduk. Başlıca eğlencemiz Sultanahmet’te banklara oturup turistleri seyretmektir (Aktaş, 2016: 102).

Türk öykücülüğü, geleneksel anlatı biçimlerinden ve konularından sıyrılarak, modernleşen toplumun sorunlarına dair daha derin ve çeşitli perspektifler sunma fırsatı bulur. Göç, bu dönemde özellikle sosyal yapının değişmesi, kültürel kimliğin yeniden şekillenmesi ve bireysel travmaların anlatımı açısından önemli bir tema haline gelir. Yazarlar, göçün bireyler üzerindeki etkilerini, kültürel kimliğin kaybolmasını ya da dönüşümünü ve göçmenlerin yeni toplumlara uyum süreçlerini detaylı bir şekilde incelemektedir.

Bu öykülerde, göçmenlerin yaşadığı ayrımcılık, yabancılaşma ve kimlik krizleri gibi konular, toplumsal eleştirinin ve bireysel dramların merkezine yerleştirilir. Aynı zamanda, göç sürecinin bir umut ve yeniden doğuş olarak da algılandığı, yeni fırsatların ve başlangıçların mümkün kılındığı yönündeki anlatılar da dikkat çekmektedir. Öyküler, sığınmacıların hem eski hem de yeni yaşamları arasında kurdukları bağları, özlem duygularını ve içsel çatışmalarını gözler önüne sererken, aynı

zamanda ev sahibi toplumların bu süreçteki tutumlarına dair derinlemesine analiz sunmaktadır. Cihan Aktaş'ın *Ayak İzlerinde Uğultu* isimli hikâye kitabında bu durum şu cümlelerle öyküleştirilir:

Güzel günler hep ileride, ama ulaşmak için kolumu kırırdatmalıyım, annem öyle söylüyor, dahası kulaç atmam gerekiyor ki ulaşayım mutlu olacağım kıyıya. İyi de bulunduğum şartları değiştirmem imkansız. Kalbimde tarif edemeyeceğim bir sızı oturuyor bazen. Başka bir yerde olmayı istiyorum. İstanbul'da, Miri'de... Annemin yanında (Aktaş, 2016: 102).

Özellikle Suriye'den Türkiye'ye yapılan büyük yer değişiklikleri, Türk hikâyesinde göç ve sığınmacıların yaşadığı zorlukları ele alan birçok esere ilham verir. Bu yapıtlarda mülteciler, birey, mekân ve toplum bağlamında derinlemesine işlenir ve çeşitli tematik unsurlar öne çıkar. Bunlar metinlerde geniş şekilde anlatılır. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* adlı hikâye kitabındaki şu ifadeler mültecilerin mesken noktasında karşılaştığı durumu özetler niteliktedir:” Saliha kapıda dikilen kardeşlerin arasından duvarları dökülmüş odayı görebiliyordu, ciğerleri sökecek rutubet kokusu sokağa kadar taşıyordu zaten.” (Ramazanoğlu, 2023: 26). Yeni geldiği topraklarda hayata tutunma noktasında verilen mücadele rutubetli ve boyaları dökülmüş barınak ile zora girer. Gidilecek ve sığınılacak ev aynı zamanda kaçmak içinde sebepleri bulunan meskene dönüşür.

Göçmen bireyler, Türk hikâyelerinde genellikle kimlik arayışı, aidiyet duygusu ve travma gibi temalar üzerinden anlatılır. Sığınmacılar yaşadığı zorluklar ve adaptasyon süreçleri, bireysel düzeyde detaylandırılır. Eserlerde mülteciler, çoğunlukla kendi kültürel ve kişisel geçmişlerinden kopmuş olarak betimlenir. Bu durum, onların hem psikolojik hem de içtimai anlamda nasıl etkilendiklerini gösterir. Göçmenlerin kendileri, aileleri, komşuları ve toplumdaki diğer bireylerle aralarındaki ilişkileri hikâyelerde çok çeşitli şekillerde işlenir. Bunlar onların sosyal dinamiklerini ve yaşadıkları duygusal etkileşimleri anlamak için kritik öneme sahiptir. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Cam Kenarı* isimli hikâye kitabında konu şu şekilde öyküleştirilir:

Kolejdeki İngilizce öğretmeninin, sen hem İngilizce hem Arapça hikâyeler yaz, bakalım dili nasıl kullanıyorsun görelim demesini. Sonra geldiği bu şehirde mahalle bakkalının, biraz da başka dükkânlara git, burada ar- tik askıda ekmek yok deyişini. İki yıldır yüzlerce kez yapıp bozduğu Mülteci Derneği'nden gelen Legoları Sonra annesinin iki yılda bembeyaz olan saçları dolandı rüyaya, bütün görüntüler karışıp yumak oldu. Dönüp durdukça battaniyesini savurmuş, incecik uyku tulumuyla kalmıştı, kalkıp oturdu İdris (Ramazanoğlu, 2023: 16).

Mekânlar, göçmenlerin yaşadığı deneyimlerin ve zorlukların yansıtıldığı önemli unsurlardır. Yeni alanlara ulaşan mülteciler kendi tecrübelerini ve hayatlarını paylaşabilecekleri ortamlar bulurlar. Bunlar vasıtasıyla edebiyatta da bazı temalar ön plana çıkmaya başlar. Özellikle Suriye'den gelenlerin etkisiyle eserlerde göç, savaş, mültecilik, ayrımcılık, kimlik arayışı, uyum problemi, bireysel ve toplumsal meselelere karşın farklı bakış açıları görülür.

Yeni mekân Türkiye; sığınmacıların yeni yerleşim alanlarında karşılaştıkları sorunlar ve uyum süreçleri, sıkça işlenen temalardandır. Buralar göçmenlerin yaşam mücadelesini ve entegrasyon

süreçlerini simgeler. Genellikle, yerleşim alanları, gecekondular veya göçmen kampı gibi meskenler, mültecilerin sosyo-ekonomik durumunu ve toplumsal uyumunu betimler. Mukadder Gemici'nin *Hatırlı Yara* isimli hikâyesinde geçen ifadeler mültecilerin mesken seçiminde karşılaştığı durumu şu şekilde anlatır: “Neymiş, karşı gecekonduya, gecekondular bile denmez oraya, köpek bağlasan durmaz öyle virane bir ev; neymiş oraya Suriyeli bir aile gelmiş. Eee, e'si, hiçbir şeyleri yokmuş, mahalleli eşya topluyormuş yeni komşular için; yatak yorgan, kapacak, küçük çocuklar da varmış, altı tane, biri bebekmiş. Tavşandı mübarek bazı insanlar; kendisi doğuramamışken, kalmışken tek çocukta geçim derdinden...” (Gemici, 2022: 43). Yeni geldikleri topraklarda umduklarını bulamayan sığınmacıların elde ettikleri ile hayata tutunmaya çalıştıkları gözlemlenir.

Eski mekân Suriye; göçmenlerin nostalji ve kayıp duygularını temsil eder. Suriye'deki eski evler, köyler ve yaşam alanları, sığınmacıların geçmişi ve özlemlerinin bir yansıması olarak sunulur. Safiye Gölbaşı'nın *Sensiz Bir Koku* adlı hikâyesinde: “Canım efendim bu memleketin kokusunu bilmem ki nasıl tarif edeyim. Yabancı, renksiz, garip...” (Gölbaşı, 2020:79). Geçen ifadeler mültecilerin kendi memleketleri ile yaptıkları kıyaslama da yaşadıkları hasreti dile getirir. Yeni yerleşimlerine ayak uyduramayan bireyler sosyal dışlanma, ayrımcılık ve toplumsal çatışmalarla karşılaşır.

Zaman; Göç süreci ve sonrasındaki vakit dilimleri, hikâyelerde önemli yer tutar. Geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki bağlantılar, göçmenlerin yaşamındaki sürekliliği ve değişimi yansıtır. Meydana gelen olayları unutmak adına bulundukları yerleri terk eden ve yaşananları zamana bırakan bireyler olayların etkisinden kurtulamazlar. Mukadder Gemici'nin *Kar Makamı* adlı eserinde geçen şu ifadeler: “Kurtulmuş olması yetmişti zaten herkese. En kısa uykularında bile hep o ana, o boğulma anına kadar yaşıyordu yolculuğunu.” (Gemici, 2022: 60). Vaktin kişi üzerindeki yansımasının anlatır. Sığınmacılar o güne takılıp kalmaktadır.

Göç olgusu, insanların yaşam sürekliliğini kesintiye uğratarak onların an algısını yeniden şekillendirir. Bu bağlamda vakit bireylerin içsel dünyasında belirsizlik ve kaybolmuşluk hissiyatını güçlendirir. Kişiler göç ettikleri yeni coğrafyalarda geçmiş zaman dilimlerini sürekli hatırlayarak, yaşadıkları anı ve geleceği anlamlandırmaya çalışır. Göç hikâyelerinde zamanın akışı, bireylerin eski ve yeni hayatları arasında bir köprü kurarken, geçmiş ile şimdi arasında çatışma meydana getirir. Bu durum sığınmacıların psikolojik durumlarını ve toplumsal uyumlarını etkiler. Dolayısıyla göç olgusu bireylerin zamanla olan ilişkisini yeniden düzenler ve anın kişisel deneyimler üzerindeki anlamlılığını vurgular.

Hikâyelerde kişiler; genellikle derin bir içsel çatışma ve değişim süreci içinde tasvir edilir. Karakterler, göçün getirdiği zorluklar ve belirsizlikler karşısında çeşitli ruhsal ve sosyal mücadeleler yaşar. Göç eden bireyler, eski yaşantılarından kesilerek yeni çevreye uyum sağlama çabası gösterir. Bu süreçte, bireylerin kişisel kimlikleri, göç öncesi ve sonrası deneyimlerle şekillenir. Genellikle

sığınmacılar, yerleşik hayata uyum sağlama sürecinde yabancılık hissi ve aidiyet sorunları ile karşılaşır. Göç, bireylerin kimliklerini yeniden yapılandırırken, onların geçmiş ile gelecek arasındaki bağlarını da sorgular. Bu bağlamda, mültecilerin yaşadığı duygusal ve toplumsal değişimlerin, onların mizaç özellikleri üzerindeki yansımaları geniş şekilde ele alınır. Cihan Aktaş'ın *Ayak İzlerinde Uğultu* isimli hikâye kitabında bu durum şu cümlelerle öyküleştirilir:

Okullar açılırken kardeşimle ben İran'a döndük otobüsle, annem kaldı. Tahran'a uyum sağlayamayacağımı sanmıştım; açıkçası çadoru hiç kullanmadığım gibi, bir alışma döneminin ardından başımı açmıştım İstanbul'da. Bunu yapmam gerekiyor gibi geliyordu bana, kanunla mecbur bırakılmadığım bir yerde başörtüsüyle ilişkiyi yeniden, farklı bir gözle anlamaya çalışmalıyım ille de... Birkaç gün üst üste denemeler yaptım. Başörtümü açmaya çalışmazdım da öylece kaymasını beklerdim, düşebileceği kadar inderdi omuzlarıma. Tuhaf hissederdim kendimi. Sultanahmet'te bir bankta otururken önümden geçen pür tesettür kızlar gibi değildim, ama alıştım başımda bir örtü bulunmasına. Gönölünce giyinen, nemli sıcak havadan ince şeffaf kumaşlarla korunmaya çalışan turistler gibi de değildim... Saçlarımızı rüzgâra vererek dolaşabilecektik hiç değilse. Başörtüm omuzlarıma düşmüştü işte Sultanahmet'te, rüzgâr saçlarımı yalıyordu ve kimsenin umurunda değildi hâlim. Eskisine göre daha mutlu hissetmiyordum kendimi. Daha alımlı, daha özgür, daha kendiyle barışık da değildim. Annem nasıl isterse öyle yaşamayı başarmam gerekiyordu. Varlığım nihayetsiz bir yolculuğa mahkûm edilmiş gibi, çaresiz bir yorgunluk hissiyle bir kanepeye oturuyor, yolumu gözleyen kim varsa o sırada, ora- da geleni geçeni izlemek üzere beni kendi hâlime terk etsin istiyordum. Akşam olmasın, otele dönmeyeyim, lokmalarımızı saydığımız bir sofraya oturmayalım... Bir gün bu günleri okyanusa bakan bir evin terasında oturmuş sohbet ederken hatırlayıp tebessüm edecektik, günün birinde şimdi burada yaşadığımız her şey tatlı bir hatıra olacaktı... (Aktaş, 2016: 102- 103).

Eserlerden hareketle genel anlamda şu sonuçlara ulaşıldı. Göç, özellikle büyük şehirlerin ve kıyı bölgelerinin büyümesine neden olur. Kentler, göçmenlerin gelişiyiyle hızla genişler ve bu durum altyapı sisteminde sıkıntılar açar. Yerleşim alanları, şehirlerin planlamasında değişikliklere gidilmesine sebebiyet verir. Konut, ulaşım ve diğer kamu hizmetleri üzerindeki yük artar. Ayrıca sığınmacıların iskân tercihleri, kırsal alanlarda nüfus kaybına neden olmakta, bu durum o bölgelerdeki ekonomik ve sosyal yapıları etkilemektedir.

Göçmenlerin varlığı, yerel politikada çeşitli gerilimlere yol açar. Farklı etnik grupların ve kültürel geçmişlerin bir araya gelmesi, toplumsal uyum sorunlarına neden olur. Siyasi partiler, sığınmacılar ve göç söylemleri üzerine çeşitli görüşler geliştirir, bu da siyasi atmosferi etkiler. Hükümetler onları kabul etme, cemiyet uyumu ve sınır güvenliği gibi konularda politika belirlemek zorundadır. Bunlar hem ulusal hem de uluslararası ilişkiler üzerinde önem arz eder.

Göç, ülkelerin nüfus yapısını etkiler. Göçmenlerin gelmesi, toplam nüfusu artırır ve bu durum demografik yapıyı değiştirir. Gelenler genellikle belirli yaş gruplarını ve cinsiyetleri temsil ederler. Örneğin gençler genç nüfusun artmasına yol açarken, yaşlı göçmenler yaşlı nüfusun oranını yükseltir. Onların bu profili, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere olan talebi de tetikler.

Göç, ekonomik açıdan hem fırsatlar hem de zorluklar getirir. Göçmenler genellikle iş gücü piyasasına yeni dinamikler ekler. Düşük maliyetli iş gücü sağlama potansiyelleri, bazı sektörlerin

maliyetlerini azaltırken bazılarında rekabet oluşturarak işsizlik oranlarını etkiler. Sığınmacılar, yeni çalışma yerleri açarak ve tüketim yaparak ekonomik büyümeye katkıda bulunurlar. Bu durum yerel ekonomide dengesizlikler ve toplumsal gerilimlere yol açmaktadır. Mültecilere yönelik sosyal yardım ve uyum programları da kamu harcamalarını arttırarak bütçe üzerinde ek yük meydana getirir.

Göç, çevresel kaynaklar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Artan nüfus, konut ihtiyacını ve sanayileşmeyi artırarak muhitin bozulmasına yol açar. Tarım, su ve enerji gibi kaynaklar üzerindeki tüketimi yükselmekte bu da sürdürülebilirlik sorunlarına yol açmaktadır. Ayrıca, göçle birlikte gelen yeni yaşam biçimleri ve tüketim alışkanlıkları yerel etkileri değiştirmektedir. Ekolojik dengeyi korumak ve devamlılığı sağlamak, göçün getirdiği bölgesel sıkıntıları yönetmek için önemlidir.

Göç, bireyler üzerinde çeşitli psikolojik ve sosyal etkiler yaratır. Göçmenler, yeni bir ülkeye uyum sağlamaya çalışırken kişisel kimliklerini yeniden şekillendirmek zorunda kalırlar. Kültürel farklılıklar, ayrılık ve adaptasyon zorlukları, bireysel stres ve duygusal sorunlara yol açar. Onlar yeni çevrelere uyum sağlayabilmek için genellikle toplumsal destek ağlarına ihtiyaç duyarlar. Bu süreçte meydana gelen sıkıntılar yaşam kalitesini etkiler.

Göç, toplumsal çeşitliliği artırır ve sosyal yapılar üzerinde etkiler yaratır. Farklı kültürlerin bir araya gelmesi içtımâi yapıyı zenginleştirirken aynı zamanda toplumsal uyum sorunlarına da yol açar. Göçmen cemiyetler kültürel alışverişleri teşvik eder ve bireysel entegrasyonu zorlaştıran engeller oluşturur. Meydana gelen çatışmalar, uyumsuzluk, dışlanmışlık onların yerel halk ile arasındaki ilişkilerin gerginliğine yol açar.

Göç, ülkelerin ekonomik, coğrafi, siyasi, tarihi, demografik, çevreyle ilgili, bireysel, toplumsal, eğitimsel ve sağlık alanlarında geniş kapsamlı etkiler yaratır. Bunlar sığınmacıların hem geldiği hem de gittiği ülkeler için karmaşık sonuçlar doğurur. Göçün yönetimi, bu çeşitli etkileri dengeleyerek, toplumsal uyumu ve sürdürülebilir gelişimi destekleyecek şekilde stratejik olarak ele alınır. Göçmenlerin entegrasyonu ve cemiyetlerin uyum süreci, ülkenin genel refahını ve sosyal dengesini etkileyen önemli faktörlerdir.

Çalışmada kullanılan eserlerde göç konusu işlenirken göçmenlerin gözünden olaylara bakıldığı fark edildi. Yerel halkın durumu ile ilgili olarak herhangi bir bakış açısının bulunmadığı gözlemlendi. Özellikle hareketlilik sonrası ve öncesi toplumda ne gibi değişimlerin yaşandığı, meydana gelen olaylar neticesinde cemiyetin mültecilere yönelik düşüncelerinin neler olduğu eserlerde değerlendirilmelidir.

Öneri; göç konusu, bireylerin kimlik arayışlarını, toplumla olan ilişkilerini ve mekânla olan bağlarını yeniden şekillendirdiği için, bu tezin bulguları, göç ve edebiyat ilişkisini derinlemesine inceleyen çalışmalar için önemli bir referans kaynağı olacaktır.

Çalışma göç kuramları arasından seçilen sekiz adet kuramla bağlantılı olarak ele alındı. Ancak kuramlar göçlerin edebi boyuttaki durumunu anlatırken yetersiz kalmaktadır. Nitekim bunlar göçün daha çok ekonomik boyutuyla ilgilenmektedir. Eserlerde yer alan göç konusunun daha detaylı ve anlamlı olacak şekilde çalışılabilmesi için bunların geliştirilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Alev (2008), **Göçmen Edebiyatı Bağlamında Güney Dal ve Zafer Şenocak Küçük “G” Adında Biri ve Tehlikeli Akrabalık Romanlarının İçerik Bakımından Karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adıgüzel, Yusuf (2016), **Göç Sosyolojisi**, 1.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Ağaç Sucu, Semra ve Gündüz, Uğur (2019), Kitlelerin Yeni Göç Mekânları Olarak Sosyal Medya ve Sanal Göç İlişkisi, **International Journal Of Cultural And Social Studies (Intjcss)**, 5(2).
- Akçora, E. (1996), “Türk Tarihinde Göçler”, **Bilig-2**, 241-243.
- Akış, A. (2002), **GAP’ın Şanlıurfa İli Sosyo-Ekonomik Coğrafyasına Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- Aktaş, Cihan (2016), **Ayak İzlerinde Uğultu**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2017), **Fotoğrafta Ayrı Duran**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Akyıldız, İbrahim Ethem (2019), **Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden Yorumlanması: Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınkoz, Oğuzhan (2017), **Almanya’da Yaşayan Türkiye Kökenli Göçmenlerde, Göçmen Kimliğinin İnşasında Alman İmgesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Apan, Ahmet (2022), Türkiye’de İç Göçün Merkez – Çevre Teorisi Kapsamında Neden ve Sonuçlarına Dair Bir Analiz, **Türk İdare Dergisi**, 94 (494), 11-48.
- Aslan Cobutoğlu, Serap, (2019), “Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarında Göç Coğrafyası: Özgürlükten Sürgünlüğe ‘Kafkasya’”, **TÜBAR XLV/Bahar**, 13.
- Aslan, Taner (2011), Yahudilerin Filistin’e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler, **Erdem**, 59, s.38-81.
- Aslan, Zehra (2022), **19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’ye Yapılan Göçler, Göçmenlik ve Sosyal Uyum**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Aydemir, S. ve Şahin, M.C. (2017), “Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, 28(3), 359-371.

- Aydın, M. (2015), “Özel Bir Göç Biçimi Olarak Hicret”, **Sosyoloji Divanı**, 103-114.
- Bahadır, Ahmet (2023), **Son Dönem Türk Öykücülüğünde Göç (2015-2022)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi - Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bakırtaş, Tahsin ve Kandemir, Orhan (2010), Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 18 (3), 961- 974.
- Balık, Macit (2016), “Edebiyat ve Mekân Bağlamında Safiye Erol’un Ülker Fırtınası Romanı Üzerine Bir İnceleme”, **International Journal of Cultural and Social Studies (Intjcss)**, 119-128.
- Barbarosoğlu, Fatma (2020), **İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka**, Profil Kitap, İstanbul.
- Başer, Selin (2022), Hibrit Savaş, Bir Savaş Aracı Olarak Göç Silahı ve Rusya Uygulaması, **Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(2), 238-257.
- Bayraklı, Cemile (2007), **Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları’nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü- İktisat Anabilim Dalı, Aydın.
- Berber, Ferhat (2011), 19. Yüzyılda Kafkasya’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler, **Karadeniz Araştırmaları**, 31, 17-49.
- Boratav, Pertev Naili (1984), **Köroğlu Destanı**, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- Bozkurt, Fuat (2019), “Seyfi Özgüzel, Türk Yaşam Tarzı Olarak Göç Olgusu “Göç Yolda Düzülür”, **Folklor Edebiyat Dergisi**, 25(100), 816.
- Bulut, Sümeyye (2019), **Cemal Şakar’ın Öykülerinde Yapı ve Tema**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi- Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Cem Şahin, Mehmet ve Aydemir, Salih (2018), Zorunlu-Kitlesel Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Örneği, **Dini Araştırmalar Dergisi**, 21(53), 121- 148.
- Cengiz, Semran (2010), “Göç, Kimlik ve Edebiyat”, **Zeitschrift Für Die Welt Der Türken**, 2(3), 185-193.
- Çağlayan, S. (2006), “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17, 69-79.
- Çakmak, S. (2023), “Kavimler Göçünün Nedenleri ve Avrupa Etnik Yapısının Oluşum Süreci: Hun Türkleri ve Diğer Kavimler”, **Milli Kültür Araştırmaları Dergisi**, 7(2), 46-62.
- Çavuş, Burak (2020), **Türk Romanında Dış Göç (1960-1990), A.j. Greimas’ın Eyleyenler Modeline Göre Dış Göç Romanlarında Yapı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çetin, T. (2008), Bulgaristan'daki Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi, **Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 55-75.
- Çiçekli, Bülent (Ed.) (2019), Göç Terimleri Sözlüğü, IOM Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, Cenevre.
- Çoban, Hacı (2011), Arami Göçleri, **TÜBAR XXIX**.
- Dikici, Arzu (2023), Savaş ve Terör Mağduru Bireylerin Yaşadıkları Ruhsal Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Uygulamalar, **İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 8(2), 861- 866.
- Durmuş, Negihan (2023), **Tellu'l-Verd Romanında Göç Olgusu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duruel, Mehmet (2023), Afetlerde Göçmen Olmak: 6 Şubat Depremi Hatay Örneği, **Mukaddime**, 14(2), 227-255.
- Ekici, M. (2005), **Dede Korkut Hikâyelerinin Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Ekici, Süleyman ve Tuncel, Gökhan (2015), Göç ve İnsan, **Birey ve Toplum**, 5(9), 9-20.
- Ekinci, Zöhre (2020), **Orhan Pamuk'un Romanlarında Hayat ve İktisat**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elçin, Şükrü (2000), **Kerem ile Aslı Hikâyesi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Eliuz, Ülkü (2014), "Kemal Tahir Öykülerinde Labirent Mekânlar", **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, 6(11), 7-19.
- _____ (2020), "Yoldaki Yolculuk: Anlatıda Zaman," **RESS Journal Route Educational Social Science Journal**, 7(6), 170-195.
- Erbaş, Hayriye (2019), **Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları**, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Geçtan, Engin (2023), **İnsan Olmak**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gemici, Mukadder (2022a), **Hatırlı Yara**, Dergâh Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2022), **Kar Makamı**, Dergâh Yayıncılık, İstanbul.
- Gölbaşı, Safiye (2020), **Seyircisiz**, Hece Yayıncılık, Ankara.
- Gül, Neytullah (2016), Simsarın Ücret Hakkı, **Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi**, 65 (4), 2795-2820.
- Güler, Ayşegül (2021), Göç Olgusunun Çok Boyutlu Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları, **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(2), 218-239.

- Gülyaşar, Melike (2019), **Göçün Dili: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Kabul ve Dışlama Mekanizmalarının Söylemsel Biçimleri (Konya Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, Veysel (2019), **İnsan Hakları Bağlamında Göç ve Mülteciler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, Hasret (2020), “Karşılaştırmalı Edebiyat, Küreselleşme ve Göç Arasındaki İlişki Üzerine Genel Bir Analiz”, **Kare Özel Sayı Bakea**, 10, 51-65.
- Günler, Mevlüt (2023), Orta Çağ’da Oğuz Muhacereti ve Türkçe, **Turcology Research**, 76, 45-54.
- Illustration Mecmuası, 1912, Paris (<https://nz.pinterest.com>). (E.T. 12.10.2024).
- International Organization for Migration Türkiye (2019), IOM ve göç idaresi genel müdürlüğü, önleme ve mağdurlara yardım yoluyla insan ticaretiyle mücadelede uzmanlığını güçlendiriyor. 28.10. 2024 tarihinde <https://turkiye.iom.int/tr/news/iom-ve-goc-idaresi-genelmudurlugu-onleme-ve-magdurlara-yardim-yoluyla-insan-ticaretiyle-mucadelede-uzmanliginiguclendiriyor> adresinden edinilmiştir.
- Işık, Nazim (2018), **Göç, Kültür ve Kimlik Üzerine Sosyolojik Bir Analiz: Sakarya İli Kıpçukları ve Güneşler Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İleri, Selim (1975), “Türk Öykücülüğünün Ana Çizgileri”, **Türk Dili Dergisi “Türk Öykücülüğü Özel Sayısı”**, 286, 2.
- İnce, C. (2019), “Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme”, **Opus–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 11(18), 2579-2615.
- İnce, Fatma (2018), Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Demografik Yapısının Ortaya Çıkmasını Sağlayan 2 Göç Hareketi: Çepni ve Kıpçak Göçleri, **Ortaçağ Araştırmaları Dergisi**, 1(1).
- Kale, Özlem (2012), , “Gurbet Kuşları, Eskici ve Oğulları, Vukuat Var Romanlarında Göç Olgusu”, **Dede Korkut Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi**, C.1, Sayı: 2, 121.
- Kanlıkama, Emrah (2024), Arasta’nın İnsanları, Hece Yayıncılık, Ankara.
- Karakoç, Sevcan (2022), Savaşın Çocuklar Üzerinde Etkisi, **Klinik Psikiyatri**, 25.
- Karanfiloğlu, Mehmet (2019), “Savaş, Kadın, Çocuk ve Göç Üzerine: Suriye Örneği”, **Muhakeme Dergisi**, 99-124.
- Kılıçer, Onur vd. (Ed.) (2017), **Doğu Göç Edebiyatı**, Demavend Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Ramazan (1991), **Sabahattin Ali – İnsan ve Eser-**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Köse, Osman (Ed.) (2017a), **Geçmişten Günümüze Göç 1**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun.
- _____ (2017b), **Geçmişten Günümüze Göç 2**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun.
- _____ (2017c), **Geçmişten Günümüze Göç 3**, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun.
- Kurt, Ali (2011), **1950 Sonrası Türk Romanında Anadolu'dan İstanbul'a Göç**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Tezi, 21.
- Lee, E. S. (1966), "A Theory Of Migration", **Demography**, 3(1), 47-57.
- Ön Kahveci, Gülizar Sinem (2018), **Türk Romanında Dış Göç Olgusunun İz Düşümleri: Bekir Yıldız, Fakir Baykurt, Füzûzan**, İstanbul Medeniyet Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özdemir, Mehmet (2021), Neden ve Sonuç Olarak Afrika'da Göç, **Kriter Dergi**, 6 (63), 221.
- Özdemir, Serap (2017), Savaşın Çocuklar Üzerindeki Etkileri, Sağlık ve Umut, **Türkiye Klinikleri**, 9(4), 322- 328.
- Özer, İnan (2004), **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Özkan, Recep (2019), "Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2, 127-145.
- Parin, Suvat ve Kılıç, Ali Rıza (2022), "Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Girişimcilik Faaliyetlerinde Farklı Sermaye Biçimlerinin Rolü", **Göç Dergisi**, 9(1), 15-36.
- Perruchoud, Richard vd. (Ed.) (2013), **Göç Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı.
- Petersen, William (1958), A General Typology of Migration, **American Sociological Association** 23(3), 256-266.
- Ramazanoğlu, Yıldız (2017), **Adem'in Cevap Vermesi**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2023a), **Bu Sefer Lila Olsun Saçlarım**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2023b), **Cam Kenarı**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ravenstein, E. G. (1885), "The Laws Of Migration", **Journal of the Statistical Society**, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889), "The Laws Of Migration", **Journal Of The Royal Statistical Society**, 52(2), 241-305.
- Sakaoğlu, Saim (2004), **Karaca Oğlan**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Seçkin, Pelin (2016), **Dile Gelen Göç, Zamanın İzleri, İşgal, Göç ve Muhacirlik**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon.

- Shıralıyev, M. (2022), “Göç Kuramları: Kesişen Fırsatlar ve İlişkiler Ağı”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Gençlerle 360 Derece**, 213-222.
- Sözer, M.A. (2019), “Göç, Toplumsal Uyum ve Aidiyet”, **Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi**, 14(28), 418-431.
- Stouffer, Samuel A. (1940), Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance, **American Sociological Review**, 5(6), 845-867.
- Şakar, Cemal (2017a), “Edebiyatın Doğası”, **Post Öykü Eylül-Ekim**, 18, 48.
- _____ (2017b), Kara, İz Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2017c), Mürekkep, İz Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2019a), Adı Leyla Olsun, İz Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2019b), Portakal Bahçeleri, İz Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2020), Utanç, Ketebe Yayıncılık, İstanbul.
- Şen, Bülent ve Altın, Celal (2018), Mevsimlik Göç ve Yoksulluk İlişkisi: Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, 11 (23), 174-192.
- Şükrü Nar, Mehmet (2021), Küreselleşme Süreci ve Sınır Aşan Göç Hareketleri: Türkiye Örneği, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 214-225.
- Taş, Duygu (2019), **Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Mekânsal Boyutlarıyla Suriyeli Mülteciler: Elazığ Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü.
- TDK (1988), **TÜRKÇE SÖZLÜK**, Ankara.
- TDK (2008), **TÜRKÇE SÖZLÜK**, Ankara.
- Tekemen, Handan (2022), **Akdeniz Kültürlerinde Göç ve Göçmen Edebiyatı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi - Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü.
- Tunçok, Zeynep Güzel (2020), “Adalet Ağaoğlu’nun Göç Temizliği Adlı Anı-Romanında ‘Ev/Eve Dönüş’ Algısı”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, 13(25), 143.
- Tutar, Adem (2010), “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Halep Şehrinin Kültürel Yapısı”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 79-89.
- Tüik.Gov.Tr (E.T. 11.08.2024).
- Türk Dil Kurumu (2011), **Türkçe Sözlük**, Ankara.
- Uslu Ak, B. (2021), “Göç Kavramı ve Kuramları”, **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, 8(72), 1749-1758.

- Uzun, Gamze Sabancı (2022), “Latife Tekin’in Sevgili Arsız Ölüm Romanında Göç ile Gelen Özerklik”, **Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 29, 957.
- Üstün, Kutay ve Vargün, Berivan (2022), “Uluslararası Göç ve Afgan Göçmenler Örneği”, **Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 6, 76-86.
- Wolpert, Julian (1965), “Behavioral Aspects Of The Decision To Migrate”, **Papers in Regional Science**, 15(1), 159-169.
- Wolpert, Julian (1966), “Migration As An Adjustment To Environmental Stress”, **Journal of Social Issues**, 22(4), 92-102.
- www.indyturk.com
- www.jmo.org.tr (12.07.2024)
- www.nisanyansozluk.com (E.T. 25.08.2024).
- www.turizminsesi.com (E. T. :12.09.2024).
- Yakar, Yasin Mahmut (2016), “Türk Çocuk Edebiyatında Göç Olgusu”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Taed]**, 58, 339-353.
- Yaldız, F. (2015), “Dede Korkut ve Göç”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 15(2), 150-158.
- Yazıcı, Hüseyin (2022), **Göç Edebiyatı “Doğu’yu Batı’ya Taşıyanlar”**, Akdem Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Abdurrahman (2014), “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, **Turkish Studies**, 9(2), 1685-1704.
- Yusufoğlu, Nebahat (2011), “Reşat Nuri Güntekin Romanlarında Savaş Teması”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Sayı: 30, 370.

ÖZGEÇMİŞ

2003 yılında Çadirkaya Köyü İlkokulu'nu; 2006 yılında Çadirkaya Köyü Ortaokulu'nu, 2010 yılında Yahya Gazi Anadolu Lisesi'ni; 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatını Bölümü'nü bitirdi. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Fatih Eğitim Fakültesi'nde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. 2017 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde polis memuru olarak göreve başladı. 2019 yılında Trabzon Üniversitesi - Fatih Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği bölümünü kazandı ve aynı bölümden 2022 yılında mezun oldu. 2020 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı. 2023 yılında polis memurluğu görevinden istifa ederek Eğriçay Ercan Koşan Ortaokulu'na Türkçe Öğretmeni olarak atandı. Aynı okulda öğretmenlik mesleğine devam etmektedir.

ERDEM, evli ve bir kız babası olup İngilizce bilmektedir.